

**ΔΙΕΞΑΓΟΝΤΑΣ
ΤΟΝ ΠΟΛΕΜΟ ΤΩΝ ΙΔΕΩΝ**

Πρώτη έκδοση
Waging the war of idea
First published in Great Britain in 2001
by the international economic affairs
ISBN 978-0-255-36685-4

ΕΚΔΟΣΕΙΣ
Φιλελεύθερος

Πρώτη έκδοση στα Ελληνικά
Τίτλος: Διεξάγοντας τον Πόλεμο των Ιδεών
Συγγραφέας: Τζον Μπλάντελ
Φιλελεύθερος Τύπος Α.Ε., Αθήνα, Φεβρουάριος 2020
Σύμβουλος έκδοσης: Αλέξανδρος Σκούρας
Μετάφραση: Φωτεινή Δασκαλάκη
Επιμέλεια: Ξενοφών Μπαμιατζόγλου
Εξώφυλλο: Γιώργος Μίκροβας
Σελιδοποίηση: Όλγα Μαρία Βακόλα
ISBN: 978-618-5431-25-9

**ΔΙΕΞΑΓΟΝΤΑΣ
ΤΟΝ ΠΟΛΕΜΟ ΤΩΝ ΙΔΕΩΝ**

Τζον Μπλάντελ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Ο συγγραφέας.....	7
Πρόλογος της 3ης αγγλικής έκδοσης.....	9
Πρόλογος της 4ης αγγλικής έκδοσης.....	12
1. Πώς να Κινήσεις Ένα Έθνος (Reason, Φεβρουαρίου 1987).....	16
2. Διεξάγοντας τον Πόλεμο των Ιδεών: Γιατί δεν Υπάρχουν Παρακάμψεις (The Heritage Lectures, αρ. 254, στο Heritage Foundation, 14 Νοεμβρίου 1989).....	33
3. Χωρίς τον Άντονι Φίσερ δεν θα Υπήρχε το ΙΕΑ: Η Υπεράσπιση της Ελευθερίας 50 Χρόνια Μετά (Economic Affairs, Τόμ. 18, Αρ. 3, Σεπτέμβριος 1998).....	49
4. Ο Χάγιεκ και οι Διακινητές Ιδεών από Δεύτερο Χέρι (Εισαγωγή στο The Intellectuals and Socialism [Οι διανοούμενοι και ο Σοσιαλισμός], IEA, Rediscovered Riches αρ. 4, Οκτώβριος 1998).....	58
5. Η Δύναμη των Ιδεών (Economic Affairs Τόμ. 18, Αρ. 4, Δεκέμβριος 1998: επισκόπηση τριών βιβλίων επάνω στην επιρροή των ινστιτούτων και των ιδεών).....	67
6. Η Σωστή Χρήση των Ιδεών (Daily Telegraph, 1 Μαρτίου 1999).....	70
7. Περισσότερα Σχετικά με τη Δύναμη των Ιδεών (Economic Affairs, Τόμ. 19, Αρ. 3, Σεπτέμβριος 1999· παρουσίαση τεσσάρων βιβλίων σχετικά με τα ινστιτούτα και την κατεύθυνση της κυβερνητικής πολιτικής).....	75
8. Χάγιεκ, Φίσερ, και ο Δρόμος προς τη Δουλεία (Εισαγωγή στην συντομευμένη έκδοση του Ο Δρόμος Προς τη Δουλεία από το Reader's Digest, IEA, Rediscovered Riches αρ. 5, Νοέμβριος 1999· επανέκδοση, IEA, Occasional Paper 122, Οκτώβριος 2001, ανατύπωση Απρίλιος 2003).....	80
9. Πρόλογος στο η Αναπαράσταση των Επικειρήσεων στην Αγγλική Λογοτεχνία (IEA, Readings 53, Οκτώβριος 2000).....	92
10. Πρόλογος στο Μια Συζήτηση με τον Χάρις και τον Σέλντον (IEA, Occasional Paper 116, Μάιος 2001).....	103
11. Πάνω στην Ώρα: στο Εσωτερικό της Θατσερικής Επανάστασης (Economic Affairs, Τόμ. 21, Αρ. 2, Ιούνιος 2000: παρουσίαση του Just in Time: Inside the Thatcher Revolution [Πάνω στην ώρα: Στο Εσωτερικό της Θατσερικής Επανάστασης],	

του Τζον Χόσκινς [John Hoskyns], London, Aurum Press, 2000)	108
12. Hoover Institution [Ίδρυμα Χούβερ]	
(Economic Affairs, Τόμ. 22, Αρ. 1, Μάρτιος 2002: παρουσίαση του The Competition of Ideas: How My Colleagues and I Built the Hoover Institution [Ο Ανταγωνισμός των Ιδεών: Πώς οι Συνάδελφοί Μου και Εγώ Φτιάξαμε το Ίδρυμα Χούβερ], του Γ. Γκλεν Κάμπελ [W. Glenn Campbell], Illinois, Jameson Books, Inc., 2001).....	115
13. Στα Ενενηκοστά Γενέθλια του Μίλτον Φρίντμαν Χρειαζόμαστε Ακόμη τις Θεραπείες του	
(Daily Telegraph, 30 Ιουλίου 2002)	121
14. Τα Επιτεύγματα Του Πίτερ Μπάουερ	
(IEA, Occasional Paper 128, Σεπτέμβριος 2002)	125
15. Πέρα από την Ιδεολογία: Προς το Τέλος του Κράτους και τον Ερχομό της Εποχής της Πολιτικής των Καταναλωτών	
(Scotsman, 17 Μαρτίου 2003).....	130
16. Ξανακοιτώντας τη συντομευμένη εκδοχή του «Ο Δρόμος προς τη Δουλειά 60 χρόνια μετά»	
(Economic Affairs, Τόμ. 24, Αρ. 1, Μάρτιος 2004)	135
17. Τα Διδάγματα των Τελευταίων Πενήντα Χρόνων Δείχνουν ότι Χρειάζεται να Δημιουργήσουμε Μια Ουτοπία Της Ελεύθερης Αγοράς	
(Daily Telegraph, 7 Μαρτίου 2005).....	149
18. Ένα Δώρο Ελευθερίας: Πώς το John M. Olin Foundation [Ίδρυμα Τζον Μ. Ολιν] Άλλαξε την Αμερική	
(Economic Affairs, Τόμ. 26, Αρ. 2, Ιούνιος 2006: παρουσίαση του A Gift of Freedom: How the John M. Olin Foundation Changed America [Ένα Δώρο Ελευθερίας: Πώς το Ίδρυμα Τζον Μ. Όλιν Άλλαξε την Αμερική], του Τζον Τζ. Μίλερ [John J. Miller], Σαν Φρανσίσκο, Encounter Books, 2006).....	153
19. Φόρος Τιμής στον Λόρδο Χάρις του Χάι Κρος και στον Δρα Άρθουρ Σέλντον, Μέλους του Τάγματος της Βρετανικής Αυτοκρατορίας	
(Ομιλία σε συνέλευση των μελών της Λέσχης Μοντ Πελεράν, Πόλη της Γουατεμάλας, 9 Νοεμβρίου 2006)	157
20. Τζον Μπλάντελ – Ένας Επικήδειος	
(Στίβεν Ντέιβις [Stephen Davies], 23 Ιουλίου 2014).....	161
Χρονολόγιο 1945 – 2009.....	165

Εις μνήμην:

*Φ. Α. Χάγιεκ (1899-1992)
Άντονι Φίσερ (1915-1988)
Ραλφ Χάρις (1924-2006)
και Άρθουρ Σέλντον (1916-2005)*

*«Ήταν οι λίγοι, αλλά είχαν δίκιο, και έσωσαν τη Βρετανία».
Μάργκαρετ Θάτσερ (1987)*

Η ίδρυση του ΙΕΑ σε δεκαπέντε λέξεις:

*«Ο Χάγιεκ συμβούλεψε τον Φίσερ,
ο Φίσερ στρατολόγησε τον Χάρις,
ο Χάρις γνώρισε τον Σέλντον».*

Τζον Μπλάντελ (συχνά)

Ο ΣΥΓΓΡΑΦΕΑΣ

**Τζον Μπλάντελ [John Blundell],
9 Οκτωβρίου 1952 – 22 Ιουλίου 2014**

Ο Τζον Μπλάντελ φοίτησε στο King's School του Μάκλσφιλντ και στο London School of Economics. Υπήρξε επικεφαλής του Γραφείου Τύπου, Έρευνας και Διασύνδεσης με το Κοινοβούλιο, της Ομοσπονδίας Μικρών Επιχειρήσεων [Federation of Small Businesses] από το 1977 ως το 1982, και ήταν μέλος του δημοτικού συμβουλίου του Λάμπεθ από το 1978 ως το 1982. Από το 1982 ως το 1993 έζησε στις ΗΠΑ, όπου ήταν, μεταξύ άλλων, πρόεδρος του Institute for Humane Studies [Ινστιτούτο Ανθρωπιστικών Σπουδών] (1988-1991), πρόεδρος του Atlas Economic Research Foundation [Ίδρυμα Οικονομικών Ερευνών Άτλας] (1987-1991), πρόεδρος του συμβουλίου στο σχολείο Congressional School της Βιρτζίνια και πρόεδρος του Charles G. Koch and Claude R. Lambe Charitable Foundations [Κοινοφελή Ίδρύματα Τσαρλς Γκ. Κοχ και Κλοντ Ρ. Λάμπε] (1991-1992).

Ανέλαβε τα καθήκοντά του ως Γενικός Διευθυντής του Institute of Economic Affairs [Ινστιτούτο Οικονομικών Υποθέσεων (IEA)] την 1η Ιανουαρίου 1993 και παραιτήθηκε το 2009 για να συνεχίσει τη σταδιοδρομία του στις ΗΠΑ γράφοντας και κάνοντας διαλέξεις.

Υπηρέτησε επίσης ως συνιδρυτής και πρόεδρος του Institute for Children [Ινστιτούτο για τα Παιδιά] στη Βοστώνη

(1993-1997), ιδρυτής και πρόεδρος του Institute for Justice [Ινστιτούτο για τη Δικαιοσύνη] στην Ουάσιγκτον (1991-1993), διεθνής καταπιστευματοδόχος του Fraser Institute στο Βανκούβερ (1988-1993) και εντολοδόχος του ιδρυτή του Buckeye Institute [Ινστιτούτο Μπάκαϊ] στη Ντεϊτόνα .

Ήταν διευθυντής του Fairbridge και του International Policy Network [Διεθνές Ίδρυμα Πολιτικής] και πρόεδρος της Επιτροπής Ανάπτυξης και Σχέσεων του διοικητικού συμβουλίου του Atlas Economic Research Foundation (ΗΠΑ). Ήταν επίσης μέλος του συμβουλίου του Institute for Humane Studies στο Πανεπιστήμιο Τζορτζ Μέισον [George Mason], στο Φέρφαξ, του Institute of Economic Studies [Ινστιτούτο Οικονομικών Μελετών] στο Παρίσι και της Λέσχης Μοντ Πελεράν [Mont Pélerin].

ΠΡΟΛΟΓΟΣ ΤΗΣ 3ης ΑΓΓΛΙΚΗΣ ΕΚΔΟΣΗΣ

Βασικό στον αγώνα για την προώθηση της προσωπικής ελευθερίας είναι το να πείσουμε τους συναθρώπους μας όχι μόνο ότι η κατανομή προϊόντων και υπηρεσιών από την ελεύθερη αγορά είναι οικονομικά αποδοτική και παράγει πλούτο, αλλά επίσης, πολύ σημαντικότερο, ότι η κατανομή της αγοράς είναι ηθικά ανώτερη από άλλες μεθόδους συναλλαγής. Το *Διεξάγοντας τον Πόλεμο των Ιδεών [Waging the War of Ideas]*, (IEA Occasional Papers), το οποίο περιέχει δημοσιευμένα άρθρα του Γενικού Διευθυντή της, Τζον Μπλάντελ, αποτελεί μέρος αυτού του συνεχιζόμενου αγώνα και του καθήκοντος των ανθρώπων που αγαπούν την ελευθερία σε όλο τον κόσμο.

Τα άρθρα και οι κριτικές του Τζον Μπλάντελ περιλαμβάνουν μία σύντομη καταγραφή του πολέμου των ιδεών από την εποχή μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, όταν ο κομμουνισμός και ο οικονομικός σχεδιασμός θεωρούνταν το μέλλον, μέχρι τη μετα-Θάτσερ/Ρήγκαν περίοδο. Η πολιτική υπέρ της ελεύθερης αγοράς των κυβερνήσεων της Θάτσερ και του Ρήγκαν συνέβαλαν σημαντικά στην προετοιμασία του εδάφους για την κατάρρευση της Σοβιετικής Ένωσης. Ως αποτέλεσμα των ιστοριών περί οικονομικής ανικανότητας, ανθρώπινου πόνου και δολοφονιών στην επιδίωξη του μαρξιστικού-λενινιστικού παγκοσμίου οράματος υπό το βάνουσο καθεστώς της ΕΣΣΔ, ο κομμουνισμός δεν χαίρει πλέον κανενός διανοητικού σεβασμού. Για την ακρίβεια, πέρα από κάποιες μικρές εκκαθαριστικές επι-

χειρήσεις εδώ κι εκεί, ο κομμουνισμός ως ιδέα έχει καταλήξει στον σκουπιδοτενεκέ της ιστορίας.

Κορυφαίοι στρατηγοί του Ηνωμένου Βασιλείου στον πόλεμο των ιδεών ήταν ο Άντονι Φίσερ [Anthony Fisher] και ο καθηγητής Φρίντριχ Χάγιεκ [Friedrich Hayek]. Το βιβλίο του καθηγητή Χάγιεκ *Ο Δρόμος προς τη Δουλεία [The Road to Serfdom]*, γραμμένο το 1944, ήταν η εναρκτήριος ομοβροντία στην επίθεση κατά των ιδεών των φαμιπιανών σοσιαλιστών που είχαν τον έλεγχο της σκέψης στο Ηνωμένο Βασίλειο και στην ευρωπαϊκή ήπειρο. Ο επιχειρηματίας Άντονι Φίσερ έπαιξε ζωτικό ρόλο στον πόλεμο των ιδεών. Η επιτυχία του Φίσερ με την πρώτη φάρμα μαζικής εκτροφής πουλερικών, την Buxted Chickens, παρείχε τους οικονομικούς πόρους για τη δημοσίευση και προώθηση των ιδεών του καθηγητή Χάγιεκ σχετικά με την αυθόρμητη τάση και την ελευθερία. Άλλωστε, τι αξία έχουν οι ιδέες όταν περιορίζονται στα σκονισμένα ράφια των βιβλιοθηκών και τις γνωρίζουν μόνο λίγοι ακαδημαϊκοί; Σε αντίθεση με πολλούς γενναιόδωρους χορηγούς, ο σερ Άντονι Φίσερ δεν ήταν παθητικός. Κατανοούσε τις ιδέες της ελευθερίας και υπήρξε ενεργός στρατιώτης στον πόλεμο των ιδεών. Επιπλέον, ο Άντονι Φίσερ έπαιξε σημαντικό ρόλο στο ξεκίνημα δεξαμενών σκέψης για την ελεύθερη αγορά στην Ευρώπη, στην Αφρική και στην Αμερική.

Τα άρθρα του κ. Μπλάντελ μας προσφέρουν μία συνοπτική εικόνα της γένεσης του ΙΕΑ. Η συλλογή από τέσσερις φωτογραφίες που βρίσκονται κρεμασμένες στην αίθουσα συνεδριάσεων του Ινστιτούτου διηγείται μία συνοπτική ιστορία, όπως εξηγεί ο Μπλάντελ: «ο Χάγιεκ συμβουλεύει τον Φίσερ· ο Φίσερ στρατολογεί τον Χάρις· ο Χάρις συναντά τον Σέλντον. Μέσα σε δεκαπέντε λέξεις, αυτή είναι η απαρχή του ΙΕΑ». Έτσι, το 1956, ο Ραλφ Χάρις (μετέπειτα Λόρδος Χάρις του Χάι Κρος) έγινε γενικός διευθυντής του ΙΕΑ. Ένα χρόνο αργότερα, στο πλευρό του Ραλφ Χάρις βρέθηκε ο Άρθουρ Σέλντον, που έγινε ο πρώτος διευθυντής εκδόσεων του Ινστιτούτου. Ο Χάρις και ο Σέλντον έγραψαν μαζί πολλά από τα πρώτα άρθρα του ΙΕΑ και το θέμα τότε, όπως τώρα, ήταν ότι η κατανομή προϊόντων και υπηρεσιών από την αγορά, χωρίς να παρεμβαίνει το βαρύ χέρι της κυβέρνησης, παράγει ανώτερα αποτελέσματα.

Κατά τις δεκαετίες του 1950 και του 1960, όταν ο σοσιαλισμός βασιλεύε στα ακαδημαϊκά ιδρύματα του Ηνωμένου Βασιλείου, στα μέσα ενημέρωσης και στους πολιτικούς, οι δημοσιεύσεις του Χάρις και του Σέλντον, όπως και εκείνες των συναδέλφων τους, θεωρούνταν στην καλύτερη περίπτωση αιρετικές και στη χειρότερη φασιστικές. Τελικά, ωστόσο, η επιμονή του ΙΕΑ κέρδισε τον σεβασμό των πιο ευαισθητοποιημένων μελών των μέσων ενημέρωσης και της ακαδημαϊκής κοινότητας, καθώς και της Πρωθυπουργού, Μάργκαρετ Θάτσερ. Η έρευνα του ΙΕΑ παρείχε στην Πρωθυπουργό και στην κυβέρνηση της τα διανοητικά εφόδια για να αποτρέψουν τη μετατροπή της Βρετανίας σε αυτό που ο Μπλάντελ αποκαλεί «πρώτη χώρα του τέταρτου κόσμου, δηλαδή, ένα πλούσιο έθνος που επιστρέφει στη φτώχεια».

Μία σημαντική αδυναμία όσων ασχολούμαστε με τα οικονομικά είναι ότι δεν έχουμε κάνει τη θεωρία και τις αρχές μας εύκολα προσβάσιμες στον απλό άνθρωπο που δεν έχει εκπαίδευση στα οικονομικά. Ως εκ τούτου, πολλοί συνάνθρωποί μας πέφτουν εύκολα θύματα τσαρλατάνων και απατεώνων, κάθε πολιτικής πεποίθησης, που τάζουν κάποιου είδους «ελεύθερο γέυμα». Το να κάνει τις Οικονομικές Υποθέσεις [Economic Affairs] εύκολα προσβάσιμες και κατανοητές στον συνηθισμένο άνθρωπο αποτελεί το φόρτε του ΙΕΑ, και αυτή η συλλογή άρθρων του Τζον Μπλάντελ αποτελεί συνέχεια αυτής της παράδοσης και ειδίκευσης.

*Γουόλτερ Ε. Γουίλιαμς [Walter E. Williams]
Διακεκριμένος John M. Olin Καθηγητής Οικονομικών
Πανεπιστήμιο Τζορτζ Μέισον, Φέρφαξ, Βιρτζίνια*

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

ΤΗΣ 4ης ΑΓΓΛΙΚΗΣ ΕΚΔΟΣΗΣ

Με μεγάλη θλίψη πληροφορήθηκα για τον θάνατο του Τζον Μπλάντελ τον Ιούλιο του 2014. Κατά σύμπτωση, λίγες εβδομάδες νωρίτερα, συζητούσα μαζί του την πιθανότητα μίας νέας έκδοσης της μονογραφίας του *Διεξάγοντας τον Πόλεμο των Ιδεών* από το ΙΕΑ. Μάλλον είχε αντιληφθεί τότε ότι η έκδοση θα πραγματοποιούταν μετά τον θάνατό του.

Το *Διεξάγοντας τον Πόλεμο των Ιδεών* υπήρξε τεράστια βοήθεια για τους ανθρώπους που εμπλέκονται στο κίνημα των δεξαμενών σκέψης σε όλο τον κόσμο. Μέσα από την καταγραφή της ιστορίας του ΙΕΑ, παρέχει στους νεαρούς ηγέτες μία αίσθηση προοπτικής, μία κατανόηση των προβλημάτων που αντιμετώπισε το ΙΕΑ και μία δήλωση για τον λόγο της ύπαρξής του. Γνωρίζω πολλούς ανθρώπους που έχουν σχολιάσει πόσο χρήσιμη ήταν αυτή η έκδοση.

Από ορισμένες απόψεις, το *Διεξάγοντας τον Πόλεμο των Ιδεών* θα αρκούσε να διαβαστεί από ένα άτομο για να έχει τεράστια αξία για την κοινωνία – αρκεί αυτό το άτομο να ήταν το σωστό. Εξάλλου, όπως θα περίμενε κανείς, η ιστορία του κινήματος για την ελευθερία χαρακτηρίζεται από ασχεδίαστες και αυθόρμητες εξελίξεις που δεν θα μπορούσαν να προβλεφθούν εκ των προτέρων. Ωστόσο, οι συνέπειες της ύπαρξης του σωστού ανθρώπου στο σωστό μέρος στη σωστή ώρα είναι τεράστιες, όπως δείχνει το σχόλιο του Όλιβερ Λέτγουιν [Oliver Letwin] που παρατίθεται σε αυτό το βιβλίο: «Χωρίς τον Φίσερ, δεν θα

υπήρχε ΙΕΑ· χωρίς το ΙΕΑ και τους κλώνους του, δεν θα υπήρχε η Θάτσερ και πιθανώς ούτε ο Ρήγκαν· χωρίς τον Ρήγκαν, δεν θα υπήρχε ο Πόλεμος των Άστρων· χωρίς τον Πόλεμο των Άστρων, δεν θα ερχόταν η οικονομική κατάρρευση της Σοβιετικής Ένωσης. Σπουδαία αλυσίδα συνεπειών για έναν ορνιθοτρόφο!» (*The Times*, 26 Μαΐου 1994). Και, όπως είπε ο φον Μίξες [Von Mises] στο *Ανθρώπινη Δράση [Human Action]*: «μία κοινωνία που επιλέγει ανάμεσα στον καπιταλισμό και στον σοσιαλισμό δεν επιλέγει ανάμεσα σε δύο κοινωνικά συστήματα· επιλέγει ανάμεσα στην κοινωνική συνεργασία και στη διάλυση της κοινωνίας». Με άλλα λόγια, αυτό το βιβλίο στα σωστά χέρια έχει τη δυνατότητα να αλλάξει την κοινωνία ριζικά προς το καλύτερο, σε πολλές χώρες σε ολόκληρο τον κόσμο.

Ποιο είναι, λοιπόν, το κύριο δίδαγμα αυτού του βιβλίου για τους υπερασπιστές της ελευθερίας; Το σημαντικότερο ίσως δίδαγμα είναι να μην συμβιβάζονται. Οι πολιτικοί ίσως χρειάζεται να συμβιβάζονται· ωστόσο, στη διεξαγωγή του διανοητικού πολέμου, όταν αλλάζουμε γνώμες και απόψεις, είναι σημαντικό να μας κατευθύνουν η θεωρία και τα τεκμήρια. Αυτό δεν σημαίνει ότι, όταν δημοσιεύουν τις ιδέες τους για την πολιτική, οι δεξαμενές σκέψης δεν πρέπει να εξηγούν πώς θα πάμε πρακτικά από το «Α» στο «Β», είναι όμως ιδιαίτερος σημαντικό να εξηγούν γιατί είναι σημαντικό να φτάσουμε στο «Β». Πολλοί άνθρωποι πιστεύουν σε ήπιες μορφές σοσιαλισμού επειδή έχουν αποδεχτεί κάποιες από τις βασικές αρχές του σοσιαλισμού, ακόμη και αν δεν επιθυμούν να φτάσουν ως το τέρμα, λόγω των πρακτικών συνεπειών. Είναι σημαντικό, αν θέλουμε να αναστρέψουμε το κλίμα και να μειωθεί ο ρόλος του κράτους στην οικονομική ζωή, να γίνουν κατανοητές οι βασικές αρχές μίας ελεύθερης οικονομίας. Ο Τζον Μπλάντελ δεν απέφυγε ποτέ αυτή την υποχρέωση, όπως φαίνεται ξεκάθαρα από τα πολλά άρθρα σε αυτό το βιβλίο και όπως φαίνεται ξεκάθαρα από τον επικείμενό του, που παρατίθεται ως τελευταίο κεφάλαιο αυτής της νέας έκδοσης.

Σε προσωπικό επίπεδο, θα ήθελα επίσης να αναφερθώ στη δική μου εμπειρία του να εργάζομαι για τον Τζον. Εκείνος (μαζί με τους καταπιστευματοδόχους του ΙΕΑ) με στρατολόγησε για

να ξεκινήσω να εργάζομαι για το ΙΕΑ το 2002. Με βοήθησε εξαιρετικά. Με εμπόδισε να πέσω σε διάφορες προφανείς παγίδες και μου έδωσε πολλές πρακτικές συμβουλές. Πολύ συχνά, έμπαινα στο γραφείο του με μία σπουδαία ιδέα και εκείνος έλεγε: «το δοκιμάσαμε το 19XX και απέτυχε μεγαλειωδώς επειδή...». Κάποιες φορές απογοητευόμουν, όμως είχε πάντα δίκιο. Πέρα από τη μεταμόρφωση του ΙΕΑ στα μέσα της δεκαετίας του 1990 (κυρίως σε σχέση με την προσέγγιση φοιτητών και καθηγητών), ο Τζον Μπλάντελ είχε κάποιες πολύ καλές ιδέες που για διάφορους λόγους ήταν αδύνατον να πραγματοποιηθούν από εκείνον ή από εμένα όσο ήταν Γενικός Διευθυντής του ΙΕΑ. Για παράδειγμα, εκείνος πρότεινε πρώτος ότι θα έπρεπε να εκδώσουμε κάτι που θα έμοιαζε πολύ με το εξαιρετικά επιτυχημένο περιοδικό μας, το ΕΑ, το οποίο δημιουργήθηκε λίγα χρόνια αφού εκείνος μας άφησε.

Μου άρεσε ιδιαίτερα το λεπτό του χιούμορ. Θα σας δώσω εδώ ένα παράδειγμα που έτυχε να δω στην *Daily Telegraph* λίγα χρόνια πριν μπω στο ΙΕΑ. Να εξηγήσω ότι ο Τζακ Κάνινγκχαμ [Jack Cunningham] «με τους δυο αποχυμωτές» ήταν ο τότε υπουργός περιβάλλοντος, ο οποίος είχε καυχηθεί για τους αποχυμωτές του. Πρόκειται επίσης για έμμεση αναφορά στον Αντιπρόεδρο της Κυβέρνησης, ο οποίος είχε δύο αυτοκίνητα Jaguar και ήταν ευρέως γνωστός ως ο Τζον Πρέσκοτ [John Prescott] «με τις δυο Jaguar».

Ο σερ Τζακ Κάνινγκχαμ «με τους δυο αποχυμωτές» (συνέντευξη, 20 Φεβρουαρίου) πιστεύει ότι το να στύβεις τον δικό σου χυμό είναι φιλικό προς το περιβάλλον. Επιτρέψτε μου να διαφωνήσω. Τα πορτοκάλια είναι πολύ ακριβά στη μεταφορά τους. Είναι στρογγυλά, έχουν φλούδα, και περιέχουν πολύ και κουκούτσια. Ο χυμός είναι φτηνός, η μεταφορά του κοστίζει σχεδόν το ένα έβδομο. Αυτό σημαίνει επτά φορτηγά για τα πορτοκάλια του Τζακ και ένα φορτηγό για τον χυμό μου.

Αλλά το πράγμα γίνεται χειρότερο. Παρά τον υψηλής τεχνολογίας εξοπλισμό του, ο Τζακ δεν είναι πολύ καλός στο στύψιμο. Στην καλύτερη περίπτωση βγάζει μόνο 80 τοις εκατό αυτού που θα έβγαζε ένα εργοστάσιο από το πορτοκάλι. Αυτό σημαίνει εννέα φορτηγά για εκείνον και ένα, και πάλι, για μένα.

Έπειτα ο Τζακ πετά τα μερικώς αποχυμωμένα πορτοκάλια του στα σκουπίδια (κι άλλα φορτηγά), ενώ η ιδιωτική εταιρεία παραγωγής χυμού ανακυκλώνει όλα τα απόβλητά της. Η εξαγωγή ελαίου πορτοκαλιού είναι άλλη μία επιλογή που δεν έχει ο Τζακ. Επιπλέον, οι υγρές φλούδες πορτοκαλιού δημιουργούν απορρίμματα με 60 φορές περισσότερο βάρος από τη δική μου ελαφριά συσκευασία. Το σύψιμο στο σπίτι αποτελεί μη αποδοτική χρήση γεωργικής γης, λιπασμάτων, φυτοφαρμάκων, νερού, κεφαλαίου και εργασίας, καθώς και φορτηγών, πετρελαίου και δρόμων.

Αυτό δείχνει γιατί οι παρασκευαστές τροφίμων, οι εταιρείες συσκευασίας και οι πωλητές λιανικής είναι οι μεγαλύτεροι πραγματικοί φίλοι του περιβάλλοντος που έχουμε.

Ο Τζον Μπλάντελ αποτελεί θλιβερή απώλεια και αυτή η τέταρτη έκδοση του βιβλίου *Διεξάγοντας τον Πόλεμο των Ιδεών* αποτελεί ταιριαστό φόρο τιμής.

ΦΙΛΙΠ ΜΠΟΥΘ [PHILIP BOOTH]

Διευθυντής Εκδόσεων και Προγράμματος
Institute of Economic Affairs

Καθηγητής Ασφαλίσεων και Διαχείρισης Κινδύνου
Cass Business School, City University, Λονδίνο

Δεκέμβριος 2014

1. ΠΩΣ ΝΑ ΚΙΝΗΣΕΙΣ ΕΝΑ ΕΘΝΟΣ

(Reason, Φεβρουάριος 1987)

1946: Πρόσφατα αποστρατευμένος από τη Βασιλική Αεροπορία της Βρετανίας, ο πολλάκις παρασημοφορημένος πιλότος μαχητικών αεροσκαφών Άντονι Φίσερ βρίσκει στο Reader's Digest μία περίληψη της κλασικής κριτικής του Φ. Α. Χάγιεκ για τον σοσιαλισμό, *Ο Δρόμος Προς τη Δουλεία*. Επιβεβαιώνει τις ανησυχίες που έχει και ο ίδιος για την κλίση της χώρας του προς τον σοσιαλισμό.

Σε ταξίδι του στο Λονδίνο, ο Φίσερ αναζητά τον Χάγιεκ στη Σχολή Οικονομικών του Λονδίνου [London School of Economics]. «Τι μπορώ να κάνω; Να μπω στην πολιτική;» ρωτά. Με το πολεμικό ιστορικό του Φίσερ, την καλή του εμφάνιση, το χάρισμα του λόγου και την εξαιρετική μόρφωση, δεν πρόκειται για ανούσια ερώτηση.

«Όχι», απαντά ο Χάγιεκ. «Η πορεία της κοινωνίας θα αλλάξει μόνο με μία αλλαγή στις ιδέες. Πρώτα πρέπει να προσεγγίσεις τους διανοούμενους, τους καθηγητές και τους συγγραφείς, με λογικά επιχειρήματα. Η δική τους επιρροή στην κοινωνία είναι αυτή που θα επικρατήσει, και οι πολιτικοί θα ακολουθήσουν».

1949: Ο Ραλφ Χάρις, ένας νεαρός ερευνητής από το κόμμα των Συντηρητικών, δίνει διάλεξη ένα απόγευμα Σαββάτου σε ένα μικρό χωριό της νοτιοανατολικής Αγγλίας. Ο Φίσερ –αγρότης πλέον– είναι παρών και του αρέσουν όσα ακούει. Παίρνει κατά μέρος τον Χάρις μετά τη συνάντηση και του εξηγεί τις ιδέες του για μία οργάνωση που θα εξηγήσει την ελεύθερη αγορά

στους διανοούμενους. «Μια μέρα», λέει, «Όταν έρθει η ώρα μου, θα ήθελα να δημιουργήσω κάτι που θα κάνει για τα μη-Εργατικά κόμματα ό,τι έκανε η (σοσιαλιστική) Λέσχη Φάμπιαν για το Εργατικό Κόμμα».

Ο Χάρις ενθουσιάζεται. «Αν προχωρήσεις», λέει, «θα ήθελα να με λάβεις υπόψη για την ηγεσία μίας τέτοιας ομάδας».

1953-7: Το 1953, ο Φίσερ ξεκινά αυτό που θα γίνει η εξαιρετικά κερδοφόρα επιχείρηση Buxted Chicken Co, η πρώτη απόπειρα βιομηχανικής κτηνοτροφίας στη Βρετανία. Τον Σεπτέμβριο του 1954 παρουσιάζει ήδη κέρδη, και ο Φίσερ μπορεί να αρχίσει να σκέφτεται περισσότερο την ίδρυση ενός ινστιτούτου για την ελεύθερη αγορά.

Τον Νοέμβριο του 1955, ο Φίσερ και δύο φίλοι του υπογράφουν ένα έγγραφο καταπιστεύματος, με το οποίο ιδρύεται το Institute of Economic Affairs [Ινστιτούτο Οικονομικών Υποθέσεων] (IEA). Στην αναζήτησή του για κάποιον που θα διοικήσει το IEA, ο Φίσερ θυμάται τον Χάρις. Δεν έχουν επικοινωνήσει έπειτα από εκείνη την πρώτη συνάντησή τους το 1949. Ο Χάρις είναι τώρα 31 ετών, και έπειτα από επτά χρόνια διδασκαλίας οικονομικών στο Πανεπιστήμιο του Σαιντ Άντριους [St Andrews] στη Σκωτία, γράφει άρθρα στην *Glasgow Herald*. Τον Ιούνιο του 1956, ο διανοούμενος Χάρις συναντά τον επιχειρηματία Φίσερ στο Λονδίνο. Με την υπόσχεση ενός αρχικού προϋπολογισμού £1.000 και μισθό μερικής απασχόλησης £10 την εβδομάδα –τον ίδιο αρχικό μισθό με τον γενικό διευθυντή της Buxted Chicken– ο Χάρις συμφωνεί να γίνει γενικός διευθυντής του νέου ινστιτούτου την 1η Ιανουαρίου 1957.

Επίσης το καλοκαίρι του 1956, το ευρισκόμενο σε εμβρυακό στάδιο ινστιτούτο κινεί το ενδιαφέρον του οικονομολόγου Άρθουρ Σέλντον να γράψει ένα άρθρο για τις συντάξεις. Πρώην σοσιαλιστής και γιος τσαγκάρη από το Ιστ Εντ του Λονδίνου, ο Σέλντον είχε μετατραπεί σε κλασικό φιλελεύθερο όσο σπούδαζε στο LSE. Μέσα σε εβδομάδες από την άφιξή του στο Λονδίνο, ο Χάρις συναντά τον Σέλντον και μία εξαιρετικά καρποφόρα συνεργασία ξεκινά.

1987: Είναι αρχές Ιανουαρίου και κάνει κρύο. Περίπου τριάντα χρόνια έχουν περάσει αφότου ο Ραλφ Χάρις –πλέον

Λόρδος Χάρις του Χάι Κρος – άφησε τη Σκωτία. Σήμερα, καθισμένος στα γραφεία του ΙΕΑ στο Λονδίνο – τόσο κοντά στο Κοινοβούλιο που θα μπορούσε να σπάσει τα παράθυρά του με μία μπάλα του κρίκετ – μελετά τον κατάλογο των 250 μεγάλων εταιρειών που υποστηρίζουν το έργο του Ινστιτούτου, το οποίο έχει πλέον προϋπολογισμό σχεδόν ενός εκατομμυρίου δολαρίων¹ και μία ντουζίνα άτομα προσωπικό. Κατά την τελευταία δεκαετία, οι ιδέες του σημειώνουν σαφή άνοδο. Κάποιοι σχολιαστές έφτασαν στο σημείο να αποκαλούν τα στριμωγμένα γραφεία του ΙΕΑ σπίτι της νέας ορθοδοξίας.

Νότια του Λονδίνου, στο σπίτι του στην αγροτική περιοχή του Κεντ, ο Άρθουρ Σέλντον, πλέον 70 ετών αλλά δραστήριος, δημιουργικός και παραγωγικός όσο πάντα, επίσης επισκοπεί μία λίστα. Είναι μία λίστα με πάνω από 300 τίτλους που έχει εκδώσει και πάνω από 500 συγγραφείς που διαπαιδαγώγησε και προετοίμασε για το ΙΕΑ. Πάνω στο τραπέζι του σαλονιού του υπάρχουν αντίγραφα του γυαλιστερού διμηνιαίου περιοδικού του Ινστιτούτου, *Economic Affairs*, και ένα νέο βιβλίο, *The Unfinished Agenda: Essays on the Political Economy of Government Policy in Honour of Arthur Seldon*, [Η Ανολοκλήρωτη Ατζέντα: Δοκίμια για την Πολιτική Οικονομία της Κυβερνητικής Πολιτικής, προς Τιμή του Άρθουρ Σέλντον] το οποίο περιέχει κεφάλαια γραμμένα από έντεκα διεθνώς αναγνωρισμένους οικονομολόγους, συμπεριλαμβανομένου του Μίλτον Φρίντμαν [Milton Friedman], του Φ.Α. Χάγιεκ, του Τζέιμς Μπιουκάναν [James Buchanan] και του Γκόρντον Τάλοκ [Gordon Tullock].

Έξι χιλιάδες μίλια δυτικά από εκεί, στο κέντρο του Σαν Φρανσίσκο, ο Άντονι Φίσερ μπαίνει στα γραφεία του Atlas Economic Research Foundation, το οποίο ίδρυσε τη δεκαετία του 1970 για να βοηθήσει και να ενθαρρύνει τη δημιουργία νέων ινστιτούτων σε όλο τον κόσμο. Όντας πλέον επιχειρηματίας πλήρους απασχόλησης στον κλάδο των δεξαμενών σκέψης, έχει και εκείνος μία λίστα – 36 ινστιτούτα σε 18 χώρες, όλα βασισμένα στο μοντέλο του ΙΕΑ.

Στους τοίχους της πρώην οικίας όπου έχει τα γραφεία του το ΙΕΑ, κρέμονται τα πορτραίτα διάσημων οικονομολόγων, με πιο αξιοσημείωτα εκείνα του Χάγιεκ, του Φρίντμαν και του

¹ Αντιστοιχούν σε περίπου £610,000 σύμφωνα με την ισοτιμία του 1987, που ήταν £1 = \$1.64.

Λούντβιχ φον Μίζες, αλλά και του Τζον Μάιναρντ Κέυνς [John Maynard Keynes]. Εκεί κρέμεται, επίσης, η διάσημη δήλωση του Κέυνς ότι «οι ιδέες των οικονομολόγων... είναι πιο ισχυρές από όσο γίνεται συνήθως κατανοητό». Από εδώ η ομάδα του ΙΕΑ μετέτρεψε τις ιδέες της αγοράς από απόλυτη αίρεση σε μερική ορθοδοξία – τουλάχιστον σε ορισμένους κύκλους.

Όταν αναλογίζεται την απόφαση που έλαβε 30 χρόνια πριν να αφήσει μία σίγουρη, καλοπληρωμένη δουλειά για να ρισκάρει το μέλλον του και το μέλλον της νέας του οικογένειας στην υπηρεσία ενός μη δημοφιλούς σκοπού, ο Χάρις γελά τόσο δυνατά που αναπηδά η μαγνητοταινία στο κασετώφωνο. «Ημουν τρελός!» λέει, και σχεδόν μπορεί κανείς να τον πιστέψει. «Δεν υπολόγισα το ρίσκο καθόλου! Ο ενθουσιασμός του Φίσερ και η επιθυμία μου να επιστρέψω στο Λονδίνο και να κάνω κάτι ήταν αρκετά».

Ο Άρθουρ Σέλντον ήταν πιο προσεκτικός. Όταν έγινε διευθυντής εκδόσεων με μερική απασχόληση τον Ιούνιο του 1959, κατάφερε να κρατήσει την κύρια εργασία του ως οικονομολόγος για έναν σύνδεσμο ζυθοποιών μέχρι να γίνει και εκείνος πλήρους απασχόλησης τον Ιούλιο του 1961. Από τις μέρες του στο LSE στα μέσα της δεκαετίας του 1930, ο Σέλντον ήθελε μία ευκαιρία να «αντεπιτεθεί». Αυτή ήταν η ευκαιρία του.

Ο κρατικός σχεδιασμός κυριαρχούσε. Οι ιδέες της αγοράς κλειάζονταν ως παλιομοδίτικες, ή κάτι χειρότερο. Ο Τζακ Γουάιζμαν [Jack Wiseman], καθηγητής του Πανεπιστημίου του Γιόρκ [York] με μακρόχρονες σχέσεις με το ΙΕΑ, θυμάται: «Μία μέρα, καθώς έφευγα από το LSE, ένας συνάδελφος οικονομολόγος ρώτησε αν ήθελα να με πάει κάπου. Είπα ότι πήγαινα στο ΙΕΑ. «Για τον Θεό», απάντησε, “Δεν είσαι ένας από αυτούς τους φασίστες, έτσι δεν είναι;”. Πήγα στο ΙΕΑ – εκείνος έγινε αργότερα Διοικητής της Τράπεζας της Αγγλίας!»

Ο Χάρις λέει, «Ημασταν μία περιφρονημένη, απαξιωμένη, αιρετική μειονότητα. Υπήρχε μία προαποφασισμένη πορεία για το κράτος, να ρυθμίζει, να σχεδιάζει και να διευθύνει, τόσο σε καιρό πολέμου όσο και σε καιρό ειρήνης. Αν το αμφισβητούσες αυτό, ήταν σαν να βρίζεις μέσα στην εκκλησία. Κάποιες φορές αυτή η συντριπτική συναίνεση μάς τρώμαζε, και κάποιες φορές συγκρατούμασταν. Συχνά νιώθαμε σαν σκανταλιάρικα, άτακτα αγοράκια».

Δεν ήταν καθόλου ξεκάθαρο στην αρχή τι θα έκανε το νέο ινστιτούτο για να αντιμετωπίσει μία τόσο διαδεδομένη και βαθιά εχθρότητα. Οι στρατηγικές επιλογές που είχαν ο Χάρις και ο Φίσερ ήταν περιορισμένες. Οι βρετανικοί νόμοι για τα φιλανθρωπικά ιδρύματα, καθώς και οι συμβουλές του Χάγιεκ, αλλά και η δική τους αποστολή για την πολιτική διαδικασία, απέκλειαν κάθε είδους άσκηση πείσεων και άμεση εμπλοκή με τη δημόσια πολιτική.

Μία δυνατότητα ήταν αυτή μιας λαϊκίστικης οργάνωσης με ευρεία βάση. Ο ιδρυτής του ΙΕΑ, Άντονι Φίσερ, που θαύμαζε το εκλαϊκευτικό έργο του Foundation for Economic Education [Ίδρυμα για την Οικονομική Εκπαίδευση] του Λέοναρντ Ριντ [Leonard Read] στις ΗΠΑ, προτιμούσε αυτή την προσέγγιση και έστειλε τακτικά στον Χάρις δημοσιεύσεις του FEE με πολλές σημειώσεις. Παρότι στον Χάρις άρεσαν πολλά από αυτά που διάβαζε εκεί, ένωθε ότι δεν ήταν αρκετά ακαδημαϊκά για τη δουλειά που είχαν να κάνουν στο Ηνωμένο Βασίλειο.

Ενώ ο Φίσερ και ο Χάρις διαφωνούσαν, ο Άρθουρ Σέλντον έλυσε το ζήτημα. Το καλοκαίρι του 1957, παρέδωσε ένα χειρόγραφο με τίτλο *“Pensions in a Free Society”* [«Συντάξεις σε μία Ελεύθερη Κοινωνία»], το οποίο θα γινόταν μία από τις πρώτες δημοσιεύσεις του ΙΕΑ. Ήταν λογικό, διεξοδικό, μη πολεμικό και ενδιαφέρον για μελετητές και ειδικούς, αλλά ταυτόχρονα ήταν προσιτό στο ευρύ κοινό.

Ο ίδιος ο Σέλντον πίστευε ότι οι ιδέες της αγοράς, μέσω της εκπαίδευσης και της πειθούς, θα υπερφαλάγγιζαν τους πολιτικούς κερδίζοντας πρώτα τους διανοούμενους και τους δημοσιογράφους, τους οποίους ο Χάγιεκ είχε κάποτε είχε χαρακτηρίσει «διακινητές ιδεών από δεύτερο χέρι». Μέχρι και σήμερα χρησιμοποιεί μία στρατιωτική παρομοίωση. Το ΙΕΑ θα ήταν το πυροβολικό που θα εκτόξευε τις οβίδες (ιδέες). Κάποιες θα έβρισκαν τον στόχο τους (τους διανοούμενους), ενώ άλλες μπορεί να αστοχούσαν. Το ινστιτούτο, όμως, ποτέ δεν θα ήταν το πεζικό που εμπλέκεται σε βραχυπρόθεσμη, πρόσωπο με πρόσωπο πάλη με τον εχθρό. Αντ' αυτού, θα άνοιγε με τα πυρά του τον δρόμο για εκείνους που θα έκαναν αργότερα τη δουλειά του πεζικού. Το ΙΕΑ θα έδειχνε γιατί τα πράγματα είχαν πάει στραβά και θα έθετε τις γενικές αρχές, ενώ άλλοι θα διευκρίνιζαν με ποιον ακριβώς τρόπο θα έπρεπε

να διορθωθούν τα πράγματα. Ο Φίσερ, παρά τις προσωπικές του προτιμήσεις, έκανε πίσω και άφησε τον Χάρις και τον Σέλντον να διαχειριστούν τα πράγματα.

Το ΙΕΑ έχει εξαρχής επικεντρωθεί στη δημοσίευση άρθρων και φυλλαδίων που απευθύνονται σε διανοούμενους, έργων που μόνο μέλημα έχουν –σύμφωνα με το πρώτο φυλλάδιο του ΙΕΑ– την «οικονομική αλήθεια», ανεπηρεάστη από τα τρέχοντα «πολιτικά ζητήματα». Στόχος αυτών των προσπαθειών, σύμφωνα με το ΙΕΑ, ήταν μία κοινωνία στην οποία οι άνθρωποι θα κατανοούν τα οικονομικά της ελεύθερης αγοράς «καθώς και θα κατανοούν τη θεμελιώδη ηθική που διέπει την απόκτηση και κατοχή περιουσίας, το δικαίωμα του ατόμου να έχει πρόσβαση σε ελεύθερες ανταγωνιστικές αγορές, και την αναγκαιότητα ενός ασφαλούς και τίμιου νομισματικού συστήματος».

Ένα πρώιμο πρόβλημα ήταν η εύρεση εξωτερικών συντακτών, πρόθυμων να πιάσουν χαρτί και μολύβι για το νεοσύστατο ινστιτούτο. «Ήμασταν ξεπερασμένοι, παλιομοδίτες», σχολιάζει ο Σέλντον, «και ο Ραλφ κι εγώ έπρεπε να δουλεύουμε για όλα». Μετά την εμφάνιση του βιβλίου του Σέλντον *Pensions [Συντάξεις]*, συνεργάστηκαν σε βιβλία για την καταναλωτική πίστη και τη διαφήμιση. Το δεύτερο αποδείχτηκε καλή διαφήμιση από μόνο του. Ο Σέλντον θυμάται ότι όταν ο αριστερός οικονομολόγος Νίκολας Κάλντορ [Nikolas Kaldor] άσκησε κριτική στο βιβλίο, «Αυτή η κριτική έκανε πολύ θετική εντύπωση στον κόσμο των επιχειρήσεων. Εταιρίες άρχισαν να ρωτούν “Πώς μπορούμε να βοηθήσουμε;” κι εμείς απαντούσαμε “Στείλτε μία επιταγή!”»

Εξαρχής, ο Χάρις και ο Σέλντον ήταν ανένδοτοι ως προς το ότι θα ήταν πάντα ανεξάρτητοι από τους χρηματοδότες τους. Αυτό σήμαινε ότι όχι μόνο δεν θα ζητούσαν και δεν θα δέχονταν ποτέ χρήματα των φορολογουμένων, αλλά και ότι θα βεβαιώνονταν πως οι δωρεές δεν θα συνεπάγονταν δεσμεύσεις. Ο Σέλντον θυμάται ότι προειδοποιούσε τους πιθανούς εταιρικούς χορηγούς, «Δεν θα πούμε αυτό που θέλετε».

Αργά αλλά σταθερά, το ΙΕΑ άρχισε να βρίσκει κοινό. Από την αρχή, τα βιβλία του έπαιρναν καλές κριτικές, όχι από οικονομολόγους, αλλά από δημοσιογράφους οικονομικών και γεωικών ειδήσεων. Άρεσαν στους κριτικούς, λέει ο Χάρις, επειδή

«δεν ήταν πολεμικά, αλλά εμπεριστατωμένα και καλά τεκμηριωμένα. Τα γεγονότα και οι αριθμοί –όχι η θεωρία– μας προσέφεραν την αναγνώριση τον πρώτο καιρό και οδήγησαν σε συναντήσεις με συντάκτες και δημοσιογράφους».

Όμως, στις αρχές της δεκαετίας του 1960, οι οικονομολόγοι άρχισαν να αποδέχονται την παρουσία του αντισυμβατικού ΙΕΑ, και ορισμένοι άρχισαν μέχρι και να προτείνουν τίτλους άρθρων που θα μπορούσαν να συνεισφέρουν. Ο ιδρυτής Άντονι Φίσερ ήθελε να δει «μια εργασία του ΙΕΑ επάνω σε κάθε θέμα που θα μπορούσε να συζητηθεί». Το αποτέλεσμα ήταν οι Μελέτες του Χόμπαρτ [Hobart Papers], που ονομάστηκαν έτσι από τη νέα διεύθυνση του Ινστιτούτου στο Χόμπαρτ Πλέις.

Εκείνη την εποχή, ήταν αμφίβολο αν οι Μελέτες του Χόμπαρτ θα έβρισκαν κοινό, όπως εξιστορούσε το 1984 ο Νόρμαν Μακρέι [Norman Macrae] του *Economist*. «Θυμάμαι ότι έγραφα μία ευγενική κριτική της πρώτης Μελέτης του Χόμπαρτ στις αρχές του 1960, αλλά κατ' ιδίαν έλεγα ότι το όλο εγχείρημα μάλλον θα ναυαγήσει και ότι μόνο ένας ανόητος θα έγραφε τη δεύτερη», έγραφε σε ένα φυλλάδιο που σηματοδοτούσε την έκδοση της εκατοστής μελέτης. «Αυτή η τελευταία προφητεία επαληθεύτηκε, επειδή τη δεύτερη Μελέτη του Χόμπαρτ την έγραψα εγώ».

Το αντικείμενο του σκεπτικισμού του Μακρέι –η πρώτη μελέτη του Χόμπαρτ– ήταν το *Resale Price Maintenance and Shopper's Choice [Ο Προκαθορισμός της Τιμής Μεταπώλησης και η Επιλογή του Αγοραστή]* του Μπάζιλ Γιάμι [Basil Yamey] (1960). Ο ίδιος ο Φίσερ είχε αντιταχθεί στην έκδοση αυτού του έργου. Θεωρούσε το θέμα –γιατί δεν θα έπρεπε να επιτρέπεται στους κατασκευαστές να απαιτούν από όλους τους λιανοπωλητές να πωλούν τα προϊόντα τους στην ίδια τιμή– εξαιρετικά βαρετό και ασήμαντο, και τον τρόπο που το χειρίστηκε ο Γιάμι υπερβολικά ακαδημαϊκό. Φοβόταν ότι κανείς δεν θα το διάβαζε. «Θυμάμαι ότι είπα στον Ραλφ, που μου έστειλε το χειρόγραφο, ότι ήταν πολύ βαρετό. Δεν θα μπορούσα να κάνω κάτι “πιο διασκεδαστικό με τα χρήματά μου”»;» λέει ο Φίσερ. Όμως ο Χάρις και ο Σέλντον επικράτησαν.

Το κείμενο του Γιάμι είχε άμεση επιτυχία και εκδόθηκε τέσσερις φορές μέσα σε πέντε χρόνια. Ένας λόγος, σύμφωνα

με τον Μακρέι, είναι ότι «περιείχε τον άξιο να γίνει είδηση –αν και υποεκτιμημένο– υπολογισμό ότι οι Βρετανοί πλήρωναν £180 εκατομμύρια παραπάνω κάθε χρόνο για προϊόντα με προκαθορισμένες τιμές από όσα θα πλήρωναν σε μία ελεύθερα ανταγωνιστική αγορά».

Για την ακρίβεια, ήταν μία από τις σπάνιες περιπτώσεις όπου μία δημοσίευση του ΙΕΑ είχε άμεσο αντίκτυπο στην πολιτική και όχι μόνο στην ατμόσφαιρα ή στο περιβάλλον των ιδεών. Ο Έντουαρντ Χιθ [Edward Heath], ένας νεαρός, ανερχόμενος πολιτικός και πρόεδρος της Διεύθυνσης Εμπορίου και Εξαγωγών, άδραξε το ζήτημα του προκαθορισμού των τιμών και προώθησε σχετικό νομοσχέδιο στη Βουλή, για να αντιμετωπίσει έντονη εχθρότητα, κυρίως από ιδιοκτήτες μικρών καταστημάτων. Στο απόγειο αυτής της εχθρότητας, γευμάτισε στο ΙΕΑ με τον Γάμι, τον Χάρις, τον Σέλντον και τον Φίσερ. Στράφηκε προς τον Γάμι και διαμαρτυρήθηκε, «Εσύ είσαι η αιτία όλων των προβλημάτων μου!»

Σ όλη τη διάρκεια της δεκαετίας του 1960, το ΙΕΑ μεγάλωνε, προσθέτοντας αρκετές νέες σειρές τίτλων. Το μοντέλο, που αργότερα υιοθετήθηκε σε όλο τον κόσμο, κατέστη σαφές: μία ροή καλογραμμένων, ακαδημαϊκών αλλά προσιτών μελετών επάνω στα εφαρμοσμένα οικονομικά της αγοράς, που κυκλοφορούσαν στον τύπο και πωλούνταν σε πανεπιστήμια, σχολεία, και στο γενικό κοινό.

Εξίσου σημαντική ήταν η ανάδυση του ΙΕΑ ως εστιακό σημείο, ως καταφύγιο και τόπος συνάντησης για μια αυξανόμενη αλλά μικρή ακόμα ομάδα υποστηρικτών της αγοράς. «Θυμάμαι τη δεκαετία του 1960», αναπολεί ο Φίσερ, «σε ένα από τα επίσημα γεύματά μας με τους ορνιθοτρόφους, ένας ομιλητής, ένας σοσιαλιστής αγρότης, αστειεύτηκε εις βάρος μου. Είπε ότι ο Άντονι Φίσερ προσέλαβε τους δύο τελευταίους οικονομολόγους που πίστευαν στις ελεύθερες αγορές». Ήταν όμως περισσότεροι από δύο, και μέσω του ΙΕΑ αναπτύχθηκε ένα ανεπίσημο δίκτυο ανθρώπων από την ακαδημαϊκή κοινότητα, τα ΜΜΕ, τους διάφορους επαγγελματικούς τομείς και τον κόσμο των επιχειρήσεων. Επισημοποιήθηκε κάπως στα τέλη της δεκαετίας του 1960 με την καθιέρωση του μηνιαίου Γεύματος του Χόμπαρτ, όπου οι προσφάτως δημοσιευμένοι συγγραφείς του

ΙΕΑ μιλούσαν σύντομα για το έργο τους. Όμως, το δίκτυο έχει παραμείνει με πολλούς τρόπους μία απρόθετη, ασχεδίαστη και άτυπη συνέπεια της ανάπτυξης του Ινστιτούτου.

Τα πρώτα χρόνια, ο Χάρις και ο Σέλντον συνεισέφεραν από κοινού σε όλα τα μέτωπα. Καθώς όμως άρχισαν να έχουν κάποια επιτυχία, προέκυψε ένας καταμερισμός εργασίας: ο Χάρις θα συγκεντρωνε χρήματα, ενώ ο Σέλντον επικεντρώθηκε στους συγγραφείς του και τα έργα τους. Οι προσωπικότητές τους, λέει σήμερα ο Μίλτον Φρίντμαν, «ταίριαζαν γάντι».

Ο Χάρις είναι ο άνθρωπος των δημοσίων σχέσεων που ξεχειλίζει από νέες ιδέες και προτάσεις, ένας πωλητής ικανός να προωθήσει τις ιδέες και τα προϊόντα του Ινστιτούτου σε κάθε φόρουμ. Ο εσωστρεφής, αντιθέτως, Σέλντον είναι, σύμφωνα με τον Φρίντμαν, «τελειομανής σε ό,τι αφορά το γράψιμο, την επιμέλεια και τις εκδόσεις, και ένας εξαιρετικά εργατικός άνθρωπος, ο οποίος στο πέρασμα του χρόνου είναι περισσότερο υπεύθυνος από οποιονδήποτε άλλο για τη σταθερά υψηλή ποιότητα των εκδόσεων του ΙΕΑ». Ο Χάρις λέει, «αν εγώ στολιζώ τη βιτρίνα, ο Άρθουρ είναι εκείνος που γεμίζει με καλά πράγματα τα ράφια».

Στο πρώτο μισό της δεκαετίας του 1970, αυτά τα ράφια άρχισαν να περιλαμβάνουν και ένα διεθνές στοιχείο. Στην «κλασική» πολιτική οικονομία τύπου Άνταμ Σμιθ, ο Σέλντον πρόσθεσε δημοσιεύσεις του Χάγιεκ, ηγέτη της αυστριακής οικονομικής σχολής, του Φρίντμαν, ηγέτη της σχολής του Σικάγου, και των Μπιουκάναν και Τάλοκ, ηγετών της σχολής της δημόσιας επιλογής, ή της σχολής της Βιρτζίνια. Παρότι οι προσεγγίσεις τους διέφεραν, ο Σέλντον θεωρούσε ότι «όλες ενισχύουν η μία την άλλη, καθώς και το έργο του ΙΕΑ».

Από αυτές τις τρεις σχολές –όλες ξένες και όλες νέες στους περισσότερους Βρετανούς– τα γραπτά του Φρίντμαν επάνω στη νομισματική πολιτική είχαν ξεκάθαρα τον μεγαλύτερο άμεσο αντίκτυπο, καθώς ήρθαν και σε μία περίοδο πολύ υψηλού πληθωρισμού. «Στις τελευταίες εθνικές εκλογές», έγραψε ο σημαντικός συντηρητικός διανοούμενος Τζοκ Μπρους-Γκάρνταϊν [Jock Bruce-Gardyne] σε άρθρο του το 1978 στο ΙΕΑ, «βρέθηκα αντιμέτωπος με έναν νεαρό εργαζόμενο αγρότη που

παρενέβη σε μία διαφωνία για την εισοδηματική πολιτική σε μια προεκλογική συγκέντρωση σε ένα χωριό, για να πει ότι όλα αυτά ήταν ανοπίδες: υποφέραμε από τον υψηλό πληθωρισμό επειδή είχαμε αποτύχει να ελέγξουμε την παροχή χρήματος. Είχε δει τον καθηγητή Φρίντμαν στην τηλεόραση, όπως και πολλά εκατομμύρια άλλοι, και είχε εντυπωσιαστεί βαθιά. Ήταν το ΙΕΑ που είχε φέρει τον “μάγο του Σικάγου” σε αυτή τη χώρα για την περίπτωση». Μακροπρόθεσμα, ωστόσο, η αυστριακή άποψη για την αγορά ως διαδικασία και η οικονομία της πολιτικής της σχολής της Βιρτζίνια ασκούν, θα μπορούσαμε να υποστηρίξουμε, ακόμη μεγαλύτερη επιρροή, καθώς αργά αλλά σταθερά διαποτίζουν τη βρετανική σκέψη.

Στις αρχές της δεκαετίας του 1970 φάνηκε επίσης το πρώτο σημάδι ότι το έργο του Ινστιτούτου είχε αντίκτυπο στην πολιτική. Ο Έντουαρντ Χιθ νίκησε, ερχόμενος από πίσω, τον σοσιαλιστή πρωθυπουργό Χάρολντ Γουίλσον [Harold Wilson] στις εθνικές εκλογές του 1970 – και νίκησε με μία πλατφόρμα της αγοράς. Όμως οι ελπίδες των οπαδών της αγοράς κατέρρευσαν μέσα σε δεκαοκτώ μήνες. Ο Χιθ πραγματοποίησε μία σειρά από κρίσιμες στροφές 180 μοιρών και άρχισε να υποτιμά το νόμισμα, να διασώζει παραπαίουσες βιομηχανίες, να ασκεί έλεγχο στις τιμές και στους μισθούς, και γενικά να διευρύνει τον ρόλο του κράτους.

Εκ των υστέρων, ωστόσο, η δεκαετία του 1970 πρέπει να θεωρηθεί η καλύτερη στιγμή για το ΙΕΑ. Ηγούμενοι ενός καθιερωμένου πλέον οργανισμού, που ωρίμαζε και γινόταν όλο και πιο γνωστός, ο Χάρις και ο Σέλντον εξαπέλυσαν έναν καταγισμό από επίκαιρα, υψηλής ποιότητας έργα. Ο πληθωρισμός, η ύφεση και η ξεκάθαρη αποτυχία του μεγάλου κράτους αποτελούσαν το πλαίσιο όταν οι οβίδες του Σέλντον άρχισαν να βρίσκουν τους στόχους τους και να γεμίζουν το τοπίο με κολεκτιβιστικές έννοιες που έγιναν κομμάτια και μύθους που εξεργάγησαν, τινάζοντας στον αέρα τη μεταπολεμική συναίνεση.

Το 1975 η *Sunday Telegraph* αποκάλεσε το ΙΕΑ κέντρο χρήσιμης οικονομικής δραστηριότητας. Το 1976, η εφημερίδα *The Times* είπε ότι το Ινστιτούτο είχε γίνει πηγή «μεγάλου μέρους της οικονομικής σκέψης με τη μεγαλύτερη επιρροή». Και το 1977, οι *Financial Times* έγραψαν ότι ήταν ο οργανισμός που

επηρέασε περισσότερο «την κατανόηση της οικονομίας από το κοινό». Η *Labour Weekly* προειδοποιούσε: «Αυτοί αποτελούν τη νέα ορθοδοξία και η κυβέρνηση των Εργατικών δεν είναι σε καμία περίπτωση απρόσβλητη από αυτούς».

Σε αυτή την πνευματική ατμόσφαιρα, όπου κυριαρχούσαν οι μικρο-μελέτες και οι μακροκριτικές του ΙΕΑ, το Κόμμα των Συντηρητικών, που βρισκόταν στην αντιπολίτευση, ξεκίνησε μία δραστική επανεξέταση των ριζών του. Με τη Μάργκαρετ Θάτσερ ως νέα αρχηγό του κόμματος, το αποτέλεσμα ήταν μια νικηφόρα εκλογική πλατφόρμα υπέρ της αγοράς το 1979. Αυτή τη φορά, ωστόσο, η πλατφόρμα δεν κατέρρευσε.

Η Θάτσερ έγραψε στον Φίσερ και έδωσε τα εύσημα στο ΙΕΑ για τη «δημιουργία του κλίματος στην κοινή γνώμη που έκανε δυνατή τη νίκη μας» και αντάμειψε τον Χάρις με μία έδρα στη Βουλή των Λόρδων. Σκανταλιάρικα, ο Χάρις τη δέχτηκε όχι ως Συντηρητικός αλλά ως ανεξάρτητος. Μέσα σε δύο χρόνια συγκέντρωσε μία ομάδα λόρδων από όλα τα κόμματα, με την ονομασία Ομάδα Κατάργησης [Repeal Group], αφιερωμένη στην κατάργηση νόμων. Στενοί συνεργάτες του ΙΕΑ ανησυχούν ανοιχτά ότι ο Χάρις επικεντρώνεται πλέον στο πεζικό και αμελεί το πυροβολικό. «Περνά πολύ χρόνο απέναντι», γκρινιάζει ο Σέλντον.

Αλλά η Θάτσερ, λέει, «έχει κάνει πολύ περισσότερα από όσα περιμέναμε ποτέ». Επισημαίνει τη μεταρρύθμιση της συνδικαλιστικής νομοθεσίας, την αποκρατικοποίηση πολλών βιομηχανιών, την πώληση άνω του ενός εκατομμυρίου μονάδων δημόσιας στέγης, την εξάπλωση των ιδιωτικοποιήσεων στην τοπική αυτοδιοίκηση, τις περικοπές στους ανώτατους φορολογικούς συντελεστές, και την κατάργηση των ελέγχων στις συναλλαγές, στις τιμές και στους μισθούς, στα μερίσματα και στις πιστώσεις.

Η επιτυχία στα χρόνια της Θάτσερ έχει τα δικά της προβλήματα. Ένα είναι η συχνή κατηγορία ότι η ρητορική των Συντηρητικών έχει γίνει τόσο «ΙΕΑ-τική» ώστε ο Χάρις και ο Σέλντον πρέπει, με τα λόγια του Χάρις, να είναι εκείνοι «που κινούν τα νήματα». Ωστόσο, έχουν προσέξει ορθά να κρατήσουν τις αποστάσεις τους και να επισημαίνουν ότι οι πράξεις της κυβέρνησης παρεκκλίνουν από τη δική τους ανάλυση της αγοράς και έρχονται σε σύγκρουση μαζί της σε πολλά

σημαντικά ζητήματα. «Η κυβέρνηση συνεχίζει να έρχεται προσεκτικά προς το μέρος μας», σημειώνει ο Χάρις, «αλλά εμείς σκάβουμε μία τάφρο ανάμεσα σε εκείνους και σε εμάς, και συνεχίζουμε να διαδίδουμε το μήνυμά μας».

Εκείνος και ο Σέλντον σπεύδουν επίσης να επισημάνουν πολλές αποτυχίες και επίμονα προβλήματα. «Δεν κάναμε καμία απολύτως πρόοδο στο μέτωπο της πρόνοιας – υγεία, κοινωνική ασφάλιση, παιδεία, και μεγάλο μέρος της στέγης. Αυτός ο τομέας φαίνεται μέχρι στιγμής να είναι εντελώς απρόσβλητος από τη διανοητική κριτική», λέει ο Χάρις. Πιστεύει, ωστόσο, ότι «μπορείς να δείξεις στους ανθρώπους ότι ένα “δωρεάν” αγαθό είναι ένα γουρούνι στο σακί, μία απάτη. Μακροπρόθεσμα, δεν μπορεί να χάσουμε στον τομέα της πρόνοιας. Η παιδεία και η υγεία στοιχίζουν ολοένα και περισσότερο, αλλά δεν μπορούν να εξαγοράσουν το πρόβλημα. Σε όλα αυτά εμπλέκεται τόσο πολύ αίσθημα, ώστε θα είναι μία πικρή, αιματηρή μάχη, αλλά θα έχει αποτέλεσμα».

Ακόμη και έτσι, το ΙΕΑ θα είναι πάντα αναγκαίο «επειδή θα υπάρχουν πάντα πωγυρίσματα και αντιπροτάσεις από την άλλη πλευρά. Θα υπάρχει πάντα ένταση και δουλειά που θα πρέπει να γίνει από τους φιλελεύθερους της αγοράς». Έπειτα από 30 χρόνια, ο Χάρις και ο Σέλντον μπορούν να δουν το έργο τους να διαποτίζει όλα τα πολιτικά κόμματα και μεγάλο μέρος της ακαδημαϊκής κοινότητας. «Ακόμη και το Κόμμα των Εργατικών», λέει ο Σέλντον, που πιστεύει ότι δεν θα ανακτήσει ποτέ την εξουσία, «έχει αποδεχτεί ότι εδώ υπάρχει ένας όγκος εργασίας με τον οποίο πρέπει να ασχοληθεί». Νιώθει ότι το Κόμμα των Συντηρητικών είναι ακόμη διχασμένο ανάμεσα σε εκείνους που πιστεύουν ότι «η κυβέρνηση πρέπει να διευθύνει κάθε είδους πράγματα» και σε εκείνους που έχουν αποδεχτεί και ενστερνιστεί τις αγορές. Όπου αυτή η δεύτερη ομάδα δεν έχει κάνει μεταρρυθμίσεις της αγοράς, «είναι για λόγους που θα έπρεπε να έχουν προβλέψει, όπως η αντίθεση από τη γραφειοκρατία και τα ειδικά συμφέροντα», λέει ο Σέλντον. Στο μέλλον, βλέπει εναλλαγή κυβερνήσεων μεταξύ ουιγικού τύπου Συντηρητικών και του Συνασπισμού Σοσιαλδημοκρατών/Φιλελεύθερων. Και σε αυτό τον δεύτερο, ο παλιός φιλελεύθερος γελά

και λέει, «οι ιδέες μας διαχέονται πολύ ωραία». Η θεμελιώδης αλλαγή έγινε στην ατμόσφαιρα. «Οι αγορές δεν είναι πλέον απαρхайωμένες», λέει ο Σέλντον, «και οι άνθρωποι στα ΜΜΕ τώρα κάνουν τις σωστές ερωτήσεις, όπως “γιατί το [φυσικό] αέριο ιδιωτικοποιείται χωρίς την απορρύθμισή του ώστε να γίνει ανταγωνιστικό;” Αυτή η αλλαγή είναι πολύ πιο βασική από το γεγονός ότι η κυρία Θάτσερ έχει κάνει κάποια πράγματα».

Τι υπάρχει στη λίστα του ΙΕΑ για το μέλλον; Ο Σέλντον απαριθμεί πέντε μεγάλους στόχους προς βομβαρδισμό: τις μεταφορές, όπου θέλει να δει μελέτες για την αποκρατικοποίηση των σιδηροδρόμων· τα καύσιμα, και, συγκεκριμένα, προτάσεις για την αποκρατικοποίηση των ανθρακωρυχείων· την υγεία και την παιδεία, που αντιπροσωπεύουν μεγάλο ποσοστό των κρατικών δαπανών και των δημοσίων υπαλλήλων· και, τέλος, την τοπική αυτοδιοίκηση, την οποία θεωρεί «αναποτελεσματική, κακοδιαχειριζόμενη και διεφθαρμένη».

«Αν αντιμετωπίσουμε αυτά τα πέντε», λέει, «θα βρισκόμαστε πολύ πιο κοντά σε χαμηλότερους φόρους, σε περισσότερες επιλογές, στην αποκέντρωση της εξουσίας και στο μικρότερο κράτος».

Σε τι μπορεί να αποδώσει κάποιος την επιτυχία του ινστιτούτου; Πρώτον, υπάρχει η συνέχεια του έργου του: «ακολουθούν μια ευθεία γραμμή αρχών, χωρίς να επιδιώκουν συμβιβασμούς για να επιτύχουν μία βραχυπρόθεσμη δημοτικότητα», όπως μου το έθεσε πρόσφατα ο Μίλτον Φρίντμαν. Το ινστιτούτο, όμως, δεν αποτελεί μία στενή, δογματική εκκλησία. Υποστηρικτές της σχολής της Βιρτζίνια, της αυστριακής σχολής, της σχολής του Σικάγου, οικονομολόγοι της αγοράς που δεν ανήκουν σε κάποια συγκεκριμένη σχολή (ακόμη και επικριτές και σκεπτικιστές που αγωνιούν για τα πιθανά προβλήματα υγιεινής που θα προκύψουν αν ιδιωτικοποιηθεί η αποκομιδή των απορριμμάτων) συγχρωτίζονται όλοι μαζί υπό την αιγίδα του ινστιτούτου. Η επιτυχία του ΙΕΑ, λέει ο οικονομολόγος του Σικάγου Τζορτζ Στίγκλερ [George Stigler], «οφείλεται σε μεγάλο βαθμό στη στρατολόγηση πολλών ικανών μελετητών χωρίς να λαμβάνεται υπόψη κάποια αυστηρή ορθοδοξία».

Δεύτερον, υπάρχει η συνέχεια του προσωπικού του – όχι μό-

νων των αρχικών μελών, του Χάρις και του Σέλντον, αλλά και της ομάδας τους συνολικά: της βοηθού τους Τζόαν Κάλβεργουελ [Joan Culverwell] (Ιανουάριος 1959 μέχρι πρόσφατα), του διευθυντή εκδόσεων Μάικλ Σόλι [Michael Solly] (Μάιος 1959 μέχρι σήμερα), του Τζον Γουντ [John Wood] (με διάφορες αρμοδιότητες) και του βιβλιοθηκάρου Κεν Σμιθ [Ken Smith] (1969 μέχρι σήμερα).

Τρίτον, υπάρχει η ίδια η ταιριαστή συνεργασία ανάμεσα στον Χάρις και τον Σέλντον. Με εμφάνιση που «θυμίζει περισσότερο δυο επαρχιώτες δικηγόρους παρά έμπειρους επαναστάτες», όπως τους έχει περιγράψει μία εφημερίδα, χαρακτηρίζονται από ευγένεια και αβρότητα, ενέργεια και ενθουσιασμό, αισιοδοξία και κέφι.

Τέταρτον, υπάρχει η θέση του ινστιτούτου στην πρωτεύουσα μίας μικρής, άκρως συγκεντρωτικής κοινωνίας. «Θα έπρεπε να φανταστούμε τη Νέα Υόρκη, τη Βοστώνη, την Ουάσιγκτον, το Σικάγο, τη Νέα Ορλεάνη, το Λος Άντζελες και το Σαν Φρανσίσκο ενωμένα όλα σε ένα για να έχουμε κάτι ανάλογο του Λονδίνου στις ΗΠΑ», έγραψαν κάποτε ο Τζέιμς Μπιουκάναν και ο Γκόρντον Τάλοκ για να εξηγήσουν την επιτυχία του ΙΕΑ.

Τέλος, το ΙΕΑ δεν έπεσε στην ίδια παγίδα με τη Λέσχη Φάμπιαν που συνεργάστηκε με ένα μόνο κόμμα. Ο Χάρις προέρχεται από έντονα συντηρητικό περιβάλλον, αλλά τώρα βρίσκεται στη Βουλή των Λόρδων ως ανεξάρτητος. Ο Σέλντον ήταν αρχικά σοσιαλιστής και έπειτα στο Κόμμα των Φιλελευθέρων· πριν από κάποια χρόνια υπολόγισε ότι το 20 τοις εκατό των συγγραφέων «του» έτρεφαν συμπάθειες προς την κεντροαριστερά. Η στρατηγική θέση στην οποία τοποθετεί το ινστιτούτο έχει σαφώς τεράστια σημασία.

Καθώς το ΙΕΑ μπαίνει στην τέταρτη δεκαετία του, πραγματοποιεί μία μεγάλη επανεκτίμηση των επιτυχιών και των αποτυχιών του παρελθόντος, της τρέχουσας θέσης του και του μέλλοντός του. Έπειτα από είκοσι χρόνια από τη λάθος πλευρά του τείχους, την τελευταία δεκαετία το ινστιτούτο και οι συγγραφείς του πέρασαν μέσα, μακριά από το κρύο. Η Βρετανία της Θάτσερ είναι κάπως μεθυστική για τους οικονομολόγους της αγοράς. Τόσο πολύ, σύμφωνα με τον βιογράφο του Χάγιεκ, Γουίλιαμ Γ.

Μπάρτλεϊ Γ΄ [William W. Bartley III], του Hoover Institution [Ινστιτούτο Χούβερ], που υπάρχει η τάση να υπερεκτιμάται η αφοσίωση των πολιτικών στις αγορές και η κατανόησή τους για εκείνες. Ο κίνδυνος είναι να ξεγελαστεί το ινστιτούτο θεωρώντας ότι η μάχη έχει κερδηθεί και να παρασυρθεί να εργαστεί πιο άμεσα επάνω σε πολιτικές. Η Λέσχη Φάμπιαν έκανε ένα τέτοιο λάθος το 1945, και το κενό που άφησε πίσω της έκανε πιο εύκολο το έργο του ΙΕΑ.

Η συζήτηση μέσα στο ινστιτούτο και γύρω από αυτό είναι κρίσιμη – όχι μόνο για χάρη του ΙΕΑ και όχι μόνο για χάρη της βρετανικής οικονομίας που ακόμη αντιμετωπίζει δυσκολίες. Το ινστιτούτο δεν χρησιμεύει μόνο ως διανοητικό κέντρο στο Ηνωμένο Βασίλειο, αλλά και ως υπόδειγμα για τα εκκολλαπτόμενα ινστιτούτα στο παγκόσμιο δίκτυο αντίστοιχων ινστιτούτων.

Σε ένα Γεύμα στο Χόμπιαρτ στο οποίο παραβρέθηκα τον Μάιο, ο Χάρις ζήτησε από τους καλεσμένους τις απόψεις τους για το ποια πρέπει να είναι η μελλοντική στρατηγική του ιδρύματος. Προέκυψαν τρεις θέσεις, οι οποίες συνοψίζουν τις επιλογές που αντιμετωπίζει το ινστιτούτο.

Η πρώτη είναι ότι η μάχη για τις ιδέες της αγοράς έχει κερδηθεί, άρα, το ινστιτούτο πρέπει να επικεντρωθεί στο να επηρεάσει άμεσα την πολιτική, εκδίδοντας άρθρα με τις θέσεις του, παρέχοντας τεκμηρίωση σε κοινοβουλευτικές επιτροπές και ούτω καθεξής, όπως κάνει το Heritage Foundation στις ΗΠΑ. Στη στρατιωτική αναλογία του Σέλντον, αυτό θα σήμαινε ότι το ινστιτούτο θα εντασσόταν στο πεζικό.

Η δεύτερη θέση είναι ότι η μάχη μπορεί να έχει κερδηθεί, αλλά ο διαρκής πόλεμος των ιδεών συνεχίζεται. Επομένως, σύμφωνα με τους υποστηρικτές αυτής της θέσης, το ΙΕΑ πρέπει να συνεχίσει να ακολουθεί τη δοκιμασμένη φόρμουλα της παροχής μίας σταθερής ροής ανεξάρτητων, επιστημονικών και επίκαιρων αναλύσεων· πρέπει να συνεχίσει να εκτοξεύει τις οβίδες του και να ανατινάζει τον εχθρό.

Η τρίτη ομάδα συμφωνεί με τη δεύτερη, αλλά επίσης υποστηρίζει τη σύναψη στενότερων και ευρύτερων δεσμών με την ακαδημαϊκή κοινότητα. Οι οικονομολόγοι μπορεί να κινούνται

προς μία καλύτερη κατανόηση των αγορών, αλλά η εχθρότητα ιστορικών, κοινωνιολόγων και άλλων ακαδημαϊκών απειλεί να υπονομεύσει την επιτυχία των ιδεών της αγοράς. Το ΙΕΑ θα πρέπει, επομένως, να προσεγγίσει ανθρώπους σε αυτούς τους τομείς. Για τους υποστηρικτές αυτής της θέσης, η σημαντικότερη δουλειά θα είναι πάντα με τους διακινητές ιδεών από πρώτο ή δεύτερο χέρι –τους πανεπιστημιακούς, τους διανοούμενους και τους δημοσιογράφους– και ποτέ μέσα στους άμεσους κύκλους χάραξης πολιτικής.

Όποιος και αν κερδίσει σε αυτή τη συζήτηση περί στρατηγικών, το μέλλον του ΙΕΑ θα εξαρτηθεί από τους ανθρώπους του. Η ομάδα που το έκανε επιτυχημένο πλέον συνταξιοδοτείται. Στην ηλικία των 70 ετών, ο Σέλντον δεν είναι πια διευθυντής εκδόσεων, αλλά σύμβουλος εκδόσεων. Ο Χάρις σύντομα θα κάνει στην άκρη. Η Τζόαν Κάλβεργουελ έχει συνταξιοδοτηθεί. Και ο πανταχού παρόν Τζον Γουντ επίσης πρόκειται να αποσυρθεί σύντομα. Συνάδελφος του Χάρις στο Κέιμπριτζ τη δεκαετία του 1940, στενός φίλος και σύμβουλος τις δεκαετίες του 1950 και του 1960, και αναπληρωτής διευθυντής του ΙΕΑ τη δεκαετία του 1970, σήμερα εκτελεί καθήκοντα διευθυντή εκδόσεων όσο αναζητείται ο αντικαταστάτης του Σέλντον. Ο Γουντ και η Κάλβεργουελ, λέει ο Μίλτον Φρίντμαν, «παρείχαν το τοιμεντένιο υπόβαθρο που κράτησε ενωμένο το ινστιτούτο».

Ο δρόμος που θα ακολουθήσει το ινστιτούτο τα επόμενα 30 χρόνια θα εξαρτηθεί από την ηγεσία που πρέπει να βρει και από τη στρατηγική κατεύθυνση που θα πάρει. Μεταξύ των πενήντα περίπου ανθρώπων με τους οποίους μίλησα για την αξιολόγηση του ΙΕΑ, υπήρχε μία ξεκάθαρη νότα απαισιοδοξίας. «Μπορεί να είναι κανείς βαθιά προσκολλημένος στο ΙΕΑ», σχολίασε ένας δικηγόρος του Λονδίνου, «αλλά είναι μάλλον καλύτερο να το αφήσουμε να πεθάνει – έχει ολοκληρώσει τον κύκλο του». Πολλοί παρατήρησαν μια εξασθένιση της αίσθησης αποστολής του ινστιτούτου και μια αδυναμία να στρατολογήσει και να κρατήσει την επόμενη γενιά ηγετών.

Και πάλι, όμως, ποιος μπορούσε να προβλέψει ότι ένας ορθοτιρόφρος και δύο οικονομολόγοι θα μπορούσαν να εκκο-

λάβουν όλες αυτές τις ριζικές αλλαγές; Όποιο και αν είναι το μέλλον του, το ΙΕΑ έχει ξεπεράσει ακόμη και τις πιο τολμηρές προσδοκίες των ιδρυτών του.

Σημείωμα του εκδότη

Στο προσωπικό αντίτυπο του Άντονι Φίσερ του βιβλίου του *The Case for Freedom [Η Υπεράσπιση της Ελευθερίας]*, που εκδόθηκε το 1948, υπάρχει μία σημείωση του καθηγητή Μίλτον Φρίντμαν που λέει: «Λίγοι άνθρωποι έχουν καταφέρει να κάνουν τόσα πολλά για να μεταφράσουν τις ιδέες τους σε πράξη. Η επιμονή, ο ιδεαλισμός και η αφοσίωση του Άντονι Φίσερ αξίζουν τεράστια εύσημα για τη μετατροπή των ιδεών του από αίρεση σε ορθοδοξία».

2. ΔΙΕΞΑΓΟΝΤΑΣ ΤΟΝ ΠΟΛΕΜΟ ΤΩΝ ΙΔΕΩΝ: ΓΙΑΤΙ ΔΕΝ ΥΠΑΡΧΟΥΝ ΠΑΡΑΚΑΜΨΕΙΣ

(The Heritage Lectures, αρ. 254,
στο Heritage Foundation, 14 Νοεμβρίου 1989)

Στόχος μου σήμερα είναι να θέσω το ευρύτερο ιστορικό πλαίσιο και να θυμηθούμε εκείνους που πολέμησαν στα χαρακώματα για την ελευθερία τις δεκαετίες του 1940, του 1950 και του 1960. Θα αντλήσω από τις στρατηγικές ιδέες του Φ. Α. Χάγιεκ και θα περιγράψω πώς αυτές οι ιδέες επηρέασαν τους επιχειρηματίες της διανοήσης της εποχής. Τέλος, θα αντλήσω κάποιες γενικές ιδέες και συμπεράσματα για τα επόμενα χρόνια.

Στο τέλος του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου, οι κλασικοί φιλελεύθεροι υποστηρικτές της τάξης της αγοράς αποτελούσαν μειονότητα υπό πολιορκία και στις δύο πλευρές του Ατλαντικού.

Στις Ηνωμένες Πολιτείες, η Μεγάλη Ύφεση, η Νέα Συμφωνία [New Deal], ο πόλεμος και η άνοδος της κεϋνσιανής σκέψης είχαν υπονομεύσει σχεδόν απόλυτα τον κλασικό φιλελευθερισμό των Ιδρυτών Πατέρων.

Στο Ηνωμένο Βασίλειο, η παρέμβαση του κράτους στην οικονομία είχε φτάσει σε πρωτοφανή ύψη. Οι στρατιώτες, στους οποίους είχε δοθεί η υπόσχεση στο τέλος του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου για μία «χώρα που θα αρμόζει σε ήρωες», είχαν υπομείνει την ύφεση της δεκαετίας του 1920. Αυτή τη φορά, οι στρατιώτες που επέστρεφαν ήταν αποφασισμένοι να μην «εξαπατηθούν». Ο «Πόλεμος του Λαού» –που ονομάστηκε έτσι επειδή τόσο πολλοί ενεπλάκησαν σε εκείνον– θα γινόταν «Ειρήνη του Λαού»: όπως στον πόλεμο έτσι και στην ειρήνη, δηλαδή, η κυβέρνηση θα διύθυνε τα πάντα, και το 1945 το Κόμμα

των Εργατικών παραμέρισε αποφασιστικά τον Τσόρτσιλ για να καταλάβει την εξουσία.

Σε αυτό το φόντο ξεκινώ με την έκδοση του βιβλίου *Ο Δρόμος Προς τη Δουλεία* [*The Road to Serfdom*] του Χάγιεκ τον Μάρτιο του 1944, ενός βιβλίου που πήγαινε εντελώς αντίθετα στο ρεύμα της εποχής.

Ο Δρόμος Προς τη Δουλεία ήταν μία ισχυρή επίθεση κατά του σοσιαλισμού και μία εύγλωττη έκκληση για μία φιλελεύθερη τάξη της αγοράς. Και στις δύο πλευρές του Ατλαντικού προσέλκυσε τεράστια προσοχή. Μέσα σε δεκαπέντε μήνες επανεκδόθηκε πέντε φορές στο Ηνωμένο Βασίλειο, παρά τις προτεραιότητες λόγω του πολέμου, τις ελλείψεις και τη λιτότητα. Στις ΗΠΑ, έπειτα από την έκδοση του Πανεπιστημίου του Σικάγου, εμφανίστηκε μία συντομευμένη εκδοχή του βιβλίου στο *Reader's Digest* και επιλέχτηκε από τη Λέσχη του Βιβλίου του Μήνα. Στο Ηνωμένο Βασίλειο και στις ΗΠΑ, οι κοινωνικοί επιστήμονες παρακινήθηκαν να γράψουν όχι απλώς κριτικές, αλλά απαντήσεις σε μέγεθος βιβλίων, όπως ο Γούτον [Wootton] στο Ηνωμένο Βασίλειο και ο Φάινερ [Finer] στις ΗΠΑ.²

Ανάμεσα στους πολλούς που επηρεάστηκαν από τον *Δρόμο Προς τη Δουλεία* ξεχωρίζω τέσσερις ανθρώπους: τον Χάρολντ Λάνουου [Harold Luhnow], τον Λέοναρντ Ριντ [Leonard Read] και τον Φ. Α. Χάρπερ [F. A. Harper] στις ΗΠΑ, και τον Άντονι Φίσερ στο Ηνωμένο Βασίλειο.

Ας ξεκινήσουμε από τον Χάρολντ Λάνουου. Στις δεκαετίες του 1920 και του 1930, ο Λάνουου δούλεψε για τον θείο του, Γουίλιαμ Βόλκερ [William Volker] στην εταιρεία χονδρεμπορίου που είχε ο Βόλκερ με βάση το Κάνσας Σίτι.³ Το 1932, ο Βόλκερ είχε ιδρύσει το William Volker Fund και, το 1944, ο Λάνουου τον διαδέχτηκε στην προεδρία του ιδρύματος. Ο Λάνουου είχε ήδη εκτεθεί στην κλασική φιλελεύθερη σκέψη μέσω του Λόρεν Μίλερ [Loren Miller]. Ο Μίλερ τύχαινε να έχει στενές σχέσεις με σπουδαίους διανοούμενους επιχειρηματίες, όπως ο

² B. Wootton, *Freedom Under Planning* [Ελευθερία Υπό Σχεδιασμό] και H. Finer, *The Road to Reaction* [Ο Δρόμος Προς την Αντίδραση].

³ Για περισσότερες πληροφορίες σχετικά με τον Βόλκερ, βλέπε τη βιογραφία του Herbert Cornuelle, *Mr Anonymous*, Caxton Printers, Caldwell, Idaho, 1951

Τζάσπερ Κρέιν [Jasper Crane] της DuPont, ο Μπ. Ε. Χάτινσον [B. E. Hutchinson] της Chrysler, ο Χένρι Γουίβερ [Henry Weaver] της GE, ο Πιέρ Γκούντρις [Pierre Goodrich] (επιχειρηματίας της Ιντιανάπολις και δημιουργός του Liberty Fund το 1960) και ο Ρίτσαρντ Έρχαρτ [Richard Earhart], ιδρυτής του Earhart Foundation [Ίδρυμα Έρχαρτ].

Με την ανάγνωση του *Δρόμου Προς τη Δουλεία*, ο Λάνουου έγινε πέρα ως πέρα κλασικός φιλελεύθερος και, ως πρόεδρος του William Volker Fund, μπορούσε να συνεισφέρει οικονομικά στον σκοπό του φιλελευθερισμού. Το 1945 γνώρισε τον Χάγιεκ και έπαιξε σημαντικό ρόλο στη μετάβασή του στο Πανεπιστήμιο του Σικάγου λίγο αργότερα. Για τον Λάνουου, όπως και για τον Ριντ, τον Χάρπερ και τον Φίσερ, το βασικό ερώτημα ήταν: Τι πρέπει να κάνουμε; Ποια στρατηγική πρέπει να υιοθετήσουμε για να αλλάξουμε την πορεία της κοινωνίας;

Η απάντηση του Χάγιεκ μπορεί να βρεθεί σε αρκετά άρθρα του από εκείνη την περίοδο, ιδίως στα: «Οι Ιστορικοί και το Μέλλον της Ευρώπης» [‘Historians and the Future of Europe’] (1944), «Εναρκτήριο Λόγος σε Συνέδριο στη Λέσχη Μοντ Πελεράν» [‘Opening Address to a Conference at Mont Pélerin’] (1947), *Οι Διανοούμενοι και ο Σοσιαλισμός* [The Intellectuals and Socialism] (1949), «Η Μετάδοση των Ιδεών της Οικονομικής Ελευθερίας» [‘The Transmission of the Ideals of Economic Freedom’] (1951), «Το Δίλημμα της Εξειδίκευσης» [‘The Dilemma of Specialisation’] (1956). Όλα έχουν ανατυπωθεί στο *Studies in Philosophy, Politics and Economics* [Μελέτες στη Φιλοσοφία, στην Πολιτική και στην Οικονομία]⁴.

Οι κύριες στρατηγικές ιδέες σε αυτά τα κείμενα μπορούν να συνοψιστούν ως εξής:

- Η άνοδος του σοσιαλισμού οφείλεται εν μέρει στην αποτυχία του φιλελευθερισμού να παρουσιαστεί ως ένα σχετικό με την εποχή, ζωντανό και γεμάτο έμπνευση σύνολο ιδεών. Ο φιλελευθερισμός χρειαζόταν αναζωογόνηση και για αυτό τον λόγο ο Χάγιεκ θεωρούσε τη δημιουργία της Λέσχης Μοντ Πελεράν το 1947, μίας διεθνούς κοι-

4 University of Chicago Press, 1967.

νόπτιας κλασικών φιλελεύθερων μελετητών και άλλων διανοουμένων, ένα κρίσιμο πρώτο βήμα.

- Η ιστορία παίζει σημαντικό ρόλο στη διαμόρφωση της πολιτικής φιλοσοφίας των ανθρώπων. Για τον Χάγιεκ, «Δεν υπάρχει σχεδόν κανένα πολιτικό ιδεώδες ή ιδέα που να μην περιλαμβάνει απόψεις για μία ολόκληρη σειρά από γεγονότα του παρελθόντος, και υπάρχουν λίγες ιστορικές μνήμες που δεν χρησιμεύουν ως σύμβολο κάποιου πολιτικού σκοπού».⁵ Ο Χάγιεκ συμφωνούσε με μία παρατήρηση που είχαν συνεισφέρει άλλοι, ότι περισσότεροι άνθρωποι αποκτούν τις οικονομικές απόψεις τους μέσα από τη μελέτη της ιστορίας παρά μέσα από τη μελέτη των οικονομικών. Βασικό παράδειγμα του Χάγιεκ ως προς αυτό ήταν η γερμανική σχολή των ιστορικών, που προωθούσε τον ρόλο του κράτους και ήταν εχθρική απέναντι στην αυθόρμητη τάξη. Για τον Χάγιεκ, η συγκεκριμένη σχολή ευθυνόταν σε μεγάλο βαθμό για τη δημιουργία του κλίματος που επέτρεψε στον Χίτλερ να πάρει την εξουσία.
- Οι πρακτικοί άνθρωποι που τους απασχολούν μόνο τα τρέχοντα καθημερινά προβλήματα τείνουν να χάνουν από το οπτικό τους πεδίο τα μακροπρόθεσμα και, επομένως, την επιρροή τους επάνω σε αυτά. Αυτό συμβαίνει επειδή τους λείπει ο ιδεαλισμός. Κατά παράδοξο τρόπο, ο σταθερός και με αρχές ιδεολόγος έχει πολύ μεγαλύτερη επιρροή μακροπρόθεσμα από τον πρακτικό άνθρωπο που ενδιαφέρεται για τις λεπτομέρειες των σημερινών προβλημάτων.
- Μην συσχετίζετε ποτέ με ειδικά συμφέροντα και να είστε επιφυλακτικοί με τις πολιτικές «ελεύθερου επιχειρείν» που δεν είναι ούτε ελεύθερες ούτε έχουν σχέση με το επιχειρείν –ή, όπως λέει ο Άρθουρ Σέλντον, «προσέξτε να μην δίνετε στους πολιτικούς επικίνδυνα παιχνίδια».
- Μην μπαίνετε στην πολιτική, όπου θα εγκλωβιστείτε σε μία αργή διαδικασία της οποίας το αποτέλεσμα έχει ήδη καθοριστεί δεκαετίες πριν. Αν' αυτού, αναζητήστε επιρ-

⁵ *Capitalism and the Historians*, Routledge and Kegan Paul, London, 1954.

ροή στον κόσμο των ιδεών, ως μελετητές, διανοούμενοι, ή επιχειρηματίες της διανοήσεως.

- Μακροπρόθεσμα, πρόκειται για μία μάχη ιδεών, και ο διανοούμενος –ο δημοσιογράφος, ο συγγραφέας, ο κινηματογραφιστής και ούτω καθεξής, που μεταφράζει και μεταδίδει τις ιδέες των μελετητών στο ευρύτερο κοινό– είναι εκείνος που έχει κρίσιμη σημασία. Αποτελεί το φίλτρο που επιλέγει τι θα ακούσουμε, τότε θα το ακούσουμε και πώς θα το ακούσουμε.
- Ιστορικά –και εδώ πιστεύω ότι ο Χάγιεκ ίσως άλλαζε λίγο τον τόνο του αν έγραφε σήμερα– ένα υψηλό ποσοστό των πιο ικανών ανθρώπων που προσανατολίζονται προς την αγορά έτειναν να μην γίνονται διανοούμενοι ή μελετητές, αλλά επιχειρηματίες, γιατροί, μηχανικοί και τα λοιπά. Από την άλλη πλευρά του διαλόγου, ένα υψηλό ποσοστό των πιο ικανών σοσιαλιστών –δυσσαρεστημένο από την πορεία της ιστορίας– έγιναν διανοούμενοι και μελετητές.
- Τέλος, παραθέτω ολόκληρη την τελευταία παράγραφο του *Οι Διανοούμενοι και ο Σοσιαλισμός [The Intellectuals and Socialism]*:

Το κύριο δίδαγμα που πρέπει να πάρει ο πραγματικός φιλελεύθερος από την επιτυχία των σοσιαλιστών είναι ότι ήταν το κουράγιο τους να είναι ουτοπιστές εκείνο που τους εξασφάλισε την υποστήριξη των διανοουμένων και, επομένως, μία επιρροή στην κοινή γνώμη που καθιστά καθημερινά εφικτό αυτό που μόλις πρόσφατα έμοιαζε απλησίαστο.

Θυμηθείτε ότι ο Χάγιεκ έγραφε το 1949. Συνεχίζει:

Εκείνοι που ανησυχούσαν αποκλειστικά για ό,τι φαινόταν εφικτό σύμφωνα με τις κρατούσες απόψεις έχουν διαπιστώσει ότι ακόμη και αυτό γίνεται ταχέως πολιτικά αδύνατο ως αποτέλεσμα των αλλαγών στην κοινή γνώμη, την οποία δεν έκαναν τίποτα για να κατευθύνουν. Αν δεν καταφέρουμε να κάνουμε για ακόμα μια φορά τα φιλοσοφικά θεμέλια μίας ελεύθερης κοινωνίας ένα ζωντανό διανοητικό ζήτημα και την εφαρμογή τους ένα έργο που θα αποτελεί πρόκληση για την εφευρετικότητα και τη φαντασία των πιο δραστήριων μυαλών μας, οι προ-

οπτικές της ελευθερίας θα είναι πραγματικά ζοφερές. Αν όμως μπορούσαμε να ανακήσουμε την πίστη στη δύναμη των ιδεών που χαρακτηρίζει τον φιλελευθερισμό στα καλύτερά του, η μάχη δεν έχει χαθεί. Η πνευματική αναβίωση του φιλελευθερισμού βρίσκεται ήδη σε εξέλιξη σε πολλά μέρη του κόσμου. Θα πραγματοποιηθεί εγκαίρως;⁶

Για να συνοψίσουμε το μήνυμα του Χάγιεκ: Διατηρήστε τη φιλελεύθερη σκέψη ζωντανή και συναφή με το παρόν· αναγνωρίστε τη σημασία της ιστορίας· να έχετε σταθερότητα και αρχές· αποφύγετε τα ειδικά συμφέροντα· αποφύγετε την πολιτική και αναζητήστε αντ' αυτής επιρροή· αναγνωρίστε τον κρίσιμο ρόλο του διανοούμενου· να είστε ουτοπιστές και να πιστεύετε στη δύναμη των ιδεών.

Αυτές ήταν οι συμβουλές που έδωσε ο Χάγιεκ στον Λάνου, στον Ριντ, στον Χάρπερ, στον Φίσερ και σε άλλους. Πώς μετέφρασαν αυτές τις συμβουλές σε πράξεις;

Το Volker Fund, με τον Λόρεν Μίλερ και τις στρατηγικές ιδέες του Χερμπ Κόρνουελ –που αργότερα έγινε αντιπρόεδρος της Dole, πρόεδρος της United Brands και πρόεδρος της Dillingham, και υπηρέτησε στο διοικητικό συμβούλιο του Institute for Humane Studies– ακολούθησε αρκετές στρατηγικές:

Πρώτον, υποστήριξε βασικούς μελετητές παγκοσμίου κλάσης οι οποίοι εκείνη την εποχή δεν μπορούσαν να καταλάβουν θέσεις σε αμερικανικά πανεπιστήμια. Η λίστα περιλαμβάνει τον Χάγιεκ, τον Λούντβιχ φον Μίζες και τον Άαρον Νταϊρέκτορ [Aaron Director] – τι σκόλιο για το πνευματικό κλίμα της εποχής!

Δεύτερον, βοήθησε την μικρή τότε μειονότητα κλασικών φιλελεύθερων μελετητών να συναντιέται, να συζητά και να ανταλλάσσει ιδέες. Το *Καπιταλισμός και Ελευθερία* [Capitalism and Freedom] του Φρίντμαν, το *Η Ελευθερία και ο Νόμος* [Freedom and the Law] του Λεόνι και το *Σύνταγμα της Ελευθερίας* [Constitution of Liberty] του Χάγιεκ προέκυψαν όλα τους από τέτοιες συναντήσεις. Μπορεί επίσης κανείς να διακρίνει ξεκάθαρα τις απαρχές του Δικαίου και των Οικονομικών και της σχολής της Δημόσιας Επιλογής στα πρώιμα προγράμματα Volker. Στο ίδιο πνεύμα, το Volker παρέιχε τα κονδύλια που επέτρεψαν στους Βορειοαμερικανούς να έχουν

6 University of Chicago Law Review, Τόμ. 16, Αρ. 3, Ανοιξη 1949.

τόσο ισχυρή παρουσία στην πρώτη συνάντηση της Λέσχης Μοντ Πελεράν το 1947.

Τρίτον, ακολούθησε η στρατηγική που θα υιοθετούσε αργότερα και το Institute for Humane Studies (IHS) από το 1961 και μετά, δηλαδή, να εντοπίζει ταλαντούχα νέα άτομα που ενδιαφέρονταν για το ιδεώδες μίας ελεύθερης κοινωνίας, να ελέγχει αν πληρούν τις προϋποθέσεις (δηλαδή να τα γνωρίζει και να τα αξιολογεί) και, τέλος, να τα υποστηρίζει, να τα καλλιεργεί και να τα αναπτύσσει.

Τέταρτον, εξέδωσε τα βιβλία της Σειράς των Ανθρωπιστικών Σπουδών, σε μία περίοδο κατά την οποία οι κλασικοί φιλελεύθεροι μελετητές απορρίπτονταν από τους εκδότες. Αυτά τα βιβλία διανέμονταν σχεδόν σε όλες τις βιβλιοθήκες κολεγίων και πανεπιστημίων της Βόρειας Αμερικής από το National Book Foundation [Εθνικό Ίδρυμα Βιβλίου].

Τέλος, το Volker ενθάρρυνε το σχηματισμό συμπληρωματικών ινστιτούτων, όπως:

- Την Intercollegiate Society of Individualists (ISI) [Διαπανεπιστημιακή Κοινότητα Ατομικιστών], που αργότερα μετονομάστηκε σε Intercollegiate Studies Institute [Ινστιτούτο Διαπανεπιστημιακών Σπουδών].
- Το Foundation for Economic Education (FEE) [Ίδρυμα για την Οικονομική Εκπαίδευση].
- Το Earhart Foundation και το Reim Foundation [Ίδρυμα Ρεϊμ], και, τέλος, το IHS, τον στρατηγικό διάδοχο του Volker Fund έπειτα από τη λήξη της λειτουργίας του.

Ο Λέοναρντ Ριντ ίδρυσε το Foundation for Economic Education (FEE) τον Μάρτιο του 1946. Ο Ριντ είχε γίνει κλασικός φιλελεύθερος αφότου γνώρισε τον Γουίλιαμ Μούλεντορ [William Mullendore], γραμματέα του Χέρμπερτ Χούβερ [Herbert Hoover], στην Καλιφόρνια. Οι πρώτοι συνεργάτες του περιελάμβαναν τον Μπράουν [Brown] της GM, τον Γκούντρις της BF Goodrich, τον Χένρι Χάζλιτ [Henry Hazlitt], το Earhart Foundation και το Reim Foundation, καθώς και τον Πολ Πουαρό [Paul Poirot], τον Γουίλιαμ Κέρτις [William Curtis] και τον Ιβάν Μπίρλι [Ivan Bierley].

Ο Ριντ χάραξε μία «εκπαιδευτική» πορεία. Είχε δύο στό-

χους, να ανακτήσει την κλασική φιλελεύθερη διανοητική παράδοση και να την μεταδώσει στους μη ειδικούς.

Είχε αξιοσημείωτη επιτυχία. Έπαιξε ιδιαίτερο ρόλο στις ζωές πολλών ανθρώπων σε διάστημα πολλών ετών. Πράγματι, είναι ασφαλές να πούμε ότι αν δεν υπήρχαν ο Ριντ και το FEE τις δεκαετίες του 1940, του 1950 και του 1960, εκείνοι που ακολούθησαν και διεύρυναν τις προσπάθειες για την ελεύθερη κοινωνία κατά τις δεκαετίες του 1970 και του 1980 θα αντιμετώπιζαν μια πολύ πιο σκληρή μάχη.

Ο Φ. Α. «Μπόλντι» Χάρπερ [F. A. “Baldy” Harper] ήταν καθηγητής οικονομικών στο Πανεπιστήμιο Κορνέλ όταν, όπως ο Λάνουου και ο Ριντ, διάβασε τον *Δρόμο Προς τη Δουλεία*. Άρχισε αμέσως να το χρησιμοποιεί στα μαθήματά του στο Κορνέλ. Θυμάμαι χαρακτηριστικά να μιλάω με τη χήρα του, Πεγκ Χάρπερ [Peg Harper], το καλοκαίρι του 1983, για την αντίδραση στη χρήση του *Δρόμου Προς τη Δουλεία* από τον Μπόλντι. Περιέγραψε πώς ένα βράδυ ένας καταπιστευματοδόχος του Κορνέλ, που ήταν φίλος του Μπόλντι, τους επισκέφτηκε στο σπίτι τους και ζήτησε από τον Μπόλντι να πάψει να χρησιμοποιεί τον *Δρόμο Προς τη Δουλεία* στην αίθουσα διδασκαλίας. Κατά την άποψη των καταπιστευματοδόχων, το μήνυμα του βιβλίου ήταν κάτι παραπάνω από αμφιλεγόμενο και, σε τελική ανάλυση, το Κορνέλ, όπως πολλά ιδιωτικά πανεπιστήμια, λάμβανε και προσδοκούσε να λαμβάνει αρκετή κρατική χρηματοδότηση.

Από εκείνη τη στιγμή, ο Μπόλντι θεώρησε ότι δεν έχει πλέον καμία δέσμευση με το Κορνέλ. Πολύ σύντομα βρέθηκε να συνεργάζεται με τον Λέοναρντ Ριντ ως μέλος του προσωπικού του FEE και στα μέσα της δεκαετίας του 1950 είχε ήδη μετακομίσει στην Καλιφόρνια για να ενταχθεί στο ανώτερο προσωπικό του William Volker Fund. Το 1961, με το Volker Fund να οδεύει προς τη λήξη της λειτουργίας του, ο Μπόλντι έκανε την τρίτη του κίνηση που ήταν να ανοίξει το δικό του «μαγαζί», και ίδρυσε το Institute for Humane Studies. Σε αυτό το εγχείρημα βρέθηκαν στο πλευρό του άτομα που προηγουμένως σχετιζόνταν με το Volker, όπως ο Λέοναρντ Π. Λίτζιο [Leonard P. Liggio], ο Τζορτζ Ρεσ [George Resch], ο Κένεθ Σ. Τέμπλετον ο νεότερος [Kenneth S. Templeton Jr.], και ο δρ Νιλ ΜακΛάουντ

[Dr Neil McLeod]· ενώ, μεταξύ των πρώτων υποστηρικτών του βρίσκονταν ο Ρ. Σ. Χόιλς [R. C. Hoiles], ο Τζ. Χάουαρντ Πιου [J. Howard Pew], ο Χάουαρντ Μπάφειτ [Howard Buffet], ο Γουίλιαμ Λ. Λο [William L. Law] και ο Πιερ Γκούντριτς [Pierre Goodrich].

Αρχικά, το Institute for Humane Studies συνέχισε πολλά προγράμματα του Volker και ασχολήθηκε με συνέδρια, εκδόσεις και αναζήτηση ταλέντων. Το IHS κληρονόμησε το προσωπικό του Volker, την προσέγγιση και τη στρατηγική του Λόρεν Μίλερ και του Χερμπ Κόρνουελ.

Στο τέλος της δεκαετίας του 1970, εμφανίστηκαν και άλλες ομάδες που διοργάνωναν συνέδρια, ενώ οι πανεπιστημιακές εκδόσεις και οι εμπορικοί εκδότες άρχισαν να δείχνουν σοβαρό ενδιαφέρον για το έργο των κλασικών φιλελεύθερων μελετητών. Έτσι, το IHS μπόρεσε να επικεντρωθεί στην αποστολή του, την αναζήτηση ταλέντων, και τα τελευταία χρόνια έχει επικεντρωθεί αποκλειστικά στον εντοπισμό, στην εξέλιξη και στην υποστήριξη των καλύτερων και λαμπρότερων νέων που μπορεί να βρει και που α) προσανατολίζονται προς την αγορά και β) ενδιαφέρονται για μία διανοητική ή ακαδημαϊκή σταδιοδρομία με επιρροή.

Ο τέταρτος διανοούμενος επιχειρηματίας είναι ο Άντονι Φίσερ, ο οποίος διάβασε την συντομευμένη εκδοχή του *Δρόμου Προς τη Δουλεία* στο *Reader's Digest*. Πρώην πιλότος μαχητικών στον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο και πλέον αγρότης, αναζήτησε τον Χάγιεκ στη Σχολή Οικονομικών του Λονδίνου (LSE).

«Τι μπορώ να κάνω; Να μπω στην πολιτική;» τον ρώτησε.

«Όχι», απάντησε ο Χάγιεκ. «Η πορεία της κοινωνίας θα αλλάξει μόνο με μία αλλαγή στις ιδέες. Πρώτα πρέπει να προσεγγίσεις τους διανοούμενους, τους καθηγητές και τους συγγραφείς, με λογικά επιχειρήματα. Η δική τους επιρροή στην κοινωνία είναι αυτή που θα επικρατήσει, και οι πολιτικοί θα ακολουθήσουν».

Για σχεδόν δέκα χρόνια, ο Φίσερ αναλογιζόταν τη συμβουλή του Χάγιεκ. Στα τέλη της δεκαετίας του 1940 ταξίδεψε στις ΗΠΑ και επισκέφτηκε το FEE. Παρότι επέλεξε τελικά μια διαφορετική προσέγγιση, έμαθε από τον Μπόλντι Χάρπερ για

μία επαναστατική εξέλιξη στη γεωργία, τη μαζική εκτροφή κοτόπουλων και, οπλισμένος με μία σύσταση του Μπόλντι, ταξίδεψε στα περικόρα του Κορνέλ και «γνώρισε τον πρώτο του ορνιθοτρόφο».

Μέσα σε μία δεκαετία ο Φίσερ έγινε ο Φρανκ Πέρντου [Frank Perdue]⁷ της Βρετανίας.⁸ Η χήρα του, Ντόριαν, μου είπε αργότερα, «Έκανε περισσότερα για να μπει ένα κοτόπουλο στην κατσαρόλα του καθενός από όσα έκανε ποτέ οποιοσδήποτε βασιλιάς ή πολιτικός». Το 1955 σύστησε το Institute of Economic Affairs (IEA) στο Λονδίνο για να διαδώσει το μήνυμα της ελεύθερης αγοράς στους διανοούμενους.⁹

Προσέλαβε τον Ραλφ Χάρις και τον Άρθουρ Σέλντον –«τους δύο τελευταίους οικονομολόγους που πίστευαν στις ελεύθερες αγορές» της Βρετανίας, όπως είπε κάποιος αστειευόμενος– και το IEA άρχισε να δημοσιεύει μία σειρά από ανεξάρτητες μελέτες, γραμμένες κυρίως από πανεπιστημιακούς, αλλά στη γλώσσα του μη ειδικού και προσιτές σε όλους τους ενδιαφερόμενους.

Η στρατηγική τους ήταν να αποφεύγουν την πολιτική, να επικεντρώνονται στο κλίμα της κοινής γνώμης και να εκπαιδεύουν τους διαμορφωτές της κοινής γνώμης επάνω στις εναλλακτικές λύσεις της αγοράς. Επί είκοσι χρόνια ο Χάρις και ο Σέλντον επέμεναν και παρήγαγαν πολλές τεκμηριωμένες μονογραφίες επάνω σε όλα τα θέματα, από τη στέγη μέχρι τη γεωργία, από την πρόνοια μέχρι τους συναλλαγματικούς ελέγχους.

Στα μέσα της δεκαετίας του 1970 ήταν πλέον σαφές ότι η συναίνεση στρεφόταν από τον κρατικό σχεδιασμό στις λύσεις της αγοράς, και ήταν επίσης ξεκάθαρο ότι για αυτό ευθυνόταν το IEA.

Πράγματι, όταν το καλοκαίρι του 1979 έγινε πρωθυπουργός η κυρία Θάτσερ, έγραψε στον Φίσερ, «Εσείς δημιουργήσατε το κλίμα που έκανε εφικτή τη νίκη μας». Και κάποια χρόνια αρ-

7 ΣτΕ: Ο Φρανκ Πέρντου (1920-2005) ήταν πρόεδρος και διευθύνων σύμβουλος της Perdue Farms, μιας από τις μεγαλύτερες εταιρείες παραγωγής κοτόπουλων στις ΗΠΑ.

8 Ως αποτέλεσμα των προσπαθειών του, η τιμή του κοτόπουλου κατακρημνίστηκε.

9 Για μία λεπτομερή, αλλά σύντομη, εξιστόρηση του έργου του λονδρέζικου IEA, βλέπε το άρθρο μου «Πώς να Κινήσεις Ένα Έθνος», Reason, Φεβρουάριος 1987, σελ. 31-35, επίσης ανατυπωμένο ως Κεφάλαιο 1 αυτού του τόμου.

γότερα, σε ομιλία με αφορμή την 30ή επέτειο του ΙΕΑ, η κυρία Θάτσερ πρόσθεσε, «Επιτρέψτε μου να πω πόσο ευγνώμονες είμαστε προς όσους συμμετείχαν στο σπουδαίο εγχείρημά σας. Ήταν οι λιγοί, αλλά είχαν δίκιο, και έσωσαν τη Βρετανία».

Από τα μέσα της δεκαετίας του 1970 το μοντέλο του ΙΕΑ άρχισε να αντιγράφεται σε όλο τον κόσμο και ο Φίσερ βρέθηκε να έχει μεγάλη ζήτηση ως σύμβουλος για τέτοιες εκκολλαπτόμενες ομάδες. Στα τέλη της δεκαετίας του 1970 ο ταχυδρομικός του σάκος ήταν πλέον τόσο μεγάλος, ώστε ο Φίσερ δημιούργησε το Atlas Economic Research Foundation ως κέντρο ενδιαφέροντος για επιχειρηματίες της διανομής που επιθυμούσαν να ιδρύσουν ανεξάρτητα ινστιτούτα δημόσιας πολιτικής. Σήμερα, το Atlas περιλαμβάνει στους καταλόγους του πάνω από 50 ινστιτούτα σε περίπου 30 χώρες, τα οποία βοήθησε να ιδρυθούν, να αναπτυχθούν και να ωριμάσουν.

Σε αυτό το φόντο πρέπει να κριθεί και να κατανοηθεί η έκρηξη ενδιαφέροντος για τις ιδέες της αγοράς τις δεκαετίες του 1970 και του 1980.

Χωρίς τις προσωπικότητες που περιέγραψα εδώ καθώς και πολλούς άλλους –όπως ο Τζον Μ. Όλιν [John M. Olin], ο Ράντι Ρίτσαρντσον [Randy Richardson], ο Ντικ Λάρι [Dick Larry], ο Τζερεμιά Μίλμπανκ [Jeremiah Milbank], ο Ντικ Γουέρ [Dick Ware], ο Τσαρλς [Charles] και ο Ντέιβιντ Κοχ [David Koch], και άλλοι– και χωρίς τη διορατική τους αφοσίωση, δεν θα βρισκόμασταν σήμερα εδώ που βρισκόμαστε και δεν θα γινόμασταν μάρτυρες μίας μεταστροφής σε παγκόσμιο επίπεδο προς την ελευθερία και τις ελεύθερες αγορές.

Ο πειρασμός είναι τώρα να θεωρήσουμε ότι η μάχη των ιδεών έχει κερδηθεί και μένει μόνο να εφαρμόσουμε τη μείωση του κράτους. Η Λέσχη Φάμπιαν έκανε ένα ανάλογο λάθος το 1945. Έπειτα από την τεράστια νίκη των Εργατικών στις εκλογές εκείνου του έτους, τα μέλη της Λέσχης έσπευσαν να ενταχτούν στην κυβέρνηση και άφησαν πίσω τους ένα κενό στο πεδίο της μάχης των ιδεών. Αυτό επέτρεψε στο ΙΕΑ να αυξήσει την επιρροή του ανενόχλητο από έναν αντίστοιχο σοσιαλιστικό φορέα μέχρι την ίδρυση του Institute for Public Policy Research [Ινστιτούτο Έρευνας για τη Δημόσια Πολιτική] το 1988.

Υπό μια πολύ πραγματική έννοια, η μάχη των ιδεών δεν πρόκειται να κερδηθεί ποτέ. Όσο μακριά και αν φτάσουμε στην πορεία προς μία ελεύθερη κοινωνία, πάντα θα υπάρχει ο πειρασμός να υπαναχωρήσουμε, επομένως, πάντα θα υπάρχει δουλειά για τους φιλελεύθερους της αγοράς σε όλα τα επίπεδα, από το πρακτικό μέχρι το ακαδημαϊκό. Ιδίως, πρέπει να διασφαλίσουμε ότι η φιλελεύθερη σκέψη παραμένει συναφής με την εποχή και εμπνέει. Οι φιλελεύθεροι μελετητές πρέπει να αναλαμβάνουν συνεχώς πρωτοποριακά και γεμάτα προκλήσεις έργα, και να αγωνίζονται να βρίσκονται στην πρώτη γραμμή των εξελίξεων στον τομέα τους. Για να χρησιμοποιήσω και πάλι τα λόγια του Χάγιεκ, πρέπει να διατηρήσουμε «εκείνη την πίστη στη δύναμη των ιδεών που χαρακτηρίζει τον φιλελευθερισμό στα καλύτερά του».

Χωρίς συγκεκριμένη σειρά, επιτρέψτε μου να σκιαγραφήσω κάποιες στρατηγικές σκέψεις για τη δεκαετία του 1990. Φυσικά, υποθέτω ότι όλες οι τρέχουσες επιτυχημένες πρωτοβουλίες ή προγράμματα θα συνεχιστούν.

- Οι πρακτικοί άνθρωποι με καριέρα στις επιχειρήσεις και στα επαγγέλματα που διατηρούν ένα ενδιαφέρον για τις ιδέες σπανίζουν. Ωστόσο, τέτοιοι άνθρωποι υπάρχουν, και κάποιοι από αυτούς βρίσκονται με το μέρος του φιλελευθερισμού της αγοράς. Για την επίτευξη αλλαγών, είναι σαφές ότι ο ρόλος του «διανούμενου επιχειρηματία» είναι σημαντικός. Στο IHS ξεκινήσαμε ένα πρόγραμμα με το Liberty Fund της Ιντιανάπολις για τον εντοπισμό και την υποστήριξη τέτοιων ανθρώπων – δηλαδή νεότερων επιχειρηματιών και επαγγελματιών που προορίζονται για καριέρες σε υψηλές θέσεις και που μοιράζονται το ενδιαφέρον για την ελευθερία. Από τις τάξεις τους βλέπω να αναδύονται οι μελλοντικοί Λόρεν Μίλερ, Χερμπ Κόρνουελ και Ράντι Ρίτσαρντσον.
- Εδώ και αρκετές δεκαετίες είναι της μόδας η χρηματοδότηση των οικονομικών επιστημών. Παρά τη σπατάλη αρκετών εκατοντάδων εκατομμυρίων δολαρίων, πιθανώς και ενός δισεκατομμυρίου δολαρίων, για την επιχορήγηση εδρών για το ελεύθερο επιχειρείν, εδώ και κάποιο καιρό κερδίζουμε στον τομέα των οικονομικών

σπουδών. Επίσης, τα έχουμε πάει καλά στα νομικά, στη φιλοσοφία και στην πολιτική επιστήμη, παρότι πρέπει να γίνουν πολλά ακόμη. Η ιστορία, η ηθική φιλοσοφία και η λογοτεχνία είναι άλλη υπόθεση, και ενώ ο Χάγιεκ δίνει έμφαση στην ιστορία, εγώ θα έδινα έμφαση και στους τρεις τομείς, ως τομείς με τους οποίους οι φίλοι μας στο ίδρυμα θα έπρεπε να απαιτούν να καταπαστούμε.

- Στο μέτρο του εφικτού, πρέπει να εντοπίσουμε τα ζητήματα του επόμενου αιώνα και να επενδύσουμε τώρα στην δημιουργία των ανθρώπων που θα είναι ικανοί να τα διαχειριστούν. Πάρτε ως παράδειγμα τους εξαιρετικούς ανθρώπους στο Political Economy Research Center [Κέντρο Ερευνών Πολιτικής Οικονομίας] (PERC) στο Μπόζμαν της Μοντάνα. Έχουν επιτελέσει πρωτοποριακό έργο στην προώθηση και κατανόηση του ρόλου των αγορών και των ιδιοκτησιακών δικαιωμάτων στην υγιή περιβαλλοντική διαχείριση.
- Φανταστείτε να είχε το PERC πολύ μεγαλύτερη χρηματοδότηση. Φανταστείτε μια ολόκληρη σειρά από γενιές μεταπτυχιακών φοιτητών –ας πούμε εκατό διδακτορικοί– να είχαν βγει από τα προγράμματά του για να διδάξουν, να γράψουν στις κορυφαίες εφημερίδες, να εκδώσουν βιβλία και ούτω καθεξής. Είναι σαφές ότι η σημερινή συζήτηση για το περιβάλλον θα ήταν διαφορετική.
- Δεν πρέπει ποτέ να παραβλέπουμε ή να υποτιμούμε τον κρίσιμο ρόλο του φίλτρου των διανοούμενων, των ανθρώπων που μεταφράζουν και μεταδίδουν τις ιδέες στο ευρύ κοινό. Εξέχουσα θέση μεταξύ τους έχουν οι δημοσιογράφοι, αλλά μπορεί κανείς να σκεφτεί και τους κληρικούς, τους συγγραφείς, τους σκιτσογράφους, τους κινηματογραφιστές, τους επιμελητές εκδόσεων και τους εκδότες.

Ο εντοπισμός, η ανάπτυξη και η υποστήριξη νέων ανθρώπων που εκτιμούν την ελευθερία και επιδιώκουν τέτοιες καριέρες αποτελεί το αντικείμενο ενός άλλου νέου προγράμματος του IHS, υπό τη διεύθυνση του Μάρτι Ζουπάν [Marty Zupan].

Ωστόσο, δεν πρέπει να παραβλέψουμε τις δυνατότητες

για τους ακαδημαϊκούς μας σε αυτό τον τομέα. Από τη στιγμή που θα μονιμοποιούνται και θα καθιερώνονται στον τομέα τους, οι ακαδημαϊκοί μας θα ενθαρρύνονται να βγαίνουν από τον γυάλινο πύργο τους και να συμμετέχουν στη δημόσια συζήτηση. Αυτό δεν θα πρέπει να το κάνουν στο ξεκίνημα της καριέρας τους – θα βλάψει τις πιθανότητες προαγωγής τους. Όμως, την κατάλληλη στιγμή θα πρέπει να ενθαρρύνονται να ακολουθήσουν τα χνάρια του Μίλτον Φρίντμαν, του Ρόμπερτ Νίσμπετ [Robert Nisbet] και του Μάικλ Νόβακ [Michael Novak].

- Πρέπει να επαγρυπνούμε για τον κίνδυνο να επιτρέψουμε να δοθεί ο χαρακτηρισμός του «ελεύθερου επιχειρείν» σε πολιτικές που, αν και κάπως προσανατολισμένες προς την αγορά, σίγουρα δεν συνιστούν ελεύθερο επιχειρείν. Κλασική περίπτωση εδώ είναι η αύξηση των αναθέσεων σε ιδιώτες, όπου οι κυβερνήσεις συνάπτουν αποκλειστικές συμβάσεις με εταιρείες για να κάνουν μία δουλειά που προηγουμένως γινόταν από υπαλλήλους που απασχολούνται άμεσα από το κράτος. Έχω καταγράψει αλλού τα προβλήματα που είναι εγγενή σε μία τέτοια κατάσταση.¹⁰

Σήμερα, θέλω απλώς να επισημάνω ότι οι αναθέσεις σε ιδιώτες δεν συνιστούν ελεύθερο επιχειρείν. Όταν όμως δημιουργούν προβλήματα, δυσφημίζεται το ελεύθερο επιχειρείν.

- Τέλος, θέλω να επαναλάβω την προειδοποίηση του Άρθουρ Σέλντον να μη δίνουμε επικίνδυνα παιχνίδια στους πολιτικούς.

Εδώ, επιτρέψτε μου να αντιπαραβάλλω τέσσερις πρόσφατες εξελίξεις πολιτικής: τις αποκρατικοποιήσεις, τις αναθέσεις σε ιδιώτες, τις ζώνες επιχειρηματικότητας στο Ηνωμένο Βασίλειο και την απορρύθμιση των αερομεταφορών στις ΗΠΑ. Οι αποκρατικοποιήσεις στο Ηνωμένο Βασίλειο και η απορρύθμιση των αερομεταφορών στις ΗΠΑ είχαν επιτυχία.

¹⁰ 'Privatisation Is Not Enough' [«Η Ιδιωτικοποίηση Δεν Αρκεί»], *Economic Affairs*, Απρίλιος 1983 και 'Privatisation – by Political Process or Consumer Preference?' [«Ιδιωτικοποίηση – από Πολιτική Διαδικασία ή από Προτίμηση του Καταναλωτή;»], *Economic Affairs*, Οκτώβριος-Νοέμβριος, 1986.

Οι ζώνες επιχειρηματικότητας και οι αναθέσεις σε ιδιώτες στο Ηνωμένο Βασίλειο, από την άλλη, είναι απολύτως αποτυχημένες και προβληματικές.

Και οι δύο επιτυχίες βασίστηκαν σε καλά τεκμηριωμένες, εμπεριστατωμένες μελέτες, άρθρα και διατριβές. Επί χρόνια, αν όχι δεκαετίες, μελετητές και άλλοι διανοούμενοι είχαν συζητήσει και εξετάσει κάθε πτυχή και των δύο μεταρρυθμίσεων. Ήδη από το 1973, στο Ηνωμένο Βασίλειο, μπορώ να θυμηθώ άρθρα και συζητήσεις για το πώς πρέπει να γίνουν οι αποκρατικοποιήσεις μέσω ενός προγράμματος ευρείας ιδιοκτησίας μετοχών και πολλών άλλων τεχνικών του μέσου και των τελών της δεκαετίας του 1980.¹¹ Αυτά και διάφορα άλλα άρθρα άνοιξαν τον δρόμο για τις μεταρρυθμίσεις των τελευταίων ετών στο Ηνωμένο Βασίλειο.

Παρόμοιες συζητήσεις έλαβαν χώρα και εδώ στις ΗΠΑ για την απορρύθμιση των αερομεταφορών. Το αποτέλεσμα μιας τέτοιας αυστηρής εξέτασης ήταν ένα ζεύγος υγιών στρατηγικών.

Ας συγκρίνουμε αυτές τις στρατηγικές με τις ζώνες επιχειρηματικότητας και τις αναθέσεις σε ιδιώτες στο Ηνωμένο Βασίλειο. Και οι δύο ιδέες εμφανίστηκαν ξαφνικά στην ατζέντα πολιτικής στα τέλη της δεκαετίας του 1970, και εφαρμόστηκαν και οι δύο μέσα σε δύο χρόνια. Σε καμία από τις δύο περιπτώσεις δεν υπήρξε κάτι παραπάνω από μία γελοία συζήτηση για τα πιθανά προβλήματα. Το αποτέλεσμα: δύο προβληματικές στρατηγικές.

Η ιστορία που διηγήθηκα για ανθρώπους όπως ο Χάγιεκ, ο Λάνουου, ο Ριντ, ο Χάρπερ και ο Φίσερ είναι μία ιστορία πρώων. Το κουράγιο και η επιμονή τους αποτελούν πηγή έμπνευσης. Το ίδιο και η υπομονή, η διορατικότητα και η στρατηγική αίσθηση των πολλών άλλων ανθρώπων που ανέφερα. Έθεσαν σταθερές βάσεις.

Αν δεν παρασυρθούμε να πιστέψουμε είτε ότι η μάχη έχει κερδηθεί, είτε ότι μπορούμε πλέον να κάνουμε παρακάμψεις, το μέλλον για μία κοινωνία ελεύθερων και υπεύθυνων ατόμων είναι πραγματικά λαμπρό.

¹¹ Βλέπε, για παράδειγμα, το *Goodbye to Nationalisation* [Αντίο στις Κρατικοποιήσεις], σε επιμέλεια του Dr Sir Rhodes Boyson, Churchhill Press, 1973, και το κεφάλαιο του Russel Uwis, 'Denationalisation', στο βιβλίο 1985: *An Escape from Orwell's 1984*, σε επιμέλεια του Dr Sir Rhodes Boyson, Churchhill Press, 1975.

Επίλογος

Ο καθηγητής Μίλτον Φρίντμαν έγραψε αργότερα (στις 25 Ιουνίου 1990) στον Τζον Μπλάντελ σχολιάζοντας τη διάλεξή του στο Heritage Foundation ως εξής:

Αγαπητέ Τζον,

Η διάλεξή σου στο Heritage είναι υπέροχη. Έχω μόνο κάποιες μικρές ενστάσεις. Μία είναι πως δεν πιστεύω ότι δίνεις αρκετά εύσημα στον Ντικ Γουέρ και στο Earhart Foundation για το Πρόγραμμα Υποτροφιών Earhart, το οποίο θεωρώ ότι είχε εξαιρετική επιτυχία στον εντοπισμό και την ενθάρρυνση υποσχόμενων μελετητών που υποστηρίζουν το ελεύθερο επιχειρείν. Είναι εντυπωσιακό να παρατηρεί κανείς πόσο πολλοί από εκείνους που το Heritage ή το IHS ή το Atlas θα παρέθεται ως διανοητικούς υποστηρικτές του ελεύθερου επιχειρείν ήταν υπότροφοι του Earhart. Ο Ντικ Γουέρ, πιστεύω, αξίζει τα περισσότερα εύσημα για αυτό. Αναφέρεις το όνομά του, αλλά όχι το πρόγραμμα.

Το δεύτερο σχόλιό μου προκύπτει από το κείμενό σου και δεν είναι κάτι που θα έπρεπε καθ' οιονδήποτε τρόπο να συμπεριληφθεί σε αυτό. Προσωπικά, έχω εντυπωσιαστεί από τον βαθμό στον οποίο η αυξανόμενη αποδοχή των ιδεών της ελεύθερης ιδιωτικής αγοράς έχει σαν αποτέλεσμα τη μείωση της μέσης διανοητικής ποιότητας εκείνων που ενστερνίζονται αυτές τις ιδέες. Αυτό είναι αναπόφευκτο, αλλά πιστεύω ότι έχει τραφεί από μία εξέλιξη που ορθώς ανέφερες, δηλαδή, τη δημιουργία εδρών στα οικονομικά για το ελεύθερο επιχειρείν. Πιστεύω ότι είναι αντιπαραγωγικές. Αυτό το έχω υποστηρίξει όλα αυτά τα χρόνια σε ανθρώπους που με έχουν προσεγγίσει αναφορικά με το επιθυμητό της δημιουργίας τους, ή για να ζητήσουν ονόματα υποψηφίων.

Σε κάθε περίπτωση, συγχαρητήρια για την υπέροχη ομιλία.

*Ειλικρινά δικός σου,
Μίλτον*

3. ΧΩΡΙΣ ΤΟΝ ΑΝΤΟΝΙ ΦΙΣΕΡ ΔΕΝ ΘΑ ΥΠΗΡΧΕ ΤΟ ΙΕΑ: Η ΥΠΕΡΑΣΠΙΣΗ ΤΗΣ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΣ 50 ΧΡΟΝΙΑ ΜΕΤΑ

(Economic Affairs, Τόμ. 18, Αρ. 3, Σεπτέμβριος 1998)

Χωρίς τον Φίσερ, δεν θα υπήρχε ΙΕΑ· χωρίς το ΙΕΑ και τους κλώνους του, δεν θα υπήρχε η Θάισερ και πιθανώς ούτε ο Ρήγκαν· χωρίς τον Ρήγκαν, δεν θα υπήρχε ο Πόλεμος των Άστρων· χωρίς τον Πόλεμο των Άστρων, δεν θα ερχόταν η οικονομική κατάρρευση της Σοβιετικής Ένωσης. Σπουδαία αλυσίδα συνεπειών για έναν ορνιθοτρόφο!

Όλιβερ Λέγγουιν, The Times, 26 Μαΐου 1994

Μία σύντομη βιογραφία

Γεννημένος στο Κέσινγκτον του Λονδίνου, τη Δευτέρα, 28 Ιουνίου 1915, ο Άντονι Τζορτζ Άνσον Φίσερ προερχόταν από ένα περιβάλλον που περιλάμβανε ιδιοκτήτες ορυχείων, βουλευτές, μετανάστες και στρατιωτικούς. Βαπτίστηκε Άντονι από επιλογή, Τζορτζ από τον πατέρα του και Άνσον από την οικογένεια της μητέρας του, Τζάνετ, που καταγόταν από τον Γουίλιαμ Άνσον του Σάγκμπορο στο Στάφορντσαϊρ και τον Αντιναύαρχο Τζορτζ Άνσον, Πρώτο Λόρδο του Ναυαρχείου και μετέπειτα Λόρδο Άνσον.

Ο θάνατός του, το Σάββατο 9 Ιουλίου 1988, στο Σαν Φρανσίσκο της Καλιφόρνια, μας έκανε να αναλογιστούμε την εξαιρετικά πλούσια και πολυποίκιλη ζωή του, με την επιχειρηματικότητα, τη δράση και την επιρροή του. Πράγματι, η ζωή του είναι υλικό για μυθιστόρημα· πρόκειται για εκεί-

νο το είδος εξωτικής και πολυπόικλης ζωής που συνήθως βρίσκουμε μόνο στις σελίδες μεγάλων χαρτόδετων μυθιστορημάτων, στοιβαγμένων σε αεροδρόμια. Επιτρέψτε μου να επιχειρήσω μία σύντομη περίληψη.

Όταν ο Άντονι είναι μόλις 26 μηνών, ο πατέρας του σκοτώνεται από έναν Τούρκο ελεύθερο σκοπευτή στη Γάζα, αφήνοντας τη μητέρα του οκτώ μηνών έγκυο στον αδερφό του, τον Μπάζιλ. Ο Άντονι και ο Μπάζιλ αναθρέφονται από τη μητέρα τους, η οποία σίγουρα δεν είναι η τυπική Αγγλίδα κυρία του μεσοπολέμου, μιας και έχει μεγαλώσει σε έναν μικρό απομακρυσμένο οικισμό της Νέας Ζηλανδίας. Έπειτα από το Ίτον και το Κέμπριτζ (όπου και τα δύο αδέρφια μαθαίνουν να πετούν στην Πανεπιστημιακή Αεροπορική Μοίρα), ο Άντονι ανοίγει μία από τις πρώτες εταιρείες ενοικίασης αυτοκινήτων και επενδύει σε ένα νέο πρωτότυπο αγωνιστικό αυτοκίνητο. Το πρώτο εγχείρημα ευδοκμεί, το δεύτερο αποτυγχάνει. Έρχεται ο πόλεμος.

Ο Άντονι και ο Μπάζιλ κατατάσσονται στην Γ' Μοίρα και σύντομα πιλοτάρουν Χάρικεϊν [Hurricane]¹² στη Μάχη της Βρετανίας. Το αεροσκάφος του Μπάζιλ καταρρίπτεται πάνω από το Σέλσεϊ· ο Μπάζιλ το εγκαταλείπει, αλλά το αλεξιπτωτό του πάνει φωτιά και σκοτώνεται. Ο Άντονι εμποδίζεται να πετάξει για τη δική του ασφάλεια.

Στην έξαψη της μάχης, ο Άντονι είχε παρατηρήσει ότι πολλοί πιλότοι δεν κατάφερναν να πετύχουν τον στόχο τους. Μεγαλωμένος στην εξοχή, ο Άντονι ήξερε ότι έπρεπε να πυροβολεί πιο μπροστά από έναν κινούμενο στόχο: διαφορετικά, μέχρι να φτάσουν οι σφαίρες στον στόχο, αυτός θα έχει φύγει. Συνεπώς, δημιουργεί έναν προσομοιωτή για την εκπαίδευση πυροβολητών στο έδαφος, για να διδάξει στους αρχάριους πιλότους να μην πυροβολούν εκεί όπου βρίσκεται ο στόχος, αλλά εκεί όπου θα βρεθεί. Ο Άντονι παρασημοφορείται με τον Σταυρό της Πολεμικής Αεροπορίας [Air Force Cross-AFC] του Ηνωμένου Βασιλείου για αυτό το έργο και αφήνει τη RAF [Royal Air Force-Βασιλική Αεροπορία] με τον βαθμό του Μοίραρχου.

Έπειτα από ένα σύντομο πέραςμα από την Close Brothers, ο

¹² ΣιΕ: Μονοθέσια μαχητικά αεροπλάνα της RAF κατά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο.

Άντονι αγοράζει το Νιου Πλέις, μία φάρμα 1.600 στρεμμάτων κοντά στο Μπάτζεντ του Σάσεξ.

Εν τω μεταξύ, ο Φ. Α. Χάγιεκ, ο γεννημένος στην Αυστρία αντίπαλος του Κένυς, διδάσκει στο LSE. Κατά τη διάρκεια του πολέμου, το LSE μεταφέρεται στο Κέιμπριτζ και ο Χάγιεκ περνά πολλές νύχτες εκτελώντας χρέη πυροφύλακα πάνω από το Βασιλικό Κολέγιο [King's College]. Σκέφτεται το μέλλον: η Γερμανία θα χάσει τον πόλεμο, αλλά τι θα συμβεί μετά; Ο «Πόλεμος του Λαού» –που ονομάστηκε έτσι επειδή ενεπλάκησαν τόσο πολλοί σε αυτόν– φαινόταν προορισμένος να γίνει η «Ειρήνη του Λαού»: όπως στον πόλεμο, έτσι και στην ειρήνη, δηλαδή, η κυβέρνηση θα κατείχε και θα διπύθιζε σχεδόν τα πάντα.

Ο Χάγιεκ νιώθει αποτροπιασμό στη σκέψη ότι η σπουδαία φιλελεύθερη κληρονομιά της θετής του πατρίδας απορρίπτεται τόσο πρόχειρα και απερίσκεπτα. Έτσι, γράφει το βιβλίο *Ο Δρόμος Προς τη Δουλεία*, μία επιθετική κριτική του σοσιαλισμού και μία εύγλωττη έκκληση για μία φιλελεύθερη τάξη της αγοράς. Προς μεγάλη του έκπληξη, η έκδοση του βιβλίου τον Μάρτιο του 1944 έχει τεράστια επιτυχία. Ανατυπώνεται πέντε φορές μέσα σε δεκαπέντε μήνες, παρά την έλλειψη χαρτιού εν καιρώ πολέμου, και τον Απρίλιο του 1945 το *Reader's Digest* δημοσιεύει μία συντομευμένη εκδοχή του στο μπροστινό μέρος του περιοδικού, για πρώτη και μοναδική φορά στην ιστορία του.

Αυτή η συντομευμένη εκδοχή κερδίζει το ενδιαφέρον του Φίσερ. Πηγαίνει αμέσως να δει τον Χάγιεκ στο LSE. Τι μπορώ να κάνω; Να μπω στην πολιτική;» ρωτά. «Όχι», απαντά ο Χάγιεκ. «Η πορεία της κοινωνίας θα αλλάξει μόνο με μία αλλαγή στις ιδέες. Πρώτα πρέπει να προσεγγίσεις τους διανοούμενους, τους καθηγητές και τους συγγραφείς, με λογικά επιχειρήματα. Η δική τους επιρροή στην κοινωνία είναι αυτή που θα επικρατήσει, και οι πολιτικοί θα ακολουθήσουν».

Αυτό δεν αποτελεί σχέδιο δράσης, και προς το παρόν ο Άντονι είναι απασχολημένος με τη νέα φάρμα του· γράφει επίσης το πρώτο του βιβλίο, *The Case for Freedom [Το Επιχείρημα υπέρ της Ελευθερίας]* (1948) και αγωνίζεται για την κατάργηση διαφόρων τμημάτων του Αγροτικού Νόμου του 1947. Αυτός ο νόμος δίνει στην κυβέρνηση τη δυνατότητα να κατάσχει τη

γη αγροτών που είναι ύποπτοι για κακή κτηνοτροφία. Ο Άντονι νιώθει αποτροπιασμό και ηγείται μίας αντιπροσωπίας του Συλλόγου Αγροτών και Μικροκαλλιεργητών που επισκέπτεται τον υπουργό γεωργίας σερ Τόμας Ντάγκντεϊλ [Sir Thomas Dugdale]. Ο Όλιβερ Σμέντλι [Oliver Smedley] και ο Τζορτζ Γουίντερ [George Winder] είναι στενοί σύμμαχοι σε αυτή τη μάχη και ανακοινώνουν τη νίκη τους, την Πέμπτη 23 Ιουλίου 1954, σε άρθρο στη *City Press*.

Το 1949, ο Άντονι γνωρίζει τον Ραλφ Χάρις, Υπεύθυνο Πολιτικής Εκπαίδευσης (Νοτιοανατολικού Τομέα) για το Κόμμα των Συντηρητικών. Ο Χάρις δίνει διάλεξη ένα απόγευμα Σαββάτου στο Ιστ Γκρίνστοντ του Σάσεξ. Ο Φίσερ βρίσκεται στο κοινό και εντυπωσιάζεται. Συνοδεύει τον Χάρις στον σταθμό και συζητά μαζί του για τις ελπίδες του ότι «Κάποια μέρα, όταν γίνω πλούσιος, θα ήθελα να δημιουργήσω κάτι που θα κάνει για τα μη-Εργατικά κόμματα ό,τι έκανε η (σοσιαλιστική) Λέσχη Φάμπιαν για το Εργατικό Κόμμα». Ο Χάρις απαντά: «Αν προχωρήσεις, θα ήθελα να με λάβεις υπόψη για την ηγεσία μίας τέτοιας ομάδας».

Τρία χρόνια αργότερα, ο Χάρις αναλογίζεται ακόμη τις συμβουλές του Χάγιεκ. Η νόσος του αφθώδους πυρετού χτυπά τη φάρμα του τον Αύγουστο του 1952 και το κοπάδι των αγελάδων του καταστρέφεται. Κανένα ζώο με οπλές δεν επιτρέπεται να επιστρέψει στη φάρμα για αρκετούς μήνες, έτσι, τον Οκτώβριο του 1952, ο Άντονι αποφασίζει να επισκεφτεί τις ΗΠΑ για να δει νέες κτηνοτροφικές τεχνικές και να προσπαθήσει να βρει ένα ίδρυμα που θα μπορεί να αντιγράψει στο Ηνωμένο Βασίλειο. Αποτυγχάνει στον δεύτερο σκοπό του, αλλά κατά τη διάρκεια μίας επίσκεψης στο Foundation for Economic Education πληροφορείται από τον δρ Φ. Α. «Μπόλντι» Χάρπερ για την ιδέα της βιομηχανικής ορνιθοτροφίας. Ο Άντονι επιστρέφει στο Ηνωμένο Βασίλειο και η φάρμα του μετατρέπεται στην Buxted Chicken Company. Ως αποτέλεσμα των προσπαθειών του, η τιμή του κοτόπουλου πέφτει στο ένα έκτο αυτής που ήταν και η δεύτερη σύζυγός του, Ντόριαν, σχολιάζει αργότερα ότι «ο Άντονι έκανε περισσότερα από όσα έκανε ποτέ οποιοσδήποτε βασιλιάς ή πολιτικός για να βάλει ένα κοτόπουλο στην κατσαρόλα κάθε ανθρώπου».

Τώρα που ο Άντονι έχει όντως γίνει πλούσιος, βάζει μπροστά την ίδρυση του Institute of Economic Affairs (IEA). Το πρώτο βιβλίο του Ινστιτούτου, *The Free Convertibility of Sterling [Η Ελεύθερη Μετατρέψιμότητα της Στερλίνας]*, του Τζορτζ Γουίντερ, φίλου του Άντονι, κυκλοφορεί τον Ιούνιο του 1955· την Παρασκευή 9 Νοεμβρίου 1955, ο Άντονι, ο Όλιβερ Σμέντλι και ο Τζ. Σ. Χάρντινγκ [J. S. Harding] υπογράφουν ένα έγγραφο καταπιστεύματος, με το οποίο ιδρύεται το ΙΕΑ· την Τετάρτη 5 Ιουλίου 1956, ο Άντονι καλεί τον Χάρις για γεύμα στην Εθνική Λέσχη Αγροτών και το ΙΕΑ ανοίγει στο Όστιν Φρίαρς την 1η Ιανουαρίου του 1957. Κατά τη διάρκεια των επόμενων 30 χρόνων, ο Άντονι προεδρεύει σε πάνω από εκατό συμβούλια καταπιστευματοδόχων, δραστηριοποιείται στην συγκέντρωση χρηματοδοτήσεων, και βρίσκεται σε συνεχή αλληλογραφία με τον Χάρις και τον συνάδελφό του Άρθουρ Σέλντον για εκδοτικά ζητήματα.

Κατά τις δεκαετίες του 1950 και του 1960, ο Άντονι αγωνίζεται ακούραστα. Πρώτα αντιτίθεται ανεπιτυχώς στη δημιουργία του Συμβουλίου Εμπορίας Αυγών και στη συνέχεια πετυχαίνει τον τερματισμό του. Τον Αύγουστο του 1969 ο Άντονι και οι συνεργάτες του πωλούν την Buxted για £21 εκατομμύρια και τον Οκτώβριο επενδύουν πολλά χρήματα στη Mariculture, μία φάρμα με χελώνες στη Νήσο Κέιμαν. Η Mariculture κατάφερε να κάνει με τις χελώνες αυτό που έκανε ο Άντονι με τα κοτόπουλα. Δυστυχώς, το περιβαλλοντικό κίνημα στις ΗΠΑ είναι εχθρικό προς αυτό το προϊόν και χρησιμοποιεί τον Νόμο Περί Απειλούμενων Ειδών του 1973 για να κλείσει την επιχείρηση. Ο Άντονι αρνείται να κρυφτεί πίσω από την περιορισμένη ευθύνη και φτάνει στα άκρα για να πληρώσει κάθε χρέος. Πριν ακόμη γίνει 60 ετών, έχει δημιουργήσει και έχει χάσει μία μικρή περιουσία.

Ωστόσο, περίπου εκείνη την περίοδο γίνεται σαφές ότι το ΙΕΑ έχει σημαντικό αντίκτυπο στη σκέψη στο Ηνωμένο Βασίλειο και επιχειρηματίες από όλο τον κόσμο αρχίζουν να συνωστίζονται έξω από την πόρτα του Άντονι και να ρωτούν «Πώς θα δημιουργήσουμε το δικό μας ΙΕΑ;». Ως εκ τούτου, ο Άντονι ξεκινά μία ακόμη καριέρα ως επιχειρηματίας δεξαμενών σκέψης. Στα τέλη της δεκαετίας του 1970, απαριθμεί ήδη έξι «ΙΕΑ» στον κόσμο, συμπεριλαμβανομένου του Fraser Institute

στο Βανκούβερ, όπου εργάζεται ακούραστα με τον δρα Μάικλ Γουόκερ [Michael Walker] ως αναπληρωτής διευθυντής του Manhattan Institute [Ινστιτούτου Μανχάταν] στη Νέα Υόρκη, το οποίο ιδρύει με τον μετέπειτα αρχηγό της CIA Γουίλιαμ Κέισι [William Casey] και το Pacific Research Institute [Ινστιτούτο Ερευνών του Ειρηνικού] στο Σαν Φρανσίσκο, όπου και εγκαθίσταται με τη δεύτερη σύζυγό του, Ντόριαν, που ζει στο ίδιο κτήριο με τον Μίλτον και τη Ρόουζ Φρίντμαν.

Το 1981, συστήνει το Atlas Economic Research Foundation στο Σαν Φρανσίσκο. Αποστολή του είναι να γεμίσει τον κόσμο με νέα ΙΕΑ. Για τα επτά εναπομείναντα χρόνια της ζωής του, ο Άντονι και η Ντόριαν θα κάνουν ακριβώς αυτό. Από τη Βραζιλία μέχρι το Χονγκ Κονγκ και από την Ισλανδία ως τη Βενεζουέλα, δημιουργούν ένα δίκτυο από 40 ινστιτούτα προσανατολισμένα προς την ελεύθερη αγορά, διοχετεύοντας σε αυτά χρήσιμη τεχνολογία και σημαντικά ποσά για το ξεκίνημά τους.

Η Υπεράσπιση της Ελευθερίας

Αυτή η χρονιά σηματοδοτεί την πεντηκοστή επέτειο του πρώτου βιβλίου του Άντονι, *Η Υπεράσπιση της Ελευθερίας*. Παρότι μεγάλο μέρος του είναι, όπως είναι φυσικό, πολύ ξεπερασμένο, τέσσερα αποσπάσματα αντήχησαν έντονα μέσα μου και ταιριάζουν άψογα με την τρέχουσα ερευνητική ατζέντα του ΙΕΑ (σελ. 32):

Στις λίγες περιπτώσεις στις οποίες κυβερνήσεις, είτε από τύχη είτε από σχέδιο, ακολούθησαν τις σωστές αρχές και αποδέχτηκαν το σύστημα της ελεύθερης αγοράς οριοθετημένο από νομοθεσία βασισμένη στον ηθικό κώδικα, οι συγκεκριμένες κοινότητες ευημέρησαν.

Το 1996, το ΙΕΑ συντάχθηκε με σχεδόν 50 ακόμη δεξαμενές σκέψης προσανατολισμένες προς την ελεύθερη αγορά για τη δημιουργία του Δικτύου Οικονομικής Ελευθερίας [Economic Freedom Network]. Ο επιχειρηματίας πίσω από αυτό είναι ο δρ Μάικλ Γουόκερ, που αναφέρθηκε και παραπάνω. Το Δίκτυο έχει έναν μόνο σκοπό: να βοηθά στην προετοιμασία, στη δημοσίευση και στην προώθηση μίας φιλόδοξης ετήσιας έκδοσης, του *The Economic Freedom of the World [Η Οικονομική Ελευθερία του Κόσμου] (EFW)*.

Η ΕΦW χρησιμοποιεί δεκαεπτά μέτρα οικονομικής ελευθερίας και τα εφαρμόζει σε 115 χώρες για τα έτη 1975, 1980, 1985, 1990 και 1995. Πέρα από συγκεντρωτικούς πίνακες, περιέχει και μία δισέλιδη παρουσίαση κάθε χώρας που ερευνάται, πράγμα που την καθιστά πολύ χρήσιμο βιβλίο αναφοράς.

Πόσο θα πανηγύριζε ο Άντονι με τα ευρήματα: η ελευθερία λειτουργεί! Οι χώρες στο ανώτατο πεμπτημόριο απολαμβάνουν κατά κεφαλήν ΑΕΠ (σε δολάρια ΗΠΑ του 1995) σχεδόν \$15.000, ενώ εκείνες στο κατώτατο πεμπτημόριο μετά βίας φτάνουν τις \$2.500. Οι χώρες στην κορυφή της κατάταξης ευημερούν έξι φορές περισσότερο και η ευημερία τους αυξάνεται. Οι χώρες στο ανώτατο πεμπτημόριο απολαμβάνουν ετήσια μεγέθυνση του πραγματικού τους κατά κεφαλήν ΑΕΠ +3 τοις εκατό, ενώ εκείνες στο κατώτατο πεμπτημόριο έχουν αρνητική ανάπτυξη της τάξης του -2 τοις εκατό.

Οι χώρες που ακολουθούν τις αρχές του Άντονι κάνουν άλματα προς την κορυφή της κατάταξης. Η Νέα Ζηλανδία, ο Μαυρίκιος και το Ηνωμένο Βασίλειο αποτελούν εντυπωσιακά παραδείγματα, ενώ χώρες που δεν ακολουθούν τέτοιες αρχές κατακρημνίζονται – όπως η Βενεζουέλα ή η Αϊτή, για παράδειγμα.

Αν η ευημερία παρουσίαζε υψηλή συσχέτιση με τον σοσιαλισμό, και πάλι θα υποστήριζα την ελευθερία, και το ίδιο θα έκανε και ο Άντονι. Η ελευθερία είναι καλή αυτή καθαυτή, και το γεγονός ότι συμβαίνει να φέρνει ευημερία είναι ένα ευτυχές μπόνοους (σελ. 61):

Υπάρχει μόνο ένας τρόπος για να αποτραπεί η άνοδος του πληθωρισμού και αυτός είναι να έχουμε ένα νόμισμα το οποίο δεν θα μπορούν να αγγίζουν οι πολιτικοί.

Κατά τη θητεία του Άντονι ως προέδρου του Συμβουλίου Καταπιστευματοδόχων του ΙΕΑ (1957-1988) η λίρα Αγγλίας έπεσε στο 11 τοις εκατό της αξίας που είχε την ημέρα που άνοιξε το ΙΕΑ, και στο απόγειο του ο ετήσιος πληθωρισμός άγγιξε, τον Αύγουστο του 1975, το 27 τοις εκατό. Η αντιμετώπιση του πληθωρισμού αποτελούσε κυρίαρχο ζήτημα στο έργο του ΙΕΑ τη δεκαετία του 1970, ιδίως με την έκδοση κλασικών τίτλων όπως το *The Counter-Revolution in Monetary Theory [Η Αντεπανάσταση στη Νομισματική Θεωρία]* του Μίλτον Φρίντμαν

και το Denationalisation of Money [Αποκρατικοποίηση του Χρήματος] του Φ. Α. Χάγιεκ. Πιο πρόσφατα, έχουν προκύψει και άλλα σχετικά θέματα, από την ανεξαρτησία της κεντρικής τράπεζας (*Central Bank Independence and Monetary Stability [Ανεξαρτησία της Κεντρικής Τράπεζας και Νομισματική Σταθερότητα]* του Ότμαρ Ίσινγκ [Otmar Issing]), μέχρι τα νομισματικά συμβούλια (*Do Currency Boards Have a Future? [Έχουν Μέλλον τα Νομισματικά Συμβούλια;]* της Άννα Σγουόρτς [Anna Schwartz]), και από το ιδιωτικό χρήμα (*Private Money: The Path to Monetary Stability [Ιδιωτικό Χρήμα: Ο Δρόμος προς τη Νομισματική Σταθερότητα]* του Κέβιν Ντόουντ [Kevin Dowd]) μέχρι το «πρότυπο παραγωγικότητας» (*Less Than Zero: The Case for a Falling Price Level in a Growing Economy [Λιγότερο Από Μηδέν: Η Υπεράσπιση της Πτώσης του Επιπέδου των Τιμών σε μία Μεγενθυνόμενη Οικονομία του Τζορτζ Α. Σέλτζιν [George A. Selgin]*) (σελ. 71):

Αν το εμπόριο γίνει ελεύθερο, γιατί πρέπει να είμαστε ενωμένοι; Η απελευθέρωση του εμπορίου θα κάνει ό,τι χρειάζεται στο οικονομικό πεδίο. Δυστυχώς, κάποιοι από εκείνους που μιλούν με ευκολία για μία ενωμένη Ευρώπη ή για έναν ενωμένο κόσμο σκέφτονται με όρους μίας τεράστιας σχεδιασμένης οικονομίας.

Πόσο σωστός και πόσο διορατικός: ο φόβος ότι θα καταλήγαμε με την Ευρώπη των Βρυξελλών αντί για την Ευρώπη της Ρώμης εκφράστηκε τόσο νωρίς (το 1948) και τόσο ξεκάθαρα.

Οικοδομώντας επάνω στην κλασική δημοσίευση του Ράσελ Λιούις [Russel Lewis] από το ΙΕΑ, *Rome or Brussels...? [Ρώμη ή Βρυξέλλες...;]*, οι δημοσιεύσεις του ΙΕΑ τα τελευταία χρόνια έχουν συχνά επικεντρωθεί στο μέλλον της Ευρώπης, από τη νομισματική ένωση και τα προβλήματά της μέχρι τον συγκεντρωτισμό, και από τις ρυθμίσεις μέχρι τα συνταγματικά ζητήματα. Ανάμεσα σε πολλούς σχετικούς τίτλους ξεχωρίζω εδώ το βιβλίο του Κλιντ Μπόλικ [Clint Bolick] *European Federalism: Lessons from America [Ευρωπαϊκός Φεντεραλισμός: Μαθήματα από την Αμερική]*, το βιβλίο του Μπράιαν Χίντλι [Brian Hindley] και του Μάρτιν Χάου [Martin Howe] *Better Off Out? The Benefits or Costs of EU Membership [Καλύτερα Εκτός; Τα Οφέλη ή τα Κόστη της Συμμετοχής στην ΕΕ]*, το βιβλίο του Ότμαρ Ίσινγκ *Political*

Union Through Common Money? [Πολιτική Ένωση Μέσω Κοινού Χρήματος;] και το βιβλίο του Ρόλαντ Βόμπελ [Roland Vaubel] *The Centralisation of Western Europe [Ο Συγκεντρωτισμός της Δυτικής Ευρώπης]* (σελ. 72):

Αφήστε ελεύθερο το εμπόριο και τα διεθνή σύνορα θα πάνε να αποτελούν πρόβλημα. Το εμπόριο, η ανταλλαγή υπηρεσιών, δημιουργούν φίλους· οι έλεγχοι είναι εκείνοι που γεννούν εχθρούς. Τα τεράστια αμαλλάματα κρατών προσφέρουν δελεαστικούς στόχους για το λάθος είδος πολιτικού.

Το εμπόριο πράγματι δημιουργεί φίλους και, όπως είπε ο Μπαστιά, «Όταν τα αγαθά δεν μπορούν να διασχίσουν τα σύνορα, θα τα διασχίσουν οι στρατοί». Πράγματι, όπως μας δίδαξε ο Χάγιεκ, κάποιες από τις πρώιμες λέξεις που χρησιμοποιούνταν για το εμπόριο και τις συναλλαγές έφεραν σαφείς συνδηλώσεις ειρηνικής εξερεύνησης και οικοδόμησης συμμαχιών μεταξύ των κοινοτήτων. Και, όπως έσπευδε πάντα να επισημάνει ο Άρθουρ Σέλντον ενθουσιωδώς, κάθε φορά που συναλλασσόμαστε κάνουμε μία συμφωνία με κάποιον –εν τη απουσία καταναγκασμού– και τα δύο μέρη επωφελούνται. Τι θα μπορούσε να ήταν καλύτερο;

Έτσι, πριν πενήντα σχεδόν χρόνια, ο Άντονι μάς κατύθυνε προς στόχους που ενέπνευσαν το έργο μας στο παρελθόν, μας δίνουν ενέργεια σήμερα και θα συνεχίσουν να μας καθοδηγούν αύριο.

4. Ο ΧΑΓΙΕΚ ΚΑΙ ΟΙ ΔΙΑΚΙΝΗΤΕΣ ΙΔΕΩΝ ΑΠΟ ΔΕΥΤΕΡΟ ΧΕΡΙ

(Εισαγωγή στο *The Intellectuals and Socialism*
[Οι διανοούμενοι και ο Σοσιαλισμός],
IEA, *Rediscovered Riches* αρ. 4, Οκτώβριος 1998)

Τον Απρίλιο του 1945, το *Reader's Digest* δημοσίευσε την συντομευμένη εκδοχή του κλασικού έργου του Φρίντριχ Χάγιεκ *Ο Δρόμος Προς τη Δουλεία*. Για πρώτη και μοναδική φορά στην ιστορία του περιοδικού, το συντομευμένο βιβλίο δημοσιεύτηκε στην αρχή του περιοδικού και όχι στο τέλος.

Ανάμεσα στους πολλούς που διάβασαν το συντομευμένο βιβλίο ήταν ο Άντονι Φίσερ. Λίγο μετά τα τριάντα του, ο πρώην πιλότος της Μάχης της Βρετανίας που έγινε χρηματιστής και έπειτα αγρότης πήγε να συναντήσει τον Χάγιεκ στη Σχολή Οικονομικών του Λονδίνου (LSE) για να συζητήσει μαζί του την ανησυχία του σχετικά με την προέλαση του σοσιαλισμού και του κολεκτιβισμού στη Βρετανία. Ο Φίσερ φοβόταν ότι η χώρα για την οποία τόσο πολλοί, συμπεριλαμβανομένου του πατέρα του και του αδερφού του, είχαν σκοτωθεί σε δύο παγκόσμιους πολέμους προκειμένου να παραμείνει ελεύθερη, γινόταν στην πραγματικότητα όλο και λιγότερο ελεύθερη. Είδε την ελευθερία να απειλείται από την ολοένα αυξανόμενη εξουσία και εμπέλεια του κράτους. Ο σκοπός της επίσκεψης του στον Χάγιεκ, τον μεγάλο αρχιτέκτονα των κλασικών φιλελεύθερων ιδεών, ήταν να ρωτήσει τι μπορούσε να γίνει για αυτό.

Το κεντρικό ερώτημά μου ήταν τι θα μπορούσε να με συμβουλέψει να κάνω, αν με συμβούλευε να κάνω κάτι, για να βοηθήσω να στραφεί η συζήτηση και η πολιτική προς τη σωστή κατεύθυνση ... Ο Χάγιεκ αρχικά με προειδοποίησε να μην χάσω τον χρόνο

μου –όπως είχα μπει στον πειρασμό να κάνω– ακολουθώντας πολιτική καριέρα. Εξήγησε την άποψή του ότι την αποφασιστική επιρροή στη μάχη των ιδεών και των πολιτικών την έχουν οι διανοούμενοι, τους οποίους χαρακτήριζε «διακινητές ιδεών από δεύτερο χέρι». Οι κυρίαρχοι διανοούμενοι από τους φασιστικούς και έπειτα ήταν εκείνοι που είχαν στρέψει την πολιτική συζήτηση υπέρ του αυξανόμενου κρατικού παρεμβατισμού, με όλα τα επακόλουθα. Αν συμεριζόμουν την άποψη ότι οι καλύτερες ιδέες δεν έχουν μία δίκαιη ευκαιρία να ακουστούν, με συμβούλευε να συνεργαστώ με άλλους για την δημιουργία ενός οργανισμού ακαδημαϊκών ερευνών που θα παρέιχε στους διανοούμενους που βρίσκονταν στα πανεπιστήμια, στα σχολεία, στη δημοσιογραφία και στα μέσα ενημέρωσης έγκυρες μελέτες επάνω στην οικονομική θεωρία των αγορών και την εφαρμογή τους στην πράξη.¹³

Ο Φίσερ δημιούργησε την περιουσία του με την εισαγωγή της βιομηχανικής ορνιθοτροφίας κατά το αμερικανικό πρότυπο στη Βρετανία. Η εταιρεία του, Buxted Chickens, άλλαξε τη διατροφή των συμπολιτών του και τον έκανε αρκετά πλούσιο ώστε να υλοποιήσει τη συμβουλή του Χάγιεκ. Ίδρυσε το Institute of Economic Affairs το 1955 με την αντίληψη ότι:

Εκείνοι που επιτελούν πνευματικό έργο πρέπει να έχουν σημαντική επιρροή στη σκέψη του μέσου ατόμου μέσω των εφημερίδων, του ραδιοφώνου, της τηλεόρασης κτλ. Ο σοσιαλισμός διαδόθηκε με αυτόν τον τρόπο και είναι ώρα να αρχίσουμε να αντιστρέφουμε τη διαδικασία.¹⁴

Με αυτόν τον τρόπο ανέλαβε ακριβώς το έργο που του είχε προτείνει ο Χάγιεκ το 1945.

Σύντομα μετά τη συνάντηση του με τον Φίσερ, ο Χάγιεκ ανέπτυξε τη θεωρία του για την επιρροή των διανοούμενων σε ένα δοκίμιο με τίτλο *Οι Διανοούμενοι και ο Σοσιαλισμός*, το οποίο δημοσιεύτηκε αρχικά στη *Chicago Law Review* το 1949 και τώρα έχει επανεκδοθεί από το Institute of Economic Affairs.

¹³ Fisher, A., *Must History Repeat Itself?*, Churchill Press, 1974, σελ. 103. Παρατίθεται στο Cockett, R., *Thinking the Unthinkable*, London, Harper-Collins, 1995, σελ. 123–24.

¹⁴ Επιστολή του Άντονι Φίσερ στον Όλιβερ Σμέντλι [Oliver Smedley], 22 Μαΐου 1956. Παρατίθεται στο Cockett R., 1995, σελ. 131. Η έμφαση υπάρχει στο πρωτότυπο.

Σύμφωνα με τον Χάγιεκ, ο διανοούμενος δεν είναι ούτε πρωτότυπος στοχαστής ούτε ειδικός. Για την ακρίβεια, δεν χρειάζεται καν να είναι ευφυής. Κατέχει τα εξής:

- την ικανότητα να μιλά/γράφει για μεγάλο εύρος θεμάτων και
- τον τρόπο να εξοικειώνεται με νέες ιδέες νωρίτερα από το κοινό του.

Επιτρέψτε μου να επιχειρήσω μια σύνοψη των ιδεών του Χάγιεκ:

- Οι ιδέες υπέρ της αγοράς είχαν αποτύχει να παραμείνουν συναφείς με την εποχή και να εμπνέουν, ανοίγοντας έτσι την πόρτα στις δυνάμεις κατά της αγοράς.
- Η ιστορική γνώση των ανθρώπων παίζει πολύ σπουδαιότερο ρόλο στη διαμόρφωση της πολιτικής φιλοσοφίας τους από όσο συνήθως πιστεύουμε.¹⁵
- Πρακτικοί άνδρες και γυναίκες που απασχολούνται με τις λεπτομέρειες των σημερινών συμβάντων τείνουν να χάνουν από το οπτικό τους πεδίο τα μακροπρόθεσμα ζητήματα.
- Να είστε πάντα σε επιφυλακή ως προς τα ειδικά συμπεφέροντα, κυρίως εκείνα που, ενώ ισχυρίζονται ότι είναι γενικά υπέρ του ελεύθερου επιχειρείν, πάντα θέλουν να κάνουν εξαιρέσεις στον δικό τους τομέα ειδίκευσης.
- Το αποτέλεσμα των σημερινών πολιτικών είναι ήδη καθορισμένο, αναζητήστε λοιπόν επιρροή για το αύριο ως μελετητές ή διανοούμενοι.
- Ο διανοούμενος είναι ο φρουρός πύλης των ιδεών.
- Οι καλύτεροι από εκείνους που είναι υπέρ της αγοράς γίνονται επιχειρηματίες, μηχανικοί, γιατροί και τα λοιπά· οι καλύτεροι από εκείνους που είναι κατά της αγοράς γίνονται διανοούμενοι και ακαδημαϊκοί.
- Να είστε ουτοπιστές και να πιστεύετε στη δύναμη των ιδεών.

Κύριο παράδειγμα του Χάγιεκ αποτελεί η περίοδος ανάμεσα στο 1850 και το 1950, κατά την οποία ο σοσιαλισμός

¹⁵ Όπως λέει συχνά ο Π. Λιτζιο, εκτελεστικός αντιπρόεδρος του Atlas Economic Research Foundation, περισσότεροι άνθρωποι μαθαίνουν οικονομικά από την ιστορία παρά από τα οικονομικά.

δεν ήταν αρχικά πουθενά κίνημα της εργατικής τάξης. Γινόταν πάντα μία μακροχρόνια προσπάθεια από τους διανοούμενους προτού οι εργατικές τάξεις αποδεχτούν τον σοσιαλισμό. Πράγματι, όλες οι χώρες που στράφηκαν στον σοσιαλισμό βίωσαν μία πρώιμη φάση στην οποία για πολλά χρόνια οι σοσιαλιστικές ιδέες κυβερνούσαν τη σκέψη των περισσότερο ενεργών διανοομένων. Όταν φτάνει κανείς σε αυτή τη φάση, όπως δείχνει η εμπειρία, είναι απλώς ζήτημα χρόνου να γίνουν οι απόψεις των σημερινών διανοομένων αυριανές πολιτικές.

Το *Οι Διανοούμενοι και ο Σοσιαλισμός* δημοσιεύτηκε το 1949, αλλά, πέρα από μία αναφορά σε μία πρόταση, δεν λέει τίποτα που δεν θα μπορούσε να έχει γραφτεί 40 χρόνια μετά, λίγο πριν τον θάνατο του Χάγιεκ. Θα μπορούσε να είχε γραφτεί 40 χρόνια νωρίτερα, αν εξαιρέσουμε το γεγονός ότι, ως νεαρός, ο Χάγιεκ ένωσε τα πολύ γενναϊόδωρα ένστικτα του σοσιαλισμού. Όταν ο Χάγιεκ έγραφε τις σκέψεις του, ο σοσιαλισμός έμοιαζε να θριαμβεύει σε όλο τον κόσμο. Όσοι είχαν πεφωτισμένες ευαισθησίες θεωρούσαν τους εαυτούς τους «Αριστερούς». Το να είναι κανείς «Δεξιός» σήμαινε ότι ήταν ηθικά προβληματικός, ανόητος ή και τα δύο.

Στο θεατρικό του Άλαν Μπένετ [Alan Bennet] *Forty Years On* [Σαράντα Χρόνια Μετά], το 1968, ο διευθυντής του Άλμπιον Χάους, ενός μικρού δημόσιου σχολείου που αντιπροσωπεύει τη Βρετανία, ρωτά: «Γιατί πάντα οι ευφυείς άνθρωποι είναι εκείνοι που πιστεύουν στον σοσιαλισμό;»¹⁶ Η απάντηση του Χάγιεκ, την οποία εξέφρασε στο τελευταίο μεγάλο έργο του, *Η Μοιραία Έπαρση* [The Fatal Consequence], ήταν ότι «οι νοήμονες άνθρωποι τείνουν να υπερεκτιμούν τη νοημοσύνη». Πιστεύουν ότι όσα αξίζει να γνωρίζουν μπορούν να ανακαλυφθούν μέσω διαδικασιών διανοητικής εξέτασης και «δυσκολεύονται να πιστέψουν ότι μπορεί να υπάρχει οποιαδήποτε χρήσιμη γνώση που δεν προήλθε από σκόπιμο πειραματισμό». Επομένως, αγνοούν τους «παραδοσιακούς κανόνες», το «δεύτερο κληροδότημα» της «πολιτιστικής εξέλιξης», το οποίο, για τον Χάγι-

16 Bennett, A., *Forty Years On*, Faber and Faber, 1969, σελ. 58. Πρώτη παράσταση, 31 Οκτωβρίου 1968.

εκ, συμπεριλάμβανε την ηθική, ιδίως «τους θεσμούς μας της ιδιοκτησίας, της ελευθερίας και της δικαιοσύνης». Πιστεύουν ότι οποιαδήποτε ατέλεια μπορεί να διορθωθεί με «ορθολογικό συντονισμό», και αυτό τους καθιστά «ευνοϊκά διακειμένους απέναντι στον κεντρικό οικονομικό σχεδιασμό και έλεγχο που βρίσκονται στην καρδιά του σοσιαλισμού». Επομένως, είτε αυτοαποκαλούνται σοσιαλιστές είτε όχι, «όσο ψηλότερα ανεβαίνουμε στην κλίμακα της νοημοσύνης... τόσο πιθανότερο είναι να συναντήσουμε σοσιαλιστικές πεποιθήσεις».¹⁷

Μόνο όταν αρχίσει κανείς να απαριθμεί όλες τις διαφορετικές ομάδες διανοούμενων συνειδητοποιεί πόσο πολλές είναι, πώς ο ρόλος τους εξελίχτηκε στη σύγχρονη εποχή και πόσο έχουμε φτάσει να εξαρτιόμαστε από αυτούς. Οι πιο προφανείς είναι εκείνοι που είναι επαγγελματίες στο να μεταφέρουν ένα μήνυμα, αλλά ερασιτέχνες όταν πρόκειται για την ουσία. Περιλαμβάνουν «δημοσιογράφους, δασκάλους, ιερείς, λέκτορες, υπεύθυνους δημοσιών σχέσεων, ραδιοφωνικούς εκφωνητές, λογοτέχνες, σκιτσογράφους και καλλιτέχνες». Ωστόσο, πρέπει επίσης να επισημάνουμε τον ρόλο των «επαγγελματιών και των τεχνικών» (σελ. 11) που οι άλλοι τους ακούν με σεβασμό όταν μιλούν για θέματα εκτός της αρμοδιότητάς τους, λόγω του κύρους τους. Οι διανοούμενοι επιλέγουν τι θα ακούσουμε, σε ποια μορφή θα το ακούσουμε και από ποια οπτική γωνία θα παρουσιαστεί. Αποφασίζουν ποιος θα ακουστεί και ποιος δεν θα ακουστεί. Η κυριαρχία και η διάδοση της τηλεόρασης ως το μέσο που ελέγχει τη σύγχρονη κουλτούρα κάνει τα παραπάνω ακόμη πιο αληθή στις μέρες μας από ό,τι ήταν τη δεκαετία του 1940.

Υπάρχει μία ανησυχπητική φράση σε αυτό το δοκίμιο: «Στα περισσότερα μέρη του δυτικού κόσμου, ακόμη και οι πιο αποφασισμένοι πολέμιοι του σοσιαλισμού αντλούν από σοσιαλιστικές πηγές τις γνώσεις τους πάνω στα περισσότερα θέματα για τα οποία δεν έχουν πληροφορίες από πρώτο χέρι» (σελ. 14). Ο καταμερισμός της γνώσης αποτελεί μέρος του καταμερισμού της εργασίας. Η γνώση και ο χειρισμός της αποτελούν μεγάλο κομμάτι της εργασίας σήμερα. Μία πλειοψηφία κερδίζει

¹⁷ Hayek, F., *The Fatal Conceit: The Errors of Socialism*, στο Bartley, W. W. (επιμ.), *The Collected Works of Friedrich August Hayek*, London, Routledge, Τόμ. 1, 1988, σελ. 52-54.

τα προς το ζην από την παροχή υπηρεσιών εκατοντάδων ειδών, αντί από τη μεταποίηση ή τη γεωργία.

Ένας φιλελεύθερος, ή όπως έλεγε πάντα ο Χάγιεκ, ένας ούγιος, δεν μπορεί να διαφωνήσει με μία σοσιαλιστική ανάλυση σε ένα πεδίο για το οποίο δεν διαθέτει καμία γνώση. Το ανησυχητικό θέμα του επιχειρήματος του Χάγιεκ είναι το πώς ο κατακερματισμός της γνώσης αποτελεί τακτικό όφελος για τους σοσιαλιστές. Οι ειδικοί σε διάφορους τομείς κερδίζουν συχνά «προσόδους» από την κρατική παρέμβαση και, παρότι εμφανίζονται ως υπέρμαχοι της ελεύθερης αγοράς αλλού, σπεύδουν πάντα να εξηγήσουν γιατί η αγορά δεν λειτουργεί στον δικό τους τομέα.

Αυτός ήταν ένας λόγος για την ίδρυση του ΙΕΑ και των πάνω από 100 αδελφών ιδρυμάτων του σε όλο τον κόσμο. Ο Χάγιεκ θεώρησε επίσης την ίδρυση της Λέσχης Μοντ Πελεράν, η οποία συνεδρίασε για πρώτη φορά το 1947, μία ευκαιρία ανταλλαγής ιδεών ανάμεσα στα μυαλά που αγωνίζονται ενάντια στον σοσιαλισμό – εννοώντας ως σοσιαλισμό όλες εκείνες τις ιδέες που είναι αφιερωμένες στην ενδυνάμωση του κράτους. Η απειλή που συνιστούν οι δυνάμεις του καταναγκασμού για τις δυνάμεις της οικειοθελούς συνεργασίας ή της αυθόρμητης δράσης, ήταν εκείνο που τον απασχολούσε.

Ο αγώνας έχει γίνει ακόμη δυσκολότερος καθώς οι διαμορφωτές πολιτικής γίνονται όλο και λιγότερο πρόθυμοι να αυτοπροσδιορίζονται ρητά ως σοσιαλιστές. Μια κριτική ενός βιβλίου για τον σοσιαλισμό που εμφανίστηκε το 1885 άρχιζε ως εξής:

Ο σοσιαλισμός αποτελεί το κόμμι των ημερών μας. Οι πλατφόρμες και οι μελέτες αντιχούν αυτήν τη λέξη, ο δρόμος και οι λέσχες συζητήσεων την αναγράφουν στα λάβαρα τους.¹⁸

Πόσο μεγάλη διαφορά με το δικό μας Νέο Εργατικό Κόμμα! Ο σοσιαλισμός έχει γίνει απαγορευμένη λέξη και δεν αναφέρεται στο εκλογικό μανιφέστο του Κόμματος των Εργατικών.¹⁹

18 John Rae, «Review of Contemporary Socialism», *Charity Organisation Review*, London, *Charity Organisation Society*, Οκτώβριος 1885.

19 *Νέο Εργατικό Κόμμα: Επειδή η Βρετανία Αξίζει Περισσότερα [New Labour: Because Britain Deserves Better]*, *The Labour Party*, 1997. Ανιθύντως, στο μανιφέστο διαμαρτύρονταν ότι: «το σύστημα διακυβέρνησης είναι συγκεντρωτικό, μη αποδοτικό, και γραφειοκρατικό».

Ο σοσιαλισμός, ωστόσο, επιβιώνει παίρνοντας νέες μορφές. Οι κρατικές επιχειρήσεις πλέον αποδοκιμάζονται, αλλά ο ολοένα αυξανόμενος όγκος των ρυθμίσεων –στα χρηματοοικονομικά, στο περιβάλλον, στην υγεία και στην ασφάλεια– ενδυναμώνει το κράτος με άλλους τρόπους.

Μέρος της γοητείας του Χάγιεκ είναι η έλξη που ασκεί η απόλυτη προσήνειά του. Δείχνει γενναιοδωρία και ευγένεια όταν αναγνωρίζει ότι οι περισσότεροι σοσιαλιστές έχουν αγαθές προθέσεις. Είναι τυφλοί απέναντι στα πραγματικά ελαττώματα των δικών τους συνταγών. Ως συνήθως, ο Χάγιεκ κλείνει με κάτι θετικό για εκείνους: «Το κουράγιο τους να είναι ουτοπιστές ήταν αυτό που τους εξασφάλισε την υποστήριξη των διανοούμενων και, ως εκ τούτου, μια επιρροή στην κοινή γνώμη» (σελ. 26). Εκείνοι που απασχολούνται αποκλειστικά με αυτά που φαίνονται εφικτά περιθωριοποιούνται από την μεγαλύτερη επιρροή της επικρατούσας άποψης.

Σας μεταφέρω την προτροπή του Χάγιεκ να μην αναζητείτε συμβιβασμούς. Αυτό μπορούμε να το αφήσουμε στους πολιτικούς. «Το ελεύθερο εμπόριο και η ελευθερία των ευκαιριών αποτελούν ιδεώδη που μπορούν ακόμη να κεντρίσουν τη φαντασία πολλών, αλλά μία απλή “λογική ελευθερία στο εμπόριο” ή μία απλή “χαλάρωση των ελέγχων” δεν είναι διανοητικά σεβαστή ούτε έχει πιθανότητες να προκαλέσει ενθουσιασμό» (σελ. 26).

Οι περισσότεροι από τους αναγνώστες αυτού του άρθρου θα είναι «διανομείς ιδεών από δεύτερο χέρι» κατά τον Χάγιεκ. Η έπαρση μάς κάνει όλους επιρρεπείς στο να πιστεύουμε ότι είμαστε πρωτότυποι στοχαστές, αλλά ο Χάγιεκ εξηγεί ότι είμαστε κατά κύριο λόγο αναμεταδότες ιδεών που έχουμε δανειστεί από παλαιότερα μυαλά (εξ ου και από δεύτερο χέρι, χωρίς υποτιμητική σημασία). Εκείνοι οι μελετητές που είναι πραγματικά οι πηγές νέων ιδεών είναι πολύ πιο σπάνιοι από όσο υποθέτουμε όλοι. Ωστόσο, ο Χάγιεκ υποστηρίζει ότι εμείς, και ο κόσμος, κυβερνιόμαστε από ιδέες και ότι μπορούμε να διευρύνουμε τους πολιτικούς μας ορίζοντες μόνο αναπτύσσοντάς τες.

Είχε υποστήριξη σε αυτή του την άποψη –και ίσως ήταν η μόνη άποψη που μοιράζονταν– από τον Τζον Μέιναρντ Κέυνς. Το 1936, ο Κέυνς είχε κλείσει το πιο διάσημο βιβλίο

του, *Η Γενική Θεωρία της Απασχόλησης, του Τόκου και του Χρήματος [The General Theory of Employment, Interest and Money]*, με τα παρακάτω λόγια:

...οι ιδέες των οικονομολόγων και των πολιτικών φιλοσόφων, τόσο όταν είναι σωστές όσο και όταν είναι λάθος, είναι πιο ισχυρές από όσο γίνεται συνήθως κατανοητό. Στην πραγματικότητα, ελάχιστοι άλλοι παράγοντες κυβερνούν τον κόσμο. Πρακτικοί άνθρωποι που θεωρούν ότι οι ίδιοι εξαιρούνται πλήρως από οποιαδήποτε διανοητική επιρροή, είναι συνήθως σκλάβοι κάποιου νεκρού οικονομολόγου... Αργά ή γρήγορα, οι ιδέες και όχι τα οργανωμένα συμφέροντα είναι οι επικίνδυνες για το καλό ή το κακό²⁰.

Φυσικά, αυτό δεν ίσχυε για κανέναν περισσότερο από ό,τι για τον ίδιο τον Κέυνς, οι οπαδοί του οποίου έφερναν το χάος στις οικονομίες όλου του κόσμου πολύ καιρό αφότου είχε πεθάνει. Το ίδιο όμως ίσχυε και για τον Χάγιεκ. Ο Χάγιεκ είχε την καλή τύχη να ζήσει αρκετά ώστε να δει τις δικές του ιδέες να ειςχωρούν στο κυρίαρχο ρεύμα των συζητήσεων για θέματα πολιτικής. Δεν αποδίδονταν πάντα σε εκείνον: περιγράφονταν ως θατοσερισμός, ή φιλελευθερισμός του Άνταμ Σμιθ, ή νεοσυντηρητισμός, αλλά εκείνος ήταν υπεύθυνος για την αναβίωσή τους, είτε του αναγνωριζόταν είτε όχι. Γίναμε μάρτυρες μίας εντυπωσιακής τέτοιας περίπτωσης στο ΙΕΑ το 1996, όταν καλέσαμε τον Ντόναλντ Μπρας [Donald Brash], διοικητή της Κεντρικής Τράπεζας της Νέας Ζηλανδίας να δώσει την υψηλού κύρους Ετήσια Διάλεξη στη Μνήμη του Χάγιεκ με θέμα «Οι Εντυπωσιακές Μεταρρυθμίσεις της Νέας Ζηλανδίας». Παραδέχτηκε ότι, παρότι «οι μεταρρυθμίσεις της Νέας Ζηλανδίας έχουν μια ευκρινώς χαγιεκιανή γεύση», οι αρχιτέκτονές τους δεν γνώριζαν καθόλου τον Χάγιεκ, και ο ίδιος ο Μπρας παραδέχτηκε ότι δεν είχε διαβάσει ούτε μια λέξη του Χάγιεκ προτού του ζητηθεί να δώσει τη διάλεξη.²¹

Το ΙΕΑ μπορεί να αξιώσει κάποιες νίκες ως προς την αυξανόμενη επίγνωση των κλασικών φιλελεύθερων ιδεών και

20 Keynes, J. M., *The General Theory of Employment, Interest and Money*, London, Macmillan, σελ. 383.

21 Brash, D. T., *New Zealand's Remarkable Reforms, Occasional Paper 100*, London, Institute of Economic Affairs, 1996, σελ. 17.

ιδεωδών. Είναι δύσκολο να μετρήσουμε την επιρροή μας. Ωστόσο, αν αφυπνίσουμε έναν νεαρό μελετητή ως προς το ενδεχόμενο τα παραδείγματα ή οι συμβάσεις ενός τομέα να έχουν ελαττώματα, μπορούμε να αλλάξουμε τη ζωή αυτού του μυαλού για πάντα. Αν πείσουμε έναν νεαρό δημοσιογράφο ότι θα κάνει μεγαλύτερο καλό, και το θα διασκεδάσει περισσότερο, αν ασκήσει κριτική στα κατάλοιπα της σοσιαλιστικής μας κληρονομιάς, μπορούμε να αλλάξουμε αυτή τη ζωή. Αν πείσουμε έναν νεαρό πολιτικό ότι μπορεί να παρενοχλήσει τις δυνάμεις της αδράνειας με την αντιμετώπιση των προνομίων και της γραφειοκρατίας, μπορούμε να αλλάξουμε την πορεία και αυτής της ζωής. Το ΙΕΑ συνεχίζει την αποστολή του να αλλάξει το σκηνικό μέσα στα μυαλά των διανοούμενων. Αυτό συμπεριλαμβάνει κι εσένα, προφανώς.

5. Η ΔΥΝΑΜΗ ΤΩΝ ΙΔΕΩΝ

(Economic Affairs Τόμ. 18, Αρ. 4, Δεκέμβριος 1998:
επισκόπηση τριών βιβλίων²² επάνω στην επιρροή των
ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΩΝ ΚΑΙ ΤΩΝ ΙΔΕΩΝ)

Στο κλασικό του δοκίμιο, *Οι Διανοούμενοι και ο Σοσιαλισμός*, ο Φ. Α. Χάγιεκ επικεντρώνεται στον κεντρικό ρόλο των διανοουμένων ως φρουρών πύλης των ιδεών και, μεταξύ άλλων, αναρωτιέται γιατί η προφανής πηγή της ισχύος τους δεν έχει αποτελέσει το αντικείμενο πιο εκτεταμένης μελέτης. Πενήντα χρόνια μετά, πολλά από τα Ινστιτούτα που ο Χάγιεκ ενέπνευσε να επιχειρηματολογήσουν σε αυτούς ακριβώς τους φρουρούς πύλης υπέρ μίας κοινωνία βασισμένης στην αγορά, περνούν σημαντικά ορόσημα. Το ΙΕΑ, συχνά αποκαλούμενο και «παπούλης» όλων των Ινστιτούτων, έκλεισε 40 χρόνια πέρυσι· το Cato Institute γιόρτασε 20 χρόνια επιρροής την 1η Μαΐου 1997· και το Heritage Foundation γιορτάζει από πέρυσι μέχρι και του χρόνου την 25η επέτειό του.

Δύο από τα βιβλία που παρουσιάζονται εδώ σχετίζονται άμεσα με αυτόν τον εορτασμό του Heritage. Το πρώτο, *Η Δύναμη των Ιδεών: Το Heritage Foundation στα 25 του Χρόνια* [*The Power of Ideas: The Heritage Foundation at 25 Years*] είναι μία πολύ χρήσιμη, ενδιαφέρουσα και ευπρόσδεκτη προσθήκη στην αναπτυσσόμενη βιβλιογραφία για τον ρόλο και την επιρροή των δεξαμενών σκέψης. Έχει ιδιαίτερο ενδιαφέρον για τους συνδρομητές του ΙΕΑ και αναγνώστες του *Economic Affairs*, επειδή ο επί μακρόν πρόεδρος

22 Lee Edwards, *The Power of Ideas: The Heritage Foundation at 25 Years*, πρόλογος William E. Simon, εισαγωγή William F. Buckley Jr, Illinois, Jameson Books, Inc., 1997. Edwin J. Feulner Jr, *The March of Freedom: Modern Classics in Conservative Thought*, Dallas, Spence Publishing, 1998. William L. Law, *Heart of Freedom: A Life - A Love of Liberty*, Wisconsin, William L. Law, 1997.

του Heritage Foundation, δρ Έντγουιν Τζ. Φόιλνερ ο Νεότερος [Dr Edwin J. Feulner Jr] υπήρξε το 1965 μέλος του προσωπικού του ΙΕΑ. Όπως αφηγείται το βιβλίο, στο ΙΕΑ ο Φόιλνερ έμαθε ότι η ακεραιότητα της έρευνας ενός ινστιτούτου έχει κρίσιμη σημασία. Η σχολαστικότητα έχει ένα κόστος, αλλά η ανταμοιβή είναι ότι όλοι, από τα μέσα ενημέρωσης μέχρι τους αντιπάλους σου, αναγκάζονται να σε πάρουν στα σοβαρά. Ο «Έντ Φόιλνερ», σύμφωνα με το βιβλίο, «θα έφερνε στο Heritage την ίδια σχολαστικότητα και την ίδια ακλόνητη πίστη στην ικανότητα των ιδεών να αλλάξουν τις γνώμες και την κατεύθυνση της κυβέρνησης».

Ο συγγραφέας, Λι Έντουαρντς [Lee Edwards], γεμίζει το βιβλίο με τεράστια ποσότητα πληροφοριών και πολλά ενδιαφέροντα ανέκδοτα και ιστορίες. Βρήκα μόνο ένα λάθος: Ο Πίτερ Μπάουερ (Λόρδος Μπάουερ του Μάρκετ Γουόρντ [Lord Bauer of Market Ward]) καταφέρνει να πάρει τον τίτλο του Λάιονελ Ρόμπινς [Lionel Robins] και γίνεται Λόρδος Μπάουερ του Κλερ Μάρκετ. Ωστόσο, ο Έντουαρντς είναι ξεκάθαρα ένας άκριτος οπαδός του Heritage και η σοπαραδική σχετική πρόταση είναι αστεία. Έτσι, στο Κεφάλαιο 3 όπου μιλά για την απίστευτη δουλειά της παραγωγής του πρώτου βιβλίου της σειράς *Mandate for Leadership* από το Heritage, μαθαίνουμε ότι: «όλοι συμφώνησαν από την αρχή ότι πολιτική και προσωπικό έπρεπε να ταιριάζουν μεταξύ τους». Όντως! Και παρακάτω, μαθαίνουμε για τους επτά υποψήφιους για το χρίσμα των Ρεπουμπλικανών, δηλαδή τον Ρήγκαν, τον Μπέικερ, τον Κόναλι, τον Ντόουλ, τον Κρέιν, τον Άντερσον και τον Μπους ότι: «Σπάνια ένα εθνικό πολιτικό κόμμα έχει προσφέρει ένα τόσο εντυπωσιακό φάσμα υποψηφίων για το ύψιστο εθνικό αξίωμα».

Παρά αυτή την κάπως άκριτη, υπερβολική και ανίκανη να εντοπίσει ατέλειες προσέγγιση, είναι ένα πολύ χρήσιμο βιβλίο για όποιον θέλει να κατανοήσει την κοινωνική αλλαγή.

Το δεύτερο βιβλίο που σχετίζεται με το Heritage είναι *Η Πορεία της Ελευθερίας [The March of Freedom]* του Φόιλνερ. Κάθε Χριστούγεννα τα τελευταία δώδεκα χρόνια, ο Φόιλνερ επέλεγε και δημοσίευε ένα σημαντικό δοκίμιο από κάποιον κορυφαίο συντηρητικό ή κλασικό φιλελεύθερο στοχαστή, στο οποίο πρόσθετε τη δική του εισαγωγή. Μιας και έχω λάβει όλα αυτά τα δοκίμια, μπορώ να καταθέσω την προσωπική μου μαρτυρία για

την αποτελεσματικότητά τους – τόσο οι επιλογές των δοκιμίων όσο και οι εισαγωγές έχουν γίνει εξαιρετικά καλά. Τα δοκίμια κερδίζουν την προσοχή· τα μελετάς και τα κρατάς.

Αυτός ο τόμος συγκεντρώνει αυτά τα δώδεκα δοκίμια και τις εισαγωγές τους, μαζί με μία νέα σύντομη εισαγωγή για το σύνολο. Και για τι σύνολο συγγραφέων μιλάμε: Γουίλιαμ Φ. Μπάκλεϊ ο Νεότερος [William F. Buckley Jr], Ράσελ Κερκ [Russell Kirk], Φ. Α. Χάγιεκ, Μίλτον Φρίντμαν, Φρανκ Σ. Μάιερ [Frank S. Meyer], Μιτζ Ντέκτερ [Midge Decter], Άλμπερτ Τζέι Νοκ [Albert Jay Nock], Γουίτακερ Τσέιμπερς [Whittaker Chambers], Μάικλ Νόβακ [Michael Novak], Βίλχελμ Ρέπκε [Wilhelm Roepke], Ρίτσαρντ Μ. Γουίβερ [Richard M. Weaver] και, τέλος, Ρόναλντ Γ. Ρήγκαν.

Αυτός ο τόμος αποτελεί θησαυρό, αλλά μάλλον δεν προορίζεται για ανάγνωση από την αρχή ως το τέλος. Ανήκει περισσότερο στο είδος των τόμων που ανοίγει κανείς ψάχνοντας συγκεκριμένα πράγματα. Οι εισαγωγές του Φόιλνερ σίγουρα δεν πρέπει να παραβλέπονται. Είναι γεμάτες ζωντάνια, κατατοπιστικές και πολύ καλογραμμένες. Για την ακρίβεια, καταλαμβάνουν από μόνες τους 112 σελίδες (από την πιο σύντομη στον Γουίτακερ Τσέιμπερς μέχρι την πιο μακροσκελή στον Ρόναλντ Γ. Ρήγκαν) και ακόμη και εκείνοι που είναι εξοικειωμένοι με πολλά από τα κλασικά δοκίμια θα βρουν τις εισαγωγές ιδιαίτερα απολαυστικές και ενδιαφέρουσες.

Το τελευταίο βιβλίο, *Καρδιά από Ελευθερία* [Heart of Freedom] δεν αναφέρει το Heritage ούτε μία φορά, αλλά ταιριάζει ωραία με τη *Δύναμη των Ιδεών* και την *Πορεία της Ελευθερίας*, επειδή πρόκειται για την διήγηση ενός ανθρώπου για το πώς ανακάλυψε τις κλασικές φιλελεύθερες ιδέες: πώς έφτασε σε αυτές τις ιδέες, πώς τις έκανε πράξη και πώς τις προώθησε. Ο Μπιλ Λο αφηγείται μία γοητευτική ιστορία, αλλά πάνω απ' όλα το βιβλίο αποτελεί μία μαρτυρία για τον Λέοναρντ Ριντ και το Foundation for Economic Education, που έκανε τόσο πολλά για να εντοπίσει και να εκπαιδεύσει ηγέτες όπως ο Μπιλ στις αρχές μίας ελεύθερης κοινωνίας. Χωρίς ανθρώπους σαν τον Μπιλ, ομάδες όπως το The Heritage Foundation στην Ουάσιγκτον και το Institute of Economic Affairs στο Λονδίνο απλώς δεν θα υπήρχαν.

6. Η ΣΩΣΤΗ ΧΡΗΣΗ ΤΩΝ ΙΔΕΩΝ

(Daily Telegraph, 1 Μαρτίου 1999)

Χτες ήταν η 25η επέτειος της πτώσης της κυβέρνησης του Έντουαρντ Χιθ. «Ποιος κυβερνά;» ρώτησε τη χώρα. «Τα συνδικάτα!» απαντήσαμε. Πιο σημαντικό, ήταν η στιγμή που το Κόμμα των Συντηρητικών άρχισε να επαυφύρει τον εαυτό του. Μέχρι να αναλάβει η Μάργκαρετ Θάτσερ, έναν χρόνο αργότερα, τα πρώτα βήματα για την απόρριψη της επικρατούσας ορθοδοξίας είχαν ήδη γίνει.

Στη θέση του νεοκεϋνσιανισμού, τις πολιτικές για τις τιμές και τα εισοδήματα, τους συναλλαγματικούς ελέγχους και την εξυπηρέτηση των συνδικάτων, η κυρία Θάτσερ και ο Κιθ Τζόζεφ είχαν αρχίσει να θέτουν τα θεμέλια μίας πολιτικής προσέγγισης βασισμένης στην αφοσίωση στην ατομική ελευθερία, το υγιές χρήμα, τη μεταρρύθμιση των συνδικάτων και την οικονομία της αγοράς. Πολλά από αυτά δεν ήταν καθόλου δημοφιλή, ή κρίνονταν ακόμη και πολιτικώς ανέφικτα.

Σε αυτή τη διαδικασία, δύο δεξαμενές σκέψης –το Institute of Economic Affairs (IEA) και το Centre for Policy Studies [Κέντρο Μελετών Πολιτικής] (CPS)– έπαιξαν κρίσιμο ρόλο. Η ευρέως αναγνωρισμένη επιρροή και επιτυχία τους γέννησαν πλήθος παρομοίων ιδρυμάτων σε όλο τον κόσμο. Μέχρι σήμερα υπάρχει μία σταθερή ροή επισκεπτών από το εξωτερικό στα γραφεία τους, οι οποίοι ρωτούν πώς βοήθησαν να αλλάξει η μεταπολεμική ιστορία της Βρετανίας. Το ερώτημα που τίθεται πιο συχνά από τους επισκέπτες είναι: «Ποιο είναι το μυστικό;»

Δυστυχώς, εκείνοι που έχουν αναλάβει τον επαναπροσ-

διορισμό του σημερινού Συντηρητικού Κόμματος δεν δείχνουν ούτε εκείνοι να κατανοούν πλήρως το «μυστικό». Για να είμαι πιο ακριβής, η ηγεσία του Κόμματος των Συντηρητικών δεν αντιλαμβάνεται επαρκώς τον ρόλο των δεξαμενών σκέψης σε σχέση με τις ευρύτερες διαδικασίες μέσω των οποίων αλλάζει το κλίμα των απόψεων, το οποίο με τη σειρά του επιτρέπει την εφαρμογή πολιτικών που προηγουμένως θεωρούνταν απαράδεκτες.

Αυτό ίσως εξηγεί γιατί ο Γουίλιαμ Χέιγκ [William Hauge] εμφανίζεται δυσαρεστημένος με την απόδοση των υφιστάμενων δεξαμενών σκέψης, συγκεκριμένα, με την αδυναμία τους να του προσφέρουν «τη μεγάλη ιδέα» που θα έδινε στο κόμμα του την κατεύθυνση και τον διανοητικό ενθουσιασμό που χαρακτήριζε την κυρία Θάτσερ όταν βρισκόταν στην αντιπολίτευση. Λέγεται ότι γι' αυτό τον λόγο υποστηρίζει τα σχέδια δημιουργίας άλλης μίας δεξαμενής σκέψης. Εκείνοι που, όπως εγώ, επιχειρηματολογούν υπέρ του ανταγωνισμού, δεν μπορούν να διαμαρτύρονται όταν συμβαίνει στο αντικείμενό τους. Ίσως όμως αξίζει να επισημάνουμε στον κύριο Χέιγκ ότι τα χρήματα και η προσπάθεια πίσω από αυτό το εγχείρημα θα πάνε χαμένα αν δεν κατανοήσει καλύτερα τι κάνουν στην πραγματικότητα οι δεξαμενές σκέψης.

Η αποστολή τους δεν είναι να γεννούν μεγάλες ιδέες – είτε έτοιμες είτε κατά παραγγελία – προς όφελος των πολιτικών. Αντιθέτως, είναι να εφαρμόζουν ένα υπάρχον σώμα ιδεών – κλασικών φιλελεύθερων οικονομικών, στην περίπτωση του ΙΕΑ – σε σύγχρονα προβλήματα, προκειμένου να κατανοήσουν ευρύτερα τα ζητήματα και να σκεφτούν πιθανές λύσεις. Αν επιτύχουν, μία συνέπεια μπορεί να είναι η αλλαγή του ευρύτερου κλίματος της κοινής γνώμης, κάτι που με τη σειρά του διευρύνει τα όρια του πολιτικά εφικτού.

Επομένως, είναι λάθος να βλέπουμε τον πολιτικό ως πελάτη και τη δεξαμενή σκέψης ως κατάσταση. Το μέλος μίας δεξαμενής σκέψης είναι περισσότερο μεσάζων παρά παραγωγός, ή λιανοπωλητής· αν ο πολιτικός πρόκειται να κερδίσει κάτι από αυτή τη σχέση, πρέπει να συνειδητοποιήσει ότι έχει να κάνει με μια «εργασία εν προόδω», όχι με ένα «τελικό προϊόν». Ως

εκ τούτου, ό,τι και αν κερδίσει υπό τη μορφή διανοητικών ερεθισμάτων μέσω της συζήτησης και του διαλόγου, χρειάζεται επιπλέον σκληρή δουλειά για να δώσει στις ιδέες μία μορφή αποδεκτή από το κόμμα του και από τη χώρα στο σύνολό της.

Στην περίπτωση του Κιθ Τζόζεφ, ο διάλογος με το ΙΕΑ και το CPS, και με τους ακαδημαϊκούς και τους διανοούμενους που δειπνούσαν στα τραπέζια τους, ήταν παθιασμένος και έντονος. Αν υπήρξε άνθρωπος με αποστολή, αυτός ήταν ο Κιθ Τζόζεφ από το 1974 ως το 1979. Ούτε η κυρία Θάτσερ έμενε αμέτοχη σε αυτή τη διαδικασία. Κάθε Παρασκευή, ο πολιτικός γραμματέας της συνέλεγε κείμενα προς ανάγνωση από δεξαμενές σκέψης της προτίμησής της. Αυτά επιστρέφονταν με σημειώσεις στα περιθώρια, υπογραμμίσεις και ερωτήσεις την επόμενη Δευτέρα το πρωί. Όπως θυμάται ένας αριστερός βουλευτής των Συντηρητικών: «Παρότι δεν ήμουν σε καμία περίπτωση υποστηρικτής της, αυτά ήταν τα πέντε πιο συναρπαστικά χρόνια της πολιτικής μου ζωής».

Σήμερα, το ενδιαφέρον για το έργο του ΙΕΑ είναι εξίσου πιθανό –ίσως πιθανότερο– να προέρχεται από την κυβέρνηση των Εργατικών και όχι από το σκιώδες υπουργικό συμβούλιο. Αρκεί να δει κανείς τις πρωτοβουλίες της κυβέρνησης για τη διάσωση προβληματικών σχολείων, για την ανεξαρτησία της Τράπεζας της Αγγλίας, για την τιμολόγηση του οδικού δικτύου, για τη μεταρρύθμιση της ανάδοχης φροντίδας και για τα νέα μέτρα ιδιωτικοποιήσεων, για να εντοπίσει με βεβαιότητα την επιρροή των συγγραφέων του ΙΕΑ.

Το πρόβλημα του κυρίου Χέιγκ είναι ότι, παρά την προφανή νοημοσύνη του, τη γοητεία και την ευπρέπειά του, έχει αντιστρέψει τη σειρά με την οποία λειτουργούν τα πράγματα στη διαμόρφωση πολιτικής. Για να αποφασίσει τι θα κάνει και τι θα πει, δεν ξεκινά από τον εντοπισμό ενός σώματος ιδεών ή αρχών επάνω στις οποίες, με τη βοήθεια άλλων, μπορεί έπειτα να χτίσει. Φαίνεται να ξεκινά με τα ευρήματα για μία ομάδα εστίασης ή με τα δεδομένα δημοσκοπήσεων. Οι άλλες πληροφορίες έρχονται αργότερα. Είναι μία σίγουρη συνταγή για έλλειψη πολιτικής συνοχής· η τροποποίηση ιδεών προκειμένου να συμφωνούν με τη διάθεση του κό-

σμου θα έπρεπε να αποτελεί το τελευταίο στάδιο της διαδικασίας, όχι το πρώτο.

Αν η σημερινή διαδικασία διαμόρφωσης πολιτικών που ακολουθηθεί ο κ. Χέιγκ είχε ακολουθηθεί πριν 25 χρόνια, καμία από τις μεταρρυθμίσεις των Συντηρητικών της δεκαετίας του 1980 δεν θα είχε πραγματοποιηθεί. Ούτε μία από τις πολλές πρωτοβουλίες για ιδιωτικοποιήσεις –αναμφισβήτητα οι πιο επιτυχημένες από τις μεταρρυθμίσεις των Συντηρητικών– απολάμβανε την υποστήριξη της πλειοψηφίας προτού συμβεί.

Σίγουρα, από κάποιες απόψεις, ο κ. Χέιγκ έχει πιο δύσκολο έργο από αυτό της κας Θάτσερ. Κατά την περίοδο 1974-1979, η εθνική αποτυχία ενθάρρυνε πολλούς να σκέφτονται τις ιδέες της «Νέας Δεξιάς» επειδή η παλιά ορθοδοξία είχε εμφανώς αποτύχει. Το αίσθημα της εθνικής αποτυχίας αποδείχτηκε χρήσιμος και αξιόπιστος σύμμαχος της τότε κυβέρνησης.

Από μία άποψη, ωστόσο, το έργο του κυρίου Χέιγκ είναι ευκολότερο. Τώρα υπάρχει μία μεγαλύτερη γκάμα δεξαμενών σκέψης στη Βρετανία, στις ΗΠΑ και αλλού, από το έργο των οποίων μπορούν να αντλήσουν εκείνος και οι συνεργάτες του, και με τις οποίες μπορεί να εμπλακεί σε πολύ πιο εκτεταμένο διάλογο. Για παράδειγμα, ο Ντίγκμπι Άντερσον [Digby Anderson], επικεφαλής του Social Affairs Unit [Μονάδα Κοινωνικών Υποθέσεων], έχει δείξει επίγνωση του γεγονότος ότι η πολιτική συζήτηση έχει προχωρήσει παρακάτω και υπάρχει ένα νέο φάσμα σημαντικών θεμάτων που πρέπει να αντιμετωπιστούν –από τον συναισθηματισμό ως τη χειροτέρευση των τρόπων συμπεριφοράς και τη διάβρωση του στρατιωτικού ήθους. Το έργο του βρίσκει ελάχιστη αντίληψη στις συχνά χλιαρές δηλώσεις των εκπροσώπων πρώτης σειράς των Συντηρητικών.

Σε όλη την Αμερική υπάρχουν πλέον δεκάδες δεξαμενές σκέψης που παράγουν χρήσιμο έργο, μεγάλο μέρος του οποίου είναι σχετικό με τη βρετανική σκηνή. Θα ήταν δουλειά πλήρους απασχόλησης απλά να κοσκινίσει, να συνοψίσει και να διανείμει κανείς όλο το διαθέσιμο υλικό. Και πάλι, δεν υπάρχουν ενδείξεις ότι οι συντηρητικοί πρώτης σειράς έχουν εκμεταλλευτεί αυτό τον πλούτο.

Όσο για το ΙΕΑ, η πρόσφατη ερευνητική ατζέντα του έχει

διευρυνθεί για να συμπεριλάβει ιδιωτικές εναλλακτικές λύσεις στο κράτος πρόνοιας, τον ρόλο των ιδιοκτησιακών δικαιωμάτων στην προστασία του περιβάλλοντος και τη ρύθμιση χωρίς το κράτος. Παράξενες ιδέες για κάποιους, αναμφίβολα, αλλά όχι πιο παράξενες από όσο κρίνονταν η πώληση δημόσιας στέγης, η ιδιωτικοποίηση της τηλεφωνίας και οι μεταρρυθμίσεις στην αγορά εργασίας πριν 25 χρόνια.

Δεν απομένει πολύς χρόνος στους Συντηρητικούς για να ξεθολώσουν το δημόσιο κομματικό προφίλ τους. Πιθανότατα θα γίνουν εκλογές σε δύο χρόνια. Δεν υπάρχει έλλειψη ιδεών, αλλά οι Συντηρητικοί πρέπει να κατανοήσουν καλύτερα τη μορφή που παίρνουν, και να είναι περισσότερο τολμηροί και ανηλεείς στην αξιοποίησή τους. Διαφορετικά, όταν φτάσει η μέρα των εκλογών, μπορεί ακόμη να αναρωτιόμαστε τι εκπροσωπούν, πού οδεύει το κόμμα τους και τι θέλουν να απογίνει η χώρα.

7. ΠΕΡΙΣΣΟΤΕΡΑ ΣΧΕΤΙΚΑ ΜΕ ΤΗ ΔΥΝΑΜΗ ΤΩΝ ΙΔΕΩΝ

(Economic Affairs, Τόμ. 19, Αρ. 3, Σεπτέμβριος 1999· παρουσίαση τεσσάρων βιβλίων²³ σχετικά με τα ινστιτούτα και την κατεύθυνση της κυβερνητικής πολιτικής)

Τοι Δεσπόζουσες Κορυφές [*The Commanding Heights*] είναι ένα από εκείνα τα μεγάλα, γενικευτικά βιβλία, που καλύπτουν αβίαστα ολόκληρες δεκαετίες, αιώνες, χώρες και ηπείρους. Αν είχατε διαβάσει το *The Prize: The Quest for Oil, Money and Power* [Το Έπαθλο: Η Αναζήτηση για Πετρέλαιο, Χρήμα και Εξουσία], είναι το είδος του βιβλίου που θα περιμένατε από τον συγγραφέα του, τον βραβευμένο με Πούλιτζερ Ντάνιελ Γέργκιν [Daniel Yergin].

Στις πρώτες σελίδες ξεκινούμε με «τις διάσπαρτες γνώσεις των ιδιωτών ληπτών αποφάσεων και των καταναλωτών στην αγορά» και προχωράμε γρήγορα στην «κρατική αποτυχία», πριν φτάσουμε στη «μεγαλύτερη πώληση στην παγκόσμια ιστορία ... περιουσιακά στοιχεία αξίας τρισεκατομμυρίων δολαρίων» και στην σπουδαιότητα των ιδεών.

Επιτρέψτε μου σε αυτό το σημείο να ομολογήσω ότι μεροληπτώ. Πολλά από αυτά ξεκίνησαν από το γραφείο στο οποίο εργάζομαι καθημερινά. Για την ακρίβεια, ο πρώην βουλευτής Ντέιβιντ Χάουελ [David Howell], υπουργός επί Θάτσερ και πλέον Λόρδος Χάουελ του Γκίλφορντ, ήρθε πρόσφατα σε γεύμα, έδειξε το υπό συζήτηση τραπέζι και είπε:

²³ Daniel Yergin και Joseph Stanislaw, *The Commanding Heights: The Battle between Government and the Marketplace That is Remaking the Modern World*, New York, Simon & Schuster, 1998· Diane Stone, Andrew Denham και Mark Garnett, *Think Tanks Across Nations: A Comparative Approach*, Manchester, Manchester University Press, 1999· Andrew Denham και Mark Garnett, *British Think-Tanks and the Climate of Opinion*, London, University College London Press, 1998· Diane Stone, *Capturing the Political Imagination: Think Tanks and the Policy Process*, London, Frank Cass, 1999.

Σε αυτό το τραπέζι το 1968 μιλήσαμε για πρώτη φορά σοβαρά για τις ιδιωτικοποιήσεις. Η φωτιά άναψε για λίγο και έσβησε τη δεκαετία του 1970, έγινε πυρκαγιά τη δεκαετία του 1980 και σήμερα, τη δεκαετία του 1990, καίει και φωτίζει όλο τον κόσμο.

Έμαθα από τον Γέργκιν ότι ο Ντέιβιντ Χάουελ ανακάλυψε τον όρο «ιδιωτικοποίηση» το 1968 στο έργο του Πίτερ Ντράκερ [Peter Drucker] και τον μετέφερε στη Βρετανία το 1969 με τη δημοσίευσή του *A New Style of Government* [Ενα Νέο Ύφος Διακυβέρνησης].

Ο Γέργκιν και ο Στάνισλο, ο συν-συγγραφέας του βιβλίου, έθεσαν τον στόχο τους ξεκάθαρα και απλά. «Αυτή είναι η ιστορία μας, μία διήγηση για τα άτομα, τις ιδέες, τις συγκρούσεις και τα σημεία καμπής που άλλαξαν την πορεία των οικονομικών και τη μοίρα εθνών κατά τη διάρκεια του τελευταίου μισού αιώνα».

Πέτυχαν τον στόχο τους; Η απάντηση είναι ένα emphaticό ναι. Δεν μας δίνουν όμως μόνο τη μεγάλη εικόνα, από την Ευρώπη ως τη Βόρεια Αμερική και από την Ασία ως τη Νότια Αμερική, αλλά και μία πληθώρα συναρπαστικών λεπτομερειών.

Για παράδειγμα, όταν οι τέσσερις συμμαχικές δυνάμεις έθεσαν τη Γερμανία υπό κατοχή μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, Ο Δρόμος Προς τη Δουλεία του Χάγιεκ απαγορεύτηκε κατ' εντολή της Σοβιετικής Ένωσης. Επίσης, ότι ο Μίλτον Φρίντμαν, νεαρός μαθηματικός τότε, «πρόθυμος να βρει ένα επάγγελμα όπου θα μπορούσε να χρησιμοποιεί τα μαθηματικά...ευελπιστούσε να γίνει αναλογιστής ασφαλίσεων». Ευτυχώς ενδιαφέρθηκε για τα οικονομικά! Και έχει γίνει τέτοια έρευνα, που το μικρό κλασικό, αλλά άγνωστο κείμενο του Φρίντμαν (και του Τζορτζ Στίγκλερ [George Stigler]) *Roofs and Ceilings?* [Στέγες και Ταβάνια;], έχει τη δική του παράγραφο.

Το βιβλίο δεν είναι φυλλάδιο καθαρολόγων της ελεύθερης αγοράς. Πράγματι, οι συγγραφείς μοιράζονται γνωστά τυφλά σημεία που αφορούν το περιβάλλον και το δημογραφικό, για να αναφέρουμε μόνο δύο. Είναι όμως ενδιαφέρον (και ενθαρρυντικό) ότι ένας μείζων αστέρας συγγραφέας του βεληνεκούς του Ντάνιελ Γέργκιν, που βιβλία του εκδίδονται από τη Simon & Schuster, θεωρεί ότι αξίζει να γράψει ένα

μπεςτ σέλερ στο οποίο αναφέρονται σημερινά και παλαιότερα μέλη του προσωπικού του ΙΕΑ, φίλοι, σύμβουλοι, μέλη και συγγραφείς όπως οι Πίτερ Μπάουερ [Peter Bauer], Γκάρι Μπέκερ [Gary Becker], Πίτερ Μπέργκερ [Peter Berger], Τζέιμς Μπιουκάναν, Ερνάντο ντε Σότο [Hernando de Soto], Μάρτιν Φέλντσταϊν [Martin Feldstein], Μίλτον Φρίντμαν, Ραλφ Χάρις, Φρίντριχ φον Χάγιεκ, Βάκλαβ Κλάους [Vaclav Klaus], Λούντβιχ φον Μίζες, Μάικλ Νόβακ, Λάιονελ Ρόμπινς [Lionel Robbins], Άρθουρ Σέλντον, Τζορτζ Στίγκλερ, Τζον Τέμπλετον Μάριο Βάργκας Λιόσα [Mario Vargas Llosa], Άλαν Γουόλτερς [Alan Walters] και πολλοί άλλοι.

Η αντίθεση με τους υπόλοιπους τρεις τίτλους που παρουσιάζονται δεν θα μπορούσε να είναι πιο έντονη. Πραγματικά, εγείρει το ερώτημα γιατί να χρησιμοποιούμε τα χρήματα των φορολογουμένων σε τόσο μέτριες έρευνες για τις δεξαμενές σκέψης, όταν έχουμε μία εξαιρετική ανάλυση, προερχόμενη από τον ιδιωτικό τομέα, από τον Γέργκιν και τον συνεργάτη του.

Το *Δεξαμενές Σκέψης ανά τα Έθνη: Μία Συγκριτική Προσέγγιση* [Think Tanks Across Nations: A Comparative Approach] είναι το πιο φτωχό από τα τρία. Η επιλογή των χωρών που περιλαμβάνει, πέρα από τις προφανείς υποψήφιες, είναι παράξενη και δεν υπάρχει ούτε ένα κεφάλαιο για τις δύο περιοχές του κόσμου που σφύζουν περισσότερο από νέες δεξαμενές σκέψης, δηλαδή την κεντρική και νότια Αμερική και την κεντρική Ευρώπη. Από την άλλη, στη συγκριτικά νεκρή περιοχή της ηπειρωτικής Ευρώπης αφιερώνονται τρία ολόκληρα κεφάλαια, για τη Γαλλία, την Ιταλία και τη Γερμανία.

Οι τρεις επιμελητές (Στόουν, Ντέναμ, και Γκάρντ [Stone, Denham και Garnett]) έχουν κάνει και δικές τους μελέτες για τις δεξαμενές σκέψης: το [British Think Tanks and the Climate of Opinion] [Βρετανικές Δεξαμενές Σκέψεις και το Κλίμα της Κοινής Γνώμης], των Ντέναμ και Γκάρντ και το *Capturing the Political Imagination* [Αιχμαλωτίζοντας την Πολιτική Φαντασία], της Στόουν.

Το να ξεκαθαρίσει κανείς τι κάνουμε στο ΙΕΑ και πώς αυτό επηρεάζει την κοινή γνώμη και την πολιτική δεν είναι εύκολο. Είναι σαν να ρίχνει μία πέτρα σε μια λίμνη και έπειτα να

ακολουθεί κάθε κυριατισμό, ακόμη και αυτούς που εξαφανίζονται. Ο Τζέφρι Χάου, [Geoffrey Howe], ο οποίος έκανε πρόταση στους συγγραφείς Ρόμπερτ Μίλερ [Robert Miller] και Τζον Γουντ [John Wood] για το βιβλίο τους *Exchange Control for Ever?* [*Συναλλαγματικός Έλεγχος για Πάντα;*] σε ένα πάρτι στα τέλη του 1979, σε συνέντευξή του στον ιστορικό Ρίτσαρντ Κόκετ [Richard Cockett] δεκαπέντε χρόνια αργότερα αρνήθηκε ότι είχαν οποιαδήποτε επιρροή στην απόφαση να καταργηθούν οι συναλλαγματικοί έλεγχοι. Πράγματι, η αδυναμία να αποδοθούν τα σωστά εύσημα είναι τόσο μεγάλο πρόβλημα, ώστε, όταν δίνω διαλέξεις στο εξωτερικό επάνω στη διαχείριση των δεξαμενών σκέψης, δίνω ιδιαίτερη έμφαση στο να μην υπάρχουν ανακρίβειες αναφορικά με το ιστορικό. Αν ιδιωτικοποιήσετε την υπηρεσία συγκοινωνιών, πάρτε μία επιστολή από τον δήμαρχο εκείνης της εποχής και βάλτε την στο αρχείο σας. Αν δεν το κάνετε, κάποιος άλλος θα πάρει τα εύσημα.

Ο Ντέναμ και ο Γκάρνερ κάνουν μια γενναία προσπάθεια να ξεδιαλύνουν κάποια ρεύματα ή κάποιους κυριατισμούς στην επιφάνεια, αλλά οποιοσδήποτε έγκριτος δημοσιογράφος θα είχε κάνει καλύτερη δουλειά. Το μεγαλύτερο σφάλμα τους, ωστόσο, είναι ότι προσπάθησαν να ντύσουν ένα κομμάτι της πρόσφατης ιστορίας με αναλύσεις, εντοπισμό τάσεων και προβλέψεις. Παρότι ο παρών κριτικός αντιμετωπίζεται με ανησυχητική κολακεία, ως «εξαιρετική επιλογή...» (σελ. 108) «που επανειλημμένως έχει προειδοποιήσει κατά του εφθουσιασμού» (σελ. 111), προφανώς έφτασα «πολύ αργά» (σελ. 111) για να ανακόψω «τη μακροπρόθεσμη παρακμή του Ινστιτούτου» (σελ. 115). Ο διπλασιασμός των εσόδων, ο τριπλασιασμός των πωλήσεων των βιβλίων, η προσθήκη τριών νέων μονάδων, η δημιουργία ενός προγράμματος προσέγγισης μαθητών/δασκάλων/σχολών, η έκρηξη των συνεδρίων μας και η προσθήκη του τεράστιου προγράμματος διαλέξεών μας, φαίνεται ότι δεν μετράνε.

Το βιβλίο της Νταϊάν Στόουν *Αιχμαλωτίζοντας την Πολιτική Φαντασία: Δεξαμενές Σκέψης και Διαδικασία Πολιτικής* [*Capturing the Political Imagination: Think Tanks and the Policy Process*] είναι κάπως λιγότερο απογοητευτικό. Για την ακρίβεια, παρότι πολλά από όσα γράφει είναι ήδη γνωστά,

υπάρχουν και πολλά που είναι καινούργια και το βιβλίο βελτιώνεται από κεφάλαιο σε κεφάλαιο, με αποκορύφωμα τα κεφάλαια 8 ως 11.

Τρία πράγματα θα βοηθούσαν: κάποια διασταύρωση πληροφοριών σαν αυτή που κάνει το *Reader's Digest*, ένας πολύ καλός επιμελητής για να κόψει (ας πούμε) περίπου το 30 τοις εκατό της ακαδημαϊκής πρόζας, και ένα πιο σκεπτικιστικό μυαλό· κάποιες φορές, ολόκληρες σελίδες φαίνονται σαν να αποτελούν μία τελείως άκριτη μεταφορά υλικού από τις δεξαμενές σκέψης – ακόμη και αναλύσεις των δεξαμενών σκέψης για τα δικά τους δυνατά και αδύναμα σημεία. Το χειρότερο παράδειγμα αποτελεί η αφελής εξήγηση ότι μία προσπάθεια εφαρμογής ενός μοντέλου δικαιοχρησίας τύπου McDonald's για τη δημιουργία νέων δεξαμενών σκέψης απέτυχε λόγω «έλλειψης ενδιαφέροντος για τη χρηματοδότησή του εκ μέρους των ιδρυμάτων». Πρώτον, προσέλκυσε σημαντική χρηματοδότηση, αλλά δεύτερον, απέτυχε επειδή τα ινστιτούτα διοικούνται από άτομα με όραμα και με μία σαφή ιδέα του πού θέλουν να πάνε, όχι από αυτόματα που ακολουθούν οδηγίες από τα κεντρικά, ή διαβάζουν ένα εγχειρίδιο, ή αντιγράφουν το δελτίο Τύπου κάποιου άλλου – σβήσε το «Ιλινόις» και γράψε «Μιζούρι». Το ΙΕΑ έχει μέχρι σήμερα κλωνοποιηθεί πάνω από 100 φορές σε πάνω από 76 χώρες, αλλά μόνο δύο φορές έχει χρησιμοποιηθεί το όνομα του ΙΕΑ, και στις περισσότερες περιπτώσεις γίνεται πολύ περιορισμένη αντιγραφή των επιχειρησιακών λεπτομερειών μας. Αναμφίβολα, οι εμπλεκόμενοι είπαν στη Στόουν, «Ναι, ήταν υπέροχη ιδέα, αλλά αυτοί οι κακοί τύποι στο ίδρυμα δεν μπορούσαν να το καταλάβουν!» Το να ψάξει λίγο περισσότερο θα βοηθούσε.

Ωστόσο, υπήρχαν πολλά για να σκεφτούμε στο βιβλίο της Στόουν και ελπίζω να επιμείνει σε αυτή την ερευνητική ατζέντα.

Τέσσερα βιβλία για το ΙΕΑ και τα ξαδέλφια, τα παιδιά και τα εγγόνια του είναι σίγουρα ένα, αν όχι δύο, παραπάνω από όσα θα έπρεπε. Το βιβλίο του Γέργκιν παίρνει Α+, της Στόουν Β-, των Ντέναμ και Γκάρνερ Δ, και των Στόουν, Γκάρνερ και Ντέναμ κάτω από τη βάση.

8. ΧΑΓΙΕΚ, ΦΙΣΕΡ, ΚΑΙ Ο ΔΡΟΜΟΣ ΠΡΟΣ ΤΗ ΔΟΥΛΕΙΑ

(Εισαγωγή στην συντομευμένη έκδοση του Ο Δρόμος Προς τη Δουλεία από το Reader's Digest, IEA, Rediscovered Riches αρ. 5, Νοέμβριος 1999· επανέκδοση, IEA, Occasional Paper 122, Οκτώβριος 2001, ανατύπωση Απρίλιος 2003)²⁴

Η ιστορία μου ξεκινά με έναν νεαρό Άγγλο ονόματι Λάιονελ Ρόμπινς, μετέπειτα Λόρδο Ρόμπινς του Κλερ Μάρκετ. Το 1929, σε ηλικία μόλις 30 ετών, είχε γίνει καθηγητής οικονομικών στη Σχολή Οικονομικών του Λονδίνου (LSE), ένα κολέγιο του Πανεπιστημίου του Λονδίνου. Μπορεί να υποστηριχθεί ότι ήταν ο σπουδαιότερος Άγγλος οικονομολόγος της γενιάς του, και μιλούσε άπταιστα γερμανικά. Αυτή η δεξιότητα τον έφερε σε επαφή με το έργο ενός νεαρού Αυστριακού οικονομολόγου, του Φρίντριχ Χάγιεκ, και κάλεσε τον εξίσου νεαρό ομόλογό του να δώσει διαλέξεις στο LSE. Αυτές οι διαλέξεις είχαν τόσο μεγάλη επιτυχία, ώστε ο Χάγιεκ κατέλαβε την έδρα Τουκ [Tooke] οικονομικής επιστήμης και στατιστικής στο LSE το 1931 και έγινε Άγγλος πολίτης, πολύ πριν η ιδιότητα αυτή γίνει «διαβατήριο ευκολίας».

Κατά τη δεκαετία του 1930, ο Τζον Μέιναρντ Κένυς βρισκόταν στο απόγειο της σταδιοδρομίας του. Ήταν ο διασημότερος οικονομολόγος στον κόσμο και ο Χάγιεκ ήταν ο μόνος πραγματικός του αντίπαλος. Το 1936 ο Κένυς δημοσίευσε τη διαβόητη *Γενική Θεωρία της Απασχόλησης, του Τόκου και του Χρήματος*.²⁵ Ο Χάγιεκ μπήκε στον πειρασμό να καταρρίψει αυτή την ανοησία, αλλά συγκρατήθηκε, για έναν πολύ απλό και πολύ ανθρω-

24 Αυτή η εισαγωγή βασίζεται σε ομιλία του συγγραφέα στις 26 Απριλίου 1999, στο 33ο Διεθνές Εργαστήριο «Βιβλία για μία Ελεύθερη Κοινωνία» του Atlas Economic Research Foundation (Φέρφαξ Βιρτζίνια), στη Φιλαδέλφεια, Πενσυλβάνια.

25 Keynes, J. M., *The General Theory of Employment, Interest and Money*, Λονδίνο, Macmillan, 1936.

πινο λόγο. Δύο χρόνια νωρίτερα, ένα ξεχασμένο πλέον σήμερα έργο του Κένυς (*Μία Πραγματεία για το Χρήμα [A Treatise on Money]*)²⁶ είχε γίνει κομμάτια από τον Χάγιεκ σε μία κριτική σε ακαδημαϊκό περιοδικό σε δύο μέρη. Ο Κένυς είχε αντιπαρέλθει την επίθεση με χαμόγελο, λέγοντας καθώς περνούσαν μία μέρα από το Κλερ Μάρκετ: «Δεν πειράζει. Δεν τα πιστεύω πια όλα αυτά». Ο Χάγιεκ δεν σκόπευε να ξανακάνει τον κόπο να καταρρίψει τη *Γενική Θεωρία*, για την περίπτωση που ο Κένυς αποφάσιζε, κάποια στιγμή στο μέλλον, ότι δεν πίστευε πια ούτε σε «όλα αυτά» – μία απόφαση για την οποία έχω ακούσει τον Χάγιεκ μετανιώνει συχνά τη δεκαετία του 1970.

Ήρθε ο πόλεμος και το LSE έφυγε από το κεντρικό Λονδίνο και πήγε στο Πίτερχαους του Κέιμπριτζ. Χαρακτηριστικά, ο Κένυς φρόντισε για τη διαμονή του μεγαλύτερου διανοητικού του αντιπάλου, του Χάγιεκ, στο Βασιλικό Κολέγιο [King's College], όπου ο Κένυς ήταν οικονομικός διαχειριστής, και ο Χάγιεκ – επίσης χαρακτηριστικά – ανέλαβε εθελοντικά καθήκοντα στην πυρασφάλεια. Δηλαδή, προσφέρθηκε να περνά τις νύχτες καθισμένος στην οροφή του κολεγίου και να επαγρυπνεί για επιδρομές γερμανικών βομβαρδιστικών.

Όταν καθόταν εκεί έξω τις νύχτες ήταν που άρχισε να αναρωτιέται τι θα συνέβαινε στη θετή πατρίδα του όταν θα ερχόταν η ειρήνη. Ήταν ξεκάθαρο για τον Χάγιεκ ότι η ειρήνη εμπεριείχε τους σπόρους της ίδιας της καταστροφής της. Ο πόλεμος είχε ονομαστεί «Πόλεμος του Λαού» επειδή –σε αντίθεση με τους περισσότερους προηγούμενους πολέμους– ολόκληρος ο πληθυσμός είχε πολεμήσει με τον έναν ή τον άλλο τρόπο. Ακόμη και οι ειρηνιστές συνεισέφεραν με την καλλιέργεια της γης για να τρέφονται οι στρατιώτες. Ο Χάγιεκ εντόπισε μία αυξανόμενη αίσθηση τού «όπως στον πόλεμο, έτσι και στην ειρήνη», δηλαδή, ότι η κυβέρνηση θα κατείχε, θα σχεδίαζε και θα έλεγχε τα πάντα. Οι οικονομικές δυσκολίες εξαιτίας του πολέμου θα ήταν τεράστιες: οι άνθρωποι θα στρέφονταν στην κυβέρνηση για μία διέξοδο. Έτσι, όταν ο Χάγιεκ έγραψε το σπουδαίο κλασικό έργο του *Ο Δρόμος Προς τη Δουλεία*, δεν τον παρακινούσε μόνο η αγάπη για τη θετή πατρίδα του, αλλά και ένας μεγάλος φόβος

26 Keynes, J. M., *A Treatise on Money*, London, Macmillan, 1930

ότι ο εθνικός σχεδιασμός, ο σοσιαλισμός, η αύξηση της κρατικής εξουσίας και του κρατικού ελέγχου θα οδηγούσαν αναπόφευκτα το Ηνωμένο Βασίλειο και τις ΗΠΑ στον φασισμό, ή μάλλον στον Εθνικοσοσιαλισμό.

Άντονι Φίσερ, ο άντρας που έπραττε

Επιτρέψτε μου να σας πω τώρα για τον *Δρόμο Προς τη Δουλεία* και έναν συγκεκριμένο άντρα που παρακινήθηκε από τις διδασχές του να κάνει κάτι. Αυτός ο άντρας είναι ο αείμνηστος Άντονι Τζορτζ Άνσον Φίσερ [Antony George Anson Fisher], ή ΑΤΑΦ [AGAF], όπως τον αποκαλούσαμε και ακόμη τον αποκαλούμε.

Ο Φίσερ καταγόταν από μία οικογένεια που περιλάμβανε ιδιοκτήτες ορυχείων, βουλευτές, μετανάστες και στρατιωτικούς. Γεννήθηκε το 1915 και λίγο μετά ακολούθησε ο αδερφός του και καλύτερός του φίλος, Μπάζιλ. Ο πατέρας του σκοτώθηκε από έναν Τούρκο ελεύθερο σκοπευτή το 1917. Μεγαλωμένος στη νοτιοανατολική Αγγλία από τη νεαρή χήρα μητέρα του, μία ανεξάρτητη Νεοζηλανδή από το Πιράκι του Αρακόα, ο ΑΤΑΦ φοίτησε στο Ίτον και στο Κέιμπριτζ, όπου εκείνος και ο αδερφός του έμαθαν να πετούν στην Πανεπιστημιακή Αεροπορική Μοίρα. Όταν αποφοίτησε, οι διάφορες πρωτοβουλίες του Άντονι περιελάμβαναν:

- μία εταιρεία ενοικίασης αυτοκινήτων – επιτυχία
- μία εταιρεία ενοικίασης αεροσκαφών – επίσης επιτυχία
- τον σχεδιασμό και την κατασκευή ενός φτηνού αγωνιστικού αυτοκινήτου ονόματι Derooy – αποτυχία λόγω ελλιπούς ισχύος.

Στην αρχή του πολέμου, ο Άντονι και ο Μπάζιλ κατατάχθηκαν ως εθελοντές στη RAF και σύντομα πιλοτάριζαν Χάρικεϊν στην Γ' Μοίρα στη Μάχη της Βρετανίας. Μία μέρα, το αεροσκάφος του Μπάζιλ χτυπήθηκε από γερμανικά πυρά. Το εγκατέλειψε επάνω από το Σέλοσι Μπιλ, αλλά το αλεξιπτωτό του πήρε φωτιά και έτσι πιλότος και αεροσκάφος βούτηξαν στο έδαφος, χωριστά.

Ένας εντελώς συντετριμμένος Άντονι κρατήθηκε στο έδαφος για την ασφάλειά του, αλλά αξιοποίησε παραγωγικά τον

χρόνο του δημιουργώντας ένα μηχανήμα (τον Προσομοιωτή Φίσερ) για να διδάξει στους εκπαιδευόμενους πιλότους να πυροβολούν καλύτερα. Ήταν επίσης φανατικός αναγνώστης του *Reader's Digest*. Καταβρόχθιζε κάθε τεύχος, το διάβαζε δυνατά στην οικογένειά του, έκανε πολλές υποσημειώσεις και το κρατούσε τακτοποιημένο στο γραφείο του. Το πρώτο παιδί του, ο Μαρκ, θυμάται έναν τοίχο στο γραφείο του Άντονι καλυμμένο από σειρές με τεύχη ετών –δεκαετιών– του *Reader's Digest*.

Πώς λοιπόν ο πιλότος μαχητικών μας, ο Φίσερ, συνάντησε τον ακαδημαϊκό μας, τον Χάγιεκ; Ακολουθεί η ιστορία που έχω συγκεντρώσει κομμάτι κομμάτι. Δεν είναι όλα τα κομμάτια της αποδεκτά από όλα τα ενδιαφερόμενα μέρη, αλλά ταιριάζουν. Αυτή είναι λοιπόν η ιστορία μου και επιμένω σε αυτή.

Ο γάμος δύο αληθινών μυαλών

Ο *Δρόμος Προς τη Δουλεία* εκδόθηκε τον Μάρτιο του 1944 και, παρά τις ελλείψεις στο χαρτί λόγω του πολέμου, ανατυπώθηκε πέντε φορές στο Ηνωμένο Βασίλειο μέσα σε 15 μήνες. Παρ' όλα αυτά, εξαιτίας της περιορισμένης διαθεσιμότητας χαρτιού λόγω του πολέμου, ο εκδοτικός οίκος Routledge δεν μπορούσε να αντεπεξέλθει στη ζήτηση και ο Χάγιεκ διαμαρτυρόταν ότι *Ο Δρόμος Προς τη Δουλεία* είχε αποκτήσει τη φήμη του δυσεύρετου βιβλίου.²⁷ Είχε τόσο εκπληκτική επιτυχία που ο Χάγιεκ είχε χάσει το μέτρημα των βιβλιοκριτικών, και οι επικριτές του στο Ηνωμένο Βασίλειο και στις ΗΠΑ παρακινήθηκαν να γράψουν ολόκληρα βιβλία για να του επιτεθούν. Ο δρ Λόρενς Χάγιεκ, μοναδικός γιος του Φ. Α. Χάγιεκ, έχει το πρώτο αντίτυπο του *Δρόμου Προς τη Δουλεία* του πατέρα του, καθώς και τα τυπογραφικά δοκίμια με τις διορθώσεις του Χάγιεκ. Στο εσωτερικό του οπισθόφυλλου τού πρώτου αντιτύπου, ο Χάγιεκ ξεκίνησε να καταγράφει τις κριτικές όταν κυκλοφορούσαν. Η λίστα έχει ως εξής:

²⁷ Η φράση παραίθεται στο Cockett, R., *Thinking the Unthinkable: Think Tanks and the Economic Counter-Revolution, 1931-1983*, London, Fontana, 1995, σελ. 85.

Tablet	11/3/44	(Ντάγκλας Γούντραφ [Douglas Woodruff])
Sunday Times	12/3	(Χάρολντ Χόμπσον [Harold Hobson] μία ή δύο προτάσεις)
	9/4	(Τζ. Μ. Γιανγκ [G. M. Young])
Birmingham Post	14/3	(TWH)
Yorkshire Post	29/3	
Financial News	30/3	
Listener	30/3	
Daily Sketch	30/3	(Κάντιντους [Candidus])
Times Literary Supplement	1/4	
Spectator	31/3	(Μ. Πολάνι [M. Polanyi])
Irish Times	25/3	
Observer	9/4	(Τζορτζ Όργουελ)
Manchester Guardian	19/4	(W)

Αλλά, όπως μου είπε ο Χάγιεκ το 1975, άρχισαν να καταφτάνουν τόσο γρήγορα που δεν μπορούσε πια να τις παρακολουθήσει και έπαψε να τις καταγράφει.

Στις αρχές του 1945, η University of Chicago Press δημοσίευσε την αμερικανική έκδοση του *Δρόμου Προς τη Δουλεία* και, όπως η Routledge στο Ηνωμένο Βασίλειο, δεν κατόρθωσε να καλύψει τη ζήτηση για αντίτυπα λόγω του περιορισμού στο χαρτί. Ωστόσο, τον Απρίλιο του 1945, το βιβλίο έφτασε τελικά σε ένα μαζικό κοινό όταν το *Reader's Digest* δημοσίευσε την συντομευμένη εκδοχή του. (Ο Χάγιεκ το θεωρούσε αδύνατον να συντομευθεί, αλλά πάντα σχολίαζε πόσο καλή δουλειά έκαναν οι επιμελητές του *Reader's Digest*.) Ενώ οι εκδότες βιβλίων έκαναν εκδόσεις των τεσσάρων ή πέντε χιλιάδων αντιτύπων, το *Reader's Digest* είχε τιράζ εκατοντάδων χιλιάδων. Για πρώτη και μοναδική ως τώρα φορά, έβαλαν το

συντομευμένο βιβλίο στην αρχή του περιοδικού, όπου κανείς δεν μπορούσε να το παραβλέψει – ιδίως κάποιος εθιμμένος στο *Reader's Digest* σαν τον Φίσερ.

Το *Reader's Digest* εμφανίστηκε όσο ο Χάγιεκ βρισκόταν εν πλω προς τις ΗΠΑ για μία περιοδεία με διαλέξεις που είχε κανονιστεί ώστε να συμπίπτει με την αμερικανική έκδοση του βιβλίου. Όταν έφτασε, ανακάλυψε ότι ήταν διάσημος: *...ενημερώθηκα ότι τα σχέδιά μας άλλαξαν: θα έκανα μία πανεθνική περιοδεία που θα ξεκινούσε από το Δημαρχείο της Νέας Υόρκης ... Φανταστείτε την έκπληξη μου όταν με οδήγησαν εκεί την επόμενη ημέρα και υπήρχαν 3.000 άνθρωποι στην αίθουσα, και κάποιои επιπλέον σε παρακείμενες αίθουσες με ηχεία. Βρισκόμουν εκεί με ένα πλήθος από μικρόφωνα και μία πραγματική θάλασσα από πρόσωπα γεμάτα προσδοκία.*²⁸

Τώρα αρχίζω τη δουλειά του ντετέκτιβ. Τα τέλη άνοιξης/αρχές καλοκαιριού του 1945 βρήκαν τον Χάγιεκ και τον Φίσερ εν κινήσει. Ο Χάγιεκ είχε περάσει όλο τον πόλεμο στο Κέιμπριτζ, αλλά ήταν πλέον ασφαλές να επιστρέψει το LSE στο Λονδίνο. Ο Φίσερ είχε περάσει τον πόλεμο σε στρατόπεδα σε όλο το Ηνωμένο Βασίλειο, όπου εκπαίδευε πιλότους στη χρήση των όπλων και έφτασε στον βαθμό του Μοιράρχου. Και εκείνος επρόκειτο να μετακινηθεί στο Γραφείο Πολέμου (πλέον σήμερα Υπουργείο Άμυνας) στο κεντρικό Λονδίνο, μόλις δέκα λεπτά με τα πόδια από το LSE. Ο Λόρενς Χάγιεκ και το LSE επιβεβαιώνουν από κοινού τις ημερομηνίες μετακόμισης του Χάγιεκ, ενώ ο φάκελος του Φίσερ στη RAF, που δόθηκε πρόσφατα από το Υπουργείο Άμυνας από τον μεγαλύτερο γιο του, Μαρκ, επιβεβαιώνει την ημερομηνία της δικής του μετακόμισης.

Σαράντα χρόνια αργότερα, τόσο ο Χάγιεκ όσο και ο Φίσερ δεν βοηθούσαν ιδιαίτερα να μάθουμε τι ακριβώς συνέβη έπειτα. Ο Χάγιεκ, συγκεκριμένα, συνήθιζε να ισχυρίζεται ότι δεν είχε καμία απολύτως ανάμνηση ότι ο Φίσερ ήρθε σε εκείνον για συμβουλές. Ο Φίσερ, από την άλλη, ήταν πάντα

²⁸ Συνέντευξη του Χάγιεκ στους *Times*, 5 Μαΐου 1985. Παρατίθεται στο *Cockett* (1995), σελ. 100-101.

πολύ σαφής και επαναλάμβανε –σχεδόν αυτολεξεί– τον ίδιο διάλογο, αλλά δεν βοηθούσε πολύ να μάθουμε πώς ακριβώς συνέβη. Ιδού πώς πιστεύω ότι προέκυψε.

Ο Φίσερ, ο εθισμένος στο *Digest*, είναι ήδη πολιτικά ενεργός και ανησυχεί για το μέλλον της χώρας του. Το τεύχος Απριλίου του 1945 φτάνει στα χέρια του καθώς πηγαίνει στο Λονδίνο και, αφού διαβάζει την πρώτη ιστορία, παρατηρεί στο εξώφυλλο ότι ο συγγραφέας είναι στο Πανεπιστήμιο του Λονδίνου. Ένα τηλεφώνημα επιβεβαιώνει ότι το LSE έχει επιστρέψει στη θέση του και, κάποιο μεσημέρι ή αργά κάποιο απόγευμα, ο Φίσερ κάνει τον σύντομο περίπατο από το γραφείο του ως το LSE και χτυπά την πόρτα του γραφείου του Χάγιεκ. Ο Φίσερ θυμόταν επίσης λεπτομερώς και με ακρίβεια το υλικό περιβάλλον του γραφείου του Χάγιεκ, συμπεριλαμβανόμενης της μικρής του απόστασης από εκείνο του τρομακτικού Χάρολντ Λάσκι [Harold Laski]. Ο Φίσερ ισχυριζόταν ότι έπειτα από μια σύντομη ψιλοκουβέντα (στην οποία κανείς από τους δυο τους δεν ήταν ιδιαίτερα καλός) η συζήτηση εκτυλίχτηκε ως εξής:

Φίσερ Συμμερίζομαι όλες τις ανησυχίες και τους προβληματισμούς που εκφράζετε στο *Ο Δρόμος Προς τη Δουλεία* και σκοπεύω να μπω στην πολιτική και να διορθώσω τα πράγματα.

Χάγιεκ Όχι, μην το κάνεις! Η πορεία της κοινωνίας θα αλλάξει μόνο με μία αλλαγή στις ιδέες. Πρέπει πρώτα να προσεγγίσεις τους διανοούμενους, τους καθηγητές και τους συγγραφείς, με λογικά επιχειρήματα. Η δική τους επιρροή στην κοινωνία είναι αυτή που θα επικρατήσει, και οι πολιτικοί θα ακολουθήσουν.

Έχω αυτό το απόφθεγμα κορνιζαρισμένο πάνω από το γραφείο μου, δίπλα στη διάσημη ρήση του Κένυς: «...οι ιδέες των οικονομολόγων και των πολιτικών φιλοσόφων, τόσο όταν είναι σωστές όσο όταν είναι λάθος, είναι πιο ισχυρές από όσο γίνεται συνήθως κατανοητό. Στην πραγματικότητα, ελάχιστοι άλλοι παράγοντες κυβερνούν τον κόσμο. Πρακτικοί άνθρωποι που θεωρούν ότι οι ίδιοι εξαιρούνται πλήρως από οποιαδήποτε

διανοητική επιρροή, είναι συνήθως σκλάβοι κάποιου νεκρού οικονομολόγου».²⁹

Τέλος, επάνω σε αυτό το ζήτημα, επιτρέψτε μου να επαναλάβω τα λόγια του ίδιου του Φίσερ όταν στις 3 Ιουλίου 1985 μίλησε σε ένα πάρτι στο ΙΕΑ για τον εορτασμό των τριακοστών γενεθλίων του (θα επρόκειτο για τον εορτασμό των 30 χρόνων από την κυκλοφορία του πρώτου βιβλίου του ΙΕΑ τον Ιούνιο του 1955, αντί της ίδρυσής του τον Νοέμβριο του 1955 ή του άνοιγματός του το 1957). Σε αυτό το πάρτι, τον Ιούλιο του 1985, ο Φίσερ είπε:

Ήταν σπουδαία ημέρα για μένα όταν ο Φρίντριχ Χάγιεκ με συμβούλεψε πριν σχεδόν 40 χρόνια και η ζωή μου άλλαξε εντελώς. Ο Φρίντριχ με έκανε να ξεκινήσω... και δύο από τα πράγματα που είπε τότε είναι αυτά που έχουν κρατήσει το ΙΕΑ στην πορεία του. Το ένα ήταν να μείνω εκτός πολιτικής και το άλλο να αναπτύξω μια επιχειρηματολογία στη σφαίρα των ιδεών... αν μπορείτε να τηρήσετε αυτούς τους κανόνες αποφεύγετε πολλά προβλήματα και προφανώς κάνετε μεγάλο καλό.

Όπως είπα, 30 χρόνια αργότερα και σε αμέτρητες περιστάσεις ο Χάγιεκ ούτε διέψευσε το συμβάν ούτε αποκέρυξε τη συμβουλή. Έλεγε απλά ότι δεν θυμόταν. Αλλά πρόκειται φυσικά για μια πολύ χαγιεκιανή συμβουλή η οποία συνάδει σε μεγάλο βαθμό με το κλασικό δοκίμιό του *Οι Διανοούμενοι και ο Σοσιαλισμός*, το οποίο κυκλοφόρησε μόλις λίγα χρόνια αργότερα και έχει μόλις επανεκδοθεί από το ΙΕΑ.³⁰ Αυτό δεν μπορούσε να θεωρηθεί σχέδιο δράσης –«προσέγγισε τους διανοούμενους»– και πράγματι, την επόμενη δεκαετία δεν υπήρξαν πολλά άμεσα αποτελέσματα από εκείνη τη συζήτηση, παρότι τρεις Αμερικανοί επιχειρηματίες της διανοήσης που είχαν επίσης αναζητήσει τον Χάγιεκ είχαν αρχίσει να δραστηριοποιούνται στις ΗΠΑ.³¹

Ο δρόμος προς το ΙΕΑ

Ο Χάγιεκ δίδαξε στο LSE, πήρε διαζύγιο στο Αρκάνσας, ξανα-

29 Keynes, J. M., *The General Theory of Employment, Interest and Money*, Λονδίνο, Macmillan, σελ. 383.

30 Hayek, F. A., *The Intellectuals and Socialism, Rediscovered Riches* αρ. 4, Λονδίνο, ΙΕΑ, 1998.

31 Βλέπε T Blundell, J., *Waging the War of Ideas: Why There Are No Shortcuts*, Washington DC: The Heritage Foundation, *The Heritage Lectures*, αρ. 254, 1990, ανατυπωμένο ως Κεφάλαιο 2 αυτού του τόμου.

παντρεύτηκε, μετακόμισε στο Σικάγο και έγραψε *Το Σύνταγμα της Ελευθερίας*.

Ο Φίσερ δοκίμασε να γίνει χρηματιστής, έγινε αγρότης, έγραψε μία πολύ προφητική μονογραφία, την *Υπεράσπιση της Ελευθερίας*,³² εισήγαγε την ιδέα της βιομηχανικής ορνιθοτροφίας, υποστήριξε την ελευθερία σε πολλές εκστρατείες, επισκέφτηκε τις ΗΠΑ σε αναζήτηση μοντέλων ινστιτούτων που θα μπορούσε να αντιγράψει, δημοσίευσε το βιβλίο του Τζορτζ Γούντερ *The Free Convertibility of Sterling [Η Ελεύθερη Μετατρέψιμότητα της Στερλίνας]*,³³ ίδρυσε το Institute of Economic Affairs, προσέλαβε τον Ραλφ Χάρις και, όπως έκανε πάντα, αφού προσέλαβε ανθρώπους με ταλέντο, τους άφησε να τρέξουν, με μια αρκετά μη παρεμβατική διαχειριστική προσέγγιση. (Όταν το 1987 μου εμπιστεύτηκε το μέλλον του Atlas Economic Research Foundation, του οργανισμού που ήταν αφιερωμένος στην οικοδόμηση νέων ΙΕΑ σε όλο τον κόσμο, κατέστησε πολύ σαφές ότι ήταν εκεί αν ήθελα τη βοήθειά του, αλλά ότι πραγματικά περίμενε από εμένα να ξεκινήσω γρήγορα μόνος μου.)

Κατ' αρχάς, στα τέλη της δεκαετίας του 1950 δεν ήταν καθόλου ξεκάθαρο το τι θα έκανε το ΙΕΑ. Το βιβλίο του Γούντερ για τους συναλλαγματικούς ελέγχους ήταν σύντομο, εύκολα κατανοητό και αφορούσε ένα αρκετά περιορισμένο αλλά σημαντικό θέμα. Τα 2.000 αντίτυπά του είχαν ξεπουλήσει πολύ γρήγορα, εξαιτίας της κριτικής του Χένρι Χάζλιτ [Henry Hazlitt] στο *Newsweek*. Δυστυχώς, ο εκδοτικός οίκος που είχε πουλήσει και το βιβλίο του Άντονι χρεοκόπησε, και τα 2.000 ονόματα και διευθύνσεις των αγοραστών χάθηκαν. Αλλά ο Φίσερ είχε επισκεφτεί το Foundation for Economic Education στο Έρβινγκτον-ον-Χάντσον της Νέας Υόρκης, είχε γνωρίσει το περιοδικό του, *The Freeman*, και εξακολουθούσε να λατρεύει το *Reader's Digest*. Ο Χάρις ήταν άνθρωπος της κομματικής πολιτικής που έγινε ερευνητής και έπειτα συντάκτης, ενώ ο Άρθουρ Σέλντον, ο πρώτος διευθυντής εκδόσεων, ήταν βοηθός έρευνας του διάσημου οικονομολόγου του LSE Άρνολντ Πλαντ [Arnold Plant]

---

32 Fisher, A., *The Case for Freedom*, Λονδίνο, Runnymede Press, x.x.

33 Winder, G., *The Free Convertibility of Sterling*, Λονδίνο, The Batchworth Press for the Institute of Economic Affairs, 1955.

προτού γίνει επικεφαλής οικονομολόγος μίας ένωσης ζυθοποιών. Από αυτό το κουβάρι εμπειριών –ακαδημαϊκών, επιχειρηματικών, πολιτικών, δημοσιογραφικών– προήλθε η χαρακτηριστική προσέγγιση του ΙΕΑ με τις σύντομες μονογραφίες που περιέχουν τα καλύτερα οικονομικά, διατυπωμένα σε καλά, μη τεχνικά Αγγλικά, γραμμένα από ακαδημαϊκούς (κυρίως) ή οιονεί ακαδημαϊκούς, σε γλώσσα προσιτή στον απλό άνθρωπο, αλλά και πάλι χρήσιμα για τον ειδικό.

Τον πρώτο καιρό ήταν δύσκολο να βρεθούν συγγραφείς, δύσκολο να συγκεντρωθούν χρήματα και δύσκολο να γίνουν κριτικές και πωλήσεις. Κάποιες φορές έπρεπε όλοι να αφήσουν τα μολύβια και να συγκεντρώσουν χρήματα ή να πιάσουν γρήγορα τα μολύβια και να συνεργαστούν στη συγγραφή ενός άρθρου. Η πρώτη ξεκάθαρη επιτυχία αυτού του εγχειρήματος –που είχε αντλήσει έμπνευση από τον *Δρόμο προς τη Δουλεία*, είχε ακολουθήσει τη συμβουλή του Χάγιεκ, είχε μπει σε εφαρμογή από τον Φίσερ και το διαχειρίζονταν ο Χάρις και ο Σέλντον– ήταν η κατάργηση των προκαθορισμένων τιμών μεταπώλησης το 1964, μία φανταστική μεταρρύθμιση. Ουσιαστικά κατέστησε παράνομη την επικρατούσα πρακτική των κατασκευαστών να καθορίζουν την τιμή των αγαθών –κυριολεκτικά τύπωναν την τιμή επάνω στο προϊόν– και να μην επιτρέπεται η έκπτωση σε αυτά. Δεν μπορούσε κανείς να συγκρίνει τιμές. Αυτή η αλλαγή αποξένωσε τις ψήφους των μικροεπιχειρηματιών και άφησε τους Συντηρητικούς εκτός εξουσίας για έξι χρόνια, αλλά μεταμόρφωσε την οικονομία του Ηνωμένου Βασιλείου και επέτρεψε σε ένα έθνος καταστηματαρχών να απλώσει τα φτερά του. Είχε σαφώς προαναγγελθεί από μία μελέτη του ΙΕΑ του 1960, *Resale Price Maintenance and Shoppers' Choice* [*Προκαθορισμός των Τιμών Μεταπώλησης και Επιλογή του Αγοραστή*], από τον Μπάτζιλ Γιάμι.³⁴ Ακολούθησαν και άλλες επιτυχίες, και η ορμή του ΙΕΑ αυξήθηκε. Τι συνέβαινε όμως με τον Χάγιεκ και τον Φίσερ;

Ο Χάγιεκ είχε επιστρέψει από το Σικάγο στην Ευρώπη, και τον Δεκέμβριο του 1974 έλαβε το Βραβείο Νόμπελ. Ήταν 75 ετών και η υγεία του δεν βρισκόταν σε καλή κατάσταση. Επίσης,

³⁴ Yamey, B. S., *Resale Price Maintenance and Shoppers' Choice*, Hobart Paper ap. 1, London, IEA, 1960.

είχε κατάθλιψη. Ωστόσο, το βραβείο (και η μεγάλη επιταγή) τού έδωσαν μεγάλη χαρά.

Ο Φίσερ είχε πουλήσει την επιχείρηση με τα κοτόπουλα για εκατομμύρια και είχε αφιερώσει μεγάλο μέρος του μειοψηφικού μεριδίου του σε μία πειραματική φάρμα με χελώνες στα Νησιά Κέιμαν. Το πείραμα λειτούργησε υπέροχα, αλλά οι οικολόγοι έκλεισαν τη μεγαλύτερη αγορά για αυτό, τις ΗΠΑ.³⁵ Ο Φίσερ αρνήθηκε να κρυφτεί πίσω από την περιορισμένη ευθύνη και χρησιμοποίησε την περιουσία του για να αποπληρώσει όλα τα χρέη.

Το 1974–30 χρόνια μετά τον *Δρόμο Προς τη Δουλεία*— ήταν μία σημαντική χρονιά και για τον Φίσερ. Απαλλαγμένος από επιχειρηματικές ανησυχίες μπορούσε να απαντά σε επιχειρηματίες και άλλους σε όλον τον κόσμο που είχαν προσέξει την αυξανόμενη επιρροή του ΙΕΑ και έρχονταν σε εκείνον για συμβουλές.

Φυτεύοντας τον σπόρο

Ο επιχειρηματίας που έγινε πιλότος μαχητικών, που έγινε εκπαιδευτής όπλων, που έγινε χρηματιστής, που έγινε ιδιοκτήτης φάρμας παραγωγής γάλακτος, που έγινε πρωτοπόρος στα κοτόπουλα, που έγινε σωτήρας χελωνών, που έγινε ο Τζόνι Άπλσιντ³⁶ του κινήματος της ελεύθερης αγοράς, γύριζε όλο τον κόσμο και έστηνε νέους οργανισμούς στα πρότυπα του ΙΕΑ.

Πρώτα συμμετείχε στο πολύ νεαρό Fraser Institute στο Βανκούβερ· σύντομα πήγε να βοηθήσει τον Γκρεγκ Λίντσι [Greg Lindsay] και το Centre for Independent Studies [Κέντρο Ανεξάρτητων Μελετών] στην Αυστραλία· προσέλαβε τον Ντέιβιντ Θερού [David Theroux], που είχε προσφάτως αποχωρήσει από το Cato Institute, για να δημιουργήσει το Pacific Research Institute στο Σαν Φρανσίσκο· υποστήριξε τους αδελφούς Μπάτλερ [Butler] και τον Μάντσεν Πίρι [Madsen Pirie] κατά την ίδρυση του Adam Smith Institute [Ινστιτούτο Άνταμ Σμιθ] στο Λονδίνο· και ίδρυσε με τον Γουίλιαμ Κέισι [William Casey] το Manhattan Institute,

35 Για μία πλήρη αξιολόγηση των γεγονότων, βλέπε Π. και Σ. Φόσνικ [P. and S. Fosdick], *Last Chance Lost: Can and Should Farming Save the Green Sea Turtle?* [Τελευταία Χαμένη Ευκαιρία: Μπορεί και Πρέπει η Εκτροφή να Σώσει την Πράσινη Θαλάσσια Χελώνα], York, PA, Irvin S. Naylor, 1994.

36 Σι.Ε. Τζον Τσάρμαν [John Charman] ή Τζον Άπλσιντ [John Appleseed] (1774-1845), θρυλικός φωτοκόμος που εισήγαγε τις μηλιές σε πολλές περιοχές των ΗΠΑ.

όπου καθόντουσαν στα κουτιά της μεταφορικής εταιρείας μέσα σε ένα άδειο κατά τα άλλα γραφείο.

Πήρε δέκα χρόνια να γεννηθεί το Ινστιτούτο Νούμερο 1, το ΙΕΑ. Για σχεδόν είκοσι χρόνια ήταν το μόνο στην οικογένεια· μέσα σε έξι χρόνια γεννήθηκαν πέντε ακόμη, και τότε άρχισε πραγματικά το πάρτι. Το 1981 ο Φίσερ σύστησε το Atlas Economic Research Foundation προκειμένου να αποτελέσει ένα εστιακό σημείο για ινστιτούτα και να διοχετεύσει κονδύλια σε νεοσύστατα ινστιτούτα. Μέχρι τον θάνατό του το 1988, απαριθμούσαμε πάνω από 30 ινστιτούτα σε περίπου 20 χώρες. Μέχρι το 1991 απαριθμούσαμε 80, και τώρα μετρώ περίπου 100 σε 76 χώρες.

Όλα αυτά μπορούν να αποδοθούν σε αυτό τον νεαρό οικονομολόγο, στο βιβλίο του, στη συντόμευση του *Reader's Digest* και σε έναν νεαρό αξιωματικό της RAF... μέσω του ΙΕΑ... μέσω των CIS/PRI/ASI/Manhattan και Fraser... σε 100 ινστιτούτα σε 76 χώρες σήμερα, τα οποία μαζί αλλάζουν κυριολεκτικά τον κόσμο.

Για δείξω τον αντίκτυπό μας, επιτρέψτε μου να κλείσω με μία ιστορία του Λόρδου Χάουελ του Γκίλντφορντ, υπουργού τη δεκαετία του 1980. Ήρθε πρόσφατα στο γραφείο μου και έδειξε το μεγάλο τραπέζι συνεδριάσεων όπου εργαζομαι κάθε μέρα, το οποίο δώρισε ο Άντονι στα τέλη της δεκαετίας του 1960. Ο Χάουελ είπε: «Ξέρεις, Τζον, σε αυτό το τραπέζι το 1968 μιλήσαμε για πρώτη φορά σοβαρά για τις ιδιωτικοποιήσεις. Η φωτιά άναψε για λίγο και έσβησε τη δεκαετία του 1970, έγινε πυρκαγιά τη δεκαετία του 1980 και σήμερα, τη δεκαετία του 1990, καίει και φωτίζει όλο τον κόσμο». Απάντησα: «Ναι, καίει τόσο δυνατά που πέρσι τα έσοδα από τις ιδιωτικοποιήσεις σε όλο τον κόσμο ξεπέρασαν για πρώτη φορά τα \$100 δισεκατομμύρια».

Έχουμε λοιπόν μία αρκετά μεγάλη ιστορία να διηγηθούμε και όλα ξεκινούν από εδώ με τη συντομευμένη εκδοχή του *Δρόμου προς τη Δουλεία* και την εικονογραφημένη εκδοχή του που μόλις πρόσφατα μου επισήμανε ο Λόρενς Χάγιεκ. Διαβάστε την συντομευμένη εκδοχή, που εκδίδεται τώρα στη σειρά μας «Rediscovered Riches» για πρώτη φορά έπειτα από την αρχική του εμφάνιση στο *Reader's Digest* και θαυμάστε όλες τις αλλαγές στις οποίες οδήγησε: όλη τη δυστυχία που αποφεύχθηκε και όλη την ευημερία που δημιουργήθηκε.

9. ΠΡΟΛΟΓΟΣ ΣΤΟ «Η ΑΝΑΠΑΡΑΣΤΑΣΗ ΤΩΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ ΣΤΗΝ ΑΓΓΛΙΚΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ»

(IEA, Readings 53, Οκτώβριος 2000)

Εκ πρώτης όψεως, ίσως φαίνεται κάπως ασυνήθιστο για το Institute of Economic Affairs (IEA) να εκδίδει μία συλλογή δοκιμίων επάνω στην αναπαράσταση των επιχειρήσεων στην αγγλική λογοτεχνία κατά τους τρεις τελευταίους αιώνες, όσο καλά και αν είναι αυτά τα δοκίμια.

Ωστόσο, αποστολή του IEA είναι να διευρύνει την κατανόηση της λειτουργίας ενός ελεύθερου οικονομικού συστήματος από το κοινό. Επομένως, ένα πολύ σημαντικό μέρος του έργου του σχετίζεται με την κατανόηση της διαδικασίας μέσω της οποίας εξελίσσεται η κοινή γνώμη και, έναντι μιας τέτοιας ανάλυσης, με την εξέταση του πώς γίνεται αντιληπτή η ελεύθερη οικονομία, γιατί γίνεται έτσι αντιληπτή και πώς αυτή η αντίληψη μπορεί να βελτιωθεί.

Όταν ο ιδρυτής του IEA, ο αείμνηστος σερ Άντονι Τζ. Α. Φίσερ, συναντήθηκε με τον μελλοντικό κάτοχο Νόμπελ Φ. Α. Χάγιεκ στη Σχολή Οικονομικών και Πολιτικής Επιστήμης του Λονδίνου (LSE), το καλοκαίρι του 1945,³⁷ ο Χάγιεκ βρισκόταν ανάμεσα στο *Ο Δρόμος Προς την Δουλεία* και στο *Οι Διανοούμενοι και ο Σοσιαλισμός*. Το πρώτο ήταν το κάλεσμά του στα όπλα, το δεύτερο ήταν το σχέδιο δράσης του για την αλλαγή.

³⁷ Βλέπε Hayek, Fisher and *The Road to Serfdom* [«Ο Χάγιεκ, ο Φίσερ και Ο Δρόμος Προς τη Δουλεία»], την εισαγωγή μου στην ανατύπωση της Συνομιλημένης Έκδοσης του *Ο Δρόμος Προς τη Δουλεία* του Reader's Digest από το IEA τον Νοέμβριο του 1999, σελ. xi – xix, ανατυπωμένη ως Κεφάλαιο 8 αυτού του τόμου. Σε αυτή τη συνάντηση ο Χάγιεκ είπε στον Φίσερ «Πρώτα πρέπει να προσεγγίσεις τους διανοούμενους, τους καθηγητές και τους συγγραφείς, με λογικά επιχειρήματα. Η δική τους επιρροή στην κοινωνία είναι αυτή που θα επικρατήσει, και οι πολιτικοί θα ακολουθήσουν».

Σε αυτό το σχέδιο δράσης, απαριθμεί τους τύπους ανθρώπων που αποτελούν την τάξη των «διανοουμένων».³⁸ Πριν το κάνει, ωστόσο, σημειώνει:

- πριν προσπαθήσετε να φτιάξετε οι ίδιοι μία τέτοια λίστα «είναι δύσκολο να συνειδητοποιήσετε πόσο μεγάλη είναι»· δοκιμάστε το τώρα εσείς οι ίδιοι, προτού προχωρήσετε παρακάτω – απαριθμήστε όλα τα διανοητικά επαγγέλματα που μπορείτε να σκεφτείτε·
- το «εύρος» των «δραστηριοτήτων» για αυτή την «τάξη» ή ομάδα συνεχώς αυξάνεται στη σύγχρονη κοινωνία· και
- «πόσο εξαρτημένοι από αυτήν (την τάξη των διανοουμένων) έχουμε γίνει».

Η λίστα του Χάγιεκ συνεχίζεται κατόπιν ως εξής:

- «δημοσιογράφοι, δάσκαλοι, ιερείς, ομιλητές, υπεύθυνοι δημοσίων σχέσεων, ραδιοφωνικοί εκφωνητές, *συγγραφείς έργων μυθοπλασίας* (η έμφαση δική μου), σκιτσογράφοι και καλλιτέχνες – όλοι εκ των οποίων μπορεί να κατέχουν πολύ καλά την τεχνική της μετάδοσης ιδεών, αλλά είναι συνήθως ερασιτέχνες όσον αφορά στην ουσία αυτού που μεταδίδουν»· και
- «πολλοί επαγγελματίες και τεχνικοί, όπως επιστήμονες και γιατροί, οι οποίοι μέσω της τακτικής επαφής τους με τον γραπτό λόγο γίνονται φορείς νέων ιδεών έξω από τους δικούς τους τομείς και τους οποίους, λόγω της εξειδικευμένης γνώσης τους στους δικούς τους τομείς, οι περισσότεροι ακούν με σεβασμό».

Για τον Χάγιεκ, ο όρος διανοούμενος δεν είναι ιδιαίτερα ικανοποιητικός, επειδή δεν δίνει μία πλήρη εικόνα του μεγέθους αυτής της ομάδας «διακινητών ιδεών από δεύτερο χέρι». Ο Χάγιεκ θεωρεί ότι αυτή η έλλειψη ενός ακριβούς όρου έχει αποτρέψει τη σοβαρή μελέτη του ρόλου αυτών των ανθρώπων. Επιχειρεί, επίσης, να δώσει τον δικό του ορισμό, τον οποίο πάντα απολάμβανα από τότε που τον διάβασα για πρώτη φορά ως προπτυχιακός φοιτητής στο LSE.

³⁸ Σε μία επιστολή προς τον Φίσερ στις 5 Ιανουαρίου 1985, ο Χάγιεκ επιβεβαιώνει ότι αυτό το δοκίμιο «δίνει μία σαφή περιγραφή του π είχα στο μυαλό μου όταν σου έδινα τη συμβουλή που σου έδωσα». Ο Χάγιεκ ισχυρίζεται παρακάτω στην επιστολή ότι βρήκε το δοκίμιο «ευχάριστα καλό» όταν το ξαναδιάβασε.

Κατά την άποψη του Χάγιεκ, κάποιος ή κάποια που λειτουργεί ως διανοούμενος/η δεν είναι «πρωτότυπος/η στοχαστής/χάστρια», ούτε «ακαδημαϊκός/ή ή ειδικός/η σε έναν συγκεκριμένο τομέα». Δεν είναι απαραίτητο να «κατέχει κάποια ειδική γνώση σε κάποιο συγκεκριμένο αντικείμενο» για να κάνει διανοητική εργασία και «δεν χρειάζεται καν να έχει ιδιαίτερη νοημοσύνη». Αυτό που έχει ο διανοούμενος είναι «ένα ευρύ φάσμα θεμάτων επάνω στα οποία μπορεί να μιλήσει και να γράψει με άνεση» και «μία θέση ή συνήθειες μέσω των οποίων εξοικειώνεται ωρύτερα με νέες ιδέες από εκείνους στους οποίους απευθύνεται».

Ο Χάγιεκ παρουσιάζει μία ζοφερή εικόνα. Λέει ξεκάθαρα ότι αυτή η μεγάλη τάξη των διανοούμενων αποτελείται από δύο κατηγορίες. Στην πρώτη βρίσκονται οι άνθρωποι που είναι ειδικοί στη μετάδοση ιδεών αλλά είναι συνήθως εντελώς ερασιτέχνες όσον αφορά στην ουσία αυτού που μεταδίδουν και δεν χρειάζεται καν να είναι ιδιαίτερα νοήμονες. Στη δεύτερη βρίσκονται οι άνθρωποι που είναι πραγματικοί ειδήμονες σε έναν πολύ περιορισμένο τομέα· δυστυχώς, αυτό τους δίνει μια τέτοια θέση, ώστε να τους ακούν οι άλλοι με σεβασμό σε κάθε είδους τομείς εκτός του τομέα ειδίκευσής τους.

Ο Χάγιεκ συχνά εξιστορούσε πώς σχεδόν αρνήθηκε το Βραβείο Νόμπελ Οικονομικών Επιστημών το 1974 επειδή φοβόταν τον αντίκτυπο που θα είχε επάνω του το γεγονός ότι θα του ζητούσαν να κάνει σχόλια επί παντός επιστητού, με τους ανθρώπους να κρέμονται από κάθε λέξη του και πιθανώς να ενεργούν βάσει αυτής. Παρομοίως, ο πρώην νούμερο ένα παίκτης του γκολφ στην παγκόσμια κατάταξη Ντέιβιντ Ντούβαλ [David Duval] (ο οποίος έχει το παρατσούκλι «ο διανοούμενος» επειδή λέει ότι διαβάζει και κατανοεί τις ιδέες πίσω από τα μυθιστορήματα της Άιν Ραντ [Ayn Rand]) συγκλονίστηκε από το εύρος των ερωτήσεων, από αστρονομία μέχρι ζωολογία, που του έθεταν όταν βρισκόταν στην κορυφαία θέση. Ευτυχώς για το γκολφ και την κοινωνία, ήταν αρκετά ευφυής ώστε να γελά με τέτοιου είδους ερωτήσεις.

Η παρατήρηση του Χάγιεκ ότι οι διανοούμενοι δεν χρειάζεται να γνωρίζουν πάρα πολλά απεικονίστηκε λαμπρά στο *Don't Quote Me: Hi, My Name Is Steven, and I'm A Recovering*

Talking Head [Μη Με Τσιτάρεις: Γεια! Με Λένε Στίβεν, και Είμαι Μία Ομιλούσα Κεφαλή Που Αναρρώνει] του δρως Στίβεν Γκόρελικ [Steven Gorelick] στην ενότητα Outlook [Άποψη] της *Washington Post*, την Κυριακή 27 Αυγούστου 2000. Ο δρ Γκόρελικ είναι ειδικός βοηθός του προέδρου της Σχολής Μεταπτυχιακών Σπουδών και του Πανεπιστημιακού Κέντρου του Πανεπιστημίου της Πόλης της Νέας Υόρκης [City University of New York] και το κείμενό του στο Outlook ήταν η συντομευμένη εκδοχή άρθρου του που δημοσιεύτηκε στο τεύχος της 21ης Ιουλίου του *Chronicle of Higher Education*.

Ο Γκόρελικ είναι ειδικός στο πώς οι κοινότητες από τη μία και οι ειδησεογραφικοί οργανισμοί από την άλλη αντιδρούν σε βίαια εγκλήματα που λαμβάνουν μεγάλη δημοσιότητα. Σε μία περίοδο δέκα ετών, ανακάλυψε ότι έχοντας τον τίτλο του δρ, μία ακαδημαϊκή θέση και ανήκοντας στο είδος του ατόμου που παρακολουθεί τα τρέχοντα ζητήματα, βίωσε μία «βαθμιαία εξάπλωση της ειδικότητας» και σύντομα σχολίαζε θέματα πολύ έξω από τον γενικό τομέα της ειδικότητάς του.

Η στιγμή της αλήθειας ήρθε για εκείνον όταν ρωτήθηκε, «Θα έπρεπε τα υιοθετημένα παιδιά να ενθαρρύνονται να εντοπίζουν τους βιολογικούς γονείς τους;». Σχημάτισε μία κατάλληλη απάντηση στο μυαλό του: «Είναι πιθανότατα αδύνατον για έναν ενήλικα να σχηματίσει μία ολοκληρωμένη, πλήρη προσωπικότητα χωρίς να γνωρίζει θεμελιώδη στοιχεία του προσωπικού ιστορικού του/ης». Ξαφνικά συνειδητοποίησε ότι «δεν γνώριζε απολύτως τίποτα σχετικά με την υιοθεσία». Αρνήθηκε να σχολιάσει και έκτοτε έχει «δεσμευτεί» ότι θα αρνείται να του δίνεται ο λόγος ως ειδικός σε κάτι για το οποίο δεν γνωρίζει τίποτα. Θα πίστευε κανείς ότι αυτό είναι εύκολο. Γιατί να θέλουν οι άνθρωποι τη γνώμη σου επάνω σε κάτι για το οποίο δεν γνωρίζεις τίποτα; Αναφέρει ότι είναι δύσκολο καθώς το τηλέφωνο χτυπά και ζητούν τις απόψεις του σχετικά με την ευθανασία, την κοινωνικοποίηση και τη στρατιωτική ετοιμότητα.

Στο όραμα του Χάγιεκ για την αλλαγή υπάρχουν ειδικοί και πρωτότυποι στοχαστές ή μελετητές, δηλαδή, διακινητές ιδεών από πρώτο χέρι. Όμως, έξω από τον τομέα ειδικεύσής μας είμαστε «σχεδόν όλοι συνηθισμένοι άνθρωποι» και άρα τρομερά

εξαρτώμενοι από την τάξη των διανοούμενων ή διακινητών ιδεών από δεύτερο χέρι, συμπεριλαμβανομένων των μυθιστοριογράφων, για να έχουμε πρόσβαση στις ιδέες και στο έργο των ειδικών. Οι διανοούμενοι αποτελούν πραγματικά τους φρουρούς πόλης των ιδεών «οι οποίοι αποφασίζουν ποιες απόψεις και γνώμες θα φτάσουν σε εμάς, ποια γεγονότα είναι αρκετά σημαντικά για να τα μάθουμε, με ποια μορφή και από ποια οπτική γωνία θα παρουσιαστούν. Το κατά πόσον θα μάθουμε ποτέ το αποτέλεσμα της δουλειάς του ειδικού και του πρωτότυπου στοχαστή εξαρτάται κυρίως από τη δική τους απόφαση».

Οι συγγραφείς του ΙΕΑ έχουν στραφεί ξανά και ξανά στο θέμα του τι δημιουργεί την κοινή γνώμη, από το *Not from Benevolence: Twenty Years of Economic Dissent* [Όχι από Καλοσύνη: 20 Χρόνια Οικονομικής Διαφωνίας]³⁹, μέχρι το *The Emerging Consensus? Essays on the interplay between ideas, interests and circumstances in the first 25 years of the IEA* [Η Αναδυόμενη Συναίνεση; Δοκίμια επάνω στην αλληλεπίδραση ιδεών, συμφερόντων και περιστάσεων κατά τα πρώτα 25 χρόνια του ΙΕΑ],⁴⁰ και από το *Ideas, Interests and Consequences* [Ιδέες, Συμφέροντα και Συνέπειες]⁴¹ ως το *British Economic Opinion: A Survey of A Thousand Economists* [Οι Απόψεις των Βρετανών Οικονομολόγων: Μία Έρευνα Χιλίων Οικονομολόγων].⁴² Ένα πρόσφατο βίντεο του Liberty Fund, από τη σειρά Intellectual Portrait [Διανοητικά Πορτραίτα], όπου ο Λόρδος Χάρις και ο δρ Άρθουρ Σέλντον δίνουν συνέντευξη για την επιρροή του ΙΕΑ στην κοινή γνώμη,⁴³ ακολουθεί την ίδια παράδοση, και καθώς η σειρά Readings [Αναγνώσεις] ασχολείται με «λογοτεχνικούς συγγραφείς», πρέπει να αναφερθεί και το κεφάλαιο του Μάικλ Τζέφερσον [Michael Jefferson], 'Industrialisation and Poverty: In Fact and Fiction' [«Βιομηχανοποίηση και Φτώχεια στην Πραγματικότητα και στη Μυθοπλασία»] στο *The Long Debate on Poverty* [Η Μακρά Συζήτηση για τη Φτώχεια].⁴⁴

Στα κεφάλαια που ακολουθούν έρχεται κανείς αντιμέτω-

39 *Hobart Paperback 10, Institute of Economic Affairs, 1977, 2η έκδοση 1977.*

40 *Hobart Paperback 14, Institute of Economic Affairs, 1981.*

41 *Readings 30, Institute of Economic Affairs, 1989.*

42 *Research Monograph 45, Institute of Economic Affairs, 1990.*

43 Δημοσιεύθηκε στο *A Conversation with Harris and Seldon, IEA, Occasional Paper 116, 2001.* Βλέπε επίσης το Κεφάλαιο 10 αυτού του τόμου.

44 *Readings 9, Institute of Economic Affairs, 1972. 2η έκδοση 1974.*

πος με μια πολύ καταδικαστική εικόνα υπερβολικά σπάταλων επιχειρηματιών που θυμίζουν όμως τον Σκρουτζ, που είναι μη κανονικοί και ανταγωνιστικοί, διεφθαρμένοι, πονηροί και κυνικοί, ανέντιμοι, απείθαρχοι, ανόητοι, χαζοί και διπρόσωποι, απάνθρωποι, αναισθητοί και ανεύθυνοι, αδίστακτοι, ανήθικοι και χωρίς αρχές, και επιπλέον μοχθηροί. Άμεσα δεδομένα που αγαπούν οι οικονομολόγοι δεν είναι διαθέσιμα, αλλά το πολύ συναφές πεδίο της τηλεοπτικής ψυχαγωγίας προσφέρει κάποια βοήθεια.⁴⁵ Το Media Institute στην Ουάσιγκτον εντόπισε την απεικόνιση επιχειρηματιών σε 200 επεισόδια 50 τηλεοπτικών προγραμμάτων σε ζώνες υψηλής τηλεθέασης. Διαπίστωσε ότι:

- «Πάνω από τους μισούς επικεφαλής επιχειρήσεων στην τηλεόραση διαπράττουν παράνομες πράξεις, από απάτη μέχρι φόνο».
- «το 45 τοις εκατό όλων των επιχειρηματικών δραστηριοτήτων στην τηλεόραση παρουσιάζονται ως παράνομες».
- «Μόνο το 3 τοις εκατό των τηλεοπτικών επιχειρηματιών έχουν κοινωνικά ή οικονομικά παραγωγική συμπεριφορά».
- «Η σκληρή δουλειά συνήθως χλευάζεται στην τηλεόραση ως «εργασιομανία» που οδηγεί αναπόφευκτα σε δυσκολίες στις προσωπικές σχέσεις».⁴⁶

Με άλλα λόγια, το 97 τοις εκατό των επιχειρήσεων είναι είτε παράνομες (Εγκληματίες) είτε διπρόσωπες (Απατεώνες) είτε ανόητες (Κλόουν), και εκείνοι που ασχολούνται με αυτές έχουν χαλασμένους γάμους και δυστυχημένα παιδιά, όπως είναι φυσικό, αφού όλοι τους είναι συναισθηματικά ατροφικοί. Τα δεδομένα για τους μυθιστοριογράφους μας θα ήταν διαφορετικά; Αμφιβάλλω.

Το μόνο που έχει πιθανότητες να εμφανιστεί ως θετικό στην τηλεόραση είναι οι μικρές επιχειρήσεις. Εδώ ο πρωταγωνιστής δεν είναι τόσο κακοήθης, διεφθαρμένος, δολοφόνος, έμπορος ναρκωτικών που μεταμφιέζεται σε τραπεζίτη, όσο χαζός, ανίκανος, κοινωνικός αναρριχησίας, που στοχεύει πολύ πιο πάνω

45 Ο Χάγκεν έγραφε, φυσικά, την εποχή που η τηλεόραση βρισκόταν στην αυγή της. Αν έγραφε σήμερα σίγουρα θα είχε συμπεριλάβει αυτό το μέσο.

46 *Crooks, Conmen and Clowns: Businessmen in TV Entertainment* [Εγκληματίες, Απατεώνες και Κλόουν: Οι Επιχειρηματίες στην Τηλεοπτική Διασκέδαση], The Media Institute, 1981.

από τις δυνατότητές του και γίνεται αντικείμενο χλευασμού.

Και στο *The Businessman in American Literature [Ο Επιχειρηματίας στην Αμερικανική Λογοτεχνία]* (University of Georgia Press, 1982), ΗΈμιλι Στάιπς Γουάτς [Emily Stipes Watts] συναντά κάτι παρόμοιο, δηλαδή «μικρούς, ιδιώτες επιχειρηματίες», αλλά ακόμη και τότε παραδέχεται ανοιχτά ότι «τέσσερις συμπαθητικοί πρωταγωνιστές ... που δημιουργήθηκαν από τρεις σημαντικούς συγγραφείς μετά το 1945 δεν αποτελούν κυρίαρχη τάση» (σελ. 149). Πράγματι, λιγότερο από 20 χρόνια αργότερα, το βιβλιοπωλείο μου στις ΗΠΑ δεν μπορούσε να βρει τον έναν από τους τέσσερις τίτλους και δεν ήταν βέβαιο για άλλον έναν.

Σε κάποια λογοτεχνικά πεδία, η απεικόνιση των επιχειρήσεων είναι πιο θετική. Δημοφιλείς συγγραφείς όπως ο Νέβιλ Σουτ [Nevil Shute] και ο Ντικ Φράνσις [Dick Fransis] έχουν γεμίσει εξήντα και πλέον ευπώλητα βιβλία με πολλούς αυτοαπασχολούμενους μικροεπιχειρηματίες, οι οποίοι είναι ηρωικοί αλλά ταπεινοί, ικανοί στην επίλυση προβλημάτων και νομοταγείς, αυτάρκεις και κυνηγοί του ατομικού τους συμφέροντος αλλά όχι εγωιστές. Βρετανικές σαπουνόπερες που παίζονται πολλά χρόνια, όπως το *Coronation Street* και το *Eastenders*, έχουν το μερίδιό τους σε πονηρούς έμπορες κάθε λογής, αλλά πολλοί από τους κύριους χαρακτήρες είναι καθ' όλα αξιοσέβαστοι μικροεπιχειρηματίες που συνεισφέρουν με υπέροχο τρόπο στις ζωές των γύρω τους. Όταν όμως κάποιος ασχοληθεί με το Dallas ή με κάποιον υποψήφιο για το βραβείο Μπούκερ, η εικόνα αλλάζει και είναι δύσκολο, σχεδόν ακατόρθωτο, να εντοπίσει κανείς «λογοτεχνικό καπιταλισμό», παρότι ο «λογοτεχνικός σοσιαλισμός» αφθονεί.

Γιατί λοιπόν η εικόνα είναι τόσο ζοφερή; Γιατί ο μυθιστοριογράφος, ο συγγραφέας έργων μυθοπλασίας, φτύνει την αγορά, απεχθάνεται τους θεσμούς της, όπως είναι η ιδιωτική ιδιοκτησία και η νομοκρατία, και προσπαθεί να δαγκώσει το χέρι που τον ταΐζει; Βεβαίως, ο Χάγιεκ έχει και πάλι την απάντηση για εμάς, τουλάχιστον εν μέρει, όταν στο *Οι Διανοούμενοι και ο Σοσιαλισμός* μιλά για τον ρόλο της αποξένωσης.

Για τον Χάγιεκ, το ταλαντούχο άτομο που αποδέχεται τους ισχύοντες κανόνες και θεσμούς βλέπει μπροστά του ένα ευρύ

φάσμα από καλές σταδιοδρομίες. Ωστόσο, σε εκείνον που νιώθει «αποξένωση και δυσαρέσκεια» με την ισχύουσα τάξη «μία καριέρα διανοούμενου αποτελεί την πιο υποσχόμενη οδό για την απόκτηση τόσο επιρροής όσο και δύναμης, ώστε να συμβάλει στην επίτευξη των ιδανικών του».

Ο Χάγιεκ όμως πηγαίνει ακόμη πιο μακριά. Το άτομο της ανώτερης τάξης που δεν νιώθει «αποξένωση και δυσαρέσκεια» είναι πιθανότερο να επιλέξει τον δρόμο του ακαδημαϊκού παρά του διανοούμενου, ενώ ο εξίσου ικανός όμοιός του που θέλει να αλλάξει τα πράγματα θα δει την πορεία του διανοούμενου αντί του ακαδημαϊκού «ως μέσο παρά ως σκοπό, ως μονοπάτι που οδηγεί σε εκείνο ακριβώς το είδος ευρείας επιρροής που ασκεί ο επαγγελματίας διανοούμενος».

Ο Χάγιεκ κλείνει αυτή την ενότητα βεβαιώνοντας ότι δεν υπάρχει μεταξύ των περισσότερο ευφυών στην κοινωνία μεγαλύτερη τάση προς ό,τι αποκαλεί σοσιαλισμό απ' ό,τι προς οποιονδήποτε άλλο «-ισμό». Αν σε κάποιον δίνεται αυτή η εντύπωση από τον άμβωνα, την αίθουσα διδασκαλίας, την τηλεόραση ή τα μυθιστορήματα, είναι απλώς επειδή «μεταξύ των καλύτερων μυαλών» οι σοσιαλιστές έχουν μεγαλύτερη τάση από όση, ας πούμε, οι καπιταλιστές, «να αφοσιώνονται σε εκείνες τις διανοητικές επιδιώξεις που στη σύγχρονη κοινωνία τους δίνουν αποφασιστική επιρροή επάνω στην κοινή γνώμη».

Θα έπρεπε εκείνοι που ενδιαφέρονται για το διανοητικό κλίμα στο οποίο λειτουργούν οι επιχειρήσεις να ανησυχούν για αυτούς τους συγγραφείς μυθιστορημάτων; Πώς θα έπρεπε να απαντήσουν;

Η δύναμη της λογοτεχνίας να μεταδώσει ένα μήνυμα είναι αδιαμφισβήτητη. Όταν ο Χάγιεκ έγραψε το *Οι Διανοούμενοι και ο Σοσιαλισμός*, το BBC ήταν απασχολημένο με την παραγωγή μίας καθημερινής δεκαπεντάλεπτης ραδιοφωνικής σαμπουνόπερας που εκτυλισσόταν στο μυθικό χωριό Άμπριτζ. Ο σκοπός ήταν τότε να διδαχτούν οι αγρότες νέες γεωργικές μεθόδους ώστε να αξιοποιήσουν καλύτερα τη γη σε μία Βρετανία όπου μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο τα τρόφιμα δίνονταν με το δελτίο. Σήμερα, είναι πιθανότερο να παρουσιάσουν ένα πολιτικώς ορθό ζευγάρι λεσβιών που διατηρούν μία βιολογι-

κή φάρμα από χόμπι και θέλουν να υιοθετήσουν ένα μωρό, παρά έναν συνηθισμένο αγρότη που καλλιεργεί τη γη του και πηγαίνει στην αγορά.

Άλλη μία προσφορά του BBC, τα συνολικά 38 επεισόδια του *Μάλισια Κύριε Υπουργέ* [*Yes, Minister*] και *Μάλισια Κύριε Πρωθυπουργέ* [*Yes, Prime Minister*], των Άντονι Τζέι [Antony Jay] και Τζόναθαν Λιν [Jonathan Lynn], δεν είναι τόσο κωμωδία όσο μία σειρά από βαθύτατα διεισδυτικές, άκρως επιμορφωτικές, δυνατές εκπαιδευτικές ταινίες, που έχουν αλλάξει εντελώς τον τρόπο με τον οποίο βλέπει μία γενιά την κυβέρνηση της. Οι σειρές του Τζέι και του Λιν, που πρόσφατα ψηφίστηκαν ένατες μεταξύ των 100 καλύτερων τηλεοπτικών εκπομπών του BBC, αφαίρεσαν τις παρωπίδες μας.

Στις ΗΠΑ, σχολιαστές από τον Τζον Τσάμπερλεν [John Chamberlain] και έπειτα ('The Businessman in Fiction' [*«Ο Επιχειρηματίας στη Μυθοπλασία»*], *Fortune*, Νοέμβριος 1948, σελ. 134-48) έχουν πιστώσει «σε κάποιο βαθμό» την ψήφιση του Νόμου Περί Καθαρών Τροφίμων και Φαρμάκων του 1906 στην απεικόνιση των σφαγείων του Σικάγου από τον Άπτον Σίνκλερ [Upton Sinclair] στο *The Jungle* [*Η Ζούγκλα*]. Ο Τσάμπερλεν αναρωτήθηκε γιατί, δεδομένου του απίστευτου αντίκτυπου που είχαν τα μυθιστορήματά του, ο Άπτον Σίνκλερ συνέχιζε να γράφει σαν να μην είχε αλλάξει τίποτα, είτε από την πλευρά του επιχειρηματία είτε από την πλευρά των νομοθετών.

Σίγουρα, η απάντηση είναι πολύ απλή και έχει πολλές ομοιότητες με το σημερινό «οικολογικό κίνημα». Ούτε ο Σίνκλερ ενδιαφερόταν, ούτε οι ηγέτες του σημερινού «οικολογικού κινήματος» ενδιαφέρονται, έστω και στο ελάχιστο, για τη βελτίωση. Η ιδέα ενός νέου, βελτιωμένου, ευγενέστερου, ηπιότερου καπιταλισμού, τούς είναι τελείως ξένη. Θέλουν να τον γκρεμίσουν και να τον καταστρέψουν: το μυθιστόρημα ή το «οικολογικό κίνημα» αποτελούν απλώς τα μέσα για έναν σκοπό, την ολοκληρωτική καταστροφή των επιχειρήσεων, τον απόλυτο αφανισμό του καπιταλισμού.

Και στις δύο περιπτώσεις –του συγγραφέα και του οικολόγου– ο κατευνασμός ποτέ δεν λειτούργησε και ούτε πρόκειται ποτέ να λειτουργήσει. Η νομοθεσία που ανταποκρινόταν άμεσα

στις ανησυχίες του Άπτον Σίνκλερ δεν μείωσε ούτε στο ελάχιστο τη φόρα του τις πρώτες δεκαετίες του εικοστού αιώνα, και το ίδιο ισχύει για του οικολόγους τις τελευταίες δεκαετίες του.

Πώς θα απαντούσα λοιπόν στον επιχειρηματία που λέει, «Κοίτα, Τζον, αποκτούμε πολύ κακή δημοσιότητα εδώ με αυτούς τους συγγραφείς. Δεν είναι αστείο, και μακροπρόθεσμα βλάπτει την ικανότητά μας να παρέχουμε στους πελάτες μας ποιοτικά προϊόντα σε καλή τιμή και παράλληλα να πληρώνουμε καλές αποδόσεις στα συνταξιοδοτικά ταμεία που είναι ιδιοκτήτες μας. Τι πρέπει να κάνουμε;»

Πρώτον, θα συνιστούσα υπομονή και προσοχή. Τρεις αιώνες κακής δημοσιότητας δεν μπορούν να διορθωθούν εν μία νυκτί, και η σπατάλη εκατομμυρίων λιρών σε προβλήματα σαν αυτό, με τη χρηματοδότηση, για παράδειγμα μίας Έδρας Λογοτεχνικού Καπιταλισμού στα πανεπιστήμια του Κέιμπριτζ και της Οξφόρδης, δεν είναι μόνο μάταιη αλλά και αυτοκαταστροφική, καθώς τέτοιου είδους πόροι θα καταληφθούν αμέσως από τους αντικαπιταλιστές.

Δεύτερον, θα έλεγα ότι η μόρφωση είναι σημαντική και θα ξεκινούσα ένα πολύ συγκρατημένο πρόγραμμα προσέγγισης νέων ανερχόμενων ταλέντων. Μία ημερήσια επίσκεψη σε ένα εργοστάσιο ή κάποιο παρόμοιο καπιταλιστικό ίδρυμα θα άνοιγε με θετικό τρόπο τα μάτια των περισσότερων, αν όχι όλων, από αυτά τα ταλέντα.

Τρίτον, το συγκρατημένο πρόγραμμα προσέγγισής μου θα επεκτεινόταν στους σημερινούς ηγέτες, τόσο επαγγελματίες της αγοράς όσο και θεωρητικούς ακαδημαϊκούς, ώστε να τους εμπλέξω με κάθε εφικτό τρόπο.

Τέλος, θα υποστήριζα ότι τα κίνητρα έχουν σημασία και θα αναζητούσα τρόπους να ανταμείβω χρηματικά συγγραφείς έργων μυθοπλασίας που αντιμετωπίζουν τις επιχειρήσεις ως έναν έντιμο, δημιουργικό, ηθικό και προσωπικά ικανοποιητικό τρόπο ζωής. Κάποιες από τις λίρες που δαπανώνται για κατευνασμένο ίσως είναι καλύτερο να δαπανώνται για ενθάρρυνση και επιβράβευση.

Τέλος, λίγα λόγια για τις απαρχές αυτού του βιβλίου. Πηγαίνουν κάποια χρόνια πίσω, σε μία σειρά συζητήσεων που είχα

με τη Φιόνα Ντέιβις [Fiona Davis], τότε πολιτική αναλύτρια στη Συνομοσπονδία Βρετανικής Βιομηχανίας [Confederation of British Industry (CBI)]. Η Φιόνα παρευρισκόταν τακτικά στις εκδηλώσεις του ΙΕΑ και είχε πτυχίο στην αγγλική λογοτεχνία από το Πανεπιστήμιο της Οξφόρδης. Οι γνώσεις μου στην αμερικανική λογοτεχνία σε αυτόν τον τομέα που αναφέρθηκαν παραπάνω, αλλά περιλαμβάνουν επίσης και το *The Capitalist as Hero in the American Novel [Ο Καπιταλιστής ως Ήρωας στο Αμερικανικό Μυθιστόρημα]* του Τζον «Τζακ» Ρ. Κάντιλ [John 'Jack' R. Cadhill' (αδημοσίευτη διδακτορική διατριβή, Purdue University, Αύγουστος 1982, τυπωμένο από την University Microfilms International, Ann Arbor, Michigan, USA, 1985, 1985), μας οδήγησαν να συζητήσουμε την ιδέα μία έκδοσης του ΙΕΑ επάνω στην αντιμετώπιση των επιχειρήσεων στην αγγλική λογοτεχνία ανά τους αιώνες. Πιέσεις από άλλες υποχρεώσεις καθυστέρησαν την πρόοδο της Φιόνα, αλλά κατά ευτυχή συγκυρία, μία ευνοϊκή αναφορά στο *North and South [Βορράς και Νότος]* της κυρίας Γκάσκελ [Gaskell] σε ένα αμερικανικό περιοδικό έφερε στο μυαλό μου το όνομα του καθηγητή Άρθουρ Πόλαρντ [Arthur Pollard], ο οποίος και πήρε τη σκυτάλη πάνω στην ώρα.

10. ΠΡΟΛΟΓΟΣ ΣΤΟ «ΜΙΑ ΣΥΖΗΤΗΣΗ ΜΕ ΤΟΝ ΧΑΡΙΣ ΚΑΙ ΤΟΝ ΣΕΛΝΤΟΝ»

(IEA, Occasional Paper 116, Μάιος 2001)

Πάνω από το τζάκι στην αίθουσα συνεδριάσεων στο νούμερο 2 της οδού Λορντ Νορθ, στο ίδιο δωμάτιο όπου λαμβάνει χώρα αυτή η συζήτηση, κρέμονται τέσσερα κορνιζαρισμένα φωτογραφικά πορτραίτα. Επάνω αριστερά είναι ο βραβευμένος με Νόμπελ το 1974 Φ. Α. Χάγιεκ και επάνω δεξιά είναι ο επιχειρηματίας Άντονι Τζ. Α. Φίσερ. Κάτω από τον Χάγιεκ βρίσκεται ο μαθητής του, Άρθουρ Σέλντον, και κάτω από τον Φίσερ βρίσκεται ο προστατευόμενός του, Ραλφ Χάρις. Έχουν τοποθετηθεί έτσι απολύτως σκόπιμα και πολλές φορές σε αυτή την αίθουσα, καθώς μιλώ για το ΙΕΑ, έχω δείξει αυτούς τους τέσσερις σπουδαίους άντρες και κουνώντας το δάχτυλό μου κατά τη φορά των δεικτών του ρολογιού με αφετηρία τον Χάγιεκ έχω πει: «Ο Χάγιεκ συμβούλεψε τον Φίσερ, ο Φίσερ στρατολόγησε τον Χάρις, ο Χάρις γνώρισε τον Σέλντον. Με δεκαπέντε λέξεις, έτσι ξεκίνησε το ΙΕΑ».

Έτσι, ο Χάρις και ο Σέλντον, οπλισμένοι με το σχέδιο δράσης του Χάγιεκ, το *Οι Διανοούμενοι και ο Σοσιαλισμός*, και με τη χρηματοδότηση (σε μικρό βαθμό) και την ενθάρρυνση του Φίσερ υπό την ιδιότητά του ως Προέδρου, ξεκίνησαν για να αντικαταστήσουν την επικρατούσα ορθοδοξία του μεγάλου κράτους/του κράτους που έχει πάντα δίκιο, με ένα πιο ρεαλιστικό και ανθρωπιστικό όραμα καθοδηγούμενο από την αγορά.

Τα κατάφεραν; Είναι ένα ενδιαφέρον και μεθοδολογικά δύσκολο ερώτημα που έχει αντιμετωπιστεί και αλλού στο *The*

*Changing Fortunes of Economic Liberalism [Η Μεταβαλλόμενη Τύχη του Οικονομικού Φιλελευθερισμού]*⁴⁷ του Ντέιβιντ Χέντερσον. Σε κάποιο επίπεδο είναι ξεκάθαρο ότι το έκαναν. Όταν παραβρέθηκα για πρώτη φορά σε εκδηλώσεις του ΙΕΑ τη δεκαετία του 1970, οι τρεις στόχοι του ήταν ο πληθωρισμός, τα συνδικάτα και οι κρατικοποιημένες βιομηχανίες.

Ο πληθωρισμός στο Ηνωμένο Βασίλειο έχει μειωθεί από 30 τοις εκατό ετησίως σε περίπου 2,5 τοις εκατό· η συμμετοχή στα συνδικάτα έχει πέσει από πάνω από το 50 τοις εκατό των εργαζομένων σε κάτω από το 20 τοις εκατό (και σχεδόν το 30 τοις εκατό των μελών των συνδικάτων έχουν πλέον μετοχές, ποσοστό μεγαλύτερο από εκείνο του συνολικού ενήλικου πληθυσμού)· και οι κάποτε αδρά επιδοτούμενες κρατικοποιημένες βιομηχανίες έχουν γίνει στο μεγαλύτερο μέρος τους παγκοσμίου κλάσης φορείς παραγωγής φόρων.

Σε ένα άλλο επίπεδο, ωστόσο, θα μπορούσε κάποιος να ρωτήσει, αν ο σοσιαλισμός είναι νεκρός, τότε γιατί το κράτος είναι μεγαλύτερο; Αν συμεριζόμαστε την νέα πίστη του κυρίου Μπλερ σε «μία δυναμική οικονομία της αγοράς», γιατί η «ήμερα φορολογικής ελευθερίας» προχωρά αντί να υποχωρεί ημερολογιακά; Γιατί οι δαπάνες και η απαίτηση για όλο και περισσότερες δαπάνες αυξάνονται; Γιατί κάθε χρόνο καταρρίπτουμε νέα ρεκόρ ρυθμίσεων;

Ο Ραλφ Χάρις συχνά λέει ότι τη δεκαετία του 1950 το να μιλά κανείς για τις αγορές ήταν σαν να βρίζει μέσα σε εκκλησία (κυρίως όταν επρόκειτο για αγορές εργασίας), ωστόσο, το 1997 η λέξη «σοσιαλισμός» δεν εμφανιζόταν πια στο μανιφέστο των Εργατικών. Έχει δίκιο ο Τζέιμς Μπιουκάναν όταν δηλώνει ότι «ο σοσιαλισμός πέθανε, αλλά ο Λεβιάθαν ζει και βασιλεύει»; Αγγίζει κάτι σημαντικό ο Εντ Φόιλνερ όταν ρωτά «Μπορείς να νικήσεις στον πόλεμο των ιδεών, αλλά να αποτύχεις να αλλάξεις την πολιτική;» Η εμπιστοσύνη στο κράτος έχει σίγουρα αλλάξει κατά τη διάρκεια των χρόνων που ξετυλίγονται σε αυτή τη συζήτηση. Το 1964, αναφέρει ο Φόιλνερ, το 75 τοις εκατό των ανθρώπων εμπιστευόταν το

---

47 David Henderson, *The Changing Fortunes of Economic Liberalism: Yesterday, Today and Tomorrow*, Λονδίνο, Institute of Economic Affairs, 1998.

μεγάλο κράτος. Μέχρι το 1998, ακριβώς μία γενιά αργότερα, το 25 τοις εκατό δεν εμπιστεύεται το μεγάλο κράτος. Είναι αδύνατον να σπάσει το Σιδηρούν Τρίγωνο γραφειοκρατών, πολιτικών και ομάδων συμφερόντων, ή εγώ είμαι πολύ ανυπόμονος όσο αυτό σκουριάζει;

Ενώ είναι δύσκολο να συμφωνήσουμε σχετικά με την ακριβή κλίμακα της αλλαγής –και, ενώ οι δράκοι του πληθωρισμού, του συνδικαλισμού και του εθνικισμού σφαγιάστηκαν, αμέσως ξεπήδησαν εκείνοι των ρυθμίσεων, της οικολογίας και άλλοι– μπορούμε σίγουρα να συμφωνήσουμε ότι η προσέγγιση της αγοράς βρίσκεται σήμερα σε καλύτερη κατάσταση από ό,τι πριν 50 χρόνια και ότι οι δύο συνομιλητές μας, ο Χάρις και ο Σέλντον, ήταν άτομα με σημαντική επιρροή σε αυτή τη διαδικασία.

Έχοντας συμφωνήσει ότι σίγουρα κάτι σημαντικό συνέβη, το επόμενο ενδιαφέρον ερώτημα είναι πώς προέκυψε. Τι μπορούμε να διδαχτούμε από τις εμπειρίες αυτών των δύο ανδρών ώστε να μας καθοδηγήσουν σε αυτό τον νέο αιώνα καθώς αντιμετωπίζουμε νέες προκλήσεις; Απαριθμώ παρακάτω τα δώδεκα σημαντικότερα μαθήματα που πήρα από τον Ραλφ και τον Άρθουρ σε αυτόν τον «διάλογο» και σας προτρέπω όχι μόνο να διαβάσετε το πλήρες κείμενο προσεκτικά, αλλά και να απολαύσετε τα σχόλια που ακολουθούν από μία ομάδα πολύ διακεκριμένων στοχαστών από το Ηνωμένο Βασίλειο και από όλο τον κόσμο.

1. Παρουσίαση του μηνύματός σας

Επειδή τόσο ο Χάρις όσο και ο Σέλντον προέρχονταν από την εργατική τάξη, δεν συμμερίζονταν την κοινή τότε πεποίθηση ότι τέτοιοι άνθρωποι «δεν θα μπορούσαν να κάνουν όλα όσα είναι απαραίτητα» (Α.Σ.) για να συντηρήσουν τον εαυτό τους και να βελτιώσουν την κατάστασή τους. Αυτό τους «όπλισε απέναντι στον αδικαιολόγητο συναισθηματισμό» (Ρ.Χ.), αλλά σήμαινε ότι «μας πήρε δέκα ή δεκαπέντε χρόνια να αφήσουμε το σημάδι μας, επειδή στην αρχή φαινόμασταν αναίσθητοι απέναντι στους ταπεινούς» (Α.Σ.).

2. Δημόσια επιλογή και ιστορία: ένας συνδυασμός

«Εκείνοι [οι πολιτικοί] ξέχασαν όλη την ιστορία των εργατικών τάξεων» (Α.Σ.). Αυτό είναι και το επιχείρημα του Χάγιεκ για τη σπουδαιότητα της ιστορίας. Είναι η κρατικοποίηση της υγείας και της παιδείας και της πρόνοιας (Α.Σ.). Είναι η επιβολή ενός «κοινού προτύπου», των υποχρεωτικών αντί των εθελοντικών συνεισφορών και του «αφήστε τους πολιτικούς να καθορίσουν τις παροχές για εκλογικούς σκοπούς» (Ρ.Χ.). Είναι το κακό των οικονομικών της δημόσιας επιλογής, όταν η πολιτική κυβέρνηση αντικατέστησε και κατέστρεψε την ατομική και οικογενειακή επιλογή (Α.Σ.).

3. Πληθωρισμός

«Ο πληθωρισμός είναι ο εχθρός της αυτάρκειας» (Ρ.Χ.) και επιτρέπει με τη σειρά του στην κυβέρνηση να πάρει τον έλεγχο της τάχα αποτυχημένης ιδιωτικής παροχής.

4. Ανάπτυξη προϊόντος

Προσδιορίζουμε «τι είδος βιβλίου είναι χρήσιμο» (Ρ.Χ.), κάνουμε «μία λίστα ανάγνωσης» με «υποσημειώσεις για να ενθαρρύνονται οι σπουδαστές να μελετήσουν λεπτομερέστερα τα υπό συζήτηση θέματα» και φροντίζουμε ώστε η παρουσίαση να είναι «ζωντανή», να είναι το βιβλίο προσβάσιμο και να προσφέρουμε «ένα καλό ανάγνωσμα» «περίπου δέκα χιλιάδων λέξεων» (Α.Σ.).

5. Υπομονή

«Μας πήρε πέντε ή δέκα χρόνια να κερδίσουμε την εμπιστοσύνη κάποιων σεβαστών δημοσιογράφων» (Α.Σ.).

6. Εκλαίκευση

«Και οι δυο μας καταφέραμε να εκλαϊκεύσουμε, να γράψουμε σε απλή γλώσσα, σε απλά Αγγλικά, τα επιχειρήματα των συγγραφέων μας» (Α.Σ.). «Χωρίς τεχνική ορολογία ή πολυπλοκότητες που θα κρατούσαν τον απλό αναγνώστη μακριά» (Ρ.Χ.).

7. Πρόκληση για τους ακαδημαϊκούς

Μία πρόκληση για τους ακαδημαϊκούς: «Επιμείνετε σε αυτό που ξέρετε και πείτε μας πού πιστεύετε ότι οδηγεί το σκεπτικό σας» (Α.Σ.).

8. Πολιτικώς ανέφικτο

«Αρνηθήκαμε να περιοριστούμε σε αυτά που η κυβέρνηση έλεγε ότι μπορούσε να κάνει χωρίς να διακινδυνεύσει ψήφους και όλα τα σχετικά» (Α.Σ.).

9. Τακτικές σοκ

Μεγάλο μέρος του σκεπτικού μας είχε σκοπό να προσβάλει [το κατεστημένο] και να τους ξυπνήσει» (Ρ.Χ.).

10. Μυστικά της επιτυχίας

Τρία συστατικά για επιτυχία: «κάτι ακαδημαϊκό, κάτι επιχειρηματικό, και χρηματοδότηση» (Ρ.Χ.). Επιπλέον «πιστεύαμε ότι η γνώση θα λειτουργούσε» (Α.Σ.).

11. Να ζεις με τον εαυτό σου

«Αν νιώθετε ότι έχετε δίκιο, συνεχίστε να διαφωνείτε μέχρι να αναγνωριστεί ότι λέγατε την αλήθεια. Δεν μπορείτε να ζείτε με το ψέμα αν νιώθετε ότι έχετε βρει την αλήθεια» (Α.Σ.).

12. Ανεξαρτησία

Όταν βλέπω ανθρώπους, σπουδαία δημόσια πρόσωπα στη Βουλή των Λόρδων, να μην είναι ελεύθεροι να πουν ό,τι θέλουν και να ψηφίζουν ακόμη και ενάντια σε πράγματα που πιστεύουν πραγματικά, μου έρχεται στον «νου αυτή η τεράστια ευγνωμοσύνη που νιώθω επειδή είχα αυτό που ο Άντονι Φίσερ αποκαλούσε “ανεξάρτητο σταθμό”» (Ρ.Χ.).

11. ΠΑΝΩ ΣΤΗΝ ΩΡΑ: ΣΤΟ ΕΣΩΤΕΡΙΚΟ ΤΗΣ ΘΑΤΣΕΡΙΚΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗΣ

(Economic Affairs, Τόμ. 21, Αρ. 2, Ιούνιος 2000:
παρουσίαση του Just in Time: Inside the Thatcher
Revolution [Πάνω στην ώρα: Στο Εσωτερικό της
Θατσερικής Επανάστασης], του Τζον Χόσκινς [John
Hoskyns], London, Aurum Press, 2000)

Σε πρόσφατη ομιλία του στο ΙΕΑ, σε γεύμα για τον εορτασμό της έκδοσης του *Πάνω στην Ώρα*, ο συγγραφέας, σερ Τζον Χόσκινς, σχολίασε πως πρέπει να θυμόμαστε ότι οι άνθρωποι κάτω των 35 δεν θυμούνται πώς ήταν το οικονομικό τοπίο πριν το 1979. Παρενέβην και είπα ότι θα έπρεπε μάλλον να χρησιμοποιήσει τον αριθμό 40, και ακόμη και αυτό θα προέθετε πολιτικά και οικονομικά αφυπνισμένα 19χρονα.

Αφαιτηρία αυτών των πολύ λεπτομερών και πολύ πολύτιμων απομνημονευμάτων αποτελεί η φριχτή κατάσταση της βρετανικής οικονομίας τη δεκαετία του 1970. Και αξίζει να θυμηθούμε πόσο πραγματικά άσχημη ήταν. Τερατώδεις οριακοί φορολογικοί συντελεστές· απίστευτος παρεμβατισμός· εκτόξευση του αριθμού των δημοσίων υπαλλήλων· ασυγκράτητες επιδοτήσεις κρατικοποιημένων βιομηχανιών· 29 τοις εκατό πληθωρισμός· ακαλίνωτος συνδικαλισμός και ούτω καθεξής. Οι Γερμανοί παρομοίαζαν την οικονομία του Ηνωμένου Βασιλείου με αυτή της Ανατολικής Γερμανίας· οι Γάλλοι κόμπαζαν για την «*dégringolade*» [βουτιά] της οικονομίας μας· και σε όλο τον κόσμο την αποκαλούσαν «η βρετανική ασθένεια». Η Βρετανία μετατρεπόταν ταχύτατα στην πρώτη χώρα του τέταρτου κόσμου, δηλαδή ένα πλούσιο έθνος που επέστρεφε στη φτώχεια.

Ήταν πραγματικά θλιβερό, σε εντυπωσιακό βαθμό, και είναι σημαντικό να υπενθυμίζουμε συνεχώς στις νέες γενιές τον βαθύ βούρκο από τον οποίο βγήκε η οικονομία του Ηνωμένου Βασιλείου κατά τις δεκαετίες του 1980 και του 1990. Αν η γερ-

μανική ψυχή φοβάται τον υπερπληθωρισμό, η βρετανική πρέπει να φοβάται την υπερ-βουτιά.

Ακόμα πιο εντυπωσιακή ήταν η επικρατούσα άποψη ότι τα πράγματα ποτέ δεν θα γινόταν καλύτερα. Από το Γουάιτχολ και το Γουέστμινστερ μέσω της ακαδημαϊκής κοινότητας και των ΜΜΕ, ως αυτούς τους δίδυμους πυλώνες της ετοιμόρροπης ακρόπολης, την TUC [Trades Union Congress – Συνομοσπονδία Συνδικαλιστικών Οργανώσεων] και τη CBI [Confederation of British Industry – Συνομοσπονδία Βρετανικής Βιομηχανίας], ένα αίσθημα μη αναστρέψιμης παρακμής κυριαρχούσε στην κοινή γνώμη, την μονοπωλούσε ακόμη. Μία ακραία παραλλαγή αυτής της άποψης ήταν ότι η Γερμανία και η Ιαπωνία ήταν «τυχερές». Είχαν βομβαρδιστεί και είχαν υποχρεωθεί να κάνουν μια εντελώς νέα αρχή. Όπως άκουσα τον Χάγιεκ να σχολιάζει ειρωνικά: «δεν νομίζω ότι η λύση στα προβλήματα που αντιμετωπίζει η βρετανική οικονομία είναι να καταστρέψουμε όλο το πάγιο κεφάλαιό της!»

Αυτό το βιβλίο είναι τα απομνημονεύματα του ανθρώπου που διύθυνε τη Μονάδα Πολιτικής της Μάργκαρετ Θάτσερ στον αριθμό 10 της Ντάουνινγκ Στριτ, από το 1979 ως το 1982, ενώ πριν από αυτό, έπειτα από μία σταδιοδρομία στο στρατό και στην εκκολαπτόμενη βιομηχανία λογισμικού, είχε εργαστεί επί δύο χρόνια (1977-1979) για τον Τζέφρι Χάουζ [Geoffrey Howe], τον Τζιμ Πράιор [Jim Prior], τον Κιθ Τζόζεφ [Keith Joseph], τον Άγκνους Μοντ [Angus Maude] και τον Τζον Μπίφφεν [John Biffen], «τους εγκεφάλους του κόμματος», πάνω σε «ένα πρόγραμμα με συνοχή για να προετοιμάσουν το έδαφος, να κάνουν εκστρατεία και έπειτα να κυβερνήσουν».

Έχει ενδιαφέρον για τους συνδρομητές του ΙΕΑ ότι το βιβλίο αναγνωρίζει δύο φορές το ΙΕΑ ως θεμέλιο λίθο. Στην εισαγωγή (σελ. xi-xii) διαβάζουμε:

Η αντεπανάσταση της ελεύθερης αγοράς συγκέντρωσε αργά δυνάμεις έπειτα από την έκδοση του Ο Δρόμος Προς τη Δουλεία του Χάγιεκ το 1944, τον σχηματισμό της Λέσχης Μοντ Πελεράν λίγα χρόνια αργότερα και τη δημιουργία του Institute of Economic Affairs στα μέσα της δεκαετίας του 1950. Έφτασα πολύ αργά σε όλες αυτές τις συναρπαστικές

και εκτός μόδας, τότε, ιδέες, αλλά στις αρχές της δεκαετίας του 1970 διάβαζα πλέον τα περισσότερα σχετικά βιβλία, καθώς και τις εκδόσεις του ΙΕΑ.

Και στον Επίλογο (σελ. 392):

«... Η Μάργκκαρετ Θάτσερ και οι συνεργάτες της επωφελήθηκαν από αλλαγές στην οικονομική σκέψη που προήλθαν από τη Σχολή του Σικάγου και το ΙΕΑ ...»

Το πόσο εκτός μόδας ήταν ακόμη τέτοιου είδους ιδέες στα τέλη της δεκαετίας του 1970 απεικονίζεται πολλές φορές. Δύο από τις αγαπημένες μου είναι η συνοπτική περιγραφή του Άλφρεντ Σέρμαν [Alfred Sherman], του οποίου η αφοσίωση στις αγορές «αντιμετωπιζόταν στους κύκλους της καλής κοινωνίας ως εκκεντρική το λιγότερο», και η ιστορία του πρώτου ανέκδοτου βιβλίου τού Χόσκινς [Hoskyns]. Το βιβλίο απορρίφθηκε. «Ένας [λογοτεχνικός ατζέντης] είπε ότι το βιβλίο περιείχε πάρα πολλές αναφορές σε μελέτες που συνέταξε το Institute of Economic Affairs, που τότε θεωρούνταν ότι δεν έχει επαφή με τις πραγματικότητες μίας σύγχρονης οικονομίας».

Το βιβλίο συλλαμβάνει με άνεση την αίσθηση που πλανιόταν στον αέρα ότι το Ηνωμένο Βασίλειο είχε μετατραπεί σε μία ασταθή, περιθωριοποιημένη οικονομία και ότι οι επερχόμενες εκλογές αποτελούσαν την τελευταία ή, στην καλύτερη περίπτωση, την προτελευταία ευκαιρία να γίνει κάτι. Ωστόσο, παρά τις συνεχείς αναφορές του Χόσκιν στο ότι η πιθανότητα επιτυχίας ήταν μικρή, δεν καταφέρνει να αποτυπώσει πόσο χαμηλές ήταν οι προσδοκίες. Εξάλλου, η προηγούμενη κυβέρνηση των Συντηρητικών υπό τον Έντουαρντ Χιθ υπήρξε η πιο σοσιαλιστική του αιώνα και ο θίασος δεν είχε αλλάξει και τόσο: η Θάτσερ, ο Τζόζεφ και ο Χάουζ –η τριάδα που φωτογραφίζεται στο εξώφυλλο– ήταν κορυφαία μέλη του υπουργικού συμβουλίου του Χιθ, τα οποία, όπως απολαμβάνει συχνά να επισημαίνει, δεν είχαν μιλήσει ενάντια στις στροφές 180 μοιρών που είχε κάνει, και μάλιστα απαιτούσαν διαρκώς περισσότερους πόρους για τα υπουργεία τους.

Οι προσδοκίες για μεταρρύθμιση ήταν τόσο χαμηλές –ο Χιθ είχε ιδιωτικοποιήσει το ταξιδιωτικό πρακτορείο Thomas Cook και δέκα παμπ στο Καρλάιλ– που το Σάββατο μετά τη λαμπρή

κατάργηση των συναλλαγματικών ελέγχων από τον Τζέφρι Χάουζ, ένας συνάδελφος μου σχολίασε σε ένα συνέδριο στο Imperial Hotel, στην Πλατεία Ράσελ, με κάθε σοβαρότητα, ότι «ακόμη και αν δεν πάρουμε τίποτε άλλο από τους Συντηρητικούς, θα είναι και πάλι καλύτερη κυβέρνηση από εκείνη Χιθ, και αυτό ξεπερνά κατά πολύ οτιδήποτε τολμούσε να ελπίζει κάποιος από μας».

Το βιβλίο δεν είναι εύκολο ανάγνωσμα, αλλά είναι πολύτιμο. Πρόκειται για έναν οδηγό, για μία εκ των έσω εξιστόρηση μίας περιόδου πέντε με έξι ετών κατά την οποία τέθηκαν τα θεμέλια για τη μετέπειτα αλλαγή και μεταρρύθμιση. Είναι κρίμα που δεν εκδόθηκε πριν τέσσερα χρόνια. Τα διδάγματά του είναι λίγα, αλλά καιρίας σημασίας. Πρώτον, η σαφής δομή παραγωγής στη δημιουργία ιδεών είναι εμφανής από την αρχή ως το τέλος. Υπάρχει το πυροβολικό (IEA, Σικάγο κ.ά.) και έπειτα υπάρχει το πεζικό (CPS, ομάδες μελέτης, οι επιτροπές και ούτω καθεξής). Το έργο του πυροβολικού αποκάλυψε ένα σύνολο αρχών, μία πυξίδα για να οδηγεί το πεζικό στους στόχους στους οποίους έπρεπε να επιτεθεί. Προσέφερε όμως και ένα σύνολο αρχών που θα βοηθούσαν στις καθημερινές υποθέσεις της κυβέρνησης. Ο κύριος Μπλερ, από την άλλη, πρώτα εξελέγη, έπειτα περίμενε έναν χρόνο, και τελικά συγκάλυψε ένα συμβούλιο πολιτικών εμπειρογνομόνων⁴⁸ ένα απόγευμα στην Ντάουνινγκ Στριτ για να καταλάβει τι θα έπρεπε να σκέφτεται/κάνει. Φυσικά, έλαβε μεγάλη δημοσιότητα.

Δεύτερον, υπάρχει η επιλογή ενός μικρού αριθμού βασικών ζητημάτων –τα συνδικάτα, ο πληθωρισμός και οι κρατικοποιημένες βιομηχανίες– ως το ουσιώδες, κύριο επίκεντρο της προσοχής για το σύνολο της διαθέσιμης δύναμης εγκεφάλων και πυρός. Η αντίθεση με την προσέγγιση του Μπλερ και τις πάνω από 100 του ομάδες επιθεώρησης δεν θα μπορούσε να είναι πιο εμφανής.

Τρίτον, υπάρχει η διανοητική εργασία που έκαναν όταν βρίσκονταν στην αντιπολίτευση, μιας και γνώριζαν πολύ καλά ότι όταν γίνουν κυβέρνηση η κρατική γραφειοκρατία θα φρόντιζε

48 ΣτΜ: Ο συγγραφέας χρησιμοποιεί τον όρο «wonkathon», το οποίο ορίζει ως σύσκεψη πολιτικών εμπειρογνομόνων [«a meeting of policy 'woks'»].

να μην έχουν χρόνο για κάτι τόσο επικίνδυνο όσο το να σκέφτονται, πόσο μάλλον να σκέφτονται το αδιανόητο. Αυτό συνδυάζεται με τις επανειλημμένες προσπάθειες του ίδιου του Χόσκινς να μην παρασυρθεί μακριά από τον ρόλο του συμβούλου αντί του βοηθού. Ο σύμβουλος είναι ελεύθερος να σκέφτεται και πληρώνεται για να το κάνει· ο βοηθός είναι εκεί για να γράφει ομιλίες και να σερβίρει ποτά. Ο Προσωπικός Αρχιγραμματέας του Πρωθυπουργού πρέπει να είναι ο πιο ακριβοπληρωμένος μπάρμαν στον κόσμο.

Τέταρτον, υπάρχει η προσεκτική προώθηση στρατηγικών και ιδεών στα υψηλόβαθμα στελέχη του Συντηρητικού Κόμματος. Αποφεύγοντας τις μεγάλες παρουσιάσεις σε ολόκληρο το σκιώδες υπουργικό συμβούλιο, ο Χόσκινς και η ομάδα του συναντούσαν κατ' ιδίαν τον Χάουζ και τον Τζόζεφ και σπανίως περισσότερα από τρία ή τέσσερα άτομα μαζί. Εντυπωσιάζεται κανείς από την ποιότητα του ταλέντου που υπήρχε τότε μεταξύ των ανώτερων αλλά και των ανερχόμενων στελεχών, καθώς και από το πόση γνώση των οικονομικών είχαν τόσοι πολλοί από αυτούς. Υπάρχουν οι παράταιροι χαρακτήρες που απέτυχαν να συμβάλουν ιδιαίτερα στην ιστορία του Χόσκινς (ο Τζον Γκάμερ [John Gummer] και ο Κρις Πάτεν [Chris Patten]), ακόμη και κάποιοι που ήταν ενάντιοι: «ο Ίαν Γκίλμουρ [Ian Gilmour] και ο Τιμ Ρέιζον [Tim Raison] διεξήγαγαν πόλεμο απόλυτης αδράνειας». Αλλά με τους Λόσον [Lawson] και Λαμόντ [Lamont] στα μεσαία στελέχη και τους Λίλυ [Lilley], Πορτίλλο [Portillo], και Ρέντγουντ [Redwood] ως κατώτερους αξιωματικούς, κάποια εντυπωσιακά μυαλά βρισκόταν σε λειτουργία. Και πάλι η αντίθεση με αυτά που έχει στη διάθεσή του ο κ. Μπλερ δεν θα μπορούσε να είναι πιο πλήρης.

Ακόμη και με τέτοια εγκεφαλική δύναμη όπως, ας πούμε, της Μάργκαρετ Θάτσερ (χημεία και νομική), προκύπτουν κάποιες ιλαρές παρατηρήσεις (σελ. 52):

Οι αρχικές δυσκολίες με τον Λόρδο Θόρνεικροφτ [Thorneycroft] πήγαιναν από την αδυναμία του να κατανοήσει τι λέγαμε ... Έδειχνε συχνά να νομίζει ότι οι ... εκθέσεις μας ήταν προσχέδια ομιλιών, δημόσιος λόγος και όχι στρατηγικές σκέψεις. Κάποιες φορές είχαμε την ίδια δυσκολία με την κυρία Θάτσερ. Οι πολιτικοί

φαίνεται ότι είναι πιο συνηθισμένοι να τους δίνονται λέξεις να πουν παρά σκέψεις να εξετάσουν. Οι ομιλίες αποτελούν μέρος της καθημερινότητάς τους. Η διαρκής, επίμοχθη σκέψη για την πολιτική συχνά τους είναι λιγότερο οικεία. Όταν τους δίνονται ιδέες, τις περνούν για ομιλίες· και, πολύ συχνά, όταν κάνουν ομιλίες, τις θεωρούν υποκατάστατα ιδεών.

Μέρος αυτής της τελευταίας πρότασης αξίζει μία θέση στο *Oxford Dictionary of Political Quotations* [Λεξικό Πολιτικών Αποφθεγμάτων της Οξφόρδης].

Δεν ήταν πράγματι «οικεία» στη Μάργκαρετ Θάτσερ η «διάρκης, επίμοχθη σκέψη για την πολιτική»; Είναι η δομή παραγωγής ιδεών τέτοια ώστε ένας πολιτικός αρχηγός όντως δεν σκέφτεται επίμοχθα για την πολιτική; Αμφιβάλλω ότι ο σερ Τζον υπονοεί κάτι περισσότερο από το ότι «κατάλαβε τη γενική ιδέα, την πούλησε και άφησε τις λεπτομέρειες σε άλλους». Αν λέει κάτι περισσότερο, θα είχε ενδιαφέρον να παρουσιάσουμε την απάντησή του εδώ, στις σελίδες μας.

Πέμπτον, υπάρχει η προσεκτική ενορχήστρωση καλά προετοιμασμένων ομιλιών, ώστε μία δήλωση του Γουάιτλο [Whitelaw] που συνδέει μείζονες ομιλίες του Πράιор και του Χάουζ επάνω στο ζήτημα των συνδικάτων να οδηγεί σε σημαντική και με σεβασμό κάλυψη από τα μέσα ενημέρωσης: «ο Τύπος έδειχνε να αντιλαμβάνεται ότι ξεκινούσε επιτέλους μία αντιπαράθεση μεταξύ ενηλίκων για ένα θέμα που προκαλούσε ανησυχία σε πολλούς ανθρώπους». Ο Χόσκινς είναι άνθρωπος της λεπτομέρειας. Αφηγείται ότι όταν τον παρουσίασαν στο προσωπικό της Ντάουνινγκ Στριτ, βρήκε κάποιον «σαφώς επιφυλακτικό» και κάποιον άλλο «μετά βίας ικανό να κρύψει την εχθρότητά του» (σελ. 98). Αντιμέτωπος με αυτό, κάνει πολλά μικρά βήματα για να εξασφαλίσει ότι δεν θα παραμεριστεί. Σιγουρεύει ότι η ομάδα του αποκαλείται πάντα Μονάδα Πολιτικής της Πρωθυπουργού: όχι του «Νούμερο Δέκα» ή της «Ντάουνινγκ Στριτ», αλλά «της Πρωθυπουργού». Και παρότι ο βαθμός του απαιτεί κατά τις συμβάσεις να μιλά στους υπουργούς με επισιμότητα, απευθύνεται σε όλους πλην της Πρωθυπουργού με το μικρό τους όνομα. Και πάνω από όλα κάνει αυτά που γράφει τόσο ενδια-

φέροντα, ώστε οι υπουργοί τα αναζητούν και φροντίζουν να είναι σίγουροι ότι τα αφομοιώνουν.

Συνοψίζοντας, τα θεμέλια οδηγούν σε αρχές που σου δίνουν μία πυξίδα· επιλέγεις λίγους στόχους· κάνεις σχέδια από πριν· στρατολογείς· πουλάς· ενορχηστρώνεις και δίνεις σημασία στη λεπτομέρεια. Είναι σχεδόν στρατιωτικό, αλλά πρόκειται για πόλεμο ιδεών, και αυτός είναι ο απολογισμός μίας μάχης γραμμένος από έναν συνταγματάρχη. Δεν είναι τόσο κάτι που διαβάζεται μονορούφι, όσο ένα υποχρεωτικό πρακτικό εγχειρίδιο που πρέπει να διαβαστεί και να αφομοιωθεί από όλους όσοι θέλουν να κατανοήσουν και να επηρεάσουν την αλλαγή. Και ποιος ξέρει, ίσως υπάρχει μια πολιτικός εκεί έξω ικανή να αντιληφθεί τη διαφορά ανάμεσα στις σκέψεις που είναι προς εξέταση και στις λέξεις που είναι για να πει, και στην οποία δεν φαίνεται ξένη η «διαρκής, επίμοχθη σκέψη για την πολιτική». Και αν με άκουγε, θα της έλεγα: «Κοιτάξτε. Τότε ήταν τα σωματεία, ο πληθωρισμός και οι κρατικοποιημένες βιομηχανίες. Σήμερα είναι η ΕΕ, οι ρυθμίσεις και οι δαπανηροί τομείς: υγεία/παιδεία/πρόνοια».

12. HOOVER INSTITUTION [ΙΑΔΡΥΜΑ ΧΟΥΒΕΡ]

(Economic Affairs, Τόμ. 22, Αρ. 1, Μάρτιος 2002: παρουσίαση του *The Competition of Ideas: How My Colleagues and I Built the Hoover Institution* [Ο Ανταγωνισμός των Ιδεών: Πώς οι Συνάδελφοί Μου και Εγώ Φτιάξαμε το Ίδρυμα Χούβερ], του Γ. Γκλεν Κάμπελ [W. Glenn Campbell], Illinois, Jameson Books, Inc., 2001)

Είναι δύσκολο να μεταδώσουμε τη σπουδαιότητα του Hoover Institution, το μέγεθός του, την ανάπτυξή του υπό τον Γκλεν Κάμπελ και την επιρροή του. Το 1992 το *Economist* το κατέταξε στην πρώτη θέση των δεξαμενών σκέψης όλου του κόσμου, και αυτό είναι δύσκολο να αμφισβητηθεί.

Στο βιβλίο του για τον πρόεδρο Ρήγκαν, ο Μάρτιν Άντερσον [Martin Anderson] έγραψε για τον ηγέτη του Hoover, Γκλεν Κάμπελ, ότι «δεν υπάρχει όμοιός του, ο κορυφαίος επιχειρηματίας της διανόησης αυτού του αιώνα». Και από τον Τόμας Σόουελ [Thomas Sowell] μαθαίνουμε ότι ο Κάμπελ «έκανε το Hoover Institution το κορυφαίο παγκοσμίως καταφύγιο ιδεών οι οποίες κινδύνευαν να εξαλειφθούν από την ακαδημαϊκή δυσανεξία σε ολόκληρο τον κόσμο της δυτικής διανόησης». Και ο Θίοντορ Χ. Γουάιτ [Theodore H. White], στο *America in Search of Itself: The Making of the President 1956-80* [Η Αμερική σε Αναζήτηση του Εαυτού της: Η Ετοιμασία του Προέδρου 1956-80], σχολιάζει πώς η πρώτη μελέτη πολιτικής του Μάρτιν Άντερσον για τον πρόεδρο Ρήγκαν το 1979 ήταν «ένα μοντάζ μειοψηφικών ιδεών» που δύο χρόνια αργότερα «είχαν γίνει ο νόμος της χώρας».

Τέτοια ήταν η επιτυχία του Hoover υπό τον συγγραφέα, ώστε θα μπορούσατε να γεμίσετε ένα μεγάλο βιβλίο με επαίνους, πολλοί από τους οποίους θα προέρχονταν από αναπάντεχες πηγές, όπως οι αριστερόστροφοι *New York Times* ή ο μαρξιστής Σίντνεϊ Χουκ [Sidney Hook].

Το αρχείο του τριπλασιάστηκε και έγινε το μεγαλύτερο ιδιωτικό αποθετήριο του είδους του στον κόσμο· στη βιβλιοθήκη του προστέθηκαν ένα εκατομμύριο τόμοι· το προσωπικό του αυξήθηκε από μία χούφτα άτομα σε πάνω από 100· ο εκδοτικός οίκος του πήγε από το ένα ή τα δύο βιβλία το χρόνο στα 20 και στα 30· οι μελετητές του, με επικεφαλής τους Σολζενίτιν, Τέλερ [Teller], Φρίντμαν και Χάγιεκ, κέρδισαν δεκάδες κορυφαία βραβεία· και το Πρόγραμμα Υποτροφιών του για την Εθνική Ειρήνη και τις Δημόσιες Υποθέσεις [National Peace and Public Affairs Fellows Program] αποδείχτηκε εκκολαπτήριο νέων ταλέντων.

Πρόκειται λοιπόν για μία υπέροχη ιστορία επιτυχίας, που γίνεται ακόμη πιο υπέροχη εξαιτίας του ότι διαδραματίζεται σε εξαιρετικά δύσκολες συνθήκες, με ένα μεγάλο πανεπιστήμιο να κινείται απότομα προς τα αριστερά. Ζούσα σε απόσταση ενός ή δύο μιλίων από το Hoover κατά τη διάρκεια πολλών από τα επεισόδια που εξιστορούνται στο Κεφάλαιο 7, το οποίο ορθώς ονομάζεται «Η (Σχεδόν) Χρυσή Δεκαετία του 1980». Οι αγώνες για την ιδεολογία, την ελευθερία του λόγου, τις διασυνδέσεις με τον Ρήγκαν, τη συγκέντρωση χρημάτων, τα περιουσιακά στοιχεία και τη διακυβέρνηση βρίσκονταν συνεχώς στην τηλεόραση και στα πρωτοσέλιδα. Για την ακρίβεια, όταν ο Λέοναρντ Λίτζιο, ο Γουόλτερ Γκράιντερ [Walter Grinder] και εγώ μεταφέραμε το Institute for Humane Studies (IHS) από το Μένλο Παρκ της Καλιφόρνια στο Πανεπιστήμιο Τζορτζ Μέισον ([George Mason University] GMU) στο Φέρφαξ, το νομικό έγγραφο που συνέταξε το IHS προς συζήτηση με τον πρόεδρο του GMU, Τζόνσον, ήταν τρομερά επηρεασμένο από τα επεισόδια με το Hoover που είχαμε δει στο Πάλο Άλτο. Η χρήση της λέξης «στο» στον τίτλο «Institute for Humane Studies στο Πανεπιστήμιο Τζορτζ Μέισον» ήταν αρκετά σκόπιμη. Ούτε «του», ούτε «εντός», ούτε κόμμα, αλλά «στο», σαν να λέγαμε ότι «μπορούσαμε εύκολα να πάμε κάπου αλλού αν δεν πήγαινε καλά».

Δυστυχώς, το βιβλίο αποτυγχάνει σε πολλά επίπεδα. Παρότι είναι γεμάτο με ατέλειωτα δεδομένα και δεκάδες τεκμήρια και ο συγγραφέας ασχολείται με κάποια ζητήματα, αποτελεί μία χαμένη ευκαιρία. Ο υπότιτλος του είναι *Πώς οι Συνάδελφοί Μου και Εγώ Οικοδομήσαμε το Hoover Institution*. Ωστόσο, μέσα σε

πάνω από 400 σελίδες εντόπια μόνο δύο σημεία που ήθελα να φωτοτυπήσω και να στείλω σε συναδέλφους.

Το πρώτο (σελ. 43) προέρχεται από τις ημέρες του Κάμπελ ως Αντιπρόεδρου του American Enterprise Institute (ΑΕΑ) στην Ουάσιγκτον. Το ινστιτούτο λεγόταν τότε American Enterprise Association, και αυτή ήταν η δουλειά για την οποία τον έψαξαν στην Καλιφόρνια. Εδώ μας λέει για το πώς έμαθε ότι «αν επρόκειτο να πραγματοποιηθεί μία καινοτόμος και χρήσιμη έρευνα πολιτικής από επιφανείς μελετητές, θα έπρεπε να εργαστώ για (δική του η έμφαση) αυτούς τους μελετητές, όχι να επιχειρήσω να κατευθύνω τη δραστηριότητά τους». Παρακάτω: «Ήξερα ότι αν επέλεγα καλούς μελετητές με πρωτοβουλία, δεν θα ήταν απαραίτητο να βρίσκονται υπό στενή επίβλεψη». Και οι σελίδες από τη 223 ως τη 227 προσφέρουν λίγες μόνο γνώσεις για τις στρατηγικές του στη συγκέντρωση χρημάτων, ενώ είναι ξεκάθαρο ότι υπάρχει μία ολόκληρη σειρά μεταπτυχιακών σεμιναρίων πάνω στο θέμα η οποία καταπιέζεται μέσα του.

Για εμένα, η πραγματική ιστορία, η πραγματική αξία και γνώση που περιέχει αυτό το βιβλίο (σε μεγάλο βαθμό) είναι ό,τι ο Τζορτζ Νας [George Nash], επίσημος βιογράφος του Προέδρου Χούβερ, αποκαλεί (σελ. 147) η «αναπόφευκτη δομική ένταση» (δική του η έμφαση) του να έχεις ένα ανεξάρτητο ίδρυμα τοποθετημένο στο πλαίσιο ενός πανεπιστημίου. Αυτή είναι η γοητεία που ασκεί από τη σκοπιά της διαχείρισης μη κερδοσκοπικών οργανισμών αυτή η τριακονταετής μάχη ανάμεσα σε αυτό το «ανεξάρτητο» ινστιτούτο και στο πανεπιστήμιο που το περικλείει.

Στη σελίδα 66, ο Κάμπελ δέχεται τη θέση επειδή τον θέλει ο πρώην Πρόεδρος· είναι μία ευκαιρία να δημιουργήσει του εγγυώνται αεροπορικά ταξίδια στην πρώτη θέση· και θα μπορεί πάντα να κρατά την ειδική του θέση στάθμευσης δίπλα στον Πύργο Χούβερ. Ως νεαρός πατέρας δύο κοριτσιών και σύντομα ενός τρίτου, μαθαίνει επίσης στη συνέντευξη ότι τα σχολεία του Πάλο Άλτο είναι τόσο καλά που δεν θα χρειάζεται να πληρώνει για ιδιωτικά! Δεν μαθαίνουμε τι δρόμο διάλεξε τελικά για την εκπαίδευση της Μπάρμπαρα, της Νταϊάνας και της Νάνσι.

Τα ταξίδια στην πρώτη θέση ήταν σαφώς σημαντικά για τον Κάμπελ. Νωρίτερα (σελ. 62), ενώ βρίσκεται ακόμη στο ΑΕΑ, ταξιδεύει στην Ευρώπη με το HMS [sic] *Queen Elizabeth* «στη δεύτερη θέση, επειδή θα επιστρέψαμε ταξιδεύοντας στην πρώτη θέση με ένα καινούργιο πλοίο –το USS United States– και θέλαμε να εξοικονομήσουμε χρήματα για το American Enterprise Association, που πλήρωνε για το ταξίδι». Ο Κάμπελ και η σύζυγός του πήγαιναν στη συνέλευση της Λέσχης Μοντ Πελεράν στην Αγγλία και αυτή η ιστορία μου ξυπνά μία ανάμνηση. Καθ' οδόν προς τη Λέσχη Μοντ Πελεράν στο Μεξικό το 1990, επιβιβάστηκα στο αεροπλάνο μου στη Φλόριντα και πέρασα από τη διακεκριμένη θέση όπου κάθονταν πολλοί επικεφαλής δεξαμενών σκέψης. Κάθισα στην μπροστινή σειρά της οικονομικής θέσης με πολύ ελεύθερο χώρο για τα πόδια, και πέντε λεπτά αργότερα κάθισε δίπλα μου ο δισεκατομμυριούχος χρηματιστής Τζον Τέμπλετον. Οι άνθρωποι στη διακεκριμένη θέση συνήθως ξοδεύουν χρήματα άλλων. Οι άνθρωποι στην οικονομική θέση είναι πιθανότερο να πληρώνουν οι ίδιοι, και έχω μαζέψει πολλά χρήματα με αυτό τον τρόπο.

Ο Κάμπελ μπαίνει στο Hoover γνωρίζοντας τα προβλήματα. Για την ακρίβεια (σελ. 64), στο ταξίδι του για τη συνέντευξη γράφει για «την αποπνικτική, εχθρική ατμόσφαιρα του Στάνφορντ». Και παρακάτω (σελ. 135) λέει για τη συμμετοχή του σε μία επιτροπή διδακτικού προσωπικού ότι ένωσε αμέσως ανεπιθύμητος.

Στο ξετύλιγμα τριών δεκαετιών το πρόβλημα επιδεινώνεται, καθώς το Στάνφορντ κινείται προς τα αριστερά ενώ το Hoover πηγαίνει προς την αντίθετη κατεύθυνση: «Το Hoover είναι η μόνη μεγάλη δεξαμενή σκέψης που κατάφερε να μετατραπεί από αριστερός οργανισμός σε έναν καλά ισορροπημένο και ακαδημαϊκό οργανισμό που προάγει έναν πραγματικό ανταγωνισμό ιδεών» (σελ. 70). Και καθώς τα έσοδα, οι χορηγίες, η βιβλιοθήκη, τα αρχεία και οι υποδομές του Hoover βελτιώνονταν συνεχώς, «βρισκόμουν πάντα σε επιφυλακή για την πιθανότητα το ίδρυμα να στοχοποιηθεί ως “υποψήφιο για κατάληψη” από ορισμένους άπληστους καθηγητές και διοικητικούς του Στάνφορντ. Σε αυτό, το Πανεπιστήμιο δεν με απο-

γοίτευσε» (σελ. 219). Από την αρχή (σελ. 74), ο πρόεδρος του Στάνφορντ απευθύνεται σε ένα ανοιχτά εχθρικό Ακαδημαϊκό Συμβούλιο. Επιχειρεί να τους διαβεβαιώσει ότι ο Πρόεδρος Χούβερ «δεν θα ζούσε για πολύ ακόμη και τα πράγματα θα άλλαζαν κατά την αρέσκειά τους». Είναι ξεκάθαρο ότι υποτίμησε την επιμονή του Κάμπελ, αλλά και τη φροντίδα που έδειξε ο Χούβερ στον καθορισμό των λεπτομερειών αυτής της μοναδικής διαρρύθμισης (σελ. 76-80).

Καθώς ο Κάμπελ λέει την ιστορία του, οι συμπάθειές μου μετατοπίζονται διαρκώς. Ναι, ήταν ένας απίστευτα επιτυχημένος επιχειρηματίας της διανοήσης. Αλλά διπύθυε ένα πρόγραμμα μέσα σε ένα άλλο πρόγραμμα, με ελάχιστο σεβασμό για τη συνολική αποστολή του ίδιου του Πανεπιστημίου. Δύο επεισόδια μαρτυρούν πολλά. Την Παρασκευή 23 Οκτωβρίου 1959, μαθαίνουμε από ένα απόσπασμα εννέα σελίδων από τις σημειώσεις του Προέδρου Χούβερ (σελ. 53-61) ότι ο Πρόεδρος συνάντησε για πρωινό τον πρόεδρο του Στάνφορντ, Στέρλινγκ [Sterling]. Ο Χούβερ συζήτησε τελικά για τις δικές του προσπάθειες συγκέντρωσης χρημάτων και έδειξε να εκπλήσσεται που ο Στέρλινγκ είχε προσεγγίσει τα ιδρύματα Ρόκφελερ [Rockefeller] και Φορντ [Ford] «για να συνδράμουν σε άλλα πανεπιστημιακά προγράμματα». Σίγουρα θα ήταν μεγάλη παράβλεψη –παράπτωμα που θα ήταν λόγος απόλυσης– αν ο Στέρλινγκ δεν είχε κάνει ακριβώς αυτό! Και παρακάτω (σελ. 162) ο Κάμπελ αναφέρει, «δεν έπρεπε να προσεγγίζουμε πιθανούς χορηγούς μέχρι να αρνηθούν τις πολλές εκκλήσεις του Στάνφορντ για χορηγίες». Δεν έπρεπε, αλλά μπορείτε να είστε σίγουροι ότι το έκανε. Και μπορείτε να είστε σίγουροι ότι αυτό πρέπει να ενόχλησε πολύ το Πανεπιστήμιο. Υπάρχουν και άλλες εντάσεις. Ο Πρόεδρος Χούβερ (σελ. 47) αρνείται να επωφεληθεί από μία νέα νομοθετική πράξη που είχε να κάνει με τη συντήρηση των προεδρικών εγγράφων και που θα έφερνε \$100.000 ετησίως στο Ίδρυμα. Ο Κάμπελ παρακάτω (σελ. 90) λυπάται που τα έγγραφα του Χούβερ βρίσκονται αλλού και σημειώνει ότι μέχρι το 1996 θα είχαν φέρει ετήσια ομοσπονδιακή επιδότηση \$2 εκατομμυρίων. Σε αντίθεση με κάθε άλλον επικεφαλής δεξαμενής σκέψης που αυτοπροσδιορίζεται ως κλασική

φιλελεύθερη τον οποίο γνωρίζω, ο Κάμπελ χαιρέται να λαμβάνει λεφτά των φορολογούμενων και το κάνει συχνά.

Πολύ συχνά, όμως, ο Κάμπελ μάς επιτρέπει να ρίξουμε μια σύντομη ματιά σε ένα ενδιαφέρον θέμα ή σε μία διεισδυτική παρατήρηση, αλλά στη συνέχεια απομακρύνεται απότομα χωρίς να ολοκληρώσει και χωρίς να μας προσφέρει μία πλήρη ανάλυση, και μαζί το όφελος της εμπειρίας του. Για να δώσω ένα παράδειγμα: «οι επιχειρηματίες, ακόμη και οι πιο επιτυχημένοι, νιώθουν δέος για τους καθηγητές» (σελ. 133). Μας λέει πώς αυτό δεν το καταλαβαίνει πλήρως, αλλά επίσης χρησιμοποιεί αυτή τη γνώση σε μεγάλο βαθμό στην οικοδόμηση του Ιδρύματος. Πώς όμως; Και σε ένα συγκεκριμένο θέμα όπου σίγουρα ο συγγραφέας έχει πολλά να προσφέρει, δηλαδή το πώς να οικοδομήσετε το Διοικητικό σας Συμβούλιο, δεν γράφει ούτε μία λέξη.

Ο αείμνηστος Άντονι Φίσερ, που ίδρυσε το ΙΕΑ και στη συνέχεια βοήθησε πολλά άλλα ινστιτούτα στο ξεκίνημά τους, επέμενε πάντα οι ομάδες με τις οποίες δούλευε να είναι εντελώς ανεξάρτητες από πολιτικά κόμματα και άλλα οργανωμένα συμφέροντα. Όπως και εγώ, έζησε, από το 1970 μέχρι τον θάνατό του το 1988, όχι μακριά από το Hoover και σίγουρα εντός του κύκλου του. Παρότι η επιθυμία του να είναι οι ομάδες του ανεξάρτητες προηγείται χρονικά αυτής της περιόδου, πρέπει να ήταν κάποιου είδους δικαίωση για τη στρατηγική του το να βλέπει τη φαινομενικά ατελείωτη αιματηρή μάχη που εξιστορείται σε αυτές οι σελίδες.

Όταν τελείωσα το *Ο Ανταγωνισμός των Ιδεών*, έγραψα σε τέσσερις συναδέλφους που σκέφτονταν να τοποθετήσουν μία δεξαμενή σκέψης μέσα σε πανεπιστήμιο. Δεν θα μπορούσε να είχε κυκλοφορήσει σε καταλληλότερη στιγμή, και τους είπα να αγοράσουν όλοι από ένα αντίτυπο. Απλά θα επιθυμούσα το βιβλίο να είχε αξιοποιήσει τις δυνατότητές του. Σε μια τέτοια περίπτωση θα είχα πάει στο τηλέφωνο για να παραγγείλω δεκαπέντε ή είκοσι αντίτυπα για τους καταπιστευματοδόχους και το προσωπικό του ΙΕΑ.

13. ΣΤΑ ΕΝΕΝΗΚΟΣΤΑ ΓΕΝΕΘΛΙΑ ΤΟΥ ΜΙΛΤΟΝ ΦΡΙΝΤΜΑΝ ΑΚΟΜΗ ΧΡΕΙΑΖΟΜΑΣΤΕ ΤΙΣ ΘΕΡΑΠΕΙΕΣ ΤΟΥ

(Daily Telegraph, 30 Ιουλίου 2002)

Ο Μίλτον Φρίντμαν κλείνει τα 90 αύριο. Ο κορυφαίος παγκοσμίως υποστηρικτής της ανωτερότητας της εθελοντικής δράσης έναντι του καταναγκασμού έζησε να δει την ορμή του σοσιαλισμού να μειώνεται από καλπασμό σε σύρσιμο. Η αντιστροφή του είναι η επόμενη δουλειά, λέει. Οι περισσότεροι άνθρωποι που μπαίνουν στη δέκατη δεκαετία τους επιβραδύνουν. Ο Φρίντμαν, αν μη τι άλλο, γίνεται πιο μαχητικός και λέει ότι δεν υπάρχει λόγος ανησυχίας για το ευρώ. Θα διαλυθεί από μόνο του μέσα σε δέκα με δεκαπέντε χρόνια.

Αυτόν τον μήνα, η *Τράπεζα της Αγγλίας* μπορεί να καυχηθεί ότι ο πληθωρισμός κυμαίνεται ελάχιστα πάνω από το ένα τοις εκατό. Ο Φρίντμαν δεν θα εντυπωσιαζόταν. Εξακολουθεί να είναι υψηλός. Ο Φρίντμαν υποστηρίζει ότι ο πληθωρισμός αποτελεί πάντα και παντού ασθένεια του χρήματος. Δεν προκαλείται από τις συνδικαλιστικές ενώσεις, τους σείχηδες του πετρελαίου ή ακόμη και τον καιρό. Η νίκη κατά του πληθωρισμού σε ολόκληρο τον κόσμο αποτελεί το μεγάλο δώρο του Φρίντμαν.

Υπάρχουν ακόμη πολλά να μάθουμε από εκείνον στη Βρετανία, και όχι μόνο για τα οικονομικά. Ο Φρίντμαν δεν επευφημεί τον καπιταλισμό μόνο για την αποτελεσματικότητά του, επισημαίνει επίσης ότι οι αγορές είναι αναντικατάστατες για την ελευθερία και την επιλογή.

Αν θέλουμε να διαφυλάξουμε την ελευθερία, οι κυβερνήσεις θα πρέπει να πάψουν να παρεμβαίνουν στις εθελοντικές

δραστηριότητες· οι ανταγωνιστικές αγορές αποτελούν τον καλύτερο φίλο του καταναλωτή· και όταν τα αγαθά πρέπει να είναι «δημόσια», η επιδότηση πρέπει να πηγαίνει στον καταναλωτή, όχι στον παραγωγό. Υπάρχουν όλες οι ενδείξεις, για παράδειγμα, ότι αν θεοσιζόνταν σωστά πακεταρισμένα κουπόνια παιδείας, θα ήταν πολύ δημοφιλή.

Ο Φρίντμαν έχει ξορκίσει την υπόθεση ότι η ελεύθερη αγορά είναι για τους άποτους. Αποτελούσε κάποτε αξίωμα ότι όποιος είχε ευαισθησίες ή νοημοσύνη δεν μπορούσε να τοποθετείται στη δεξιά. Η ευφυΐα του Φρίντμαν και η εγκάρδια επιχειρηματολογία του κατέστησαν αξιολογία την εναντίωση στην τάση προς την αριστερά.

Έγραψε για τον ήρωά του, τον οικονομολόγο του Σικάγο Φρανκ Νάιτ [Frank Knight]: «Υποπευόταν πάντα την εξουσία και ήταν απρόθυμος να υποκλιθεί σε οποιαδήποτε εξουσία πέραν εκείνης της λογικής. Αυτό δεν τον οδήγησε σε αλαζονεία, αλλά σε ένα ιδιαίτερο είδος ταπεινότητας». Η περιγραφή συλλαμβάνει τον Φρίντμαν πολύ καλά.

Δεν έπαψε ποτέ να ευχαριστεί τα εργοστάσια με τους χαμηλούς μισθούς και την εξαντλητική εργασία [sweatshops] που έδωσαν στους γονείς του το πρώτο τους πάτημα στην Αμερική. Γεννημένος στο Μπρούκλιν από Κεντροευρωπαίους πρόσφυγες, είχε μία χαρούμενη αλλά γεμάτη στερήσεις παιδική ηλικία. Εργαζόταν κατά τη διάρκεια των σπουδών του στο Ράτγκερς, στο Σικάγο και στο Κολούμπια. Το βιογραφικό του αποτελείται από μία τρομακτικά μακροσκελή λίστα ακαδημαϊκών δημοσιεύσεων, οι οποίες διακόπτονται το 1976 από το βραβείο Νόμπελ. Υπάρχει ένα συνδετικό νήμα: «οι αγορές λειτουργούν και επιτρέπουν στη συνεργασία μεταξύ των ανθρώπων να λειτουργεί καλύτερα από κάθε άλλη εναλλακτική λύση». Έγινε πολύ γνωστός λίγο αφότου κέρδισε το Νόμπελ, όταν το ευπώλητο βιβλίο του *Free to Choose* [Ελεύθερος να Επιλέγεις] και η τηλεοπτική σειρά που το συνόδευε προσέλκυσαν παγκόσμιο ενδιαφέρον.

Το βιβλίο του *Theory of the Consumption Function* [Θεωρία της Συνάρτησης Κατανάλωσης] (1957), που υπονόμει τις κεϋνσιανές ιδέες για τους καθοριστικούς παράγοντες της κα-

τανάλωσης και της αποταμίευσης, θεωρείται από ορισμένους οικονομολόγους η πιο θεμελιώδης συμβολή του. Στη συνέχεια, επέκρινε την απλοϊκή ιδέα της «Καμπύλης Phillips», η οποία φιλοδοξούσε να δείξει ότι οι κυβερνήσεις μπορούν να κάνουν αντιστάθμιση του πληθωρισμού με την ανεργία. Τοποθετήθηκε κατά της διαρκούς αναπροσαρμογής της δημοσιονομικής πολιτικής και υπέρ ενός απλού κανόνα αύξησης της προσφοράς χρήματος για τις κυβερνήσεις. Το γνωστότερο ακαδημαϊκό έργο του, το *A Monetary History of the United States 1867-1960* [*Νομισματική Ιστορία των Ηνωμένων Πολιτειών 1867-1960*], έδειξε ότι η Μεγάλη Ύφεση ήταν αποτέλεσμα κακής νομισματικής πολιτικής από το Διοικητικό Συμβούλιο της Ομοσπονδιακής Τράπεζας των ΗΠΑ.

Η από μέρους του αναβίωση της εξίσωσης του χρήματος $MV=PT$ (η ποσότητα του χρήματος επί της ταχύτητας κυκλοφορίας του χρήματος ισούται με το επίπεδο των τιμών επί του επιπέδου των συναλλαγών) αποτελεί για εμένα το αντίστοιχο της εξίσωσης $E=mc^2$ του Αϊνστάιν για τις κοινωνικές επιστήμες. Πριν χρόνια, όταν προσπαθούσα να βρω το διαμέρισμα των Φρίντμαν στο Σαν Φρανσίσκο, ήξερα ότι βρισκόμουν στο σωστό μέρος όταν εντόπισα ένα αυτοκίνητο με πινακίδες $MV PT$.

Το μεγάλο μυστικό του Φρίντμαν είναι η συμπόνια του. Θέλει να δει τη φτώχεια να εξαφανίζεται, θέλει να δει τα σχολεία και τα νοσοκομεία να ανθίζουν. Αλλά ο καταναλωτής είναι που πρέπει να έχει τη δύναμη, όχι οι ομάδες των παραγωγών. Για τον εαυτό του, ο Φρίντμαν ήθελε μία ζωή του νου. Είχε εξαιρετική επιτυχία.

Οι διανοητικές του περιπέτειες ξεκίνησαν στο Σικάγο: «Εκτέθηκα σε ένα κοσμοπολίτικο και γεμάτο ζωντάνια διανοητικό περιβάλλον, του είδους που ποτέ δεν είχα ονειρευτεί ότι υπήρχε. Δεν συνήλθα ποτέ». Πολλοί από τους μαθητές του θα έλεγαν το ίδιο για τα σεμινάρια του. Σε όλη την υφήλιο, οι μαθητές του ανεβαίνουν στις κλίμακες της εξουσίας και ο Φρίντμαν είναι αποδέκτης θαυμασμού τόσο στην Πράγα ή στο Σαντιάγο όσο και στην Ουάσιγκτον, αν όχι περισσότερο.

Ένας άλλος κάτοχος του Νόμπελ, ο Γκάρι Μπέκερ [Gary Becker], θυμάται την πρώτη του μέρα στην τάξη του Φρίντμαν:

«Ήμουν πολύ καλός μαθητής στο Πρίνστον. Την πρώτη μου μέρα στην τάξη του ο Φρίντμαν έκανε μία ερώτηση. Απάντησα. Είπε: “Αυτή δεν είναι απάντηση, είναι απλώς αναδιατύπωση της ερώτησης”». Ο Τζορτζ Σουλτζ [George Shultz], πρώην Υπουργός Εξωτερικών, θυμάται τα γεύματα του διδακτικού προσωπικού στο Σικάγο ως εξής: «Με κάποιον τρόπο ο Μίλτον κατάφερνε να θέτει την ατζέντα της συζήτησης και υπήρχε ένα ρητό που έλεγε “Σε όλους αρέσει να συζητούν με τον Μίλτον, ιδίως όταν δεν είναι εκεί”, επειδή είναι τόσο καλός συζητητής».

Παρότι έχει συμβουλευσει πολλούς αρχηγούς κρατών, δεν κυνηγά τους αξιωματούχους. Έχει προσπαθήσει να ασκήσει επιρροή στο Κογκρέσο μόνο μία φορά και φέτος είπε αρχικά «όχι, ευχαριστώ» όταν ο Πρόεδρος Μπους τον κάλεσε σε γεύμα. Πείστηκε να πει ναι, αλλά προτιμά να αιχμαλωτίζει τα καλύτερα νεαρά μυαλά και να κερδίζει την αφοσίωσή τους.

Κατά τη διάρκεια του πολέμου στο Βιετνάμ, ο Φρίντμαν αντιτάχθηκε στην επιστράτευση· ένας εξαναγκασμένος στρατιώτης είναι ένας στρατιώτης που χάνει. Ο Φρίντμαν συμμετείχε στην Επιτροπή Για Πλήρως Εθελοντικές Ένοπλες Δυνάμεις που δημιούργησε ο Νίξον το 1969. Αρχικά, τα δεκαπέντε μέλη της είχαν χωριστεί. Ένα τρίτο ήταν υπέρ της επιστράτευσης, ένα τρίτο ήταν κατά και ένα τρίτο ήταν αναποφάσιστο. Λιγότερο από έναν χρόνο αργότερα ο Φρίντμαν είχε κάνει και τους δεκαπέντε να ζητήσουν ομόφωνα από τον Νίξον την κατάργηση της επιστράτευσης, και πιθανότατα γι' αυτό είναι περισσότερο σεβαστός στις ΗΠΑ. Είναι εκεί ο πατέρας του αποκλειστικά εθελοντικού στρατού.

Ο Φρίντμαν απελπίζεται με τους επιχειρηματίες που γίνονται εκπρόσωποι της ελεύθερης αγοράς, καθώς σπανίως συναγωνίζονται τους διανοούμενους της αριστεράς. Και κλενάζει τις δεκάδες έδρες «Σπουδών Ελεύθερου Επιχειρείν» που χρηματοδοτούνται από καλοπροαίρετους εκατομμυριούχους. Συνήθως καταλαμβάνονται από πολέμιους των αγορών.

Αλλά τουλάχιστον ο διανοητικός ορίζοντας έχει αλλάξει. Χάρη στον Φρίντμαν, ο σοσιαλισμός γίνεται ολοένα και περισσότερο αντικείμενο για τους αρχαιολόγους.

14. ΤΑ ΕΠΙΤΕΥΓΜΑΤΑ ΤΟΥ ΠΙΤΕΡ ΜΠΑΟΥΕΡ

(IEA, Occasional Paper 128, Σεπτέμβριος 2002)

Το Βραβείο Μίλτον Φρίντμαν

Την Πέμπτη 9 Μαΐου 2002, ο Πίτερ Μπάουερ [Peter Bauer] επρόκειτο να τιμηθεί στο 25ο Επετειακό Δείπνο του Cato Institute στην Ουάσιγκτον, ως ο πρώτος νικητής του αξίας \$500.000 Βραβείου Μίλτον Φρίντμαν για την Προώθηση της Ελευθερίας.

Δυστυχώς, ο Πίτερ απεβίωσε στις 2 Μαΐου. Ωστόσο, σχεδίαζε να παραβρεθεί και είχε γράψει την ομιλία του για την αποδοχή του βραβείου. Λόγω των περιστάσεων, ο Τζον Μπλάντελ, ένας κριτής από τον οποίο είχε ήδη ζητηθεί να μιλήσει για την επιλογή του Πίτερ, εκφώνησε όχι μόνο τη δική του ομιλία, αλλά και την ομιλία της αποδοχής. Και οι δύο παρατίθενται παρακάτω.

Στο δείπνο, στο βήμα μαζί με τον Μπλάντελ βρισκόταν ο κάτοχος του Νόμπελ του 1976 στα Οικονομικά, Μίλτον Φρίντμαν, καθώς και το γυάλινο γλυπτό βραβείο. Οι εκτελεστές της διαθήκης του Πίτερ ζήτησαν, αφού εκείνος δεν είχε οικογένεια, το γλυπτό και το πιστοποιητικό (που επίσης αναγνώστηκε από τον Μπλάντελ) να εκτίθενται μόνιμα στο Cato Institute.

Τα επιτεύγματα του Πίτερ Μπάουερ

Τζον Μπλάντελ

Συνάντησα πρώτη φορά τον Πίτερ Μπάουερ το φθινόπωρο του 1971, όταν ήμουν πρωτοετής στην Οικονομική Σχολή του Λονδίνου. Ο φροντιστής που με είχε αναλάβει βρισκόταν ελαφρώς στα

αριστερά του Εργατικού Κόμματος, πράγμα που τον έκανε αρκετά μετριοπαθή για εκείνο τον τόπο και τον χρόνο. Πρότεινε στην πρώτη μας συνάντηση να του γράψω μία εργασία σε ένα θέμα της επιλογής μου ώστε να πάρει μία ιδέα για εμένα. Απάντησα, «Μήπως κάτι επάνω στα Οικονομικά της Ανάπτυξης και τον Τρίτο Κόσμο;». Φάνηκε πολύ ικανοποιημένος. Μία εβδομάδα αργότερα, παρέδωσα μία εργασία με τίτλο «Εμπόριο, Όχι Βοήθεια». «Ω, Θεέ μου», είπε. «Καλύτερα να σε δώσω στον Πίτερ Μπιάουερ». Η πρώτη συμβουλή του Μπιάουερ σε μένα ήταν «Μη διαβάσεις Χάγιεκ ή Μίτζες μέχρι να αποφοιτήσεις. Ως προπτυχιακό θα σε βάλουν μόνο σε μπελάδες». Ο Πίτερ είχε απόλυτο δίκιο. Αλλά ήταν πολύ αργά... και ακόμη μπαίνω σε μπελάδες.

Η δεύτερη συμβουλή του ήταν να μελετήσω ιστορία και θυμάμαι να βάζει στα χέρια μου το *The Practice of History [Η Πρακτική της Ιστορίας]* του Έλτον [Elton]. Χωρίς την ιστορία δεν μπορούμε να κατανοήσουμε την κοινωνία. Χωρίς την ιστορία δεν μπορούμε να εκτιμήσουμε και σίγουρα δεν μπορούμε να ανακτήσουμε την ελευθερία.

Τρίτον, άνοιξε τα μάτια ενός πολύ περιορισμένου οικονομολόγου στη σπουδαιότητα μίας διεπιστημονικής προσέγγισης στην κατανόηση της κοινωνίας και στην προαγωγή της ελευθερίας. Εκτός, όμως, από σπουδαίος ακαδημαϊκός και καθηγητής, ο Πίτερ ήταν επίσης ένας άντρας με μεγάλο σωματικό και ηθικό σθένος, όπως απέδειξε κατά τη διάρκεια των μοιραίων φοιτητικών εξεγέρσεων στα τέλη της δεκαετίας του 1960, όταν δημοσίως και ξεκάθαρα και επανειλημμένα υπερασπίστηκε τις αρχές του. Αρνήθηκε να επιτρέψει στην αριστερά να τον καταδυναστεύσει. Αρνήθηκε να επιτρέψει στην αριστερά να τον εκφοβίσει.

Γιατί λοιπόν εμείς, οι εννέα κριτές, επλέξαμε τον Πίτερ Μπιάουερ;

Ο Πίτερ ήταν εκείνος που, έπειτα από χρόνια μελέτης της ιδιωτικής επιχειρηματικότητας στην Αφρική και την Ασία απέδειξε ότι οι φτωχοί μένουν πίσω εξαιτίας του κεντρικού σχεδιασμού, μένουν πίσω εξαιτίας των μεγάλων κρατικών επενδύσεων και μένουν πίσω εξαιτίας της ξένης βοήθειας.

Ο Πίτερ ήταν εκείνος που έδειξε ότι οι λύσεις που πρότειναν άλλοι οικονομολόγοι της ανάπτυξης δεν ήταν λύσεις – δεν ήταν καν ουδέτερες. Ήταν ξεκάθαρα επιβλαβείς.

Ο Πίτερ ήταν εκείνος που στην ακαδημαϊκή βιβλιογραφία άλλαξε το πώς βλέπουμε τον κόσμο μέσα από τη σχολαστική του ανάλυση των αγορών και της μετανάστευσης, των ελέγχων του πληθυσμού και των τιμών, των επενδύσεων και των υποτιθέμενων σχεδίων σταθεροποίησης των εμπορευμάτων.

Ο Πίτερ ήταν εκείνος που μας προειδοποίησε να μη χρησιμοποιούμε τη ζεστή, ασαφή λέξη «βοήθεια», αλλά την ακριβέστερη έκφραση «μεταβιβάσεις από κυβέρνηση σε κυβέρνηση».

Ο Πίτερ ήταν εκείνος που μας δίδαξε ότι βοήθεια είναι η διαδικασία μέσω της οποίας οι φτωχοί σε πλούσιες χώρες επιδοτούν τους πλούσιους σε φτωχές χώρες.

Ο Πίτερ ήταν εκείνος που μας έδειξε ότι οι αγρότες σε φτωχές χώρες επενδύουν συστηματικά σε καλλιέργειες που δεν αποδίδουν καρπούς για έξι χρόνια! Αυτό σημαίνει ότι ο φτωχός αγρότης βλέπει πιο μακριά από τους περισσότερους πολιτικούς.

Ο Πίτερ ήταν εκείνος που έκανε την εικασία ότι η οικονομική βοήθεια πολιτικοποιούσε και διέφθειρε τις λίπτριες χώρες, προσελκύοντας ταλέντα στο κράτος που διαφορετικά θα παρέμεναν στον παραγωγικό ιδιωτικό τομέα.

Ο Πίτερ ήταν εκείνος που εξέθεσε πώς η οικονομική βοήθεια ενίσχυε μη υγιείς εγχώριες πολιτικές... για να μη μιλήσουμε για την καταπίεση και την εκδίωξη παραγωγικών μειονοτήτων.

Ο Πίτερ ήταν εκείνος που, μαζί με τον Χάγιεκ και τον Μίζες, προφήτεψε ότι η Σοβιετική Ένωση δεν θα μπορούσε να επιβιώσει μακροπρόθεσμα. Ο Πίτερ ήταν εκείνος που επισήμανε ότι στον Τρίτο Κόσμο πρωταρχικός σκοπός των κυβερνήσεων είναι να παραμένουν στην εξουσία – και η παροχή βοήθειας τροφοδοτούσε κάτι τέτοιο. Ο Πίτερ ήταν εκείνος που μας προέτρεψε να μην χρησιμοποιούμε τη φορτισμένη λέξη «ανισότητες», αλλά τη λέξη «διαφορές». Ο Πίτερ ήταν εκείνος που μας άνοιξε τα μάτια όταν σχολίασε πόσο παράξενο ήταν το ότι η γέννηση ενός μοσχαριού αντιπροσωπεύει μία αύξηση του Ακαθάριστου Εθνικού Προϊόντος, ενώ η γέννηση ενός παιδιού αντιπροσωπεύει μία μείωση.

Ο Πίτερ ήταν εκείνος που μας έπεισε όλους ότι η βοήθεια δεν πηγαίνει στα δύστυχα πλάσματα που βλέπουμε στις οθόνες των τηλεοράσεών μας, αλλά στους κυβερνώντες τους, ή μάλλον στους καταπιεστές τους.

Τέλος, ο Πίτερ ήταν εκείνος που με το προσωπικό του παράδειγμα έδειξε ότι, όσο και αν σε χλευάζουν και σε αποστρέφονται, όσο και αν σοκάρεσαι, πρέπει να συνεχίζεις να αναζητάς την αλήθεια. Και να θυμάστε ότι όταν ο Πίτερ ξεκίνησε, «όλοι», επαναλαμβάνω, «όλοι», οι άλλοι οικονομολόγοι της ανάπτυξης υπερασπίζονταν τον «κεντρικό σχεδιασμό ως πρώτη προϋπόθεση για την πρόοδο».

Αλίμονο, ο Πίτερ δεν βρίσκεται πλέον μαζί μας αυτοπροσώπως. Αλλά το θάρρος και οι διδαχές του παραμένουν ως ένα αναλλοίωτο παράδειγμα για εμάς και τις μελλοντικές γενιές.

Πριν δύο χρόνια, έφτιαξα ένα βίντεο για τον Πίτερ με το Liberty Fund της Ιντιανάπολις, και η τελευταία ερώτηση που του έκανα ήταν, «Πώς θα σε κρίνει η ιστορία;». Απάντησε, «Δεν θα έχω το ανάστημα του Χάγιεκ, αλλά νομίζω ότι κάποιος θα με επαινούν για τη σαφήνεια και το θάρρος μου».

Λοιπόν, Πίτερ, υπάρχουν πολλοί άνθρωποι εδώ απόψε για να σε επαινέσουν πάνω από όλους, ως τον πρώτο νικητή του Βραβείου Μίλτον Φρίντμαν για την Προώθηση της Ελευθερίας.

Αν ο Πίτερ μπορούσε να βρίσκεται μαζί μας, θα του παρουσίαζα τώρα το πιστοποιητικό του. Επιτρέψτε μου να σας το διαβάσω. Γράφει:

Βραβείο Μίλτον Φρίντμαν για την Προώθηση της Ελευθερίας του 2002

Πίτερ Μπίουερ

Σε αναγνώριση των ακαταπόνητων και πρωτοποριακών ακαδημαϊκών συμβολών του στην κατανόηση του ρόλου της ιδιοκτησίας και των ελεύθερων αγορών στη δημιουργία πλούτου, της κατάδειξης εκ μέρους του των αρνητικών επιπτώσεων που έχουν στα φτωχά έθνη οι μεταβιβάσεις από κυβέρνηση σε κυβέρνηση και του οράματός του για έναν κόσμο ελεύθερων και ευημερούντων ανθρώπων, το οποίο αποτελεί πηγή έμπνευσης.

Απονεμήθηκε την 9η Μαΐου 2002

Μίλνσα με τον Πίτερ την επόμενη μέρα αφότου ενημερώ-

θηκε για το βραβείο του, πριν περίπου ένα μήνα, και είχε ήδη γράψει την ομιλία της αποδοχής του, την οποία θα διαβάσω σε ένα λεπτό. Αλλά θέλω να σας μεταφέρω πόσο χαρούμενος ήταν. Νομίζω ότι το να κερδίσει ένα βραβείο από το Cato, την αγαπημένη του δεξαμενή σκέψης, ήταν κάτι πολύ ιδιαίτερο για εκείνον, και το να κερδίσει ένα βραβείο με το όνομα του Μίλτον Φρίντμαν, ήταν επίσης κάτι πολύ ιδιαίτερο. Αλλά το να κερδίσει το Βραβείο Μίλτον Φρίντμαν από το Cato Institute τού ήταν σχεδόν απίστευτο. Επιτρέψτε μου λοιπόν να ολοκληρώσω με την ανάγνωση των εξήντα ή εβδομήντα λέξεων που έγραψε και σχεδίαζε να απευθύνει απόψε:

Μου προξενεί μεγάλη χαρά η απονομή του Βραβείου Μίλτον Φρίντμαν από το Cato Institute. Το Cato και ο Μίλτον Φρίντμαν έχουν επηρεάσει το κλίμα στην κοινή γνώμη με την ηρωική υπεράσπιση και ενθάρρυνση των αρχών του περιορισμένου κράτους, της προσωπικής ελευθερίας και της αυτάρκειας. Είναι επίσης σημαντικό για εμένα να προσθέσω ότι ο Μίλτον Φρίντμαν υπήρξε μέντοράς μου για πολλά χρόνια. Το Cato ως ίδρυμα και ο Μίλτον Φρίντμαν ως ακαδημαϊκός ασκούν πραγματική επιρροή. Σίγουρα επηρέασαν εμένα. Θέλω να ευχαριστήσω το Cato και τον Μίλτον Φρίντμαν.

15. ΠΕΡΑ ΑΠΟ ΤΗΝ ΙΔΕΟΛΟΓΙΑ: ΠΡΟΣ ΤΟ ΤΕΛΟΣ ΤΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ ΚΑΙ ΤΟΝ ΕΡΧΟΜΟ ΤΗΣ ΕΠΟΧΗΣ ΤΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΤΩΝ ΚΑΤΑΝΑΛΩΤΩΝ

(Scotsman, 17 Μαρτίου 2003)

Εχει χαρακτηριστεί το όγδοο θαύμα του κόσμου ή, στην περίπτωση του Αϊνστάιν, η σπουδαιότερη ανακάλυψη στα μαθηματικά. Πιο πεζά, το αποκαλούμε δύναμη της σύνθεσης, και μαζί με άλλες τάσεις πρόκειται να αλλάξει τον τρόπο ζωής μας.

Στο σχολείο (στο Γυμνάσιο, θυμάμαι), η κυρία Σόφιλντ είπε μία μέρα για τον κανόνα του 70. Είναι πολύ εύκολος. Αν κάτι μεγαλώνει κατά 1 τοις εκατό κάθε χρόνο, θα διπλασιαστεί σε 70 χρόνια. Αλλά αν μεγαλώνει κατά 2 τοις εκατό, θα χρειαστεί τον μισό από αυτόν το χρόνο, και αν μεγαλώνει κατά 3 τοις εκατό, θα χρειαστεί το ένα τρίτο του χρόνου, ή 23,3 χρόνια.

Γιατί αυτό είναι σημαντικό για τη δημόσια πολιτική; Με ανάπτυξη 3 τοις εκατό διπλασιάζουμε τον πλούτο μας κάθε 23,3 χρόνια· ναι, 23,3 χρόνια. Με αυτή την ανάπτυξη, ο πλούτος μας θα διπλασιαστεί μέχρι το 2026 και θα τετραπλασιαστεί μέχρι το 2050.

Δεύτερον, οι απορυθμισμένοι ανταγωνιστικοί ουρανοί των τελευταίων δύο και άνω δεκαετιών και το ουσιαστικά εντελώς αρρυθμιστο ίντερνετ έχουν κάνει τρία πράγματα. Έχουν ανοίξει τα μάτια μας ως προς το τι είναι εφικτό αναφορικά με τα κριτήρια και τις υπηρεσίες· έχουν διαλύσει πολλούς κρατιστικούς μύθους· και δεν έχουν αφήσει μέρος για να κρυφτούν εκείνοι που μας διαβεβαίωναν ότι μόνο τα κράτη μπορούν να επιτελέσουν ορισμένες λειτουργίες.

Τρίτον, όλοι ζούμε πολύ περισσότερο. Το προσδόκιμο ζωής διπλασιάστηκε τα τελευταία 100 χρόνια. Τα επόμενα 100 μπορεί να διπλασιαστεί πάλι. Σίγουρα, το να φτάνει κανείς τα 100 θα αποτελεί τον κανόνα για εκείνους που γεννιούνται σήμερα. Σε μία περίοδο 50 ετών, η Βασίλισσα έστειλε 100.000 γενέθλια τηλεγραφήματα σε εκατοντάχρονους. Αυτό το γραφικό έθιμο θα σταματήσει. Τόσοι πολλοί από εμάς θα φτάνουν τα 100!

Μόλις τον περασμένο χρόνο κατακτήσαμε ένα ορόσημο καθώς, αναπόφευκτα, για πρώτη φορά στην ιστορία μας υπήρχαν περισσότεροι από εμάς ηλικίας άνω των 60 ετών, παρά ηλικίας κάτω των 16. Οι συνέπειες στην εργασία και τις συντάξεις είναι απλά τεράστιες. Δεν θα υπάρχουν πλέον πυροσβέστες που συνταξιοδοτούνται στα 50 με σύνταξη ίση με το 100 τοις εκατό του μισθού τους.

Τέταρτον, ενώ όπως όλοι ξέρουμε μέσα μας τα στάνταρ του δημόσιου τομέα πηγαίνουν κατά διαόλου –και τα στοιχεία που δεν έχουν παραποιοθεί από προσοδοθήρες γραφειοκράτες το αποδεικνύουν ξανά και ξανά– ο ιδιωτικός τομέας βελτιώνεται όλο και περισσότερο. Η συνεχής βελτίωση είναι απαραίτητη, διαφορετικά πεθαίνεις στις παγκόσμιες ανταγωνιστικές αγορές.

Πέμπτον, το κέντρο λήψης πολιτικών αποφάσεων μετακινείται πολύ γρήγορα. Η αποκέντρωση είναι μία απάτη· ένα προπέτασμα καπνού. Η πραγματική τάση βρίσκεται μακριά από το Γουεστμίνστερ, το Γουάιτχολ και τα πολιτικά κόμματά μας, και μετακινείται γρήγορα προς τις Βρυξέλλες, τις ΜΚΟ και τις ομάδες πίεσης.

Πριν πενήντα χρόνια, το κόμμα των Συντηρητικών είχε 2,5 εκατομμύρια μέλη, η Βασιλική Εταιρεία για την Προστασία των Πτηνών ([Royal Society for the Protection of Birds] RSPB) είχε 60.000 μέλη, και το ποσοστό προσέλευσης στις εκλογές ήταν στο 80 κάτι τοις εκατό. Σήμερα, το κόμμα των Συντηρητικών έχει το ένα δέκατο του παλιού του μεγέθους, ενώ η RSPB είναι 20 φορές μεγαλύτερη και το ποσοστό συμμετοχής στις εκλογές έπεσε από το 80 κάτι στο 50 κάτι τοις εκατό. Λιγότεροι από ένας στους τέσσερις ψήφισαν τον κύ-

ριο Μπλερ, η μικρότερη λαϊκή εντολή που πήρε ποτέ πρωθυπουργός.

Τι σημαίνουν λοιπόν όλες αυτές οι τάσεις;

Βρίσκω ότι συμφωνώ με τον κύριο Μπλερ συχνότερα από όσο είναι καλό για το μέλλον του. Ήταν ακριβέστατος, για παράδειγμα, όταν περιέγραψε τις εθνικές εκλογές του 2001 τόσο απλά και άμεσα ως «μία εντολή να φέρει αποτελέσματα». Ο πλούτος μας, η αυξανόμενη αδυναμία των πολιτικών να μας εξαπατούν και το αυξανόμενο προσδόκιμο ζωής καταλήγουν όλα μαζί στον θάνατο της ιδεολογίας. Οι Νέοι Εργατικοί είναι πολύ πρόθυμοι να συνεργαστούν με τον ιδιωτικό τομέα για να παράγουν αυτό που θέλουν οι ψηφοφόροι. Οι Νέοι Εργατικοί, ιδίως, αναγνωρίζουν ότι ολοένα και περισσότερο μετρούν τα αποτελέσματα, όχι η ιδεολογία.

Κινούμαστε πέρα από την ιδεολογία σε μία εποχή πολιτικής καθοδηγούμενης από τους καταναλωτές, μία εποχή όπου οι καταναλωτές, οργανωμένοι σε μεγάλες ομάδες (όχι κόμματα), θα επιτυγχάνουν τους στόχους τους, από την εκπαίδευση και το περιβάλλον μέχρι την υγεία και την πρόληψη της εγκληματικότητας. Και δεδομένης της αδυναμίας του κράτους να κάνει κάτι πέρα από να φορολογεί και να συμμετέχει σε πολέμους, αυτό προμηνύει τεράστια αύξηση στην ιδιωτική παροχή των δημόσιων υπηρεσιών, αν και χρηματοδοτούμενη από τη φορολογία προς το παρόν.

Ο πολιτικός που θα επιβιώσει τις επόμενες δεκαετίες θα είναι εκείνος που μαθαίνει από τις ΗΠΑ, όπου είναι προ πολλού γνωστό ότι ο καλύτερος τρόπος για να επανεκλεγείς είναι να φέρεις αποτελέσματα, ανεξαρτήτως κομματικής ιδεολογίας. Αν οι δρόμοι θεωρούνται πιο καθαροί και πιο ασφαλείς σε σχέση με τη μέρα που εξελέγης, θα συνεχίσεις να επανεκλέγεσαι. Είναι τόσο απλό.

Οι αναθέσεις σε ιδιώτες, οι ιδιωτικοποιήσεις, οι συμπράξεις δημόσιου-ιδιωτικού τομέα και οι πρωτοβουλίες ιδιωτικής χρηματοδότησης θα συνεχιστούν, θα εξελιχτούν και θα επεκταθούν σε άλλους τομείς που ακόμη θεωρούνται ιεροί. Μια μέρα οι πόλεις θα έχουν τρεις υπαλλήλους: έναν Διεθύνοντα Σύμβουλο/Διευθυντή, έναν δικηγόρο να επιβλέπει όλες τις συμβάσεις και

έναν κοινό γραμματέα. Ή μπορεί να έχουν δύο και ο γραμματέας να είναι από την Office Angels⁴⁹.

Ο αποκρουστικός αναδιανεμητικός ανταγωνισμός που αποκαλούν πολιτική θα αλλάξει από τις υποσχέσεις για επιδοτήσεις στη διασφάλιση της παροχής υπηρεσιών με τον καλύτερο δυνατό τρόπο. Η προσέλευση στις κάλπες και η συμμετοχή σε κόμματα θα συνεχίσουν να μειώνονται καθώς οι ομάδες πίεσης θα μεγαλώνουν.

Οι συντάξεις και η εργασία θα αλλάξουν τόσο που δεν θα αναγνωρίζονται. Η αποταμίευση θα γίνει υποχρεωτική για μία περίοδο, ώσπου να γίνει συνήθεια για όλους. Η Ομοσπονδία Μικρών Επιχειρήσεων ([Federation of Small Businesses] FSB) θα τοιρίζει σαν γουρουνάκι στη σούβλα, αλλά όλοι οι εργοδότες θα υποχρεώνονται να βάζουν το 10 τοις εκατό όλων των μισθών τους σε ατομικούς συνταξιοδοτικούς λογαριασμούς που θα έχουν όλοι όσοι είναι άνω των 16 ετών. Ακόμη και περιστασιακά εργαζόμενοι, ας πούμε 18χρονοι που εργάζονται στα McDonalds, θα βλέπουν το 10 τοις εκατό να πηγαίνει εκεί. Επίσης θα τους ανήκει, θα το βλέπουν να αυξάνεται και οι τύχες του θα ανατίθενται στον καπιταλισμό. Και με προσδόκιμο ζωής τα 100, τα 110 και τα 120 έτη, θα δείτε ανθρώπους να έχουν πολλές διαφορετικές καριέρες. Ίσως μία δυναμική καριέρα στις επιχειρήσεις μέχρι τα 55· μία περίοδος διδασκαλίας μέχρι τα 75· κατόπιν μία δουλειά μερικής απασχόλησης ως τα 95· και τέλος, τα χρυσά χρόνια με μία σύνταξη που ετοιμαζόταν 79 χρόνια, πριν οι πολλοί σας απόγονοι σας αποχαιρετήσουν.

Εκεί όπου το κράτος συνεχίζει να μας απογοητεύει, θα δούμε να αυξάνονται εκείνοι που επιλέγουν να εξαιρεθούν. Όπως και με την ανάπτυξη της ιδιωτικής υγείας, θα δείτε να εκτοξεύεται το κίνημα της κατ' οίκον διδασκαλίας, κυρίως σε υποβαθμισμένες περιοχές, όπου ομάδες γονέων θα πουν αντίο στη μετριότητα και θα καλωσορίσουν την αριστεία. Πρωτοστάτες σε αυτή την τάση θα είναι οι μειονότητες, γεγονός που θα προκαλέσει παροξυσμό στους ελάχιστους εναπομείναντες πολιτικά ορθούς αξιωματούχους της εκπαίδευσης.

⁴⁹ ΣτΕ: Γνωστό βρετανικό γραφείο ευρέσεως εργασίας.

Τέλος, θα αφυπνιστούμε αναφορικά με την απόλυτη φαν-
λόγηση και τη φρίκη του συστήματος ανάδοξης φροντίδας
που έχουμε – σύστημα ανάδοξης καταστροφής θα ήταν πιο
ακριβές. Κάθε βράδυ, 65.000 παιδιά πηγαίνουν για ύπνο
υπό τη φροντίδα του κράτους, και η κυβέρνηση της Αυτού
Μεγαλειότητας είναι εξίσου καλή στο να φροντίζει παιδιά
όσο ήταν και στο να διαχειρίζεται μία αεροπορική εταιρεία.
Τα παιδιά που προέρχονται από το σύστημα αναδοχής φρο-
ντίδας είναι εκατοντάδες φορές πιθανότερο να βρεθούν στον
δρόμο ή στη φυλακή, να παίρνουν ναρκωτικά και να ζουν με
επιδόματα πρόνοιας. Όχι πέντε ή δέκα τοις εκατό πιθανότε-
ρο, αλλά εκατοντάδες φορές πιθανότερο.

Χρησιμοποιώντας ένα νέο είδος αναδυόμενων μη κερδο-
σκοπικών ομάδων που ενεργούν περισσότερο σαν κερδοσκο-
πικές εταιρείες, θα ιδιωτικοποιήσουμε το σύστημα ανάδοξης
φροντίδας. Το αποτέλεσμα της ανατροφής παιδιών σε ιδιωτικά
σπίτια θα είναι να μειωθεί κατά το ήμισυ τουλάχιστον ο πληθυ-
σμός των φυλακών μας.

Τρομερά αυξανόμενες προσδοκίες, περισσότερη γνώση,
αυξανόμενο προσδόκιμο ζωής, αποτυχία των δημόσιων επι-
χειρήσεων, συνεχής βελτίωση του ιδιωτικού τομέα, μείωση
της προσέλευσης στις κάλπες, αποτυχία των πολιτικών κομ-
μάτων, αυξανόμενες ομάδες πίεσης: όλα αυτά αποτελούν
ισχυρές τάσεις, αλλά όλα μαζί ισοδυναμούν με μία μνημειώ-
δη αλλαγή του σκηνικού.

Οι πολιτικοί που θα ενστερνιστούν αυτές τις αλλαγές και θα
εργαστούν με αυτές θα είναι εκείνοι για τους οποίους τα δισέγ-
γονά μου θα διαβάζουν στα βιβλία της σύγχρονης ιστορίας, σε
50 περίπου χρόνια από σήμερα.

16. ΞΑΝΑΚΟΙΤΩΝΤΑΣ ΤΗ ΣΥΝΤΟΜΕΥΜΕΝΗ ΕΚΔΟΧΗ ΤΟΥ «Ο ΔΡΟΜΟΣ ΠΡΟΣ ΤΗ ΔΟΥΛΕΙΑ 60 ΧΡΟΝΙΑ ΜΕΤΑ»

(Economic Affairs, Τόμ. 24, Αρ. 1, Μάρτιος 2004)

Πριν εξήντα χρόνια, την Παρασκευή 10 Μαρτίου 1944, ο Φ. Α. Χάγιεκ δημοσίευσε το κλασικό βιβλίο του *Ο Δρόμος Προς τη Δουλεία*, το βιβλίο που κατέστρεψε τη φήμη του μεταξύ των οικονομολόγων, αλλά τον έκανε διάσημο και άλλαξε τον κόσμο.

Δεκατρείς μήνες αργότερα, τον Απρίλιο του 1945, το *Reader's Digest* δημοσίευσε μία συντομευμένη εκδοχή του βιβλίου. Αρκετές φορές κατά τις δεκαετίες του 1970 και του 1980 άκουσα τον Χάγιεκ να λέει «Θεωρούσα ακατόρθωτο να συμπυκνωθεί *Ο Δρόμος Προς τη Δουλεία* σε λίγες μόνο χιλιάδες λέξεις, φανταστείτε λοιπόν την έκπληξη και την ικανοποίησή μου που έκαναν τόσο καλή δουλειά!» Πόσο μεγάλος έπαινος για τις ικανότητες των τότε επιμελητών! Και πόσο δυνατό ήταν το μήνυμα του βιβλίου για τους κινδύνους της σχεδιασμένης οικονομίας, τη σημασία της οικονομικής ελευθερίας, την ανάγκη να περιοριστεί η εξουσία και τον κεντρικό ρόλο των ιδιοκτησιακών δικαιωμάτων.

Και φυσικά ήταν αυτή η συντομευμένη εκδοχή που οδήγησε τον ιδρυτή του ΙΕΑ, Άντονι Φίσερ, στον Χάγιεκ και τον οδήγησε, με τη συμβουλή του Χάγιεκ, να δημιουργήσει το ΙΕΑ αντί να μπει στην πολιτική. Σπανίως ένα δημοσίευμα περιοδικού είχε τέτοιο αντίκτυπο στις ανθρώπινες υποθέσεις. Δέκα χρόνια αργότερα, ο Φίσερ εξέδωσε το πρώτο βιβλίο του ΙΕΑ. Είκοσι χρόνια μετά, άρχισαν να εμφανίζονται «κλώνοι» του ΙΕΑ, και σήμερα υπάρχει ένα δίκτυο εκατό τέτοιων ομάδων σε όλο τον κόσμο.

Καθώς πλησίαζε η 60η επέτειος του *Ο Δρόμος Προς τη Δουλεία*, έψαξα εξονυχιστικά στο διαδίκτυο για αντίτυπα εκείνου του τεύχους του *Reader's Digest* του Απριλίου του 1945, μία ιδέα που εμπνεύστηκα από το παράδειγμα του συναδέλφου μου Μπραντ Λιπς [Brad Lips], αντιπροέδρου του Atlas Economic Research Foundation, στο Φέρφαξ της Βιρτζίνια. Ήθελα να πάρω μία γεύση από το σκηνικό. Ποιοι ήταν οι άνθρωποι που έκαναν αυτή τη συντόμευση; Ποια άρθρα εμφανίστηκαν μαζί της; Τι μας λένε όλα αυτά για την εποχή;

Βρήκα τέσσερα αντίτυπα σε διάφορες τιμές, από \$2 μέχρι \$10. Δύο βρίσκονταν σε εξαιρετική κατάσταση, ένα σε αποδεκτή και ένα σε άθλια. Caveat emptor! [Ο αγοραστής πρέπει να προσέχει].

Καθώς κοιτούσα το εξώφυλλο, ξεχώριζαν τρία πράγματα.

Πρώτον, οι εκδότες θεώρησαν το *Ο Δρόμος Προς τη Δουλεία* τόσο σημαντικό ώστε το έβαλαν στο μπροστινό μέρος του περιοδικού, με την επικεφαλίδα: «Ένα από τα σημαντικότερα βιβλία της γενιάς μας». Ήταν η πρώτη φορά που οι εκδότες έβαζαν το συντομευμένο βιβλίο στην αρχή αντί στο τέλος του περιοδικού.

Δεύτερον, τα άρθρα που ακολουθούν αποτελούν όλα τους συντομευμένες εκδοχές άλλων δημοσιεύσεων. Δεν ανέθεταν σε κάποιους να γράψουν νέο υλικό, ούτε έκαναν συνεντεύξεις με τους λεγόμενους αστέρες.

Τρίτον, πίστευαν πραγματικά το σλόγκαν τους «ένα άρθρο την ημέρα με διαχρονική σημασία». Ο Απρίλιος έχει 30 ημέρες και, ναι, υπάρχουν 30 άρθρα. Και είναι εκπληκτικά υψηλής ποιότητας. Πολύ συμπαγή. Δεν υπάρχουν ελαφρά αναγνώσματα εδώ!

Στο εσώφυλλο μαθαίνουμε ότι 1,5 εκατομμύρια αντίτυπα πηγαίνουν κάθε μήνα σε «άντρες και γυναίκες που υπηρετούν στις ένοπλες δυνάμεις» και ότι χρειάστηκε να συσταθεί ξεχωριστό τμήμα για να χειριστεί τέτοιες «στρατιωτικές συνδρομές». Κάθε εργάσιμη μέρα, ένα προσωπικό 50 ατόμων χειριζόταν πάνω από 8.000 αλλαγές διευθύνσεων χειροκίνητα, βγάζοντας μεταλλικές πλάκες από δίσκους αρχειοθέτησης, φτιάχνοντας καινούργιες και αντικαθιστώντας τις παλιές.

Με λίγους απλούς υπολογισμούς, αυτό σημαίνει δύο εκατομμύρια αλλαγές διευθύνσεων το χρόνο για 1,5 εκατομμύριο στρατιωτικού προσωπικού. Άρα, κατά μέσο όρο, κάθε άτομο που υπηρετούσε μετακινούνταν κάθε εννέα μήνες.

Οι ιδρυτές του, ΝτεΒιτ Γουάλας [DeWitt Wallace] και Λίλα Άτσεσον Γουάλας [Lila Acheson Wallace] αναγράφονται ως αρχισυντάκτες, και αυτός είναι ο Τόμ. 46, Αρ. 276, πράγμα που δυσκολεύομαι να καταλάβω. Κάτω από τα ονόματά τους παρατίθενται οι βαθμίδες των ανώτερων συντακτών (εννέα) και των ελεύθερων συντακτών (δεκαεννέα), αρκετοί από τους οποίους ξεχωρίζουν, καθώς βοήθησαν στη συντόμευση του βιβλίου του Χάγιεκ.

Ο πρώτος είναι ο Μαξ Έστμαν [Max Eastman], ο πρώην οργανωτής του Συνδέσμου Ανδρών για την Ψήφο των Γυναικών, πρώην συντάκτης του *The Masses* και συνιδιοκτήτης του *The Liberator*, φίλος και εκπρόσωπος του Λέον Τρότσκι [Leon Trotsky], και μέγας ειδικός επάνω στη Ρωσία. Αργότερα σχετίστηκε με τον Μπιλ Μπάκλεϊ [Bill Buckley], τον Ράσελ Κερκ [Russell Kirk], τον Τζέιμς Μπέρναμ [James Burnham], τον Φρανκ Μάιερ [Frank Meyer] και τον Γουίτακερ Τσέιμπερς [Whittaker Chambers]. Αφού αποκήρυξε τελικά τον σοσιαλισμό το 1941, έγινε ελεύθερος συντάκτης του *Reader's Digest* και στα πολλά βιβλία του συγκαταλέγεται και το *Reflections on the Failure of Socialism [Σκέψεις για την Αποτυχία του Σοσιαλισμού]*, που εκδόθηκε το 1955.

Ο δεύτερος είναι ο Φούλτον Άρσλερ [Fulton Oursler], δηλαδή ο Φούλτον Άρσλερ ο Πρεσβύτερος – ο Φούλτον Άρσλερ ο Νεότερος πήγε στο *Reader's Digest* μόλις το 1956 και συνταξιοδοτήθηκε το 1990. Ο Άρσλερ ο Νεότερος ήταν εκείνος που πήγε στην Κίνα με τον Νίξον. Ο Άρσλερ ο Πρεσβύτερος ήταν ο συγγραφέας του *The Greatest Story Ever Told [Η Ωραιότερη Ιστορία του Κόσμου]*, της εκλαϊκευμένης ιστορίας της Βίβλου που έγινε μπεστ σέλερ στις ΗΠΑ. Έγραψε πολλά βιβλία, υπήρξε συντάκτης του περιοδικού *Liberty Magazine* και συνιδρυτής του *True Crime*, αλλά *Η Ωραιότερη Ιστορία του Κόσμου*, γυρισμένη σε ταινία το 1965 με τον Τσάρλτον Ιστον, τον Τέλι Σαβάλα και πολλούς άλλους, ήταν εκείνο που αποδείχθηκε η μεγαλύτερη επιτυχία του.

Έπειτα είναι ο Πολ Πάλμερ [Paul Palmer] (παλαιότερα στο *American Mercury* με τον Χ. Λ. Μένκεν [H. L. Mencken], μαζί με τον σπουδαγμένο στο Χάρβαρντ, με βρετανική προφορά και μονόκλ, τον καλύτερα ντυμένο άντρα στην Αμερική, Γουίλιαμ Λ. Γουάιτ [William L. White]. Ο Γουάιτ ήταν πολυγραφότατος συγγραφέας, διακεκριμένος πολεμικός ανταποκριτής, ιδιοκτήτης εφημερίδας και συντάκτης, σύζυγος της κοσμικής νεοϋορκέζας Κάθριν Γουάιτ [Katherine White], που ο Τζον Ο' Χάρα [John O' Hara] περιέγραψε κάποτε ως την ομορφότερη γυναίκα στην Αμερική, καθώς και έμπιστος της Κλερ Μπουθ Λους [Clare Booth Luce] και του Μπέρναρντ Μπαρούχ [Bernard Baruch].

Τέλος, ξεχωρίζει ο Μπερτ ΜακΜπράιντ [Burt Mac Bride], πατέρας του διάσημου Αμερικανού συγγραφέα, δικηγόρου και πολιτικού Ρότζερ Λι ΜακΜπράιντ [Roger LeaMacBride]. Ως έφηβος, ο Ρότζερ γνώρισε τη συντάκτρια του *Reader's Digest* Ρόουζ Ουάιλντερ Λέιν [Rose Wilder Lane] μέσω του πατέρα του, Μπαρτ. Η μητέρα της Ρόουζ, Λόρα Ίγγκαλς Ουάιλντερ [Laura Ingalls Wilder] είχε γράψει τη σειρά παιδικών βιβλίων *Το Μικρό Σπίτι στο Λιβάδι* [*Little House on the Prairie*] και έγινε η «θετή γιαγιά» του που τον μύπησε στις ιδέες της ελεύθερης αγοράς. Η Ρόουζ έγραφε στο μεταξύ το *The Discovery of Freedom: Man's Struggle Against Authority* [*Η Ανακάλυψη της Ελευθερίας: Ο Αγώνας του Ανθρώπου Ενάντια στην Εξουσία*].

Έπειτα από αυτή την πρώιμη έκθεση σε ιδέες, ο Ρότζερ ΜακΜπράιντ αποφοίτησε από τη Νομική Σχολή του Χάρβαρντ· επέκτεινε και έφερε στην τηλεόραση το *Μικρό Σπίτι στο Λιβάδι*· υπηρέτησε ως Ρεπουμπλικάνος στο νομοθετικό σώμα του Βερμόντ· κληρονόμησε το 1968 τα συγγραφικά δικαιώματα της Ουάιλντερ Λέιν, συνεπώς και το *Μικρό Σπίτι*· εξελέγη το 1972 μέλος του Κολεγίου των Εκλεκτόρων για τους Ρεπουμπλικάνους· έδωσε την ψήφο του στους Χόσπερς [Hospers]/Νείθαν [Neithan] του Ελευθεριστικού Κόμματος, αντί στον Νίξον· έβαλε ο ίδιος υποψηφιότητα για Πρόεδρος το 1976 με το Ελευθεριστικό Κόμμα, χρηματοδοτώντας την εκστρατεία του, λένε, από τα δικαιώματα που εισέπραττε από *Το Μικρό Σπίτι*· και τελικά επέστρεψε στο Κόμμα των Ρεπουμπλικάνων για να γίνει

επικεφαλής της ρεπουμπλικανικής Ομάδας για την Ελευθερία. Η ψήφος του στο Κολέγιο των Εκλεκτόρων πήγε στην Τόνι Νέιθαν [Tonie Nathan]· ήταν η πρώτη ψήφος που δόθηκε ποτέ σε γυναίκα και σε άτομο εβραϊκής καταγωγής. Δεν ήταν ούτε η Τζεραλτίν Φεράρο [Geraldine Ferraro], ούτε ο Τζο Λίμπερμαν [Joe Lieberman], ασχέτως του τι λένε στα τηλεπαιχνίδια!

Αυτοί είναι μόνο πέντε από ένα σύνολο 53 συντακτών κάθε είδους.

Παρακάτω, στη σελίδα 1, ο σπουδαίος οικονομολόγος, δημοσιογράφος και συγγραφέας του *Economics in One Lesson* [Τα Οικονομικά σε Ένα Μάθημα], Χένρι Χάζλιτ [Henry Hazlitt] (του οποίου η κριτική στο Newsweek ακριβώς μία δεκαετία αργότερα για το πρώτο βιβλίο του ΙΕΑ, *Toward the Free Convertibility of Sterling* [Προς την Ελεύθερη Μετατρέψιμότητα της Στερλίνας], του Τζορτζ Γουίντερς, το έκανε να ξεπουλήσει και έπεισε τον ιδρυτή του ΙΕΑ, Άντονι Φίσερ, να προσλάβει τον Ραλφ Χάρις ως πρώτο υπάλληλο του ινστιτούτου), γράφει ότι ο Χάγιεκ «αναδιατυπώνει για την εποχή μας το ζήτημα της σχέσης ανάμεσα στην ελευθερία και την εξουσία». Συνεχίζει:

Είναι μία συναρπαστική έκκληση σε όλους τους καλοπροαίρετους υπέρμαχους του σχεδιασμού και τους σοσιαλιστές, σε όλους όσους είναι ειλικρινείς δημοκράτες και φιλελεύθεροι στην καρδιά, να σταματήσουν, να κοιτάξουν και να ακούσουν.

Οι επιμελητές κατόπιν σημειώνουν:

Ο καθηγητής Χάγιεκ, με μεγάλη δύναμη και αυστηρή συλλογιστική, απευθύνει μία δυσοίωνη προειδοποίηση στους Αμερικανούς και τους Βρετανούς που στρέφονται στο κράτος για να τους δώσει διέξοδο για όλες τις οικονομικές μας δυσκολίες. Αποδεικνύει ότι ο φασισμός και αυτό που οι Γερμανοί ορθώς αποκαλούν Εθνικοσοσιαλισμό είναι τα αναπόφευκτα αποτελέσματα της ολοένα μεγαλύτερης αύξησης του κρατικού ελέγχου και της κρατικής εξουσίας, του εθνικού «σχεδιασμού» και του «σοσιαλισμού».

Η εισαγωγή κλείνει στη συνέχεια με ένα απόσπασμα από την εισαγωγή του Τζον Τσάμπερλεν για την αμερικανική έκδοση:

Αυτό το βιβλίο είναι μία προειδοποιητική κραυγή σε καιρό διασταγμού. Μας λέει: Σταματήστε, κοιτάξτε και ακούστε. Η λογική

του είναι αδιαφιλονίκητη, και θα πρέπει να βρει το ευρύτερο δυνατό κοινό.

Αμέσως μετά τις δεκαεννέα σελίδες του συντομευμένου κειμένου, υπάρχει μια δισέλιδη συντόμευση ενός άρθρου του Ραλφ Ρόμπι [Ralph Robey] στο Newsweek, «Τι σχεδιάζεται για εσάς», με μία δυσσιώπη επικεφαλίδα: «Τι θα απογίνει το επιχειρηματικό πνεύμα που δημιούργησε ένα μεγάλο έθνος, όταν αυτό το πρόγραμμα ξεκινήσει;».

Ό,τι ακολουθεί είναι μία απειλητική προειδοποίηση ότι η Ουάσιγκτον σχεδιάζει:

- μία γενική «υπηρεσία σχεδιασμού» για τον έλεγχο της οικονομίας
- συμβούλια στα οποία θα εκπροσωπούνται οι εργαζόμενοι, η διοίκηση και η κυβέρνηση
- ποσοτώσεις παραγωγής που θα καθορίζονται από τέτοια συμβούλια για κάθε κλάδο, ώστε να εξασφαλίζεται η «πλήρης απασχόληση»
- κυβερνητικές εγγυήσεις στις εταιρείες για το ενδεχόμενο ζημίας, με την αγορά όσων αγαθών δεν μπορούν να πωληθούν στην ανοιχτή αγορά
- ένα σύστημα αδειών για όλους τους νεοεισερχόμενους στην αγορά
- τον μόνιμο καθορισμό και έλεγχο των τιμών
- τον καθορισμό των μισθών και έναν εγγυημένο ετήσιο μισθό
- την εξισορρόπηση ενός ενδεχόμενου αποπληθωριστικού κενού, ώστε στο τέλος του πολέμου «οι εργαζόμενοι να λαμβάνουν για 40 ώρες εργασίας όσα λαμβάνουν τώρα για 48 ώρες»· και τέλος
- «ένα τεράστιο πρόγραμμα κρατικών δαπανών και επέκταση των δραστηριοτήτων του κράτους».

Αυτό το τελευταίο περιλαμβάνει δαπάνες:

όχι μόνο για την περιφερειακή ανάπτυξη τύπου TVA⁵⁰ σε όλη τη χώρα, αλλά στέγη, παιδεία, κατασκευή αεροδρομίων, ηπειρωτική

50 ΣτΕ: Tennessee Valley Authority. Κρατική, ομοσπονδιακή εταιρεία που είχε ιδρυθεί το 1933 για αναπτυξιακά έργα και έργα υποδομών στην κοιλάδα του Τενεσί που είχε πληγεί ιδιαίτερα από την Μεγάλη Ύφεση.

και τοπική ανάπτυξη του οδικού δικτύου, γενική επέκταση και αύξηση των παροχών της κοινωνικής ασφάλισης, και ούτω καθεξής. Υπήρχαν λοιπόν εκεί όλα, στο Reader's Digest τον Απρίλιο του 1945... και μάλιστα συντομευμένα από το Newsweek.

Έπειτα ακολουθεί μία εξαιρετικά πλούσια παράγραφος, την οποία παραθέτω ολόκληρη:

Για παράδειγμα, πάρτε αυτό το απόσπασμα από την Wall Street Journal: «Ας υποθέσουμε ότι κάποιος θέλει να ανοίξει ένα νέο εργοστάσιο υποδημάτων. “Αν έχει ένα νέο προϊόν το οποίο χρειάζεται και μπορούν να διατεθούν οι εγκαταστάσεις και τα υλικά, εντάξει”, λένε οι σχεδιαστές. “Αλλά αν η αγορά είναι επαρκώς εφοδιασμένη και το δέρμα σπανίζει, θα προτείναμε κάποιο άλλο εγχείρημα. Αν επιμείνει να ξεκινήσει μία επιχείρηση που δεν εγκρίνεται, αυτό θα ήταν αντικοινωνικό –στο ίδιο επίπεδο με το λαθρεμπόριο οπίου– και θα έπρεπε να αναλάβουν δράση οι αστυνομικές δυνάμεις”».

Η δημιουργία ενός εργοστασίου υποδημάτων παρομοιάζεται με το εμπόριο ναρκωτικών!

Τέλος, το κείμενο κλείνει με τρεις παραγράφους που θα μπορούσαν να είχαν εμπνεύσει την Άιν Ραντ να γράψει το Ο Άτλας Επαναστάτησε [Atlas Shrugged]:

Ναι, αυτοί που κάνουν αυτά τα σχέδια ξέρουν ακριβώς τι κάνουν. Και μη γελιέστε για το αν είναι έξυπνοι. Είναι εξίσου έξυπνοι, και ευφυείς, και αδίστακτοι, και αποφασισμένοι όσο κάθε άλλη ομάδα σε αυτή τη χώρα.

Μία ακόμη επισήμανση. Μην περιμένετε αυτό το πρόγραμμα να παρουσιαστεί ποτέ συνολικά προς εξέταση στο Κογκρέσο. Θα έρθει κομμάτι κομμάτι, κάθε ένα από τα οποία θα είναι φαινομενικά σχεδιασμένο για να ανταποκρίνεται απλά σε ένα συγκεκριμένο πιεστικό πρόβλημα. Και κάθε κομμάτι θα παίρνει ένα προσεκτικά επιλεγμένο αθώο όνομα και θα τυλίγεται γύρω γύρω με όμορφα και αθώα ονόματα, ειδικά προετοιμασμένα για να καλύψουν τον πραγματικό σκοπό και την πρόθεση της πρότασης.

Αν λοιπόν συμβαίνει να πιστεύετε στην ατομική επιχειρηματικότητα και στην ελευθερία, έχετε το νου σας για τα επιμέρους κομμάτια αυτού του προγράμματος. Και μην παραπλανηθείτε

από κάποιον που σας λέει ότι απλώς κάνουμε ένα μικρό βήμα προς τη «βιομηχανική δημοκρατία» ή μία «σχεδιασμένη οικονομία». Αντ' αυτού, θυμηθείτε ότι το ίδιο αυτό πρόγραμμα όταν εφαρμοζόταν στην Ιταλία ήταν γνωστό ως «φασισμός». Και σήμερα στη Γερμανία φέρει το όνομα «ναζισμός».

Ένα τελευταίο σχόλιο για τη συντομευμένη εκδοχή του Ο Δρόμος Προς τη Δουλεία. Στη σελίδα 5 υπάρχει μία πλαινή σημείωση για παραγγελίες αντιτύπων. Μπαίνει κατευθείαν στο θέμα:

Αναμφίβολα, οι αναγνώστες του Digest θα νιώσουν ότι αυτό είναι ένα από τα σημαντικότερα άρθρα των τελευταίων ετών. Πολλοί θα επιθυμήσουν επιπλέον αντίτυπα. Τα τεύχη του Reader's Digest στα κίосκια εξαντλούνται γρήγορα, αλλά...

Ένα αντίτυπο έκανε πέντε σεντς με τα ταχυδρομικά έξοδα και τον φάκελο. Τα δέκα στοίχιζαν 35 σεντς και τα 100 \$2,50. Αναρωτιέμαι πόσα παραγγέλθηκαν.

Η σελίδα 22 κλείνει την ενότητα με τα παρακάτω «Επιπλέον Σχόλια στο Ο Δρόμος Προς τη Δουλεία»:

Συμβαίνει κάποιες φορές ένα μικρό βιβλίο να ρίχνει ένα μακρύ φως που προειδοποιεί και δίνει ελπίδα. Ένα τέτοιο βιβλίο είναι το Ο Δρόμος Προς τη Δουλεία – μία από τις σπουδαιότερες φιλελεύθερες διακηρύξεις της εποχής μας.

Τζον Ντάβενपोर्ट [John Davenport] στο Fortune

Με δυνατή και εμπειριστατωμένη γραφή... ο κύριος Χάγιεκ εκφράζει τον φόβο ότι οι δημοκρατίες πηγαίνουν βήμα βήμα προς την ίδια κατεύθυνση που ακολούθησε η Γερμανία. Αυτό το βιβλίο αξίζει εκτεταμένη και προσεκτική ανάγνωση.

Chicago Sun

Ο αναγνώστης θα βγει από τις σελίδες του ανανεωμένος, ως από μια σπουδαία πνευματική περιπέτεια.

New York Herald Tribune

Αναμφίβολα, ένα σημαντικό βιβλίο. Κανείς δεν μπορεί να το διαβάσει χωρίς να μάθει πολλά προς όφελός του.

*Χάουαρντ Βίνσεντ Ο'Μπράιεν [Howard Vincent O'Brien]
στη Chicago Daily News*

Μία πολύ σημαντική συνεισφορά στη σύγχρονη πολιτική σκέψη. Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι θα κάνει αίσθηση σε αυτή τη χώρα.

Kansas City Star

Εξήντα χρόνια αργότερα, το υπόλοιπο τεύχος του Reader's Digest μάς λέει πολλά για την εποχή στην οποία εμφανίστηκε το *Ο Δρόμος Προς τη Δουλεία*.

Το περιοδικό είναι εντυπωσιακά οικείο στον σύγχρονο αναγνώστη. Υπάρχουν πολλές μικρές ενότητες όπως «Αξίζει να αυξήσετε τη δύναμη των λέξεων σας» και ένα μείγμα του ηρωικού με το εκπαιδευτικό, αλλά με ύφος στρατευμένο και με σαφές σύνολο αξιών. Αυτό που κάνει εντύπωση στον οικονομολόγο μέσα μου είναι ότι το περιοδικό προσέφερε \$25 για ευφυολογήματα και \$200 για κείμενα για τη «ζωή σε αυτές τις Ηνωμένες Πολιτείες». Διακόσια δολάρια εκείνη την εποχή ισοδυναμούσαν με έξι εβδομάδες εργασίας 48 ωρών την εβδομάδα για μία γυναίκα εργάτρια εργοστασίου κατά τη διάρκεια του πολέμου. Σήμερα, οι τιμές στο Ηνωμένο Βασίλειο είναι £60, £125 και £200, ανάλογα με την ενότητα. Επίσης, υπάρχει μία ελαφρώς αινιγματική πλαϊνή ανακοίνωση για έναν διαγωνισμό Ιδεών για Νέες Επιχειρήσεις με έπαθλο \$25.000, ο οποίος έχει προσελκύσει 49.000 συμμετοχές. Δεν είναι να απορεί κανείς! \$25.000 είναι κοντά στις \$500.000 σήμερα. Στην πλαϊνή γραμμή εκφράζονται παράπονα για την έλλειψη χαρτιού – λόγω του πολέμου, πιθανώς. Πράγματι, η χρήση δελτίων συνεχίζεται. Οι Ινδιάνοι Τσιπέουα στο Βόρειο Μίτσιγκαν θάβουν τους νεκρούς τους με τα δελτία τους – υποθέτω ότι θα τα χρειαστούν στην επόμενη ζωή! Και ένα παιδί κατηγορεί τον πατέρα του ότι έκανε και άλλο μωρό... μόνο και μόνο για να πάρει το κουπόνι για παπούτσια από τα νέα δελτία.

Ο πόλεμος κυριαρχεί στις 30 ιστορίες καταλαμβάνοντας τουλάχιστον το ένα τρίτο τους, από τη φρίκη των ιαπωνικών πλοίων-φυλακών και των υπόγειων γερμανικών εργοστασίων μέχρι το κουράγιο εκείνων που φυγάδευαν ανθρώπους στην ευρωπαϊκή ήπειρο. Όλα είναι πολύ άσπρα-μαύρα. Εκείνοι είναι οι κακοί. Εμείς οι καλοί.

Τέσσερα άρθρα που είχαν να κάνουν ευρύτερα με την πολιτική οικονομία τράβηξαν την προσοχή μου και αξίζει να σημειωθούν, τα δύο παρεμπιπτότως και τα άλλα δύο με περισσότερες λεπτομέρειες.

Σε ένα απολαυστικό κείμενο, «Οι υπηρέτριες έχουν φύγει για πάντα», η κυρία Σέλμι Κάλαμ Ντέιβις [Shelby Cullom Davis] (η Σέλμι έγινε αργότερα εξαιρετικά γενναϊόδωρη υποστηρίκτρια των δεξαμενών σκέψης στις ΗΠΑ) προειδοποιεί ότι οι καμαριέρες θα σπανίζουν μετά τον πόλεμο, και αν καταφέρετε να βρείτε μία «θα βρίσκεται στην ίδια κοινωνική και οικονομική θέση με μία εργάτρια εργοστασίου ή μια υπάλληλο γραφείου». Κλείνει με τις παρακάτω υπέροχες γραμμές:

Όταν η Μίλντρεντ και οι φίλες της έρθουν τσούρμιο από τα εργοστάσια, θα βρουν μία νέα κατάσταση να τις περιμένει. Δεν θα κερδίσουν όμως μόνο εκείνες. Με την τοποθέτηση της οικιακής εργασίας σε επιχειρηματική βάση, θα έχουμε περισσότερη και καλύτερη εξυπηρέτηση μέσα σε λιγότερες ώρες, θα τερματίσουμε την αμοιβαία εξευτελιστική σχέση κυρίας-υπηρέτριας και θα έχουμε μία νέα ιδιωτικότητα και μια πιο ζεστή οικογενειακή ζωή. Εν ολίγοις, με την απελευθέρωση των υπηρετριών από την παλιά τους υποτέλεια, θα ελευθερώσουμε και τα σπίτια μας.

Και στο πίσω μέρος του τεύχους υπάρχει το πρότυπο για το *The Good Life*, μία κλασική κωμωδία του BBC με κάποιον κύριο Γκουντ ο οποίος αφήνει τη δουλειά του ως διαφημιστής ώστε αυτός και η γυναίκα του να ζήσουν με αυτάρκεια. Στο "The have-more farm plan for city workers [«Το "να έχεις περισσότερα" σχέδιο αγροκτήματος για εργαζόμενους στην πόλη», οι Ρόμπινσον αφήνουν το διαμέρισμά τους στο Μανχάταν για οκτώ στρέμματα γης στο Νόργουντ του Κονέκτικατ, «σχεδόν μία ώρα» από το γραφείο του κυρίου Ρόμπινσον στη Νέα Υόρκη. Συνεχίζει να εργάζεται, αλλά τα Σαββατοκύριακα και τα απογεύματα μετατρέπει τα οκτώ του στρέμματα σε ένα «μικρό αγρόκτημα» που παράγει:

όλο το γάλα και την κρέμα μας, λίγο βούτυρο, όλα τα αυγά μας, σχεδόν 55 κιλά κοτόπουλο το χρόνο, αρκετές εκατοντάδες κιλά χοιρινό, μπέικον και ζαμπόν, κουνέλια, αρνιά, χήνες και σμέουρα, πολλά φρέσκα, κονσερβοποιημένα ή κατεψυγμένα λαχανι-

κά αξίας αρκετών δολαρίων, συν λίπασμα για τον κήπο και το γρασίδι μας.

Αν ο εφοριακός, η αστυνομία τροφίμων και οι οικονομικοί σχεδιαστές θα τον άφηναν να το κάνει αυτό σήμερα είναι άλλο θέμα, κυρίως όταν αρχίζει να πουλά αβγά στο γραφείο του με 60 σεντ τη ντουζίνα, ή ανταλλάζει προϊόντα με ντόπιους αγρότες και γείτονες.

Αυτό με φέρνει στη συντομευμένη εκδοχή του 'Can we break the building blockade?' [«Μπορούμε να σπάσουμε τον αποκλεισμό του κτηρίου;»] του Ρόμπερτ Λας [Robert Lasch] που εκδόθηκε αρχικά στο *Atlantic Monthly*. Η φράση κάτω από τον τίτλο το συνοψίζει υπέροχα: «Πρέπει ένα μεγάλο μεταπολεμικό πρόγραμμα στέγασης να παραλύσει εξαιτίας περιοριστικών και απαρχαιωμένων κωδίκων δόμησης που διατηρούνται σε ισχύ από ομάδες πίεσης;» Είναι υπέροχο. Είναι η οικονομία της πολιτικής. Όταν το βρήκα, ένιωσα σαν ένας αρχαιολόγος που έβγαλε από τη γη ένα μεγάλο εύρημα. Είναι όλα εκεί, στον κλάδο κατασκευής κατοικιών του Σικάγου στα μέσα της δεκαετίας του 1940:

- Σωματεία και επιχειρήσεις με οργανωμένα συμφέροντα
- Καθορισμός τιμών και εξοστρακισμός των νεοεισερχόμενων
- Πολίτες με ορθολογική άγνοια
- Τεχνητά υψηλά κόστη που παραμένουν υψηλά με τον μύθο της υγείας και της ασφάλειας
- Καινοτομίες που απαγορεύονται για να προστατευτούν θέσεις εργασίας
- Υποχρεωτικά πρότυπα εργασίας και
- Απαγόρευση εισαγωγών, όπως η εισαγωγή λαξευμένης πέτρας από τη γειτονική Ιντιάνα.

Δείτε, για παράδειγμα, αυτή την παράγραφο:

Οι τζαμάδες που ανήκουν στο σωματείο συχνά αρνούνται να εγκαταστήσουν παράθυρα κατασκευασμένα εξ ολοκλήρου στο εργοστάσιο. Οι ελαιοχρωματιστές αποκλείουν τη χρήση πι-

στολιού βαφής, ή ακόμη και τη χρήση πινέλων πάνω από ένα ορισμένο πλάτος. Στη Νέα Υόρκη, οι οικοδόμοι αρνούσαν να χρησιμοποιήσουν μεταλλικές ράβδους και πηχάκια που δεν είχαν κοπεί και λυγίσει, με επιπλέον κόστος, επιτόπου. Όταν ένας προκατασκευασμένος σωλήνας με μήκος κατά παραγγελία παραδόθηκε σπειρωμένος, υδραυλικοί στο Χιούστον απαιτήσαν το δικαίωμα να κόψουν τις σπειρώσεις και να τον ξανασπειρώσουν επιτόπου.

Και αυτά στο μεγάλο προπύργιο του ελεύθερου επιχειρείν! Η αμερικανική έκδοση του Ο Δρόμος Προς τη Δουλειά κυκλοφόρησε τη Δευτέρα 18 Σεπτεμβρίου 1944 και παρουσιάστηκε την επόμενη Κυριακή στους New York Times από την Χένρι Χάζλιτ. Εκείνη την περίοδο, ο Χάζλιτ ετοιμάζε το δικό του μπεστ σέλερ, του *Economics in One Lesson [Τα Οικονομικά σε Ένα Μάθημα]* (1946), και η ιστορία με τους υδραυλικούς του Χιούστον βρίσκεται στη σελίδα 50 στην πρώτη έκδοση και στη σελίδα 52 στη δεύτερη.

Η δεύτερη μεγάλη ιστορία που τράβηξε την προσοχή μου ήταν η συντομευμένη εκδοχή του 'The veteran betrayed' [«Ο προδομένος βετεράνος»], του Άλμπερτ Κ. Μάιζελ [Albert Q. Maisel], που είχε δημοσιευτεί πλήρες στο *Cosmopolitan*. Η φράση κάτω από τον τίτλο ρωτά: «Ως τότε η Υπηρεσία Βετεράνων θα δίνει τριτοκλασάτη ιατροφαρμακευτική περίθαλψη σε πρωτοκλασάτους άντρες;»

Αυτό ήταν τρία με τέσσερα χρόνια πριν η κυβέρνηση των Εργατικών του 1945-50 εθνικοποιήσει τον βρετανικό τομέα της υγείας. Αλλά τι μάθημα θα μπορούσε να ήταν αυτό. Ο συγγραφέας, ειδικός στη στρατιωτική ιατρική, ισχυρίζεται ότι οι στρατιώτες λαμβάνουν εξαιρετική ιατροφαρμακευτική περίθαλψη. λέει ότι είναι «η καλύτερη που μπορεί να προσφέρει η σύγχρονη ιατρική». Όταν όμως πάψουν να είναι εν ενεργεία στρατιώτες και γίνουν βετεράνοι, πέφτουν στα νύχια της Υπηρεσίας Βετεράνων. Τώρα, η Αμερική παίρνει τους βετεράνους της σοβαρά. Υπάρχει ακόμη και θέση στο Υπουργικό Συμβούλιο για τις Υποθέσεις των Βετεράνων! Τους παίρνει τόσο σοβαρά που τους έδωσε το δικό τους μίνι ΕΣΥ δεκαετίες πριν το ΕΣΥ. Πριν 70 χρόνια είχε 100 νοσοκομεία που στοίχιζαν \$250 εκατομμύ-

ρια και είχαν έσοδα \$106 εκατομμύρια. Προσαρμοσμένο στον πληθωρισμό, αυτό είναι ένα κεφάλαιο αρκετών δεσεκατομμυρίων δολαρίων με ετήσια έσοδα πάνω από ένα δεσεκατομμύριο. Τι έπαιρναν λοιπόν αυτοί οι φτωχοί αιχμάλωτοι που αδυνατούσαν να κινηθούν, αδυνατούσαν να αγοράσουν και από άλλους παρόχους, με την επιδότηση να τους δεσμεύει;

Προκαλεί σφίξιμο στο στομάχι:

- Συνωστισμό
- Εξουθενωμένους γιατρούς με χέρια δεμένα από τη γραφειοκρατία
- Ανίκανους γιατρούς που δεν μπορούν να προσληφθούν αλλού
- Αμελείς νοσοκόμες
- Φαγητό που απορρίπτουν τα φτηνά πανδοχεία
- Εκμεταλλευτές παραχωρησιούχους

Αυτά για αρχή.

Συνολικά, «τритоκλασάτη φροντίδα για πρωτοκλασάτους άντρες».

Πώς όμως είχε επιβιώσει μέχρι τότε για δύο ολόκληρες δεκαετίες; Η απάντηση είναι τόσο οικεία όσο το ίδιο το πρόβλημα – δηλαδή, με διαστρέβλωση και στημένη παρουσίαση των στοιχείων. Με παραπλάνηση. Ή, όπως γράφει ο συγγραφέας, δημοσίευαν αριθμούς που ενώ ήταν «τεχνικά σωστοί, στην πραγματικότητα είναι παραπλανητικοί». Και τι σκάνδαλο κάλυπταν: περισσότεροι πέθαιναν παρά θεραπεύονταν. Το οιονεί αλβανικό σύστημα του Ηνωμένου Βασιλείου φαίνεται συγκριτικά λιγότερο κακό.

Στο ζήτημα της εύρεσης λύσης, ωστόσο, ο ειδικός μας στη στρατιωτική ιατρική βρίσκεται έξω από τα νερά του και το μόνο που έχει να προτείνει είναι καλύτερη διαχείριση, ένα νέο πρόσωπο στην κορυφή πρόθυμο να αλλάξει τα πράγματα, το οποίο θα είναι, ας ελπίσουμε, σπουδαίος γιατρός και εξαιρετικός διαχειριστής.

Ήταν ένα τεύχος του *Reader's Digest* που άλλαξε τον κόσμο, και μέχρι σήμερα το ΙΕΑ πουλά κάθε χρόνο έναν μεγάλο αριθμό αντιτύπων της συντομευμένης εκδοχής του *Ο Δρόμος Προς τη Δουλεία*. Ένα αμερικανικό ίδρυμα, για παράδειγμα, ταχυδρο-

μεί ένα αντίτυπο σε κάθε νεοεκλεγμένο πολιτικό στις ΗΠΑ. Και πόσο εντυπωσιακό είναι ότι το ίδιο τεύχος περιέχει μία τόσο πλούσια γκάμα σχετικού υλικού, ιδίως το ανατριχιαστικό και τρομακτικό κομμάτι για τους κινδύνους ενός κρατικοποιημένου συστήματος υγείας και το παράξενα διορατικό κείμενο για τους οικοδόμους του Σικάγου.

Ρώτησα πρόσφατα το μεγαλύτερο παιδί του Άντονι Φίσερ, Μαρκ Φίσερ, και τον μοναχογιό του Φ. Α. Χάγιεκ, Λόρενς Χάγιεκ, αν γνώριζαν που βρίσκονται τα αντίτυπα των πατέρων τους από αυτό το τεύχος του *Reader's Digest*. Κανένας από τους δύο δεν γνώριζε, αλλά ο Μαρκ με διαβεβαίωσε ότι του πατέρα του θα ήταν γεμάτο σημειώσεις. Ο Λόρενς Χάγιεκ, ωστόσο, αφηγήθηκε μία δική του δυνατή ιστορία σχετικά με το αντίτυπο που έχει και επιδεικνύει κάθε τόσο με ένα πλήθος από άλλα ενθύμια του Χάγιεκ, πιο πρόσφατα στη Γενική Συνέλευση της Λέσχης Μοντ Πελεράν το 2002. Ο Φ. Α. Χάγιεκ, είπε, είχε δύο μικρότερους αδερφούς, τον Χάιντς, καθηγητή ανατομίας στη Βιέννη, και τον Έρικ, καθηγητή χημείας στο Ίνσμπρουκ. Ο Χάιντς ήταν κατ' όνομα μέλος του Ναζιστικού Κόμματος, απλώς για να κρατήσει τη δουλειά του. Στο τέλος του Β' Παγκόσμιου Πολέμου μεταφέρθηκε σε ένα στρατόπεδο «αποναζιστικοποίησης» στον αμερικανικό τομέα του Βίρτσμπουργκ. Στη δεύτερη ή τρίτη συνέντευξή του, ο υπεύθυνος αξιωματικός πήγε με ένα αντίτυπο του *Reader's Digest* (Απριλίου 1945) στο χέρι. Κάθισε απέναντι από τον Χάιντς, έδειξε το εξώφυλλο και ρώτησε «Έχεις κάποια συγγένεια με αυτόν τον άντρα;» Ο Χάιντς αιφνιδιάστηκε· μπορούμε, νομίζω, να υποθέσουμε ότι δεν είχε καν ακούσει για το *Ο Δρόμος Προς τη Δουλεία*. Όταν κράτησε το περιοδικό και είδε τις λέξεις «Φ. Α. Χάγιεκ» και «Πανεπιστήμιο του Λονδίνου» αναφώνησε «Ναι! Αυτός είναι ο αδερφός μου!»

«Είσαι ελεύθερος να φύγεις», λέει ο αξιωματικός. «Και κράτα το περιοδικό», προσθέτει. Όταν πέθανε ο Χάιντς, το 1980, η χήρα του, Έρικα, έδωσε αυτό το ίδιο αντίτυπο, με τη σφραγίδα «Αμερικανική Βιβλιοθήκη του Βίρτσμπουργκ», στον Λόρενς Χάγιεκ.

17. ΤΑ ΔΙΔΑΓΜΑΤΑ ΤΩΝ ΤΕΛΕΥΤΑΙΩΝ ΠΕΝΗΝΤΑ ΧΡΟΝΩΝ ΔΕΙΧΝΟΥΝ ΟΤΙ ΧΡΕΙΑΖΕΤΑΙ ΝΑ ΔΗΜΙΟΥΡΓΗΣΟΥΜΕ ΜΙΑ ΟΥΤΟΠΙΑ ΤΗΣ ΕΛΕΥΘΕΡΗΣ ΑΓΟΡΑΣ

(Daily Telegraph, 7 Μαρτίου 2005)

Το *Passport to Pimlico* [Διαβατήριο για το Πίμλικο] είναι σπουδαία ταινία. Μία κοινότητα που έχει κουραστεί από τη μεταπολεμική λιτότητα επιλέγει να εξαιρεθεί από τη βρετανική γραφειοκρατία. Η επιλογή φαγητού, το νάιλον και τα ρούχα τους γίνονται ξαφνικά διαθέσιμα. Στήνουν οδοφράγματα –και εκδίδουν διαβατήρια– για να εμποδίσουν τη δημόσια διοίκηση να τους κόψει τη χαρά.

Πριν πενήντα χρόνια, όλοι γνώριζαν πόσο γκρίζα ήταν η ζωή υπό το πείραμα του σοσιαλισμού. Για να πτηθεί αυτή η μπατσκελική⁵¹ συναίνεση της δεκαετίας του 1950, δημιουργήθηκε το Institute of Economic Affairs (IEA) το 1955. Έχουμε καταφέρει κάποιες λαμπρές νίκες, αλλά εξακολουθούν να υπάρχουν πολλοί δράκοι που πρέπει να σκοτώσουμε.

Κάποιοι από αυτούς ανασταίνονται κιόλας. Το κρατικό δελτίο ταυτότητας καταργήθηκε ως μια μικρή τυραννία. Τώρα η ιδέα ξαναγεννιέται, αλλά πολύ πιο εξελιγμένη τεχνολογικά.

Μία πρώιμη έρευνα του Μπάζιλ Γιάμι [Basil Yamey] πρόετρεψε στην κατάργηση των προκαθορισμένων τιμών μεταπώλησης. Η υφή της ζωής όλων μεταμορφώθηκε από το αποτέλεσμα. Ξεχνάμε ότι τα σουπερμάρκετ ήταν ουσιαστικά παράνομα

⁵¹ ΣτΕ: «*Butskellite consensus*» στο πρωτότυπο, από το «*Butskellism*», όρο που προέρχεται από τα ονόματα δύο Βρετανών πολιτικών που ταυτίστηκαν με τη συναίνεση της δεκαετίας του 1950, του συντηρητικού Ραμπ Μπάιλερ [Rab Butler], Υπουργού Οικονομικών από το 1951 ως το 1955, και του εργατικού Χιου Γκάισκελ [Hugh Gaitskell], Υπουργού Οικονομικών από το 1950 ως το 1951. Ο όρος προέρχεται από ένα άρθρο του *Economist* του 1954, στο οποίο η μεταπολεμική συναίνεση προσωποποιούνταν από τον φανταστικό «κ. Μπάτσκελ».

με το παλιό σύστημα χειραγώγησης των τιμών, αλλά δεν υπάρχουν ευχαριστίες στην πολιτική. Ποιος θυμάται τώρα την εγκατάλειψη των συναλλαγματικών ελέγχων λίγο μετά τις εκλογές του 1979; Μέχρι τότε, χρειαζόμασταν άδεια για να πάρουμε ακόμη και μικρά χρηματικά ποσά στο εξωτερικό.

Η βασική παραδοχή που αμφισβήτησε το ΙΕΑ από το 1955 είναι ότι τα «δεσπόζοντα ύψη της οικονομίας» πρέπει να ανήκουν στο κράτος. Τότε πέζαμε να πουληθεί κάθε κρατικοποιημένη βιομηχανία. Σήμερα, μόνο το BBC, τα ταχυδρομεία και η Επιτροπή Δασών παραμένουν στην ιδιοκτησία του κράτους. Η Βρετανία δίδαξε στον κόσμο τις ιδιωτικοποιήσεις, και το ΙΕΑ διεκδικεί την πατρότητα.

Για να γιορτάσουμε την 50ή επέτειό μας, οι συγγραφείς μας σκιαγράφησαν μια εικόνα του μέλλοντος στην έκδοση *Towards a Liberal Utopia?* [*Προς Μία Φιλελεύθερη Ουτοπία;*]. Θα πιστεύουν οι άνθρωποι το 2055 ότι το φορολογικό μας σύστημα ήταν τόσο περίπλοκο που μπέρδευε ακόμη και τους επαγγελματίες; Θα θεωρούν αστείο το ότι προσπαθήσαμε να φορολογήσουμε «μη δεδουλευμένα εισοδήματα» όταν όλοι μπορούν να δουν ότι οι αποταμιεύσεις μόνο καλό κάνουν;

Μέσα σε μία γενιά θα υπάρξει ένας απλός ενιαίος φορολογικός συντελεστής: 20 τοις εκατό. Κανείς δε θα μπαίνει στον κόπο να τον αποφύγει. Το κράτος έχει καθήκοντα να εκτελέσει, αλλά δεν χρειάζεται να παίρνει το μισό μας εισόδημα και να είναι τόσο κακό σε αυτά που κάνει. Κάποιοι φόροι δεν επιδέχονται διόρθωση. Ο φόρος κληρονομιάς θα έχει καταργηθεί. Η Ημέρα Φορολογικής Ελευθερίας θα μεταφερθεί από τον Ιούνιο στα τέλη Φεβρουαρίου. Και οι φορολογικές δηλώσεις θα έχουν το μέγεθος καρτ ποστάλ.

Η ιδέα ότι τα περισσότερα παιδιά πρέπει να εξαναγκάζονται να πηγαίνουν σε σχολεία που διοικούνται από τα δημοτικά συμβούλια θα έχει εξαλειφθεί ως το 2055. Θα βλέπουμε τον εξαναγκασμό γονιών και μαθητών ως αντιπαραγωγικό και ως κάτι αντίστοιχο με την παλιά καταναγκαστική στρατολόγηση στο Ναυτικό. Ιδιωτικά εκπαιδευτικά ιδρύματα ίσως αναδυθούν από την Κίνα και την Ινδία, τα δύο δυναμικά καπιταλιστικά έθνη του 21ου αιώνα.

Το ηθικό και το εισόδημα των εκπαιδευτικών αυξάνεται αλματωδώς όταν γίνονται πραγματικοί εταίροι σε εκπαιδευτικές επιχειρήσεις. Οι τοπικές εκπαιδευτικές αρχές θα εξαφανιστούν αφότου δοθεί σε κάθε οικογένεια ένα κουπόνι που η αξία του θα αντιστοιχεί στα ποσά που το κράτος ξοδεύει τώρα για τη διατήρηση του γλωσσικού και του μαθηματικού αναλφαβητισμού.

Το Ηνωμένο Βασίλειο θα έχει αποχωρήσει από την Κοινή Πολιτική Αλιείας και την Κοινή Πολιτική Γεωργίας, αυτές τις εμφανείς και διεφθαρμένες αποτυχίες. Το μεγάλο σχέδιο για τη ρύθμιση κάθε πτυχής της ζωής θα έχει καταρρεύσει και το φάντασμα της ΕΕ θα είναι μία χαλαρή ζώνη ελεύθερου εμπορίου. Όταν γίνει αντιληπτό ότι τα δισεκατομμύρια ανθρώπων που ζουν στη φτώχεια του Τρίτου Κόσμου θα μπορούσαν να πλουτίσουν αν σταματούσαμε να τους καταπιέζουμε με «βοήθεια» και τους αφήναμε να κάνουν εμπόριο, οι οικονομίες τους θα απογειωθούν.

Το 2005, η μεγαλύτερη βιομηχανία μας είναι η πρόνοια, μέσω της οποίας «Όλοι Προσπαθούν να Ζήσουν Εις Βάρος Όλων των Άλλων». Υποθέτουμε ότι οι περισσότερες υπηρεσίες της πρόνοιας θα έχουν εγκαταλειφθεί από το κράτος. Το κράτος ίσως έχει ρόλο εγγυητή, αλλά όχι παρόχου. Οι σημερινές φιλικές εταιρείες αποτελούν άτολμα μικρά εγχειρήματα, θα μπορούσαν όμως να ενδυναμωθούν ξανά και να αναλάβουν τα περισσότερα από τα καθήκοντα της πρόνοιας, εκτελώντας τα με μία καλοσύνη που δεν μπορεί να φτάσει μία δημόσια υπηρεσία.

Το Εθνικό Σύστημα Υγείας θα έχει εξελιχτεί ως το 2055. Οι περιορισμοί υπό τους οποίους λειτουργεί τώρα η ιατρική θα εξαφανιστούν. Ένα σαφές μέτρο των σταλινοειδών μεθόδων στη σύγχρονη ιατρική είναι η παντελής απουσία διαφήμισης. Ούτε η τεχνογνωσία ούτε οι τιμές γίνονται γνωστά, και οι ασθενείς παραμένουν στο σκοτάδι. Το ΕΣΥ δεν θα καταργηθεί, απλώς θα διαλυθεί σταδιακά καθώς θα αναδύονται οι εναλλακτικές λύσεις της αγοράς.

Το προπατορικό αμάρτημα δεν θα καταργηθεί, αλλά το σύστημα ποινικής δικαιοσύνης δύσκολα θα αναγνωρίζεται από τα σημερινά μας μάτια. Σήμερα, η παραβατική συμπεριφορά

ενθαρρύνεται από το κράτος. Οι φυλακές είναι ακαδημίες που διδάσκουν το έγκλημα. Σε μισό αιώνα θα έχουν όλες ιδιωτικοποιηθεί και τα ποσά που θα λαμβάνουν από το κράτος θα εξαρτώνται από την απουσία υποτροπής. Η ιδιωτική αστυνόμευση θα ανθίσει στις γειτονιές. Πολίτες και εθελοντές θα κάνουν την αστυνομία να ασκεί ξανά τα καθήκοντά της.

Ενάντια σε τι θα μάχονται λοιπόν οι διάδοχοί μου; Δεν υπάρχει ποτέ έλλειψη ανθρώπινης ανοησίας. Ωστόσο, νομίζω ότι διδασκόμαστε συλλογικά μαθήματα. Έχουμε μάθει ότι το ελεύθερο εμπόριο και οι ανοιχτές αγορές ωφελούν τους πάντες, ιδίως τους φτωχότερους. Έχουμε μάθει ότι το κράτος είναι ανίκανο σε ενεργούς ρόλους, αλλά μπορεί να είναι δημιουργικό ως ρυθμιστής ή κριτής.

Μάθαμε ότι τα καθήκοντα που θεωρούσαμε ότι ανήκουν στις τοπικές αρχές εκτελούνται καλύτερα από άλλους – ιδίως η εκπαίδευση. Το ΕΣΥ είναι πλέον ένα είδος βρετανικής τελετουργικής λατρείας. Έπειτα από μία γενιά, θα έχουμε μάθει ότι η ιατρική είναι όπως κάθε άλλη ειδικότητα και δεν χρειάζεται ούτε μυστήριο ούτε μονοπώλια.

Το ΙΕΑ προήλθε από τη σπίθα που άναψε ο σοφός Φ. Α. Χάγιεκ, ο οποίος παρατήρησε ότι η πολιτική δραστηριότητα είναι μάταιη χωρίς ένα οπλοστάσιο καλών ιδεών. Οι ιδέες είναι εκείνες που τελικά κυβερνούν τον κόσμο. Το μέλλον ανήκει στον καπιταλισμό· ο σοσιαλισμός σύντομα θα αποτελεί αντικείμενο των αρχαιολόγων.

18. ΕΝΑ ΔΩΡΟ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΣ: ΠΩΣ ΤΟ JOHN M. OLIN FOUNDATION [ΙΔΡΥΜΑ ΤΖΟΝ Μ. ΟΛΙΝ] ΑΛΛΑΞΕ ΤΗΝ ΑΜΕΡΙΚΗ

(Economic Affairs, Τόμ. 26, Αρ. 2, Ιούνιος 2006: παρουσίαση του *A Gift of Freedom: How the John M. Olin Foundation Changed America* [Ένα Δώρο Ελευθερίας: Πώς το Ίδρυμα Τζον Μ. Όλιν Άλλαξε την Αμερική], του Τζον Τζ. Μίλερ [John J. Miller], San Francisco, Encounter Books, 2006)

Ας πούμε ότι έχετε βγάλει, κληρονομήσει, κερδίσει ή πάρει ένα σοβαρό χρηματικό ποσό – μεγάλο οκταψήφιο ποσό ή μικρό εννιαψήφιο. Και ας υποθέσουμε για την ώρα ότι θέλετε να κάνετε τον κόσμο καλύτερο από πριν. Δεν μιλώ για την τέχνη, την όπερα, την κληρονομιά, τους νέους ή τους γέροντες – όσο και αν το αξίζουν ενδεχομένως. Μιλώ για την επίτευξη μίας βαθιάς αλλαγής στο πώς βλέπουμε, ας πούμε το περιβάλλον, ή την ΕΕ, ή τον καπιταλισμό, ή τις λιγότερο ανεπτυγμένες χώρες – για κάτι πραγματικά μεγάλο.

Είστε ο καλύτερος δημιουργός μικροεφαρμογών στον κόσμο –εξ' ου και η περιουσία– αλλά αυτό ίσως δεν σας έχει προετοιμάσει πλήρως για την επόμενη φάση της ζωής σας, δηλαδή το να ξοδέψετε όλα αυτά τα χρήματα συνετά και αποτελεσματικά για μία θετική κοινωνική αλλαγή. Τι κάνετε;

Λοιπόν, υπάρχει λύση, και ένα καλό, πολύ καλό, μέρος για να αρχίσετε θα ήταν με το *A Gift of Freedom: How the John M. Olin Foundation Changed America* [Ένα Δώρο Ελευθερίας: Πώς το Ίδρυμα Τζον Μ. Όλιν Άλλαξε την Αμερική], του Τζον Τζ. Μίλερ.

Ο Τζον Μ. Όλιν ήταν ο δεύτερος γιος του Φράκλιν Γουόλτερ Όλιν, ιδρυτή της Midwest's Western Cartridge Co. Έπειτα από ένα πτυχίο χημείας από το Κορνέλ το 1913, ο Τζον μπύκε στην οικογενειακή επιχείρηση και δημιούργησε την Olin Corp., τη μεγαλύτερη επιχείρηση κατασκευής όπλων στις ΗΠΑ, ενώ ο ίδιος κατοχύρωσε περίπου 24 πατέντες.

Μέχρι τις δεκαετίες του 1950 και του 1960 υπέγραφε επιτα-

γές για φιλανθρωπίες στο τέλος κάθε έτους, αλλά στα τέλη της δεκαετίας του 1970 το πήρε πραγματικά σοβαρά. Εδώ έκανε την πρώτη του επιλογή. Δεν προσέλαβε κάποιον «επαγγελματία» να διευθύνει το ίδρυμά του, αλλά κορυφαίο δικηγόρο σε θέματα εργατικού δικαίου, τον Φρανκ Ο'Κόνελ [Frank O' Conell].

Ο Όλιν ήταν ήδη Ρεπουμπλικάνος υπέρ του περιορισμένου κράτους. Ήταν κατά του Ρούσβελτ και ανησυχούσε για την κατάσταση στις αμερικανικές πανεπιστημιούπολεις έπειτα από τις ταραχές στα τέλη της δεκαετίας του 1960 και στις αρχές της δεκαετίας του 1970. Επίσης, ανησυχούσε για την οικονομία (στασιμοπληθωρισμός) και για το μέλλον του ελεύθερου επιχειρείν.

Ο Ο'Κόνελ σύντομα συμβουλευτήκε τους ομότιμο-ύς του σε μία χούφτα σε μία χούφτα ιδρυμάτων (Earhart, Koch, Scaife και Smith Richardson), που συμερίζονταν τις ανησυχίες του Όλιν. Στο Koch, ο πολύ νέος τότε Τζορτζ Χ. Πίρσον [George H. Pearson] του έδωσε να διαβάσει μία συλλογή από βιβλία, η οποία συμπεριλάμβανε το *Ο Δρόμος Προς τη Δουλεία* του Φ. Α. Χάγιεκ, αλλά και το εξίσου σημαντικό (ίσως και περισσότερο) σύντομο δοκίμιο του Χάγιεκ πάνω στη στρατηγική, το *Οι Διανοούμενοι και ο Σοσιαλισμός*.

Αυτό το μικρό άρθρο είχε ξεκάθαρα τεράστια επίδραση, και η κατεύθυνση προς την οποία διοχετεύτηκαν πολλά από τα εκατοντάδες εκατομμύρια των δράσεων που ακολούθησαν μπορεί να αποδοθεί στις ιδέες αυτού του κειμένου, το οποίο επανεκδόθηκε προσφάτως από το ΙΕΑ μαζί με τη συντομευμένη εκδοχή του *Ο Δρόμος Προς τη Δουλεία*. Αναρωτιέμαι αν ο Τζορτζ Πίρσον επέστρεψε στο σπίτι του εκείνη την ημέρα έχοντας την παραμικρή υποψία για το τι είχε κάνει.

Όπως επισημαίνει ο συγγραφέας, το ίδρυμα του Όλιν «δεν άλλαξε την ανώτερη εκπαίδευση προς το καλύτερο, αλλά κράτησε ζωντανή την ελπίδα για βελτίωση –και επέτρεψε στη βελτίωση να αποτελεί ελπίδα και όχι φαντασίωση». Το ίδρυμά του επικέντρωσε τα πυρά του σε λίγους μόνο τομείς: νομική και οικονομικά, φοιτητές νομικής, εναλλακτικές εφημερίδες των πανεπιστημιούπολεων, μεταρρύθμιση της πρόνοιας, επιλογή σχολείου και εξωτερική πολιτική.

Πίσω από όλα όμως βρισκόταν η επιθυμία να οικοδομήσει μία ομάδα διανοούμενων και ένα σύνολο ιδρυμάτων για να αντιπαρατεθούν στο κράτος και στο χρηματοδοτούμενο από ιδρύματα και εταιρείες αριστερό κατεστημένο.

Κυρίως έκανε μεγάλες γενικές χορηγίες· εκεί όπου διοχέτευε περιορισμένα ποσά ήταν σε εξαιρετικά ταλαντούχα άτομα, τα οποία αφήνονταν λίγο πολύ ελεύθερα να ακολουθήσουν το ένστικτό τους. Σε τουλάχιστον τρεις ή τέσσερις περιπτώσεις, αυτό είχε θεαματικά αποτελέσματα.

Ο Όλιν επέλεξε ένα πολύ μικρό συμβούλιο ανθρώπων που πίστευε ότι μοιράζονταν το όραμά του και θα έμεναν πιστοί σε αυτό μετά τον θάνατό του. Η απελπιστική κατάσταση του Χένρι Φορντ Β΄ στο Ford Foundation [Ίδρυμα Φορντ] τον είχε σαφώς επηρεάσει. Μόνο ένα μέλος της οικογένειας (ένας γαμπρός του) συμμετείχε, και οι καταπιστευματοδόχοι δεν αμείβονταν. Το προσωπικό παρέμενε πολύ μικρό και τα μέλη του σκοπίμως δεν ήταν «επαγγελματικά φιλανθρωποειδή». Όταν ο Ο'Κόνελ και έπειτα ο ίδιος ο Όλιν αποχώρησαν, αντικαταστάθηκαν από δύο εξαιρετικά ισχυρά και εκπληκτικά ταλέντα, δηλαδή τον δρ Μάικλ Τζόις [Michael Joyce] από το Institute for Educational Affairs [Ίνστιτούτο Εκπαιδευτικών Υποθέσεων] και τον πρώην Υπουργό Οικονομικών Γουίλιαμ Σάιμον [William Simon]. Λίγα χρόνια αργότερα, ο Τζόις πήγε στο Bradley Foundation [Ίδρυμα Μπράντλεϊ] και αντικαταστάθηκε από τον δρ Τζέιμς Πίρσον [James Piereson], έναν ήσυχο ακαδημαϊκό που αξίζει πολύ μεγαλύτερη αναγνώριση από αυτή που του δίνεται εδώ.

Ήταν όλοι τους υπομονετικοί, και από τον Χάγιεκ γνώριζαν ότι επρόκειτο για παιχνίδι γενεών. Δεν έδιναν απλώς ένα αρχικό κεφάλαιο και πήγαιναν γρήγορα παρακάτω – αν λειτουργούσε επέμεναν και επένδυναν περισσότερο. Και πίστευαν στην αξία της προσέγγισης των διανοούμενων του δοκιμίου του Χάγιεκ αντί για τις μαζικές εκστρατείες της δημόσιας εκπαίδευσης.

Όμως, η πραγματική ιδιοφυΐα του Όλιν ήταν να προγραμματίσει τη λήξη του εγχειρήματός του. Δεν έθεσε ποτέ ακριβή ημερομηνία, αλλά κατέστησε σαφές ότι όλα τα κεφάλαιά του έπρεπε να δαπανηθούν από ανθρώπους που τον γνώριζαν,

πράγμα που έθετε ένα βιολογικό όριο, το οποίο έπιασε με ένα τελικό κύμα χορηγιών ύψους \$150 εκατομμύρια δολάριων μεταξύ του 2000 και του 2005.

Όπως σημειώνει ο συγγραφέας, αυτή η πολιτική ημερομηνίας λήξης σήμαινε ότι το ίδρυμα βρέθηκε να παίζει στις ίδιες κατηγορίες με ιδρύματα που είχαν τα τετραπλάσια ή πενταπλάσια περιουσιακά στοιχεία, αν και για λίγο. Ο Όλιν ήθελε τα χρήματα να επενδυθούν με αυτόν τον τρόπο, και η εμπειρία του Χένρι Φορντ Β΄ του έδειξε ξεκάθαρα ότι δεν μπορείς να εμπιστευτείς την επόμενη ότι θα παραμείνει απαραίτητως προσπλωμένη στο όραμά σου. Πράγματι, το αντίθετο φαίνεται να συμβαίνει τόσο στο Ηνωμένο Βασίλειο όσο και στις ΗΠΑ (με λαμπρές εξαιρέσεις), καθώς τα χρήματα που αποκτούν οι καπιταλιστές στο σύστημα του ελεύθερου επιχειρείν συχνά καταλήγουν στα χέρια μίας γεμάτης ενοχές δεύτερης ή τρίτης γενιάς, και τότε πέφτουν στα χέρια αριστερών διοικήσεων.

Αν γνωρίζετε κάποιον που έχει κάποιους πόρους, δώστε του αυτό το βιβλίο.

19. ΦΟΡΟΣ ΤΙΜΗΣ ΣΤΟΝ ΛΟΡΔΟ ΧΑΡΙΣ ΤΟΥ ΧΑΪ ΚΡΟΣ ΚΑΙ ΣΤΟΝ ΔΡΑ ΑΡΘΟΥΡ ΣΕΛΝΤΟΝ, ΜΕΛΟΣ ΤΟ ΤΑΓΜΑΤΟΣ ΤΗΣ ΒΡΕΤΑΝΙΚΗΣ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑΣ

(Ομιλία σε συνέλευση των μελών της Λέσχης Μοντ Πελεράν,
Πόλη της Γουατεμάλας, 9 Νοεμβρίου 2006)

Ο Ραλφ Χάρις και ο Άρθουρ Σέλντον αποτελούσαν τη ραχοκοκαλιά του ΙΕΑ, το οποίο με τη σειρά του παρείχε το μοντέλο για τις δεξαμενές σκέψης υπέρ της ελευθερίας σε όλο τον κόσμο. Παρότι ο Ράλφ έμοιαζε περισσότερο με κύριο της εποχής του Εδουάρδου με το μουστάκι του, τα φανταχτερά γλέκα και την πίπα, στην πραγματικότητα είχε πολύ ταπεινή καταγωγή από το Τότεναμ του βορείου Λονδίνου, για την οποία ήταν εξαιρετικά υπερήφανος.

Αφού υπηρέτησε στα ορυχεία τις τελευταίες ημέρες του Β΄ Παγκόσμιου Πολέμου, ο Ραλφ Χάρις σπούδασε οικονομικά στο Κουίνς Κόλετζ [Queens' College] στο Κέιμπριτζ, όπου επηρεάστηκε βαθύτατα από τον Στάνλεϊ Ντένισον [Stanley Dennison], τον Άλαν Πρεστ [Alan Prest] και τον Ντένις Ρόμπερτσον [Dennis Robertson], ο οποίος τον έφερε σε επαφή με τα γραπτά του Φ. Α. Χάγιεκ. Αφού αποφοίτησε με έπαινο, πήγε να δουλέψει στο Κόμμα των Συντηρητικών ως υπεύθυνος πολιτικής εκπαίδευσης, και με αυτή την ιδιότητα, ενώ έδινε ομιλία το 1949, γνώρισε τον Άντονι Φίσερ. Ο Φίσερ είχε εντυπωσιαστεί βαθύτατα από το μήνυμα της ελεύθερης αγοράς αυτού του νεαρού, και τον συνόδευσε στον σταθμό του τρένου για το Λονδίνο.

Ο Φίσερ έκανε κατόπιν περιουσία με τη βιομηχανική εκτροπή πουλερικών και, όπως τον είχε συμβουλεύσει ο ίδιος ο Χάγιεκ, αποφάσισε να χρησιμοποιήσει μέρος της περιουσίας του για τη δημιουργία μίας δεξαμενής σκέψης με σκοπό τη μεταστροφή των ιδεών στη μεταπολεμική Βρετανία. Ζήτησε από τον

Ραλφ να γίνει ο πρώτος της Γενικός Διευθυντής. Οπλισμένος με μία σύζυγο και τρία μικρά παιδιά, ο Ραλφ εγκατέλειψε μία δουλειά που του εξασφάλιζε μισθό, μετακόμισε εκατοντάδες χιλιόμετρα μακριά και ρίχτηκε στις δεξαμενές σκέψης, ο πρώτος υπάλληλος του πρώτου ινστιτούτου.

Τα υπόλοιπα, όπως λένε, ανήκουν στην ιστορία, το ένα πράγμα μετά το άλλο ή, όπως στην περίπτωση του Ράλφ, το ένα επίτευγμα μετά το άλλο. Υπήρξαν νίκες όπως η κατάργηση των συναλλαγματικών ελέγχων και των προκαθορισμένων τιμών μεταπώλησης, που επέτρεπαν στους κατασκευαστές να καθορίζουν τις τιμές μέχρι την αλυσίδα διανομής. Υπήρξαν ζητήματα όπως η καταπολέμηση του πληθωρισμού, η μεταρρύθμιση της αγοράς εργασίας και οι ιδιωτικοποιήσεις, που όλα τους εκτόξευσαν το Ηνωμένο Βασίλειο από τη 19η στη 2η θέση της κατάταξης του ΟΟΣΑ.

Υπήρξε η δημιουργία του Πανεπιστημίου του Μπάκιγχαμ, του μόνου ιδιωτικού πανεπιστημίου στο Ηνωμένο Βασίλειο και νούμερο ένα σήμερα σε μία μεγάλη ανεξάρτητη έρευνα ικανοποίησης των φοιτητών. Και υπήρξε η υπηρεσία του στη Λέσχη Μοντ Πελεράν ως Γραμματέας, Πρόεδρος και διοργανωτής γενικών συνελεύσεων σε πολλές περιπτώσεις: νομίζω σε τέσσερις.

Πάνω από όλα, όμως, υπήρξε αυτός ο θρασύς, πρόσχαρος τύπος της εργατικής τάξης που χλεύαζε τους σπουδαίους και τους καλούς (τους «ευφυείς ανόητους» όπως τους αποκαλούσε, που πίστευαν ότι μπορούσαν και έπρεπε να ελέγχουν και να σχεδιάζουν τα πάντα γύρω μας), ενώ ταυτόχρονα άλλαζε το κλίμα στην κοινή γνώμη.

Με τις ιδέες του Χάγιεκ και το επιχειρηματικό κεφάλαιο του Φίσερ, ο Ραλφ Χάρις και το δεξί του χέρι, ο δρ Άρθουρ Σέλντον, μέλος του Τάγματος της Βρετανικής Αυτοκρατορίας (ο «αγαππητός Άρθουρ», όπως τον έλεγε ο Ραλφ) δημιούργησαν το ΙΕΑ. Και το ΙΕΑ με τη σειρά του γέννησε ένα παγκόσμιο δίκτυο ανεξάρτητων δεξαμενών σκέψης που σήμερα μετρά πάνω από εκατό ινστιτούτα σε πάνω από εβδομήντα χώρες.

Ακόμη και εκείνα που δεν είναι άμεσοι απόγονοι του ΙΕΑ του Χάρις και του Σέλντον, εξακολουθούν να αποτίουν φόρο τιμής στην επιρροή του προς αυτά, όπως ο Εντ Φόιλνερ στο Heritage Foundation και ο Εντ Κρέιν στο Cato.

Η ουσία του Ράλφ, όμως, ήταν η γοητεία του, το χέρι του γύρω από τον ώμο καθώς παρέσυρε τον αμφισβητία σε συζήτηση. Η απόλυτη εγκαρδιότητά του αποδείχτηκε από μόνη της μαγική, καθώς γύπτεψε ολόκληρες γενιές Βρετανών και ξένων φοιτητών και διαμορφωτών της κοινής γνώμης. Ο Ραλφ συνήθιζε να λέει ότι αν εκείνος βρισκόταν στο μπροστινό μέρος του καταστήματος ως πωλητής, ο Άρθουρ ήταν εκείνος που γέμιζε τα ράφια πίσω του, γιατί ο Άρθουρ ήταν εκείνος που ανέθετε και επιμελούνταν την τεράστια παραγωγή του ΙΕΑ.

Ο Άρθουρ είχε εξίσου ταπεινές ρίζες – αν όχι ταπεινότερες. Γεννημένος σε μία οικογένεια Ρωσοεβραίων μεταναστών με το επίθετο Μαργκόλις [Margolis] στο Ιστ Εντ του Λονδίνου, έμεινε ορφανός σε ηλικία τριών ετών και τον υιοθέτησε ένας ντόπιος τσαγκάρης, ο κύριος Σέλντον, και η σύζυγός του. Από ένα τοπικό δημοτικό σχολείο προώθησε τον εαυτό του μέσω υποτροφιών στο LSE και σε ένα κορυφαίο πτυχίο υπό τον Φ. Α. Χάγιεκ, τον Άρνολντ Πλαντ και τον Λάιονελ Ρόμπινς. Τη θητεία του στην Αφρική και την Ιταλία κατά τον πόλεμο την ακολούθησε μία σειρά από καλές δουλειές ως οικονομολόγος.

Τότε όμως γνώρισε τον Ραλφ Χάρις και ξεκίνησε η σπουδαία συνεργασία στο ΙΕΑ. Καθώς τα οικονομικά του ΙΕΑ βελτιώνονταν, από σύμβουλος με μερική απασχόληση έγινε διευθυντής εκδόσεων πλήρους απασχόλησης από το 1961 ως το 1988.

Το 1961, η καλή κοινωνία σπανίως ανέφερε την αγορά, τόσο μεγάλη ήταν η επιρροή του σοσιαλισμού, αλλά ο Άρθουρ Σέλντον έβαλε σκοπό να το αλλάξει αυτό. Και, σύμφωνα με το *Οι Διανοσούμενοι και ο Σοσιαλισμός* του Χάγιεκ, άρχισε να βομβαρδίζει τους συγγραφείς, τους δασκάλους και τους δημοσιογράφους της ραδιοτηλεόρασης με νέους τρόπους σκέψης. Προέτρεψε τους συγγραφείς του να σκέφτονται το αδιανόητο χωρίς να τους ενδιαφέρει τι μπορεί να φαινόταν πολιτικά εφικτό εκείνη τη στιγμή. Και οι συγγραφείς του μπορούσαν να περιμένουν την πιο εξουχιστική επιμέλεια της ζωής τους, όπως γνωρίζω από προσωπική εμπειρία, και όπως μπορεί να επιβεβαιώσει ακόμη και ο σπουδαιότερος συγγραφέας του ΙΕΑ. Για την ακρίβεια, σήμερα μόλις, στο πρωινό, ο Μπιλ Νισκάνεν [Bill Niskanen] θυμόταν το κλασικό βιβλίο του *Bureaucracy* –

Servant or Master? [Γραφειοκρατία – Υπηρέτης ή Αφέντης;] να τελειοποιείται από τον Άρθουρ.

Ο Άρθουρ Σέλντον δημιούργησε μία πραγματική ομάδα ταλέντων από νεότερους άντρες και γυναίκες και παρήγαγε μία βιβλιοθήκη από έργα για την ανατροπή του κεϋνσιανισμού και την επαναφορά της αγοράς στην καρδιά των συζητήσεων. Μέσω της Λέσχης Μοντ Πελεράν, στρατολόγησε βαριά ονόματα όπως ο Φρίντμαν, ο Μπιουκάναν και ο εξαιρετικός του φίλος, Γκόρντον Τάλκοτ.

Ο ίδιος ο Άρθουρ ήταν πολυγραφότατος και οι τέσσερις τόμοι των απάντων του εκδόθηκαν από τη *Liberty Press* πέρσι, πάνω στην ώρα για να προλάβει να τους δει. Πράγματι, ήταν τέτοια η ποιότητα της ακαδημαϊκής του εργασίας, ώστε όταν ο Χάγιεκ φοβόταν ότι η κακή του υγεία θα τον εμπόδιζε να ολοκληρώσει το *Law, Legislation and Liberty* [Νόμος, Νομοθεσία και Ελευθερία], άφησε οδηγίες να ανατεθεί η ολοκλήρωσή του στον Άρθουρ. Ενώ, λοιπόν, οι προστατευόμενοι του Ραλφ Χάρις βρίσκονται σήμερα κυρίως στην πολιτική, στις δεξαμενές σκέψης, στα μέσα ενημέρωσης και στις επιχειρήσεις, οι προστατευόμενοι του Άρθουρ Σέλντον βρίσκονται συγκεντρωμένοι στην ακαδημαϊκή κοινότητα και σε τομείς που συνδέονται στενά με εκείνην.

Ο Άρθουρ Σέλντον είχε αρχές και δεν συμβιβαζόταν. Ήταν ένας λέοντας, ένας οραματιστής, μια ιδιοφυΐα. Εκείνος και ο Ραλφ αποτελούσαν εκπληκτική ομάδα.

Όταν ο Άντονι Φίσερ πετούσε στη Μάχη της Βρετανίας, ο Ουίνστον Τσόρτσιλ είχε πει μετά την ολοκλήρωσή της: «Ποτέ στο πεδίο των ανθρώπινων συγκρούσεων δεν οφείλονταν τόσα πολλά από τόσο πολλούς σε τόσο λίγους».

Και καθώς η συνεργασία Χάρις-Σέλντον πλησίαζε στο τέλος της το 1987, η Μάργκαρετ Θάτσερ, επηρεασμένη σε μεγάλο βαθμό από τον Τσόρτσιλ, είπε για εκείνους (και τον Χάγιεκ και τον Φίσερ): «Ήταν οι λίγοι, αλλά είχαν δίκιο, και έσωσαν τη Βρετανία».

Πράγματι, η κληρονομιά τους εξακολουθεί ακόμη να σώζει τον κόσμο.

20. ΤΖΟΝ ΜΠΛΑΝΤΕΛ – ΕΝΑΣ ΕΠΙΚΗΔΕΙΟΣ

(Στίβεν Ντέιβις [Stephen Davies], 23 Ιουλίου 2014)

Η ζωή ενός πολεμιστή της ελευθερίας

Με τον θάνατο του Τζον Μπλαντέλ το κίνημα για την ελεύθερη οικονομία και την οικονομική ελευθερία και στις δύο πλευρές του Ατλαντικού έχει χάσει μία από τις ηγετικές του μορφές. Ο Τζον βρισκόταν για πολλά χρόνια στο επίκεντρο αυτού του κινήματος ανθρώπων, ιδρυμάτων και ιδεών που προήγαγαν την οικονομική ελευθερία. Αφήνει πίσω του μία κληρονομιά από οργανισμούς στη δημιουργία των οποίων έπαιξε σημαντικό ρόλο και, επίσης, αφήνει πίσω του ζωές που άγγιξε και άλλαξε. Είναι πιο γνωστός εδώ ως ο επί μακρόν Γενικός Διευθυντής του ΙΕΑ μεταξύ του 1993 και του 2009, αλλά εμπλεκόταν βαθύτατα και σε άλλα ιδρύματα και κινήματα στο Ηνωμένο Βασίλειο, στις ΗΠΑ και αλλού.

Ο Τζον Μπλάντελ γεννήθηκε στο Κόνγκκλετον του Τσέσαϊρ στις 9 Οκτωβρίου 1952. Φοίτησε στο King's School, στο Μάκκλσφιλντ, και στη συνέχεια σπούδασε οικονομικά στο LSE. Ανήκε στη γενιά των νεαρών φιλελεύθερων και προσανατολισμένων στην αγορά Συντηρητικών που έκαναν την εμφάνισή τους εκείνη την εποχή, συμπεριλαμβανομένων πολλών που έκαναν καριέρα στην πολιτική. Το 1977, προσελήφθη ως επικεφαλής του Γραφείου Τύπου, Έρευνας και Διασύνδεσης με το Κοινοβούλιο της Ομοσπονδίας Μικρών Επιχειρήσεων [Federation of Small Businesses] και έκανε τον οργανισμό πιο γνωστό και αποτελεσματικό από ποτέ. Την επόμενη χρονιά, εξε-

λέγη μέλος του δημοτικού συμβουλίου του Λάμπεθ, το οποίο εκείνη την εποχή ελεγχόταν από μία σκληροπυρηνικά αριστερή φράζια εντός του τοπικού Εργατικού Κόμματος, με επικεφαλής τον Τεντ Νάιτ (Ted Knight).

Το 1982 μετακόμισε στις ΗΠΑ και σύντομα μετετράπη σε ενεργό μορφή των κλασικών φιλελεύθερων (όχι των συντηρητικών) οργανώσεων εκεί. Συγκεκριμένα, ήρθε σε επαφή με το Institute for Humane Studies (IHS), έναν εκπαιδευτικό οργανισμό που ιδρύθηκε στις αρχές της δεκαετίας του 1960 από τον Φ. Α. «Μπόλντι» Χάρπερ. Επίσης, ασχολήθηκε με το Atlas Economic Research Foundation, το οποίο είχε δημιουργήσει ο Άντονι Φίσερ, ιδρυτής του ΙΕΑ, το 1981, για τη δημιουργία και υποστήριξη άλλων δεξαμενών σκέψης της ελεύθερης αγοράς σε όλο τον κόσμο. Σε αυτό το σημείο έγινε εμφανής ο ιδιαίτερος συνδυασμός δεξιοτήτων και προσόντων του Τζον και ήταν ξεκάθαρο ότι είχε βρει την κλίση του. Το 1987, έγινε πρόεδρος του Atlas και την επόμενη χρονιά έγινε πρόεδρος του ΙΕΑ. Και στα δύο ινστιτούτα προήδρευσε σε μία περίοδο δυναμικής ανάπτυξης και καινοτομίας· αυτό ήταν πιο εμφανές στο ΙΕΑ, όπου υπήρξε μία επέκταση των υπαρχόντων προγραμμάτων και θέσπιση νέων.

Το 1991, ο Τζον έφυγε από το Atlas και το ΙΕΑ για να γίνει πρόεδρος του Charles Koch and Claude R. Lambe Charitable Foundation, όπου διαδραμάτισε πολύ σημαντικό ρόλο στην ανάπτυξη ενός συστηματικού προγράμματος στοχευμένης φιλανθρωπίας, το οποίο έδινε επίσης έμφαση στην παροχή υποστήριξης σε νέους ακαδημαϊκούς υψηλής ποιότητας. Με την πάροδο των χρόνων, αυτές οι χορηγίες υποστήριξαν μία ολόκληρη γενιά ανθρώπων που ακολούθησαν επιτυχημένες και παραγωγικές σταδιοδρομίες στον ακαδημαϊκό χώρο, στα μέσα ενημέρωσης και στη δημόσια πολιτική, και αυτή είναι αδιαμφισβήτητα μια από τις σημαντικότερες κληρονομίες του.

Το 1992 επέστρεψε στο Ηνωμένο Βασίλειο ως Γενικός Γραμματέας του ΙΕΑ και ανέλαβε καθήκοντα τον Ιανουάριο του 1993. Όταν έφτασε, το ΙΕΑ ήταν ένα καράβι που κλυδωνιζόταν από διαφωνίες ως προς την κατεύθυνση και την ταυτότητά του, και υπήρχαν σοβαρές ανησυχίες για το μέλλον του. Ο Τζον

σταθεροποίησε το καράβι και επιβεβαίωσε ξανά τον ιστορικό βασικό σκοπό και αποστολή του ΙΕΑ: δηλαδή, να επηρεάσει το κλίμα στην κοινή γνώμη μακροπρόθεσμα, με την παραγωγή ερευνών υψηλής ποιότητας και εκδόσεων που επηρεάζουν εκείνους που τη δημιουργούν (ακαδημαϊκούς, δημοσιογράφους και συγγραφείς). Υπήρξε πάντα ένθερμος υποστηρικτής αυτής της τακτικής, και πολύ πριν γίνει Γενικός Διευθυντής είχε ασκήσει έντονη κριτική στα επιχειρήματα ότι το ΙΕΑ έπρεπε να εμπλακεί περισσότερο στην πραγματική διαμόρφωση πολιτικής και στην καθημερινή πολιτική. Το 2009 άφησε τη θέση του Γενικού Διευθυντή και επέστρεψε στις ΗΠΑ, όπου συνέχισε να δραστηριοποιείται ως ομιλητής και συγγραφέας, με πιο αξιοσημείωτο έργο του το *Ladies for Liberty: Women Who Made a Difference in American History* [Κυρίες Υπέρ της Ελευθερίας: Γυναίκες Που Έκαναν τη Διαφορά στην Αμερικανική Ιστορία].

Ο Τζον είχε έναν ιδιαίτερο συνδυασμό ιδιοτήτων που τον έκαναν μια αποτελεσματική και σημαντική μορφή στην ιστορία του κινήματος για την ελευθερία και στις δύο πλευρές του Ατλαντικού. Εκτός από εξαιρετικός δημόσιος ομιλητής και εισηγητής διαλέξεων, ήταν επίσης ένας διαυγής συγγραφέας, ο οποίος έγραψε μία πλήρη βιογραφία της Μάργκαρετ Θάτσερ και το βιβλίο που αναφέρθηκε παραπάνω για τις ελευθερίστριες γυναίκες και τη συμβολή τους στον σκοπό της ελευθερίας. Ήταν άκρως αποτελεσματικός στη δικτύωση και έφερε σε επαφή πολλούς ανθρώπους που διαφορετικά δεν θα είχαν γνωριστεί. Ήταν επίσης πολύ αποτελεσματικός στη συγκέντρωση χρημάτων από δωρεές, αλλά αυτό το συνδύαζε με ένα πολύ ξεκάθαρο όραμα για το πώς έπρεπε να χρησιμοποιηθούν τα κονδύλια και οι δωρεές για να επιτευχθεί ένας μακροπρόθεσμος στόχος. Σε αντίθεση με πολλούς ανθρώπους που θεωρούν τη συγκέντρωση χρημάτων και άλλες πράξεις ακτιβισμού απλώς έναν τρόπο υποστήριξης μίας τρέχουσας βραχυπρόθεσμης εκστρατείας, ο Τζον ήταν εξαιρετικός στην οικοδόμηση ιδρυμάτων και πάντα επεδίωκε να μετατρέπει τις τρέχουσες δωρεές σε κάτι μακροπρόθεσμο που θα είχε διαρκή αντίκτυπο. Αυτό μπορούσε να περιλαμβάνει ινστιτούτα, προγράμματα, αλλά και ταλαντού-

χους ανθρώπους: υπάρχουν πολλοί άνθρωποι σε όλο τον κόσμο οι οποίοι οφείλουν πολλά στην υποστήριξή του και στο γεγονός ότι θεώρησε πως άξιζε να επενδυθούν χρήματα σε εκείνους. Η επιτυχία του Τζον στον τομέα της οικοδόμησης ινστιτούτων και προγραμμάτων είναι εμφανής από τον αριθμό των ιδρυμάτων που βοήθησε να εξελιχτούν ή έπαιξε ρόλο στην ίδρυσή τους, στα οποία συμπεριλαμβάνονται τα Charles Koch Charitable Foundation, Buckeye Institute, Atlas Economic Research Foundation, Fraser Institute, Institute of Economic Studies, Institute for Justice και (μέσω της Institute Development and Relations Committee of Atlas [Επιτροπή του Άτλας για την Ανάπτυξη των Ινστιτούτων και τις Σχέσεις με τα Ινστιτούτα]) πολλές δεξαμενές σκέψης σε διάφορα μέρη του κόσμου.

Ο Τζον θα μείνει επίσης στη μνήμη εκείνων που τον γνώριζαν για την αίσθηση του χιούμορ του, συμπεριλαμβανομένων των αληθινά κακών αστείων που του άρεσε να λέει, και την αδυναμία του στις φάρσες. Αυτό γινόταν ακόμη πιο διασκεδαστικό όταν αντιστρέφονταν οι ρόλοι και έπεφτε θύμα τους ο ίδιος, όπως σε ένα γνωστό περιστατικό που συνέβη όσο ήταν στο IHS. Δεν ανεχόταν τους ανόητους, αλλά ήταν θερμός φίλος και υποστηρικτής. Υπήρξε, όλα αυτά τα χρόνια, μέλος μίας αποτελεσματικής ομάδας δύο ανθρώπων μαζί με τη σύζυγό του Κριστίν, η οποία εργαζόταν μαζί του στο IHS και στο IEA. Αφήνει πίσω την Κριστίν και τους δύο γιους τους, Τζέιμς και Μάιλς.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΟ 1945 – 2009

- Απρίλιος/Μάιος 1945 Ο Άντονι Φίσερ διαβάζει μία περίληψη του Δρόμου προς τη Δου-
λεία του Φ. Α. Χάγιεκ στο μπροστικό μέρος του τεύχους Απριλίου του
Reader's Digest.
- Ιούνιος/Ιούλιος 1945 Ο Φίσερ μιλά στον Χάγιεκ στο LSE. Ο Χάγιεκ τον συμβουλεύει: απόφυ-
γε την πολιτική και προσέγγισε τους διανοούμενους με επιχειρήματα – η
δική τους επιρροή θα επικρατήσει.
- 1948 Ο Φίσερ δημοσιεύει το *The Case for Freedom* [Υπεράσπιση της
Ελευθερίας].
- 1949 Ο Φίσερ συναντά τον Ραλφ Χάρις στο Ιστ Γκρίνσταντ.
- Ιούνιος 1955 Εκδίδεται το *The Free Convertibility of Sterling* [Η Ελεύθερη Μετατρέψι-
μότητα της Στερλίνας] του Τζορτζ Τούνιτερ. Ο Φίσερ υπογράφει τον πρό-
λογο ως διευθυντής του ΙΕΑ.
- Ιούλιος 1956 Υπογράφεται έγγραφο καταποτεύματος από τον Φίσερ, τον Τζον Χάρ-
νινγκ και τον Όλιβερ Σμέντλι.
- Ιούνιος 1956 Ο Χάρις έρχεται από τη Σκωτία για να συζητήσει με τον Φίσερ την ίδρυση
του Ινστιτούτου.
- Ιούλιος 1956 Οι καταπονευματοδόχοι επιβεβαιώνουν την τοποθέτηση του Χάρις στη
θέση του γενικού διευθυντή.
- Ιανουάριος 1957 Ο Χάρις πάνει δουλειά (μερικής απασχόλησης) ως γενικός διευθυντής
στην *Austin Friars*.
- Φεβρουάριος 1957 Ο Χάρις και ο Σέλντον συναντιούνται στον αριθμό 4 του Ντινς Γάρντ
[Dean's Yard], στο Γουέστμινστερ.
- 1958 Ο Σέλντον ορίζεται σύμβουλος εκδόσεων.
- Ιανουάριος 1958 Εκδίδεται το *Hire Purchase in a Free Society* [Αγορά με Δόσεις σε μια
Ελεύθερη Κοινωνία]. Δεύτερη έκδοση τον Ιούλιο του 1959, σε επιμέλεια
των Χάρις, Σέλντον και Μάργκοτ Νέιλορ [Margot Nailor]. Τρίτη (αναθε-
ωρημένη) έκδοση τον Φεβρουάριο του 1961.
- Σεπτέμβριος 1958 Εκδίδεται το *The City's Invisible Earnings* [Τα Αόρατα Κέρδη της Πόλης]
του Γ. Μ. Κλαρκ [W. M. Clarke].
- Δεκέμβριος 1958 Το Ινστιτούτο μεταφέρεται στο υπόγειο του Χόμπαρτ Πλέις. Εκδίδεται το
The Future of the Sterling System [Το Μέλλον του Συστήματος της Στερλί-
νας] του Πολ Μπάρο [Paul Bareaui].
- Φεβρουάριος 1959 Εκδίδεται το *Advertising in a Free Society* [Διαφήμιση σε μια Ελεύθερη
Κοινωνία] των Χάρις και Σέλντον.
- Απρίλιος 1959 Ο Μάικλ Σόλι προσλαμβάνεται δοκιμαστικά για έξι μήνες ως βοηθός
έρευνας και εκδόσεων.
- Ιούνιος 1959 Ο Σέλντον ορίζεται διευθυντής εκδόσεων μερικής απασχόλησης.

- Σεπτέμβριος 1959 Ο Χάρις, ο Φίσερ και η Τζοάν Κάλβεργουελ βοηθούν στη διοργάνωση του Συνεδρίου της Λέσχης Μονι Πελεράν στην Οξφόρδη.
- Οκτώβριος 1959 Εκδίδεται το *Survey of Large Companies* [Ερευνα των Μεγάλων Εταιρειών] των Χάρις και Σόλι.
- Δεκέμβριος 1959 Ο Σέλντον προτείνει μία σειρά δημοσιεύσεων για οικονομολόγους που θα εξερευνά την προσέγγιση της αγοράς σε τρέχοντα ζητήματα: αυτές τελικά εμφανίζονται ως *Hobart Papers* [Μελέτες του Χόμπαρτ].
- Ιανουάριος 1960 Εκδίδεται το *Not Unanimous – A Rival Verdict to Radcliffe's on Money*, [Όχι Ομόφωνα – Μια Ετυμηγορία για το Χρήμα Αντίθετη σε Εκείνη του Ράνκλιφ] σε επιμέλεια του Σέλντον.
- Φεβρουάριος 1960 Έκδοση του *Hobart Paper 1* [Μελέτη του Χόμπαρτ αρ. 1], *Resale Price Maintenance and Shoppers' Choice* [Προκαθορισμός των Τιμών Μεταπώλησης και Επιλογή του Αγοραστή] του Μπάζιλ Γάμι.
- Μάιος 1960 Έκδοση του *Trade With Communist Countries* [Εμπόριο με Κομμουνιστικές Χώρες] των Άλεξ Νόουβ [Alec Nove] και Ντέσμοντ Ντόνελι [Desmond Donnelly].
- Ιούνιος 1960 Έκδοση του *Saving in a Free Society* [Αποταμίευση σε μια Ελεύθερη Κοινωνία] του Έντντ Πάουελ [Epoch Powell].
- Φεβρουάριος 1961 Το ΙΕΑ μεταφέρεται στην Ίτον Σκουέαρ.
- Ιούλιος 1961 Ο Σέλντον γίνεται διευθυντής εκδόσεων πλήρους απασχόλησης.
- Απρίλιος 1962 Μία οικονομική κρίση. Ο Χάρις και ο Σέλντον βάζουν κάτω τα εργαλεία (τις πένες) και επικεντρώνονται στην αναζήτηση χρηματοδότησης για τρεις μήνες.
- 1962 Ο Χάρις προτείνει τα *Eaton Papers* [Μελέτες του Ίτον] για την ανάλυση των οικονομικών της πληροφορίας. Εκδόθηκαν εννέα μελέτες μεταξύ του 1963 και του 1966. Ο Σέλντον προτείνει περιοδικές μελέτες πεδίου βασισμένες στη συγκριτική τιμολόγηση της κρατικής και της ιδιωτικής πρόνοιας, για να αποκαλυφθεί η καθολική πλάνη των μεταπολεμικών δημοσκοπήσεων που ισχυρίζονταν, χωρίς να λαμβάνουν υπόψη τιμές, ότι οι άνθρωποι, όπως έβρισκαν, ήταν πρόθυμοι να πληρώνουν υψηλότερους φόρους για περισσότερες κρατικές δαπάνες (τέσσερις μελέτες από το 1963 ως το 1978, συγκεντρωμένες στο *Over-Ruled on Welfare* [Μη Εισακούσιμοι από το Κράτος Πρόνοιας], βεβαιώνουν τα ευρήματα του ΙΕΑ ότι η ζήτηση για πρόνοια ποικίλει ανάλογα με την τιμή της).
- Σεπτέμβριος 1962 Ο Τζ. Ε. Μπλάντελ προσλαμβάνεται ως ταμίας μερικής απασχόλησης.
- Μάρτιος 1963 Το ΙΕΑ ουστήνεται ως *Institute of Economic Affairs Limited*, ιδιωτική εταιρεία περιορισμένης ευθύνης με εγγύηση.
- Απρίλιος 1963 Ο Τζον Μπ. Γουντ ορίζεται καταποστευματοδόχος.
- Νοέμβριος 1963 Το πρώτο βιβλίο της σειράς *Occasional Papers* [Εκτακτες Μελέτες], που επιμελείται ο Σέλντον, *The Intellectual and the Market Place*, του Τζορτζ Σήγκλερ.
- Μάιος 1965 Εκδίδεται το πρώτο από τα έξι βιβλία της σειράς "Key Discussion" [«Καίριες Συζητήσεις»], που προορίζονται για διδασκαλία στο Λύκειο.
- Ιανουάριος 1966 Ο Τζορτζ Πολάνι προσλαμβάνεται ως εξωτερικός ερευνητής πλήρους απασχόλησης. Δείπνο για τον εορτασμό των δέκα χρόνων του ΙΕΑ, όπου παρευρίσκονται 150 ακαδημαϊκοί, επιχειρηματίες και συγγραφείς κύριοι ομιλητές, ο καθηγητής Τζον Τζουκς [John Jewkes], ο Σερ Πολ Τσέιμπερς και ο Λόρδος Ρόμπινς. Οι ομιλίες τους δημοσιεύονται στο *Occasional Paper 8, Economics, Business and Government* [Εκτακτη Μελέτη αρ. 8, Οικονομικά, Επιχειρήσεις και Κράτος]. Ο Σόλι προτείνει μία σειρά ερευνητικών μονογραφιών.
- 1967 Ο Χάρις γίνεται Επίτιμος Γραμματέας της Λέσχης Μονι Πελεράν. Αργότερα διοργανώνει τη συνάντηση στο Αβινιμόρ το 1968 και το συνέδριο για τα 200 χρόνια από την κυκλοφορία του Πλούτου των Εθνών του Άνταμ Σμιθ, στο Πανεπιστήμιο Σεντ Αντριους το 1976.

- Ιούνιος 1967
1967-8
Εκδίδονται τα πρώτα IEA Readings [Αναγνώματα του IEA]. Τα «ρέματα στο Χόμπαρτ» εξελίσσονται σταδιακά σε συζητήσεις με τη συμμετοχή ενός επισκέπτη οικονομολόγου και υπό τη διεύθυνση του Χάρις.
- Φεβρουάριος 1968
Εκδίδεται το πρώτο από τέσσερα Background Memoranda [Βοηθητικά Υπομνήματα].
- Δεκέμβριος 1968
Ο Χάρις και ο Σέλντον συντάσσουν το *The Urgency of an Independent University* [Η Επείγουσα Ανάγκη για ένα Ανεξάρτητο Πανεπιστήμιο], το οποίο υπογράφουν 100 Βρετανοί ακαδημαϊκοί.
- Ιανουάριος 1969
Εκδίδεται το *Towards an Independent University* [Προς Ένα Ανεξάρτητο Πανεπιστήμιο] του Χ. Σ. Φέρις [H. S. Ferris] – το έργο που παρείχε το διανοητικό υπόβαθρο για την ίδρυση του Πανεπιστημίου του Μπάκινγχαμ.
- 1969
Ο Γούντς προσαλαμβάνεται με προσωρινή απασχόληση.
- Απρίλιος 1969
Ο Χάρις ξεκινά το *Wincott Foundation* [Ίδρυμα Γούνκοτ] εις μνήμην του Χάρολντ Γούνκοτ [Harold Wincott], για να χρηματοδοτήσει επίσης διαλέξεις και βραβεία για οικονομικούς συντάκτες.
- Μάιος 1969
Το IEA μεταφέρεται στη Λορντ Νορθ Στριτ.
- Σεπτέμβριος 1970
Πρώτη Ομιλία στη Μνήμη του Γούνκοτ από τον Μίλτον Φρίντμαν, με θέμα «Η αντεπανάσταση στη Νομισματική Θεωρία» [“The Counter-Revolution in Monetary Theory”].
- 1970
Ο Σέλντον προτείνει την έκδοση των *Hobart Paperbacks* [Χαριτόδετα Βιβλία του Χόμπαρτ] που θα αναλύουν τη μετάβαση από τις ιδέες στις πολιτικές. Η μελέτη του Σέλντον για τις κρατικές συντάξεις, το *The Great Pensions Swindle* [Η Μεγάλη Απάτη των Συντάξεων] εκδίδεται από τον εκδοτικό οίκο Tom Stacey.
- Ιούλιος 1971
Ο Γούντς προσαλαμβάνεται με πλήρη απασχόληση με τον νέο τίτλο του αναπληρωτή διευθυντή.
- Ιούνιος 1972
Το πρώτο ημερήσιο σεμινάριο για συνδρομητές του IEA στην βιομηχανία, στο κράτος, στα σχολεία, στα πανεπιστήμια κτλ. Τα πρακτικά δημοσιεύονται στα IEA Readings.
- Δεκέμβριος 1972
1972
Θάνατος του Τζ. Ε. Μπλάντελ.
- Οκτώβριος 1974
Ο Γούντς ιδρύει το πρώτο από πολλά πρακτορεία για τη διανομή των εκδόσεων του IEA στο εξωτερικό.
- Οκτώβριος 1976
Ο συγγραφέας του IEA Φ. Α. Χάγιεκ λαμβάνει το Βραβείο Νόμπελ στα οικονομικά.
- Ιανουάριος 1976
Ο Χάρις ορίζεται επίτιμος γραμματέας της Δέσμης Πολιτικής Οικονομίας.
- Φεβρουάριος 1976
Το Πανεπιστημιακό Κολέγιο στο Μπάκινγχαμ ανοίγει για τους φοιτητές.
- Οκτώβριος 1976
Ο συγγραφέας του IEA Μίλτον Φρίντμαν λαμβάνει το Βραβείο Νόμπελ στα οικονομικά.
- Ιανουάριος 1977
Το *Not from Benevolence...* [Όχι από Καλοσύνη...], που γράφτηκε από τον Χάρις και τον Χάγιεκ μέσα σε έξι εβδομάδες (και η προετοιμασία και παραγωγή του έγινε μέσα σε 14 εργάσιμες ημέρες από τον Σόλι), εκδίδεται για να σηματοδοτήσει την 20ή επέτειο του IEA/
- Ιούλιος 1977
Εκδίδεται το *Twenty Years of Economic Dissent*, [Είκοσι Χρόνια Οικονομικής Διαφωνίας] που περιέχει μηνύματα των Μίλτον Φρίντμαν, Αρμίν Γκουτόφσκι [Armin Gutowski], Τοϊάκι Νισιγιάμα [Cibiaki Nishiyama], Τζορτζ Στίγκλερ, Σέρτζιο Ρικόσα [Sergio Ricossa], Χάρι Τζόνσον, Μπ. Ρ. Σένοι [B. R. Shenoy], Ζακ Ρουέφ [Jacques Rueff] και Γκουστάβο Βελάσκο [Gustavo Velasco], και ομιλίες των Άντονι Φίσερ, Φ. Α. Χάγιεκ, Ραλφ Χάρις, Σ. Ρ. Ντένισον και Σερ Κιθ Τζόζεφ από το επετειακό δέπνιο του IEA της 6ης Ιουλίου 1977.
- 1977
Μελέτη του Σέλντον για την τιμολόγηση των «δημόσιων» υπηρεσιών εκδίδεται ως *Charge* [Χρέωση] από την Temple Smith.
- 1978
Εκδίδεται το *The Coming Confrontation* [Η Επερχόμενη Σύγκρουση] με τη συμβολή της Αυτού Μεγαλειότητος του Δούκα του Εδιμβούργου.

- Ιούνιος 1979
Μέσα-τέλη 1980
Ο Χάρις παίρνει έδρα στη Βουλή ως Λόρδος Χάρις του Χάι Κρος. Το προσωπικό του IEA, σε συζητήσεις, ενθαρρύνει τον δρ Ντίγκμι Άντερσον να ιδρύσει ένα ανεξάρτητο ινστιτούτο –The Social Affairs Unit [Μονάδα Κοινωνικών Υποθέσεων]– και τον βοηθούν στην ανεύρεση οικονομικής υποστήριξης, με συμβουλές και με παραχώρηση χώρων. Το ινστιτούτο ιδρύθηκε τελικά ως ανεξάρτητο κοινωφελές ίδρυμα στις 12 Δεκεμβρίου του 1980.
- Ιούλιος 1980
Ο Χάρις προτείνει τη δημιουργία φοιτητικής εστίας στη μνήμη του Πάτρικ Χάιμπερ [Patrick Humber] στο Πανεπιστημιακό Κολέγιο στο Πανεπιστήμιο του Μπάικιχαμ.
- Αύγουστος 1980
Οι Times δημοσιεύουν τις «προβλέψεις» του Σέλντον: «Η Κίνα θα γίνει καπιταλιστική, η Σοβιετική Ρωσία δεν θα επιβιώσει ως το τέλος του αιώνα, οι Εργατικοί όπως τους ξέρουμε δεν θα κυβερνήσουν ποτέ ξανά».
- Σεπτέμβριος 1980
Ο Σέλντον τοποθετείται στο διοικητικό συμβούλιο της Λέαχης Μοντ Πελεράν.
- Οκτώβριος 1980
Εκδίδεται το πρώτο τεύχος του τριμηνιαίου The Journal of Economic Affairs από τον Μπάτζιλ Μπλάκγουελ, έπειτα από πρόταση του Σέλντον και με δική του επιμέλεια.
- 1980
Ο Μάρτιν Γουάσελ [Martin Wassell] ορίζεται διάδοχος του Σέλντον στη θέση του διευθυντή εκδόσεων. Εργάζεται με τον Σέλντον μέχρι την πρώτη συνταξιοδότησή του το 1981.
- Οκτώβριος 1982
Ο συγγραφέας του IEA Τζορτζ Στίγκλερ λαμβάνει το Βραβείο Νόμπελ στα οικονομικά.
- 1982
Ο Σέλντον ορίζεται ανππρόεδρος της Λέαχης Μοντ Πελεράν.
- 1983
Ο Σέλντον χρίζεται μέλος του Τάγματος της Βρετανικής Αυτοκρατορίας (CBE).
- Ιούνιος 1984
Ο Χάιγκε χρίζεται μέλος του Τάγματος των Εταίρων της Τιμής [Companion of Honour].
- Ιούλιος 1984
Ιδρύεται το Centre for Research into Communist Economies [Κέντρο για την Έρευνα των Κομμουνιστικών Οικονομιών] (CRCE) ως ανεξάρτητος οργανισμός υπό τη σκέπη του IEA. Ο Φίσερ και ο Χάρις ορίζονται καταπονηματοδόχοι, με τον Φίσερ πρόεδρο των καταπονηματοδόχων.
- Σεπτέμβριος 1984
Εκδίδεται ο πρώτος τίτλος του CRCE, Market or Plan [Αγορά ή Σχεδιασμός] του Μίλτον Φρίντμαν με σχολιασμό από τον Άλεξ Νόουβ [Alex Nove].
- 1985
Ο Γούντ ορίζεται διευθυντής εκδόσεων.
- Οκτώβριος 1986
Ο συγγραφέας του IEA Τζέιμς Μπιουκάναν λαμβάνει το Βραβείο Νόμπελ στα οικονομικά.
- 1986
Ο Σέλντον επανέρχεται στη θέση του διευθυντή εκδόσεων. Εκδίδεται το The Unfinished Agenda: Essays on the Political Economy of Government Policy in Honour of Arthur Seldon [Η Ανολοκλήρωτη Ατζέντα: Δοκίμια για την Πολιτική Οικονομία της Κυβερνητικής Πολιτικής, προς Τιμήν του Άρθουρ Σέλντον]. Ιδρύεται η Health and Welfare Unit [Μονάδα Υγείας και Πρόνοιας]- ο δρ Ντέιβιντ Τζ. Γκριν [David G. Green] ορίζεται διευθυντής.
- Ιανουάριος 1987
Ο Γκράχαμ Μείντερ [Graham Mather] εντάσσεται στο προσωπικό: διαδέχεται τον Χάρις ως γενικός διευθυντής τον Σεπτέμβριο του 1987.
- Απρίλιος 1987
Δείπνο για την 30ή επέτειο του IEA. Ομιλίες των: Άντονι Φίσερ, Σερ Άλιστερ Μπέρνετ [Sir Alastair Burnet], Σερ Άλαν Πίκοκ [Sir Alan Peacock], Σερ Κιθ Τζόζεφ, Λόρδου Γκρίμοντ [Lord Grimond], Λόρδου Χόουτον [Lord Houghton], Σάμουελ Μπρίταν [Samuel Brittan], Τζον Χόραμ [John Horam], Λόρδου Χάρις, Γκράχαμ Μείντερ και της Πρωθυπουργού, Μάργκαρετ Θάισερ.
- Ιούνιος 1988
Ιούλιος 1988
Ο ιδρυτής Άντονι Φίσερ χρίζεται ιππότης.
Θάνατος του Σερ Άντονι Φίσερ- ο Λόρδος Βίνσον [Lord Vinson], μέλος του Βασιλικού Βικτωριανού Τάγματος [LVO] ορίζεται πρόεδρος του διοι-

- κηικού συμβουλίου. Ο Νάιτζελ Λόσον [Nigel Lawson] μιλά στην Ειδική Διάλεξη του ΙΕΑ (που μετέπειτα γίνεται η ετήσια Διάλεξη στη Μνήμη του Χάγιεκ). Η ομιλία του, *The State of Market* [Η Κατάσταση της Αγοράς] δημοσιεύεται ως *Occasional Paper 80* [Εκτακτη Μελέτη αρ. 80].
- 1988 Ο Σέλντον συνταξιοδοτείται από τη θέση του διευθυντή εκδόσεων-ο Σέντο Βελιανόφσκι [Cento Veljanovski] ορίζεται διευθυντής εκδόσεων.
- Ιούλιος 1989 Ο Ρόμπιν Λι-Πέμπerton [Robin Leigh-Pemberton] μιλά στην Ειδική Διάλεξη του ΙΕΑ. Η ομιλία του, *The Future of Monetary Arrangements in Europe* [Το Μέλλον της Νομισματικής Οργάνωσης στην Ευρώπη] δημοσιεύεται ως *Occasional Paper 82* [Εκτακτη Μελέτη αρ. 82].
- Δεκέμβριος 1989 Ο Χάρις αποχωρεί από το ΙΕΑ για να συνταξιοδοτηθεί.
- Ιούλιος 1990 Ο Καρλ Οτο Πολ μιλά στην Ειδική Διάλεξη του ΙΕΑ. Η ομιλία του *Two Monetary Unions – The Bundesbank's View* [Δύο Νομισματικές Ενώσεις – Η Άποψη της Bundesbank], δημοσιεύεται ως *Readings 33* [Αναγνώσματα αρ. 33].
- 1990 Το βιβλίο του Σέλντον *Capitalism* [Καπιταλισμός] εκδίδεται από την Blackwell. Ο Χάγιεκ ζητά στο χειρόγραφο του τρίτου τόμου του *Law, Legislation and Liberty* [Νόμος, Νομοθεσία και Ελευθερία] ότι σε περίπτωση που δεν μπορέσει να ολοκληρώσει το βιβλίο λόγω υγείας, θα ήθελε να αναλάβει το έργο ο Σέλντον.
- Αύγουστος 1991 Θάνατος του Τζον Μπ. Γουντ.
- Οκτώβριος 1991 Ο Ρόναλντ Κόους [Ronald Coase] λαμβάνει το Βραβείο Νόμπελ στα οικονομικά.
- Νοέμβριος 1991 Απονέμεται στον Χάγιεκ το Προεδρικό Μετάλλιο της Ελευθερίας [Presidential Medal of Freedom] από τον Πρόεδρο Τζορτζ Μπους, αλλά είναι πολύ αδύναμος για να ταξιδέψει. Το παραλαμβάνει εκ μέρους του ο γιος του, δρ Λόρενς Χάγιεκ.
- Μάρτιος 1992 Ο καθηγητής Κόλιν Ρόμπινσον [Colin Robinson] ορίζεται διευθυντής εκδόσεων.
- Απρίλιος 1992 Ο Γκράχαμ Μέιτσερ αποχωρεί από τη θέση του γενικού διευθυντή-ο Ράσελ Λιούις [Russell Lewis] ορίζεται αναπληρωτής γενικός διευθυντής.
- Ιούνιος 1992 Ο Τζέφρι Σακς [Jeffrey Sachs] (Πανεπιστήμιο Χάρβαρντ) δίνει την πρώτη Ετήσια Διάλεξη στη Μνήμη του Χάγιεκ.
- Οκτώβριος 1992 Ο φίλος του ΙΕΑ Γκάρυ Μπέκερ [Gary Becker] λαμβάνει το Βραβείο Νόμπελ στα οικονομικά.
- 1992 Το Διεθνές Βραβείο στη Μνήμη του Σερ Άντονι Φίσερ απονέμεται στο *Capitalism* του Σέλντον.
- Ιανουάριος 1993 Ο Τζόν Μπλάντελ αναλαμβάνει καθήκοντα ως γενικός διευθυντής-συζητά με τον Ρότζερ Μπέιτ [Roger Bate] τη δημιουργία μίας Μονάδας για το Περιβάλλον.
- Μάρτιος 1993 Η σειρά *Occasional Lecture* [Εκτακτες Διαλέξεις] ξεκινά με τον καθηγητή Ρίτσαρντ Στρουπ [Richard Stroup].
- Μάιος 1993 Το *Families Without Fatherhood* [Οικογένειες Χωρίς Πατρότητα] του Νόρμαν Ντένις και του Τζορτζ Έρντος [George Erdos] βραβεύεται με το Διεθνές Βραβείο στη Μνήμη του Σερ Άντονι Φίσερ. Πρώτος Ετήσιος Διεθνής Διαγωνισμός Δοκιμίου στη Μνήμη του Τζον Μπ. Γουντ- τα έπαθλα παραδίδονται σε σπουδαστές από τον Μπλάντελ ως πρόεδρο της κριτικής επιτροπής στο Γέιμα στο Χόμπιτ του Μαΐου-ο Χιον Γουντ, αδελφός του Τζον, υπόσχεται δεκαετή υποστήριξη για το βραβείο.
- Ιούνιος 1993 Ο Μάικλ Νόβακ (American Enterprise Institute) δίνει δεύτερη Ετήσια Διάλεξη στη Μνήμη του Χάγιεκ.
- Σεπτέμβριος 1993 Η Κριστίν Μπλάντελ εγκαινιάζει το πρόγραμμα προσέγγισης φοιτητών του ΙΕΑ.
- Οκτώβριος 1993 Το ΙΕΑ και η Σχολή Διοίκησης Επιχειρήσεων του Λονδίνου [London Business School] ξεκινούν μια σειρά ετήσιων διαλέξεων οχεπκά με τη

- Νοέμβριος 1993 ρύθμιση των εταιρειών κοινής ωφελείας. Όλα τα συνέδρια ανατίθενται με υπεργολαβία σε δύο ιδιωτικές εταιρείες. Η βιβλιοθήκη ανακατασκευάζεται και μετονομάζεται σε Αίθουσα Άρθουρ Σέλντον, σε αναγνώριση του γεγονότος ότι σε εκείνον οφείλει το ΙΕΑ τη φήμη του ως κέντρο μελετών που αφηφούν το τι είναι «πολιτικός εφικτό».
- Μάρτιος 1994 Η Μονάδα Περιβάλλοντος [Environment Unit] ξεκινά επίσημα με το πρώτο ετήσιο συνέδριό της και την έκδοση του πρώτου της βιβλίου, *Global Warming: Apocalypse or Hot Air?* [Παγκόσμια Θέρμανση: Αποκάλυψη ή Αέρας Κοπανιστός;] το οποίο ξεπουλάει μέσα σε εξή μήνες και χρειάζεται να επανεκδοθεί τον Αύγουστο.
- Ιούνιος 1994 Ο Πίτερ Σάδερλαντ [Peter Sutherland] (γενικός διευθυντής της GATT [General Agreement on Tariffs and Trade – Γενική Συμφωνία Δασμών και Εμπορίου] δίνει την τρίτη Ετήσια Διάλεξη στη Μνήμη του Χάγιεκ, που δημοσιεύεται με τίτλο *A New Framework for International Economic Relations* [Ένα Νέο Πλαίσιο για τις Διεθνείς Οικονομικές Σχέσεις].
- Σεπτέμβριος 1994 Το *Federalism and Free Trade* [Φεντεραλισμός και Ελεύθερο Εμπόριο] του Ζαν-Λουκ Μιγκέ [Jean-Luc Migue] λαμβάνει το Διεθνές Βραβείο στη Μνήμη του Σερ Άντονι Φίσερ.
- Δεκέμβριος 1994 Έκδοση-έκπληξη του *No, Prime Minister!* [Όχι κύριε Πρωθυπουργέ!], μίας συλλογής 30 δοκιμίων του Χάρις, για τον εορτασμό των εβδομηκοστών γενεθλίων του.
- 1994 Η ανθολογία του Σέλντον (75 από 250 δοκίμια-άρθρα, 1936-92) πάνω στο αναπόφευκτα φθίνον κράτος πρόνοιας, εκδίδεται με τίτλο *The State Is Rolling Back* [Το Κράτος Υποχωρεί], από το ΙΕΑ και την Ε&L Books.
- Μάιος 1995 Ο καθηγητής Χάρολντ Ρόουζ [Harold Rose] διαδέχεται τον Λόρδο Βίνσον ως πρόεδρος του διοικητικού συμβουλίου· ο Λόρδος Βίνσον γίνεται αντιπρόεδρος.
- Ιούνιος 1995 Ο αξιότιμος Φράνσις Μοντ [Francis Maude] (*Morgan Stanley International*) δίνει την τέταρτη Ετήσια Διάλεξη στη Μνήμη του Χάγιεκ, η οποία δημοσιεύεται με τίτλο *State and Society: Restoring the Balance* [Κράτος και Κοινωνία: Αποκαθιστώντας την Ισορροπία].
- 1995 Ο Μπλάντελ και ο δρ Τζέιμς Τούλι [James Tooley] συζητούν τη δημιουργία της Μονάδας Παιδείας και Εκπαίδευσης [Education and Training Unit]· εγκαινιάζεται επίσημα τον Σεπτέμβριο.
- Απρίλιος 1996 Εκδίδεται το πρώτο βιβλίο της Μονάδας Παιδείας και Εκπαίδευσης, *Education Without the State* [Παιδεία Χωρίς το Κράτος] του Τούλι.
- Μάιος 1996 Το *Global Warming: Apocalypse or Hot Air?* [Παγκόσμια Θέρμανση: Μύθος ή Αέρας Κοπανιστός;] των Ρότζερ Μπέιτ [Roger Bate] και Τζουλιαν Μόρις [Julian Morris] λαμβάνει το Διεθνές Βραβείο στη Μνήμη του Άντονι Φίσερ. Το Γεύμα στο Χόμπιτς εξελίσσεται σε πάρτι έκπληξη για τα ογδοηκοστά γενέθλια του Σέλντον. Ο Μπλάντελ ζητά από περισσότερους από 100 φίλους και συνεργάτες (συμπεριλαμβανομένων 5 κατόχων Νόμπελ) από 14 χώρες να στείλουν επιστολές που αποτούν φόρο τιμής· αυτές συγκεντρώνονται αργότερα σε μία ιδιωτική έκδοση με επιπλέον υλικό από τη Μάρτζορι Σέλντον, το *Letters on a Birthday: The Unfinished Agenda of Arthur Seldon* [Επιστολές σε μία Επέτειο Γενεθλίων: Η Ανολοκλήρωτη Αρχίβια του Άρθουρ Σέλντον].
- Ιούνιος 1996 Ο Δρ Ντόναλντ Μπρας (Διοικητής της Κεντρικής Τράπεζας της Νέας Ζηλανδίας) δίνει την πέμπτη Ετήσια Διάλεξη στη Μνήμη του Χάγιεκ· βλέπε παρακάτω, Δεκέμβριος 1996.
- Σεπτέμβριος 1996 Ο Σέλντον γίνεται το πρώτο επίτιμο μέλος της Λέσχης Μοντ Πελεράν στη συνάντηση της Βιέννης. Το ΙΕΑ αποκτά την πλήρη και αποκλειστική κυριότητα, νομική και κατοχή του αριθμού 2 της Λορντ Νορθ Στριτ για £862.500.

- Δεκέμβριος 1996 Εκδίδεται το *Occasional Paper 100* [Εκτακτη Μελέτη αρ. 100] *New Zealand's Remarkable Reform* [Οι Εντυπωσιακές Μεταρρυθμίσεις της Νέας Ζηλανδίας].
- 1996 Ο Σέλντον ορίζεται σύμβουλος για την εξωτερική προώθηση της ακαδημαϊκής εργασίας του ΙΕΑ. Ο κύκλος εργασιών του ΙΕΑ ξεπερνά το ορόσημο του £1 εκατομμυρίου.
- Φεβρουάριος 1997 Ο Τζέραλντ Φροστ [Gerald Frost], ο Ντίπακ Λαλ [Deepak Lal] και ο Μπράιαν Χίντλι μεταφέρουν τη Μονάδα Εμπορίου και Ανάπτυξης [Trade and Development Unit] από το Centre for Policy Studies στο ΙΕΑ. Η σειρά *Occasional Discussion* [Εκτακτες Συζητήσεις] ξεκινά με ένα πρόγραμμα για μια αγορά των χρονοθυρίδων προσγείωσης των αεροδρομίων.
- Μάρτιος 1997 Το *Economic Affairs* επανακυκλοφορεί με νέο σχεδιασμό στις εκδόσεις Blackwell, από τον Τόμο 17, Αρ. 1.
- Απρίλιος 1997 Ο Χάρις και ο Σέλντον εκπροσωπούν το ΙΕΑ σε ειδική συνάντηση της Λέσχης Μονι Πελεράν στο Μονι Πελεράν. Το *Community Without Politics: A Market Approach to Welfare Reform* [Κοινωνία Χωρίς Πολιτική: Μια Προσέγγιση της Αγοράς στη Μεταρρύθμιση της Πρόνοιας] λαμβάνει το Διεθνές Βραβείο στη Μνήμη του Σερ Άντονι Φίσερ.
- Ιούνιος 1997 Ο δρ Βάκλαβ Κλάους (Πρωθυπουργός της Τσεχίας) δίνει την έκτη Ετήσια Διάλεξη στη Μνήμη του Χάγιεκ. "The transformation of Czech society: retrospect and prospect" [«Ο μετασχηματισμός της τσεχικής κοινωνίας: ανασκόπηση και προοπτική»], η οποία δημοσιεύεται στο *Economic Affairs*.
- 1998 Το συνέδριο για την κατάσταση της οικονομίας [State of the Economy] πραγματοποιείται πλέον δύο φορές τον χρόνο.
- Μάιος 1998 Ο Σερ Πίτερ Γουόλτερς ορίζεται πρόεδρος των καταπιεσματοδόχων.
- Σεπτέμβριος 1998 Ο Μπλάντελ εκλέγεται στο διοικητικό συμβούλιο της Λέσχης Μονι Πελεράν.
- 1998 Ο δρ Τζόνθαν Σακς [Jonathan Sacks] (ο Αρχιεπίσκοπος) δίνει την έβδομη Ετήσια Διάλεξη στη Μνήμη του Χάγιεκ, με θέμα «Ηθη και αγορές» [Morals and markets], η οποία δημοσιεύεται αργότερα ως *Occasional Paper 108* [Εκτακτη Μελέτη αρ. 108].
- Μάρτιος 1999 Ο Άρθουρ Σέλντον αναγορεύεται Επίτιμος Διδάκτορας του Πανεπιστημίου του Μπάκινγχαμ.
- Μάιος 1999 Ο καθηγητής Ότιμαρ Τονγκ (μέλος της Εκτελεστικής Επιτροπής της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας) δίνει την όγδοη Ετήσια Διάλεξη στη Μνήμη του Χάγιεκ, που δημοσιεύεται τον Μάρτιο του 2000 με τίτλο *Hayek, Currency, Competition and European Monetary Union* [Ο Χάγιεκ, το Νόμισμα, ο Ανταγωνισμός και η Ευρωπαϊκή Νομισματική Ένωση].
- Αύγουστος 1999 Επέκταση της Αίθουσας Άρθουρ Σέλντον.
- Σεπτέμβριος 1999 Θάνατος του καταπιεσματοδόχου καθηγητή Μάικλ Μπίτζι [Michael Beesley]. Η σειρά Ετήσιων Διαλέξεων για τις Ρυθμίσεις μετονομάζεται σε Διαλέξεις Μπίτζι προς τιμήν του.
- Οκτώβριος 1999 Οι καταπιεσματοδόχοι καλούν τον δρα Ντέιβιντ Γκριν να ετοιμάσει το επιχειρηματικό σχέδιο για ένα νέο νοσηπύο.
- Ιούνιος 2000 Απονέμεται στον Μπλάντελ το Βραβείο του *Aims of Industry* [Στόχοι της Βιομηχανίας] για το Ελεύθερο Επιχειρείν από τον Σερ Νάιτζελ Μομς [Nigel Mobbs] με απολαυσμό από τον Λόρδο Φόρσαιθ [Forsyth] και τον Μάικ Φίσερ. Ο δρ Μπένο Σμιτ (Edison Schools) δίνει την ένατη Ετήσια Διάλεξη στη Μνήμη του Χάγιεκ.
- Αύγουστος 2000 Ξεκινά η λειτουργία της Μονάδας Υγείας και Πρόνοιας του ΙΕΑ, με την ονομασία CIVITAS, *The Institute for the Study of Civil Society* [Ινστιτούτο για τη Μελέτη της Κοινωνίας των Πολιτών] και πρόεδρος τον Λόρδο Χάρρι του Χάι Κρος.

- Οκτώβριος 2000 Κυκλοφορεί το *A Conversation with Lord Peter Bauer* [Συζήτηση με τον Λόρδο Πίτερ Μπάουερ], ένα βίντεο του *Liberty fund*, στο οποίο ο Μπάουερ δίνει συνέντευξη στον Μπλάντελ.
- Νοέμβριος 2000 το Λονδίνο ανακοινώνεται ως τόπος διεξαγωγής της γενικής συνέλευσης της Λέσχης Μοντ Πελεράν το 2002, με τον Μπλάντελ πρόεδρος της επιτροπής υποδοχής.
- Δεκέμβριος 2000 Ο δρ Άρθουρ Σέλντον ορίζεται επίτιμο μέλος του LSE.
- Φεβρουάριος 2001 Εκδίδεται ο πρώτος τίτλος του IEA σε συνεργασία με την Profile Books.
- Μάιος 2001 Ο καθηγητής Ντέιβιντ Μίντελτον [David Myddelton] ορίζεται πρόεδρος των καταπολεμηματοδόχων. 85α γενέθλια του Άρθουρ Σέλντον. το *A Conversation with Harris & Seldon* (Occasional Paper 116) [Συζήτηση με τον Χάρις και τον Σέλντον (Εκτακτη Μελέτη αρ. 116) εκδίδεται για να συμπέσει με την περίπτωση.
- Ιούλιος 2001 Ο Τσαρλς Καλομοίρης [Charles Calomiris] μιλά με θέμα «Μια παγκοσμιοποιητική διακήρυξη για τη δημόσια πολιτική» [A globalist manifesto for public policy] στη δέκατη Ετήσια Διάλεξη στη Μνήμη του Χάγκεκ, με χορηγό το Nomura. Το *A Globalist Manifesto for Public Policy* δημοσιεύεται αργότερα ως Occasional Paper 124 [Εκτακτη Μελέτη αρ. 124].
- Οκτώβριος 2001 Ο Μπλάντελ προεδρεύει σε συνέδριο για την επίτευξη λειτουργίας του Πανεπιστημίου του Μπάκινγχαμ και το IEA εκδίδει το *Buckingham at 25* [Το Μπάκινγχαμ στα 25].
- Νοέμβριος 2001 Ο «κορυφαίος αστυνομικός» της Αμερικής Εντ Ντέιβις [Ed Davis] επισκέπεται το IEA και δίνει δημόσια διάλεξη.
- Δεκέμβριος 2001 Ο Σερ Τζον Τέμπλετον δεσμεύεται να χορηγήσει \$250.000 για τριετή παράταση του προγράμματος προσέγγισης μαθητών και δασκάλων.
- Απρίλιος 2002 Ο καθηγητής Πάτρικ Μίνφορντ [Patrick Minford] και η Κάρολαϊν Φέαρμπερν [Carolyn Fairbairn] γίνονται μέλη του συμβουλίου καταπολεμηματοδόχων του IEA.
- Μάιος 2002 Το IEA αναλαμβάνει τη λειτουργία του Εθνικού Βραβείου Ελεύθερου Επιχειρείν από το *Aims of Industry*. Ο συγγραφέας του IEA Πίτερ Μπάουερ βραβεύεται μετά θάνατον με τον πρώτο Βραβείο Μίλτον Φρίντμαν για την Προώθηση της Ελευθερίας από το Cato Institute. Ο Μπλάντελ, που είναι ένας από τους κριτές, εκφωνεί τόσο την ομιλία της παρουσίασης όσο και την ομιλία της αποδοχής. Κυκλοφορεί από το *Liberty Fund* το βίντεο *A Conversation With Alan Walters* [Συζήτηση με τον Άλαν Γουόλτερς] όπου ο Άλαν Γουόλτερς δίνει συνέντευξη στον Μπλάντελ. Ο Κέβιν Μπελ [Kevin Bell] και ο καθηγητής Τιμ Κόντον [Tim Congdon] γίνονται μέλη του συμβουλίου καταπολεμηματοδόχων του IEA.
- Ιούνιος 2002 Ο Ερνάντο ντε Σότο μιλά με θέμα «Ο δρόμος προς τον καπιταλισμό και η αυθόρμητη δημιουργία του νόμου» [The road to capitalism and the spontaneous generation of law] στην ενδέκατη Ετήσια Διάλεξη στη Μνήμη του Χάγκεκ, με χρηματοδότηση της Nomura.
- Ιούλιος 2002 Ο καθηγητής Κόλιν Ρόμπινσον αποχωρεί από τη θέση του διευθυντή εκδόσεων και μιλά στο Γεύμα στο Χόμπαρι με θέμα «Αγορές, τέλειες και ατελείς: 50 χρόνια μετά» [Markets, perfect and imperfect: 50 years on]. Ο φίλος του IEA Μίλτον Φρίντμαν γίνεται 90 ετών. Ο Μπλάντελ γράφει το κεντρικό άρθρο γνώμης στην *Daly Telegraph*: 'On Friedman's 90th birthday we still need his remedy' [«Στα 90α γενέθλια του Φρίντμαν χρειάζομαστε ακόμη τις θεραπείες του»]. Το *The Making of the Institute* [Η Δημιουργία Ενός Ινστιτούτου] μία συλλογή εισαγωγικών σημειωμάτων του Άρθουρ Σέλντον (1960-91), κυκλοφορεί ως σκληρόδετο βιβλίο.
- Σεπτέμβριος 2002 Ο καθηγητής Φίλιπ Μπουθ [Philip Booth], Αναπληρωτής Κοσμήτορας της Σχολής Επιχειρήσεων Σερ Τζον Κας, αναλαμβάνει καθήκοντα ως διευθυντής εκδόσεων και προγραμμάτων.
- Οκτώβριος 2002 Ο Μπλάντελ διοργανώνει τη γενική συνέλευση της Λέσχης Μοντ Πε-

- λεράν για το 2002 στο συνεδριακό κέντρο Queen Elizabeth II, με τη συμμετοχή 545 αντιπροσώπων από 47 χώρες. Κατά τη διάρκεια της εκδήλωσης ανακοινώνεται ότι ο συγγραφέας και ακαδημαϊκός σύμβουλος του IEA Βέρνον Σμιθ [Vernon Smith] έλαβε το Βραβείο Νόμπελ στα οικονομικά του 2002.
- Νοέμβριος 2002 Το Εθνικό Βραβείο Ελεύθερου Επιχειρείν, που πλέον έχει αναλάβει το IEA, απονέμεται στον Λόιντ Ντόρφμαν [Lloyd Dorfman], διευθύνοντα σύμβουλο της Travelex.
- Δεκέμβριος 2002 Πεθαίνει ο πρώην διευθυντής παραγωγής του IEA Μάικ Σόλι.
- Φεβρουάριος 2003 Το IEA και η Σχολή Επιχειρήσεων Κας εγκαθιστούν σειρά ετήσιων διαλέξεων με θέμα τις ρυθμίσεις στον χρηματοπιστωτικό τομέα.
- Μάιος 2003 Πραγματοποιείται στο RSA το εικοστό συνέδριο για την Κατάσταση της Οικονομίας [State of the Economy].
- Ιούνιος 2003 Ο Μπιλ Έμοτ [Bill Emmott], αρχισυντάκτης του Economist μιλά με θέμα «Σώζοντας τον καπιταλισμό από τον εαυτό του» [Saving capitalism from itself] στη δωδέκατη Ετήσια Διάλεξη στη Μνήμη του Χάγιεκ, με χρηματοδότηση τη Nomura.
- Νοέμβριος 2003 Πραγματοποιείται στο RSA το εικοστό πρώτο συνέδριο State of the Economy. Το Εθνικό Βραβείο Ελεύθερου Επιχειρείν απονέμεται στον Ρόι Λιτς, διευθυντή της Jardine Matheson Holdings.
- Μάιος 2004 Πρώτο Συνέδριο Πολιτικής Οικονομίας. Ο βουλευτής Φρανκ Φιλντ [Frank Field] μιλά με θέμα την αντικοινωνική συμπεριφορά.
- Ιούνιος 2004 Ο Μάρτιν Γουλφ [Martin Wolf] μιλά με θέμα «Μία Οικονομία, Πολλές Χώρες» [One Economy, Many States] στη δέκατη τρίτη Ετήσια Διάλεξη στη Μνήμη του Χάγιεκ, με τη χορηγία της CQS (UK).
- Δεκέμβριος 2004 Ο Λόρδος Χάρρις γίνεται 80 ετών· ο ιδρυτής και πρόεδρος του IEA γιορτάζει τα ογδοηκοστά γενέθλιά του στο IEA με τη Λαϊδή Θάισερ και άλλους καλεσμένους.
- Ιανουάριος 2005 Πραγματοποιείται στο RSA το εικοστό δεύτερο συνέδριο για την Κατάσταση της Οικονομίας [State of the Economy]. Το Εθνικό Βραβείο Ελεύθερου Επιχειρείν απονέμεται στον δρ Τέρνενς Κίλι [Terence Kealey], Αντιπρότανης του Πανεπιστημίου του Μπάκιγχαμ.
- Ιούνιος 2005 Επειτακό δέιπνο για τα 50 χρόνια του IEA στο Reform Club [Λέουχη Μεταρρυθμιστών]. 60ή επέτειος της συνάντησης του Άντονι Φίσερ με τον Φ. Α. Χάγιεκ και 50ή επέτειος του πρώτου βιβλίου του IEA, The Free Convertibility of Sterling [Η Ελεύθερη Μετατρέψιμότητα της Στερλίνας] του Τζορτζ Γουίντερ.
- Ιούλιος 2005 Επανεκδοση της συντομευμένης από το Reader's Digest εκδοχής του Δρόμου προς τη Δουλεία. Ο Άρθουρ Σέλντον εποκέπεται το IEA για τελευταία φορά. Ο Μάικλ Χίντς Michael Hintze] και ο καθηγητής Τζ. Ρ. Σάκλετον [J. R. Shackleton] γίνονται μέλη του συμβουλίου καταπιστευματοδόχων του IEA.
- Οκτώβριος 2005 Σεμινάριο με θέμα «Οικονομικά Ζητήματα για τους Χριστιανούς στον Σύγχρονο Κόσμο» [Economic Issues for Christians in the Modern World], με τη χορηγία του The Foundation for Business Responsibility [Ίδρυμα για την Επιχειρηματική Ευθύνη]. Πεθαίνει ο δρ Άρθουρ Σέλντον, μέλος του Τάγματος της Βρετανικής Αυτοκρατορίας, πρώτος διευθυντής εκδόσεων του IEA – επικηδεύει δημοσιεύοντας σε όλες τις μεγάλες εφημερίδες.
- Νοέμβριος 2005 Δεύτερο Συνέδριο Πολιτικής Οικονομίας. Ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας της Τσεχίας, καθηγητής Βάκλαβ Κλάους, μιλά με θέμα «Ευρωπαϊκή Ένωση, Οικονομική Ελευθερία και Οικονομία: Μία Αποψη Επηρεασμένη από τα Ιδεώδη του IEA» [The European Union, Economic Freedom and Prosperity: A View Influenced by the IEA's Ideas] στη διάλεξη για την 50ή επέτειο του IEA στη Σχολή Επιχειρήσεων Κας. Ο Αντριου Νιλ [Andrew

- Neil] μιλά με θέμα «Κίνα και Ευρώπη: Η Μοιραία Έπαρση» [*China and Europe: The Fatal Conceit*] στη δέκατη τέταρτη Ετήσια Διάλεξη στη Μνήμη του Χάγικ, με τη χορηγία της CQS (UK).
- Δεκέμβριος 2005 Εορτασμός της ζωής και του έργου του δρα Άρθουρ Σέλτον, μέλους του Τάγματος της Βρετανικής Αυτοκρατορίας (1916-2005) και κυκλοφορία μίας μεζόνος νέας σειράς, *The Collected Works of Arthur Seldon* [Τα Άπαντα του Άρθουρ Σέλτον] (έκδοση του *Liberty Fund*).
- Ιανουάριος 2006 Τελετή στη μνήμη του δρα Άρθουρ Σέλτον, μέλους του Τάγματος της Βρετανικής Αυτοκρατορίας (1916 – 2005)- μία ευκαριστήρια τελετή για τη ζωή και το έργο του συνιδρυτή του IEA και πρώτου διευθυντή εκδόσεών του.
- Φεβρουάριος 2006 Η Πέισιενς Γουίτκροφτ [Patience Wheatcroft] απονέμει το πρώτο Βραβείο Σέλτον (2005) στον Τζέιμς Μπαρθόλομιου [James Bartholomew] για το βιβλίο του *The Welfare State We're In* [Το Κράτος Πρόνοιας που Έχουμε]. Πραγματοποιείται στο RSA το εικοστό τρίτο συνέδριο για την Κατάσταση της Οικονομίας [State of the Economy]. Το Εθνικό Βραβείο Ελεύθερου Επιχειρείν απονέμεται στον Νιλ Κόλινς [Neil Collins], χρηματοπιστωτικό συντάκτη της *Daily Telegraph* επί 20 χρόνια και αρθρογράφο πλέον της *Evening Standard*.
- Ιούνιος 2006 Κυκλοφορεί η αναθεωρημένη και ενημερωμένη καρτόδετη έκδοση του *The Welfare State We're In* του Τζέιμς Μπαρθόλομιου. Η αξιότιμη Γκέιλ Νόργτον (Υπουργός Εσωτερικών των ΗΠΑ 2001-2006) μιλά με θέμα «Ο Χάγικ, η Αγορά και το Περιβάλλον: Μία Αμερικανική Οπτική», [*Hayek, the Market and the Environment: A US Perspective*] στη δέκατη πέμπτη Ετήσια Διάλεξη στη Μνήμη του Χάγικ, με τη χορηγία της CQS (UK).
- Ιούλιος 2006 Γιορτή για την Ημέρα Ιδρυτή του IEA.
- Οκτώβριος 2006 Πεθαίνει ο Λόρδος Χάρις του Χάι Κρος, ένας από τους τέσσερις ιδρυτές του IEA και πρώτος Γενικός Διευθυντής του – επικρίνεται δημοσιεύονται σε όλες τις μεγάλες εφημερίδες.
- Νοέμβριος 2006 Πεθαίνει ο Μίλτον Φρίντμαν, συγγραφέας του IEA και νομπελίστας οικονομολόγος.
- Δεκέμβριος 2006 Απογευματινό πάνελ συζήτησης για τον εορτασμό της ζωής και του έργου του Μίλτον Φρίντμαν. Μιλούν πολλοί φίλοι και συνεργάτες, συμπεριλαμβανομένου και του Έμπεν Γουίλσον [Eben Wilson], παραγωγού της τηλεοπτικής σειράς του Φρίντμαν 'Free to Choose' [«Ελεύθερος να Επιλέξεις»].
- Επετειακή έκδοση για τα 30 χρόνια του βιβλίου *The Vote Motive* [Το Κίνητρο της Ψήφου] του καθηγητή Γκόρντον Τάλοκ.
- Μάιος 2007 Εκδίδεται η πρώτη έκδοση του *Catholic Social Teaching and the Market Economy* [Η Καθολική Κοινωνική Διδασκαλία και η Οικονομία της Αγοράς], που φέρνει νέα σημαντική ροή δουλειάς στο IEA.
- Αύγουστος 2007 Τα κύρια γεγονότα της χρηματοπιστωτικής κρίσης, τα οποία ακολούθησε, το 2009, ανάλυση του IEA από κορυφαίους διεθνώς οικονομολόγους για τα γεγονότα που οδήγησαν στο κραχ, με προτάσεις που διασφαλίζουν ότι οι τράπεζες θα μπορούν να χρεοκοπούν με ασφάλεια.
- Σεπτέμβριος 2008
- Ιούνιος 2009 Ανακοινώνεται ότι ο Τζον Μπλάντελ θα αποχωρήσει από τη θέση του Γενικού Διευθυντή του IEA και θα γίνει Διακεκριμένο Ανώτερο Μέλος τον Δεκέμβριο του 2009.
- Οκτώβριος 2009 Δύο ακόμη συγγραφείς του IEA, η Έλινορ Όστρομ [Elinor Ostrom] και ο Όλιβερ Γουίλιαμσον [Oliver Williamson] τιμώνται με το Βραβείο Νόμπελ στα οικονομικά. Ανακοινώνεται ότι ο Μαρκ Λίτλγουντ [Mark Littlewood] πρόκειται να οριστεί Γενικός Διευθυντής και Μέλος Ραλφ Χάρις του IEA από τον Δεκέμβριο του 2009.

Αγαπητοί αναγνώστες,

Το βιβλίο που κρατάτε στα χέρια σας είναι αποτέλεσμα της συνεργασίας που ξεκίνησε το 2019 μεταξύ των εκδόσεων Φιλελεύθερος Τύπος Α.Ε. και του Κέντρου Φιλελεύθερων Μελετών – Μάρκος Δραγούμης (ΚΕΦίΜ). Ο στόχος μας είναι να αυξήσουμε τον αριθμό και την ποιότητα των φιλελεύθερων εκδόσεων στη γλώσσα μας προκειμένου να μειωθεί ο οικονομικός αναλφαβητισμός και να αμφισβητηθεί η κυριαρχία της αντι-φιλελεύθερης διανόησης στον πολιτικό διάλογο.

Το ΚΕΦίΜ «Μάρκος Δραγούμης» είναι μια ανεξάρτητη, μη κομματική δεξαμενή σκέψης που στοχεύει στην αύξηση της ατομικής και οικονομικής ελευθερίας των Ελλήνων μέσω της προώθησης φιλελεύθερων ιδεών και προτάσεων πολιτικής. Εμπνέεται από το όραμα μιας Ελλάδας πρότυπο οικονομικής και κοινωνικής ελευθερίας, που παρέχει στους πολίτες της τη δυνατότητα να δημιουργούν και να επιδιώκουν τα όνειρα και τις φιλοδοξίες τους. Το ΚΕΦίΜ δραστηριοποιείται σε 4 στρατηγικούς πυλώνες δράσης: Τη διατύπωση προτάσεων πολιτικής, την προώθηση των ατομικών ελευθεριών, την προώθηση του οικονομικού αλφαβητισμού, και την ενίσχυση του φιλελεύθερου κινήματος στην Ελλάδα. Οι δράσεις και οι πρωτοβουλίες του το έχουν αναδείξει μεταξύ των δυναμικότερων και επιδραστικότερων δεξαμενών σκέψης στην Ελλάδα. Στο πλαίσιο των στρατηγικών διεθνών του συνεργασιών, το ΚΕΦίΜ είναι μέλος του Atlas Network, του EPICENTER και του European Liberal Forum.

Μάθετε περισσότερα για το ΚΕΦίΜ στο www.kefim.org.

Με τιμή,

Αλέξανδρος Σκούρας
Πρόεδρος του ΚΕΦίΜ

The Institute of Economic Affairs
2 Lord North Street
London SW1P 3LB Tel 020 7799 8900
Affairs
email iea@iea.org.uk

iea
Institute of
Economic